Eugène Sue

Latréaumont

Bibliotek 1800

Eugène Sue

Latréaumont

eBibliotek 1800

2023

Ophavsret og brugsbetingelser

Copyright and conditions of use

1. del

Musernes Sæde

1. Mester Affinius van der Enden

Anno 1669 fandtes der i Amsterdam en lang, smal plads, hvorpå der var plantet en dobbelt rad lindetræer. På den ene side af denne plads, som blev kaldt Borgvolden, stod to rækker huse, efter datidens skik af forskellig farve. Alle husene var forsynet med et dørtrin af hvide, velvedligeholdte sten og en egetræsdør, beslået med messingnagler, der ifølge flamlændernes smålige renlighed, funklede som guld.

Omtrent midt på denne borgvold, til venstre, ikke langt fra den tidligere portugisiske synagoge, bemærkede man et hus, der var meget større end de andre, men hvad der udmærkede det endnu mere frem for de øvrige bygninger i dette kvarter af byen, var et stort skilt over døren, hvorpå der stod med forgyldte bogstaver:

Musernes Sæde, Mester Affinius van der Endens filosofiske, teologiske og medicinske Skole.

Hen mod slutningen af januar 1669 faldt nu sneen i store flokke, og syntes at ville indhylle Amsterdams tage og gader i et stort ligklæde,

Klokken var hen imod fire om morgenen. De gamle linde på borgvolden rystede, bevægede af den skarpe nordenvind, heftigt de nøgne sorte grene, og deres monotone susen var den eneste lyd, der afbrød den melankolske stilhed i denne del af staden.

Nattens dunkelhed blev gennembrudt af nogle matte stråler, som faldt gennem de malede ruder i et smalt og højt buevindue i underste stokværk af mester Affinius' filosofiske skole, for denne lærde glemte ikke sjældent, henrevet af fantasiens

uimodståelige magt eller fordybet i videnskabelige granskninger, klokkeslættet, og hyppigt blegnede lampen, der belyste hans studier, for morgenrødens rosenskær.

Også denne nat havde han våget over er manuskript, der lå foran ham og havde som titel: *Afhandling over den Teologiske Politik*. Det var et værk, der dengang endnu ikke var udkommet, af hans yndlingselev Spinoza, og skønt det gryede mod dag, var oldingen hensunket i betragtninger og fæstede blikket mekanisk på den, allerede for længe siden, udgåede og kolde aske i kaminen.

Arbejdsværelset var godt møbleret, meget simpelt, men ydede på trods af dette et stort og imposant syn. Alt ligesom indbød til at samle tankerne og til studier, måske fordi værelset gennem de malede vinduesruder kun var sparsomt belyst eller fordi en døsig, blafrende lampe her og der kastede mørke skygger.

Væggene var betrukket med groft, grønt, brabandsk sirts. På den ene side lå recipienter og destillérkolber på tilhørende ovne. Et andet sted skinnede nogle fysiske og astronomiske instrumenter af blankt kobber. Bag et rødt, halvt sammentrukket forhæng kunne man endelig bemærke et afbleget menneskeligt skelet, der stod i baggrunden af en mørk niche.

En meget simpel bogreol af sort egetræ optog næsten en hel væg i den rummelige stue. Lige overfor den hang to temmelig mådelige malerier, der forestillede kæmpemæssige, frygtelige dyr af fabelverdenen, således som dengang folkeovertroen – og selv nogle oplyste ånder – antog eksisterede. Ved siden af disse

hang adskillige fiskeri- og jagtredskaber, som blev brugt af flere generationer i Indien.

For at fuldende det stille opholdssteds sælsomme, næsten kabbalistiske udseende, bevægede sig store udstoppede reptiler frem og tilbage under loftet ved det mindste vindstød.

Man bør ikke forglemme at omtale en anden genstand, der måske var mindre videnskabelig, men alligevel meget interessant, såvel på grund af det smukke arbejde, som på grund af de erindringer, der var knyttet til det. Det var et skakspil drejet af buksbom, som en beundrer af den store filosof, storpensionæren af Holland, Jean de Witt, havde sendt ham som et tegn på sin yndest. I baggrunden af studerekammeret og lige ud for vinduet førte en dør til den rummelige skolesal, til hvilken man steg ned ad fire trappetrin. Den lå nemlig ikke så højt som det først beskrevne værelse.

Nær ved kaminen med en mægtig kakkelovnsskærm af træ sad mester van der Enden i en stor lænestol med læderbetræk. Foran ham stod et langt bord belæsset med en bunke dels åbne, dels lukkede, store folianter i de latinske, græske og hebraiske sprog, for doktoren var lige bevandret i alle disse tre tungemål.

Nordenvinden tudede hult, natten var bælgmørk og en kobberlampe med tre væger, der stod på bordet, syntes at omgive filosoffen med en lys glorie, mens den over det øvrige værelse kun udbredte en flagrende og usikker belysning.

Den lille, skrøbelige mand var klædt i en slåbrok af sort kamelot. På hovedet bar han en lille, sort fløjlshue, hvorunder enkelte, hvide lokker var synlige, for van der Enden var dengang 63 år gammel.

Den fremherskende karakter i hans alvorlige, strenge ansigt syntes at være en rolig, dog hårdnakket bestemthed, mens hans blå, livlige og udtryksfulde øjne, der tindrede under de tykke, hvide øjenbryn og hans høje, hvælvede pande tilstrækkeligt sagde, at alle oldingens livsånder var koncentreret i hovedet, og at den glødende energi, der lå skjult under denne skrøbelige larve, ikke skaffede sig anden udvej, end gennem dette dristige og alvorlige blik. Vinklen på hans underkæbe, der efter fysiognomikken tydede på en ubøjelig vilje, gav derimod ofte også et tungsindigt, resigneret og ringeagtende smil hans ansigtstræk et ubeskriveligt vemodigt udtryk eller tilkendegav den uforanderlige foragt, som han nærede for visse personer og ting. Hans grågule ansigtsfarve, hans indfaldne kinder og udstående kæbeben, de dybe rynker, der gennemskar det muskuløse, sygelige ansigt, beviste tilstrækkeligt de fordærvelige følger af nattevågen, græmmelse, skuffede forhåbninger, fysiske lidelser og samtidig den brændende tørst efter kundskab, som langsomt undergraver og dræber.

Filosofi, politik, lovgivning, teologi, kunst og poesi – alt havde dette menneske grebet og – fattet. Under kundskabens træ, denne evige føde for den menneskelige ånd, havde han erfaret alt: Bitterheden af dets dybeste rødder, duften af dets krydrede blomster, saften af dets frugter. Hans liv var således gået med afvekslende at tilfredsstille den uimodståelige trang til kundskab og til sandhed. En fornødenhed, der hos højere ånder altid er umættelig, ligesom i materiel henseende den legemlige appetit kun bliver stillet, for atter blive at vækket.

Han var født 1601 i Antwerpen. I Amsterdam, hvor han havde boet i tyve år, hvilede der et uigennemtrængeligt slør over hans

tidligere liv. Alt hvad man vidste var, at han længe havde studeret i Haag hos jesuitterne og i denne by også opnået de første grader af præstestanden, men derpå pludselig forladt den gejstlige løbebane, for imod kirkens forbud at ægte en fattig fader- og moderløs pige, som fødte ham to døtre og kort efter døde. Van der Enden giftede sig derpå igen og fik med sin anden kone, Catherine Medeams, endnu to døtre.

Dette brud på sit tidligere løfte, hans opsætsighed mod kirken, den dybe afsondrethed, i hvilken han levede, hans alvorlige, mørke udseende, hans sjældne indsigt i medicin og anatomi, hans mange sprogkundskaber, hans i sandhed mirakuløse kure for flere sygdomme, men fornemmelig hans hang til eksperimenter og kemiske arbejder, forenet med hans levned, som var helliget hemmelighedsfulde ting, ville uden tvivl have pådraget filosoffen forvisning eller døden på bålet som en troldmand, dersom han havde levet i et mindre frit land end de syv forenede provinsers republik var. I Amsterdam bragte alt dette ham kun ry for at besidde sjældne og store kundskaber, og skaffede ham mange disciple, da rygtet om dette blev udbredt.

Denne lærde, sagde hans samtidige, lærte sprogene fra sig med utrolig lethed ved en ejendommelig metode, han brugte.

Der strømmede i flere år en uhyre mængde disciple ind hos han, og den berømte Baruch Spinoza, der senere blev van der Endens yndlingsdiscipel, tog undervisning hos ham i begyndelsesbegreberne til det græske og latinske sprog.

Det er uden for al tvivl, at det inderlige venskab, som fra den tid af fandt sted mellem filosoffen og Spinoza, hvilken sidste allerede var blevet ramt af jødernes anatema og

excommunikation, ja end også senere to gange stræbt efter livet af jøderne, som ville hævne sig på ham for de dristige læresætninger, som han fremsatte mod den jødiske religion – det er, siger jeg, uden for al tvivl, at dette venskab pådrog van der Enden beskyldningen for ateisme. For denne lærde, hedder det vidende hos hans samtidige, underviste katolikkerne i den katolske religion, lutheranerne i den lutherske, calvinisterne i calvinismen og tyrkerne underviste han gerne i Koranen, men klart er det, at han i grunden slet ingen religion havde.

En kendsgerning er det, at van der Enden ikke antog det guddommelige i nogen religion. Efter hans mening var enhver sekt en rent menneskelig opfindelse, et værk – mere eller mindre – ordnet af samfundet eller af regeringen, men netop af den grund, at det var menneskeligt, også uigenkaldeligt underkastet de almindelige betingelser: At fødes, at leve, at dø.

Han var således egentlig ingen ateist, for så vidt som han ikke benægtede Guds tilværelse, men da hans forstand ikke kunne anerkende årsagerne til skabelsens blændende mysterier eller øjemedet dermed, svarede han: "*Jeg ved ikke*", på de efter hans mening evigt uopløselige spørgsmål:

> Hvem har skabt det, der er til?
> Hvilket øjemed har det skabte?
> besidder mennesket nogen sjæl?
> Hvad er en sjæl?
> Hvad sker der med os efter døden?

Eftersom han altså abstraherede fra enhver religions guddommelige oprindelse, docerede han enhver især forskelligt, som lige så mange notoriske kendsgerninger, der,

ligesom alle menneskelige værker, indeholdt både retfærdigt og uretfærdigt, sandt og usandt, godt og slet.

Hvad ham selv angik, var han ligefrem i sin adfærd. Han gjorde det gode i menneskehedens navn og ikke i en fiktiv guddoms, som han ikke begreb. Han gjorde, som han sagde, det gode for det godes skyld, men blev hverken tilskyndet til det af det egoistiske håb om en kommende belønning, eller tvunget til det af en nedværdigende frygt for straf.

I øvrigt var van der Enden så stor en hader af alt proselytmageri, og nærede så høj agtelse for andres manglende samvittighed, at han agtede enhver sekt lige højt, og også afholdt sig fra at angribe den katolske tro, som hans forhenværende og nuværende hustru og døtre bekendte sig til.

Han levede et strengt og tilbagetrukket liv. Hans fornødenheder var få, og hvad han sparede ved sine ringe udgifter, anvendte han til at understøtte ukendte ulykkelige med, til at købe de fattige lægemidler, som han selv foreskrev, og til at hjælpe uformuende disciple frem på den videnskabelige bane, idet han lige som ved Baruch Spinoza, sikrede dem en lang tid med en uafhængig stilling.

Men denne mand, der viste sig så tolerant og ligegyldig, hvor talen var om religionen, der var så ophøjet over livets materielle fornødenheder, syntes derimod at bevare al sin viljes magt, alle sine åndskræfter, hele sin faste karakters hårdnakkethed, for at se sin *politiske* tro triumfere.

Med et ord: Hvad der udelukkende beskæftigede hans tanker, var hans plan om at grundlægge et *frit samfund*, hvis vedtægter han allerede havde lavet udkast til, og i hvilket demokratiet spillede så stor et rolle, at den republikanske regeringsform i de

syv forenede provinser, han var borger i, i sammenligning dermed næsten syntes aristokratisk.

Dette var, tåbeligt eller viseligt, det eneste mål, som van der Enden i en lang række af år med utrættelig iver havde bestræbt sig for at nå. Da han oprettede nye skoler, tænkte han især på udbredelsen af sin lære, og undervisningen i de gamle sprog tjente som påskud for undervisningen i politik. Hans skole, som enhver havde adgang til, blev da også tit besøgt af rejsende, der var begærlige efter at høre de demokratiske principper, der var så fjendtlige mod den tids monarkiske regeringer, og som blev så strengt fordømt af disse, blive således offentligt udtalt. Ved sådanne lejligheder var oldingen særdeles veltalende, fordi han troede, at han i de fremmedes sjæl skulle vække en trang til frihed, som, næret og modnet af begivenhederne, med tiden ville bære rige frugter.

Kort sagt, havde doktoren opofret sit hele liv for menneskeheden, uden hensyn til den religiøse kaste, så havde han lige så meget helliget det frihedens triumf, uden hensyn til land og sted.

Som alle ting, der går til yderligheder, var det desværre umuligt at realisere van der Endens teori. Den var en af disse herlige drømme, et af disse yppige utopier, som opstår i en ædel, blødende fantasi. Et hjertesønderrivende skrig, som kom fra en høj, ædel sjæl, der fordrer af menneskeheden, hvad denne ifølge sit organiske og mulige natur, nægter og bestandig vil nægte den.

Denne filosof troede hårdnakket på en uopnåelig idealitet. Fordi han selv iagttog den største strenghed i sæder, fordi hans egen gavmildhed var uudtømmelig og han selv besad så sjældne

og store dyder, havde han i sin plan til en genfødelse af samfundet, helt overset den megen ondskab, egoisme og slethed, som findes på jorden. Selv engle havde ikke engang været rene nok til at udføre han plan.

Hvad der ulykkeligvis altid mere forvirrede van der Endens forstand, var den store og mægtige sympati, som hans beundringsværdige utopi vakte hos hans auditorium, for de retskafne såvel som de onde blev næsten altid dybt grebet af den grandiose, forunderlige virkning. Men fordi den begejstrede mængde skænkede filosoffens ophøjede idealisme sit bifald, skulle han ikke straks mene, at disse teoriers anvendelse hos hans tilhørere ville være en naturlig følge af den entusiasme, som de vakte. Han måtte have betænkt, at det menneskelige liv kun er en kæde af ophøjet stræben og dybe fald, kun en evig kamp mellem ånden og legemet. En ulige kamp, hvor det moralske instinkt kun alt for ofte bukker under for de kødelige lyster og de egoistiske lidenskaber.

Ligesom enhver karakter har et sted, hvorpå den kan såres, og selv den skønneste, ved en eller anden fejl, bliver så at sige gjort *menneskelig*, således lagde også van der Enden, denne store vise, denne udmærkede mand, denne strenge og barmhjertige lærde, en blind svaghed, en sørgelig inkonsekvens, en næsten grusom ærgerrighed for dagen, når talen var om, at få hans yndlingsplan udført. For at søge at opnå dette fantasifoster havde han ofret sin familie, sin formue, sin fremtid, ja, sit hele liv.

Med et ord, når han kom til dette punkt, blev filosoffens høje visdom, hidtil strålende og klar, pludselig dunkel, og de

tåbeligste planer og de forfængeligste forhåbninger opstod hos ham.

Efter denne – om end ufuldkomne – analyse af van der Endens karakter, fortsætter vi med vor fortælling.

Da den grå, tågede vintermorgen dæmrede gennem ruderne, bukkede oldingen under for den anstrengende, lange nattevågen, og var sovet ind i lænestolen, stadig med hånden hvilende på Spinozas manuskript.

Oldingen måtte sove meget hårdt, for han vågnede ikke ved larmen af en dør, som blev revet heftigt op, så lidt som ved de lydelige overraskelses- og vredesudbrud, som dame Catherine Medeams ikke kunne undertrykke ved at se sin mand, der atter havde skuffet hendes strenge årvågenhed.

Fru Catherine var omtrent 50 år, og efter flamsk mode sortklædt. En snæver, hvid hue og en bred halskrave, omgav hendes magre, strenge og blege ansigt, der var en Holbeins pensel værdigt, og som tydeligt tilkendegav, at hun var vant til at herske i huset. Og virkelig havde van der Enden, hvis tanker udelukkende drejede sig om videnskaber og studier, overgivet sin ægtefælle styret af husets indre, ja, end også overladt sin egen person, hvad dens materielle fornødenheder angik, til hendes omsorg, idet han kun forbeholdt sig sin åndige frihed, der, som han udtrykte sig, lykkeligvis var fritaget for at stå under fru Catherines inspektion.

Ved at se sin mand sove endnu, løftede hun hænderne i vejret som tegn på den højeste uvilje, trådte derpå hen til stolen og rystede filosoffen ved armen, til han vågnede.

"Vil De ikke sige mig," begyndte hun med en værdig stemme, "hvordan De har båret Dem ad med at komme ud af det værelse,

hvor jeg havde lukket Dem inde i går efter aftensmaden? Sådan hører De altså efter, hvad jeg siger? Skammer De Dem ikke ved i Deres alder at strejfe sådan rundt og tilbringe nætterne uden for sengen, og det blot for at liste som en forbryder hen til Deres bøger og bladre omkring i dem ved den kolde kakkelovn. Deres helbred er vel stærkt nok til at tåle sådanne udsvævelser? Eller skal en januarnat, gennemvåget i kulde, måske fordrive gigten i hofterne? Affinius, Affinius, den tåbeligste af Deres disciple er vis i sammenligning med Dem!"

"Men jeg sov jo så sødt," svarede van der Enden smerteligt.

"De sov så sødt! Min tro en skøn søvn! Sove i en lænestol! Rødmer De ikke over det? Nu er det tid, at klassen skal begynde, og da pådrager De Dem en feber ved at snakke og docere. Så indfinder Deres astma sig, og ved bordet i aften får jeg at høre den gamle vise: "Catherine, jeg føler smerter. Catherine, mit bryst brænder. Catherine, jeg har ingen appetit!" Og så forlanger De en tynd vandsuppe, i stedet for at spise en halv kapun eller et godt stykke oksesteg, og væde det med et krus stærkt øl eller også et eller to glas kanarisekt, noget som enhver kristen burde gøre, for at bevare Guds værk i sit indre og virke til gavn for sine medmennesker. Men, min tro, det tager De Dem vel i agt for! – Og nu for at tale om," udbrød fru Katherine, der blev mere og mere hidsig, "og nu for at tale om, at man i Amsterdam er så dum eller blind at beundre Dem. Men det kommer bare af de store, højtravende ord, som man bruger, når man taler om Dem. Der er den vise, den berømte doktor, den store filosof! Ak Jesu, min Gud! Hvis folk kendte dig så nøje som jeg, min stakkels Affinius!" sukkede damen med en medlidende og overlegen mine.

Den vise kunne, ved dette udråb, ikke bare sig for at smile, og svarede derpå: "Vær kun rolig, Catherine, jeg skal i dag bestræbe mig for at stige noget i Deres agtelse, ved at vise Deres retter den tilbørlige ære, om ikke for andet, så for eksemplets skyld. Vi får nemlig en gæst i dag."

"En gæst? Dog vel ikke Deres kæmpe, Deres grovæder af en oberst, som efter Deres sigende rejste for fjorten dage siden til Haag og nu godt kunne være kommet tilbage, hvis han ikke, som han havde fortjent, er blevet hængt."

"Hvem? Latréaumont?" spurgte van der Enden.

"Hvem ellers vel, med forlov? Hvilken anden fortjente dette navn, end denne vantro kolos, denne renegat, denne satans fætter, denne ædedolk, som på en måned ville gøre kål på et forråd, som en god husmoder har gemt til et helt år? Jeg ved ikke, hvad der gør dette menneske så forhadt for mig! Men hvor kommer han fra? Hvorfra er han? Hvad vil han i Holland? Hvad gør han i Haag? Ingen ved det, og måske I selv ikke engang. Affinius, Affinius! Der er gået slette rygter blandt folk om dette menneske."

Van der Enden afventede slutningen af hendes lange snak, og svarede så:

"Vær kun rolig, Catherine, vær kun rolig. Obersten vil ikke få sin part af Deres aftensmåltid."

"Sin part! Sin part! Han vil sluge alle parter!" skreg dame Catherine, rystende af harme.

"Vær rolig, Catherine, siger jeg," sagde van der Enden. "Den gæst, som jeg talte om til Jer, er Baruch Spinoza, min tidligere, værdige discipel, som jeg indbød i går."

"Hm!" sagde dame Catherine, og satte et fortrydeligt ansigt op. "Hans komme vil just ikke være vor svigersøn, Ker-Kerin til glæde."

"Hvorfor ikke? Måske fordi den arme Baruch tidligere, ligesom han, elskede vor datter Clara-Maria? Hvad har da Ker-Kerin at beklage sig over? Blev han ikke foretrukket?" sagde van der Enden sukkende.

"De beklager vel endnu dette giftermål, ikke sandt? Min tro, Deres Spinoza havde været et kønt parti! En drømmer, der for at tjene til sit brød måtte slibe brilleglas, og desuden var så kejtet, så latterlig og besynderlig, at borgvoldens børn pegede fingre af ham. Ker-Kerin besøger dog i det mindste syge, og hans stilling som læge er temmelig indbringende. Han bærer sig ikke sådan ad som De, der giver til de fattige, hvad De får af de rige. Men hvad kan man gøre ved det? De er på dette punkt mere egensindig end et mulæsel, skønt De har tre døtre, der stadig skal bortgiftes! Og uden Clara-Marias vægring havde De vel taget denne Spinoza til svigersøn. Hvor klogt gjorde hun i at foretrække Ker-Kerin."

"Og dog elskede hun min arme Spinoza! De to passede så godt til hinanden. Begge så gode, så lærde! Ak, hvor ofte hørte jeg dem diskutere over et dunkelt sted i profeterne, eller et eller andet punkt i den jødiske ære, og det på det reneste, skønneste latin, som nogen sinde kildrede mit øre."

"Men ved De også, at denne Spinoza, den afskyelige hedning, ikke ville gå over til den katolske religion, og at dette var den eneste betingelse, under hvilken Clara-Maria samtykkede i at ægte ham?"

"Vel ved jeg det, og dette retsindige træk tilintetgjorde alle Spinozas forhåbninger. Da han ikke besad troen, ville han ikke købe sig til lykken ved en hyklerisk løgn, og fralagde sig den. Den stakkels Baruch vil imidlertid græde mange tårer endnu for det."

"Og flere endnu vil han græde i evigheden, ikke at tale om tændernes gnidslen, for han er Deres værdige discipel, som De siger. Jeg siger Dem, Affinius, graven er nær. Endnu er det tid til at gøre bod, og den guddommelige barmhjertighed er stor."

"Jeg stoler i det mindste på, Catherine, at I varter op i aften med en af de kryddernellike-kager, som De laver så gode," sagde van der Enden, der aldrig indlod sig i strid med sin kone over så kildent et punkt.

"Ja, ja, stil Dem kun an, som om De ikke hørte, hvad jeg sagde. Den tid vil komme, da De vil blive nødt til at høre på de fordømtes hylen, og til at tro på Helvede og dets flammer, når De bliver stegt deri, De forlokkede synder!"

"Ak, min arme Catherine," sagde Affinius smilende. "De vælger tiden dårligt til at indjage mig frygt for flammer, for jeg ryster af kulde. Lad der dog blive lagt lidt ild i kaminen igen."

Katharina ville netop svare på denne uskyldige spøg, da Clara-Maria, Guillaume Ker-Kerins hustru, trådte ind i sin faders arbejdsværelse.

Hun var dengang toogtyve år gammel, høj og bleg. Hendes strenge og alvorlige ansigtstræk røbede, ligesom hendes faders, en ualmindelig fast vilje, forenet med den dybe, uforanderlige rolighed, som den mest fuldkomne sjælefred skænker. Hun var sortklædt, og bar en hvid halskrave og hue, der sluttede tæt om panden, og næppe lod se et par blonde lokker. Hendes næppe

synlige øjenbryn og hendes store, lyseblå øjne forøgede endnu mere ansigtets iskolde ligegyldighed. Hendes høje, ranke figur manglede ynde, men i hendes gang lå noget alvorligt og ædelt. Desuden havde den høje skikkelse, da den i et langt, folderigt gevandt, med en stor foliant under armen, skred over dørtærsklen, noget stort og imposant i sit udseende.

Efter van der Enden havde kysset sin datter, der nejede ærbødigt, på panden, sagde hun: "Skal jeg holde den politiske forelæsning i dag, min fader?"

"Ja, mit barn, og det af en dobbelt grund: For det første har jeg våget i nat, og føler mig upasselig. For det andet er Baruch her, og ønsker at høre dig."

"Spinoza er i Amsterdam?" spurgte Clara-Maria, uden at forandre en mine i sit marmorkolde ansigt. "Det vil glæde mig at se ham, og jeg skal tragte efter at vise mig værdig til at blive hørt af så høj og sjælden en gæst."

"Ak, Clara-Maria, hvis du havde villet," sagde van der Enden med et suk, der røbede, hvor dybt det smertede ham, at hans datter ikke var blevet gift med Spinoza.

Men larmen af stemmer underrettede doktoren om, at hans skole blev fyldt. Han rejste sig derfor op og steg ved sin datters arm med besvær ned af trinnene, som førte fra hans kabinet til skolestuen.

Oplyst ved fire smalle, høje vinduer på den ene side, frembød det indvendige af denne skole et billede, som var Rembrandt værdigt. Det lange værelse var fuldt af borde og bænke. I den ene ende til højre, ved siden af trinnene, der førte op til doktorens arbejdsværelser, var en forhøjning, hvorpå der stod en stol og et svært, kunstfærdigt forarbejdet egetræsbord.

På denne forhøjning tog Clara-Maria meget alvorligt plads, og hendes fader satte sig ved hendes side, hvor han betragtede hende med en vis stolthed. Efter denne tids mode bar de fleste disciple sorte klæder, og deres skæg dannede en grel kontrast til hvidheden af deres brede, udtungede halskraver, mens dagslyset, der faldt gennem de høje vinduer, underligt fremhævede de opmærksomme ansigters profiler, og aftegnede dem skarpt og livligt belyst, på det brune og tilrøgede træværk i *Musernes Skole*.

Denne time af dagen blev udnyttet sædvanligt til at udvikle visse politiske spørgsmål, hvilke naturligvis gav anledning til at prøve de daværende regeringers systemer, og i denne art af theses trådte Clara-Maria hyppigt i sin faders sted, for den unge kones skarpsindige og dristige ånd var beundringsværdigt vel bevandret i de filosofiske doktriner, til hvilke hun bekendte sig med en ualmindelig fast overbevisning.

At en så ung kone udviklede så alvorlige begreber og gav undervisning i politik, ville i vore dage være uhørt, men var dengang temmelig almindeligt, og navnlig anførte man den berømte Paccula i Venedig, der undervise i jura og teologi, og var så udmærket smuk, at hun bestandig, når hun talte, skjultes af et forhæng for ikke at adsprede tilhørerne.

De, som nu samlede sig i van der Endens skolestue, var folk af enhver alder og stand, og man så mellem dem og adskillige fremmede, hvem rygtet om filosoffens store visdom havde lokket hid, eller som var begærlige efter at høre grundsætninger udtalt offentligt, der blev fordømt i næsten alle europæiske stater.

Dissertationens tekst for denne dag var en udvikling af følgende spørgsmål: "*Er et folk berettiget til at gøre opstand, når dets herskers regering bliver utålelig for det?*"

Det bejaende svar støttede sig på en kendsgerning, nemlig: De syv forenede provinsers voldsomme emancipation, da de efter en hårdnakket og blodig kamp med Spanien konstituerede sig som republik og således modigt unddrog sig det despotiske herredømme, og sikrede sig udøvelsen af sine rettigheder.

Skønt denne argumentation let kunne lede til lidenskabelige udtalelser, fortsatte Clara-Marias stemme dog, skønt dyb og fast, at være roligt monoton. Dybt overbevist om sine grundsætningers uomstødelighed, forsmåede hun uden tvivl at betjene sig af den så mægtige hjælp, som modulation af stemmen yder, hvorved måske hendes foredrag havde vundet i liv, hvad det tabte i højtidelig alvor.

Blandt tilhørerne fulgte i særdeleshed én med spændt opmærksomhed, ja næsten med ængstelse, de forskellige perioder i den unge kones tale.

Stående lige ved stolen, vekslede han af og til et vådt, eller af beundring tindrende øjekast med van der Enden, når dennes datter udtalte en eller anden glødende patriotisk tanke, der nok lød iskoldt fra hendes læber, men uden derved at tabe noget i styrke, ligesom lavaen, der bliver til erts, når den afkøles.

Denne mand bar klæder af groft, brunt tøj. Hans krave var meget simpel, og hele hans klædedragt vidnede om en total ringeagt for påklædningen. Mager og lille var han allerede nedbøjet af alderdom, skønt han næppe var tredive år gammel, og for tidlige rynker furede hans høje pande. Hans hudfarve var

mørk, som næsten alle jøders, hans krumme næse bøjede sig tilbage, som et ørnenæb, mens hans magre kinder med de udstående kæbeben ved deres hektiske rødme forrådte en dødelig sygdom, som han ville dø af som ung. Det lidende og distræte ansigt, den forlegne holdning, forrådte dog ikke på mindre måde manden af uendeligt geni, det mægtige sektoverhoved – dette menneske var nemlig Baruch Spinoza.

Clara-Maria vedblev alvorligt sin forelæsning, da den religiøse og dybe stilhed af beundring, som herskede blandt tilhørerne, pludselig blev afbrudt af en rå sang udenfor døren, og man hørte en tordenstemme synge følgende slutningsvers på fransk af en gammel vise fra fronten:

Indtil graven han har bedraget;
bødlen selv bedrog han snildt;
gik fri for dødens skændsel.
Endogså Djævlen har han narret:
Han troede der, en sjæl at fange –
Men skælmen havde ingen.

Denne sang og disse ord, som flere af disciplene kendte, vakte en almindelig forbandelse hos tilhørerne. Van der Enden gjorde en bevægelse af overraskelse og hans datter kunne ikke undertrykke en heftig utålmodighed. En ny person trådte ind i Musernes skole.

2. Obersten

Døren gik op, og ind trådte en mand af kæmpemæssig vækst tæt indsvøbt i en kappe, der var helt dækket af sne. Dette menneske hørte ikke op at synge, men gentog dog slutningsverset mindre hørligt, skønt stadig med fast stemme:

Gik fri for dødens skændsel.
Endogså Djævlen har han narret:
Han troede der, en sjæl at fange –
Men skælmen havde ingen.

Efter at kæmpen havde slået døren heftigt i, tog han sin kappe af, og kastede den på en af de bageste bænke i skolen.

Endnu stadigt trallende, tog han sin grå filthat med røde fjer af sit hoved, som han her og der rystede sneen af med betydelig fare for at oversprøjte nogle af de nærmest siddende disciple.

Denne kæmpe, som var over seks fod høj, syntes at være omtrent fyrre år gammel, og hans temmelig dårlige påklædning røbede krigsmanden. Hans stærke, brede skuldre, såvel som hans hvælvede bryst, der var aldeles proportioneret efter hans høje vækst, aftegnede sig skarpt under en bøffellæderkøllert, hvorpå man endnu så nogle afblegede, gyldne broderier, vide benklæder af groft, skarlagenrødt klæde, støvler af fåreskind med rustne sporer, et skævt siddende orangefarvet skærf, som i sin tid havde været rigt broderet med sølv, hvilket man kunne slutte af nogle levninger, og over det hele en vid rejsekappe af groft, brunt klæde, under hvilken skeden af et mægtigt sværd med jerngreb kiggede frem. Endelig gamle handsker af dyreskind, der nåede til albuen af

hans senede arm. – Således var dette menneskes ydre påklædning.

Hans ansigt, der frembød en mærkelig type af dristighed og uforskammethed, forrådte i særdeleshed den frækhed, den rå selvtillid som bevidstheden om en herkulisk styrke og prøvet mod giver. Denne kolos bar ingen paryk, som ellers dengang var mode, og hans korte, tykke, stride hår begyndte at gråne lidt over de stærkt brunede tindinger, hvis tykke blå årer ved den mindste sindsbevægelse svulmede stærkt op. Man kunne se, at han engang havde været meget smuk. Hans snurbart og hans smukt hvælvede, sorte øjenbryn stak grelt af i hans kobberrøde ansigtsfarve, som stadig var forstærket af kulden. Over hans ørnenæse hævede sig en høj, fremstående pande, brunet af vejr og vind og her og der som en følge af manglende mådehold farvet purpurrød. Hans store, lynende, grå øjne udtrykte så megen arrogance og ringeagt, at Clara-Marias tilhørere, ophidsede af denne ridders uforskammethed, allerede begyndte at knurre. Men det brød kæmpen sig ikke det ringeste om. Med den ene hånd fattede han om grebet af sit lange sværd, strøg sig med den anden om sin mægtige knebelsbart, og gik så op til van der Endens kateder, så gulvet drønede under trinnene af hans fødder, der var prydet med sporer. Derpå greb kolossen uden omstændigheder Clara-Marias hvide, magre hånd, førte den til sine læber og trykkede et smaskende kys på den, inden den unge kone kunne trække den til sig.

Ved denne uforskammede fortrolighed, der var en fornærmelse mod hende, rejste van der Endens datter sig heftigt op. Vreden bredte en rødme over hendes blege, alvorlige

ansigt, og hendes fader trådte frem og råbte på fransk: "Oberst, hvad laver De?"

"*Mort-Dieu!* Undskyld mig, *reverendissimi dottore*!" svarede atleten med en djærv stemme. "Undskyld mig, for det er af glæde over atter at befinde mig i dette venlige sæde for muserne, hvis værdige Jupiter De er, og *saint-dieu!* jeg kan ikke lade være at vise Deres Olymps Minerva i mademoisellens galante person, der er lige så forbavsende smuk, som hun er vis og lærd, min hyldest."

Derpå vendte han om mod disciplene, af hvilke flere allerede havde rejst sig fra bænkene, og råbte i en hånlig tone til dem:

"Og jeg er også lige så beredvillig til at vise den tapre gud Mars min hyldest i den af disse brave og lærde herrers person, der ønsker, at jeg skal føre en dans op for ham til musikken af to kårder, for Guds død! mine unge hanekyllinger, skrankerne er min balsal, stål på stål mine violiner."

Til alt held gjorde mester van der Enden en ende på denne matadors pralerier ved at sige: "Hav den godhed at ledsage mig, oberst, for efter Deres uventede tilbagekomst har vi formodentlig meget at meddele hinanden."

"Som det behager Dem, min højtærede ven," svarede obersten, idet han så med et uforskammet smil på Clara-Maria, der besvarede det med et strengt og foragteligt blik. Derpå fulgte han doktoren, der endnu syntes overrasket over oberstens uventede tilbagekomst.

Efter at van der Enden omhyggelig havde lukket døren til sit kabinet, sagde han til den fremmede: "Sig mig i det mindste, hvorfor De er kommet så hurtigt tilbage? Hvilke efterretninger

bringer De? Har De *set* dem? Er der håb? Kan man stole på deres hjælp?"

Men i stedet for at besvare disse spørgsmål, der blev stillet hurtigt efter hinanden, gjorde kæmpen en udtryksfuld bevægelse med hånden, der om ikke helt, så dog for en tid, skulle tilfredsstille doktorens nysgerrighed, og sagde derpå med den største kulde af verden:

"Før De får noget at vide om min rejse, højstærede filosof, vil De være så god at høre de betingelser, som et menneske, der har døjet tågen, nordenvinden og snefoget tør foreskrive enhver nysgerrig borger, der har tilbragt natten roligt inden for sit hjems fire vægge. Altså *primo*: Lad der blive fyret godt i denne lærde kamin, ved hvilken De engang vil sidde og samle skimmel, dersom De ikke tager Dem i agt, det spår en oprigtig og agtværdig ven Dem. – *Secundo*: Lad mig bringe en flaske kanarisekt, som kan fordrive den kulde, jeg har indåndet i løbet af natten, og som har forvandlet mine tarme til et sandt Moskva. – *Tertio*: Endelig tilføjer De dertil en af de krydderkager, gule som guld, lavet efter fru Catherines hemmelige opskrift, for intet pirrer som dem mere appetitten til frokosten, som jeg har i sinde at nyde nu hos Dem, fader Visdom, for vi har meget at tale om med hinanden, så meget, at jeg uden tvivl også spiser til middag hos Dem, for desto nemmere at kunne benytte tiden, til De spiser til aften."

"Men nyhederne, nyhederne?" sagde van der Enden.

"Men nej, jeg har betænkt mig," sagde obersten, idet han så alvorligt på doktoren, "ja, jeg har betænkt mig, og i stedet for krydderkagerne fortrækker jeg en halv, røget oksetunge, ret rå og krydret behørigt med salt og peber, nogle blade grøn persille

ikke at forglemme. Derefter kan så krydderkagerne komme, det kunne være rart at dyppe dem i varm, sukret vin, for helt at optø den is, som jeg føler i mit legeme. Gå derfor, højtærede doktor og besørg mit primo, secundo og tertio, siden skal De se, at Deres allerlærdeste øren ikke vil gå glip af min beretning."

Formodentlig overbevist om det unyttige i at gøre indvendinger, gik van der Enden et øjeblik for at skaffe det forlangte forråd, der også snart blev bragt ind, uden tvivl til fru Katharinas store ærgrelse.

Da doktoren kom tilbage, var den atletiske herre beskæftiget med at få ilden til at brænde, hvortil han brugte mere brændsel, end det havde været nødvendigt for at tilberede samtlige Homers helte et måltid, og han syntes at befinde sig rigtigt godt i denne gloende hede.

Ved doktorens tilbagekomst forlod han imidlertid sit behagelige tidsfordriv, for med uhyre grådighed at fortære frokosten, som van der Enden havde ladet sætte på sit arbejdsbord.

Da obersten var mæt, smældede han tungen mod ganen, og råbte: "Vivat, Fader Visdom! Jeg begynder at få appetit og kan med sand tilfredshed forudsige, at en enorm hunger snart vil indfinde sig hos mig."

Derpå greb han med den ene hånd et vinglas, og tog med den anden en af de "gyldne" kager, og strakte sig mageligt i van der Endens rummelige lænestol som han havde tilegnet sig. Derpå lagde han begge sine støvlehæle på kaminpladen og pegede på luerne, som spillede i kakkelovnen, idet han drev sine unoder så vidt, at han talte med munden fuld til doktoren:

"Det kalder jeg en god ild, Fader Visdom! Men tilstå, at efter en besværlig rejse ved nattetide, er intet heller så behageligt, som i ro og mag at underholde sig om sine anliggender. Da De nu rigelig har opfyldt mit primo, mit secundo og mit tertio, skal De få alt at vide."

Men før vi lader læseren tage del i disse to forskellige personers samtale må vi først fortælle lidt mere om obersten.

3. Messire Jules Duhamel de Latréaumont

Dette menneske hed Jules Duhamel de Latréaumont. Han nedstammede fra en adelig og god familie i Normandiet, hvis medlemmer altid havde beklædt en høj rang i retsstanden. Han var en søn af demoiselle Barbara Deschamps og sieur George Duhamel, rådsmand i rentekammeret i Rouen, herre til Latréaumont, arve- og domherre til Graconville og Charmen.

Da renteråden døde, var Latréaumont, der endnu var meget ung og næppe havde forladt skolen, uindskrænket herre over en temmelig betydelig formue som han også snart satte over styr. De fede enge, de tætte skove og de indbringende ejendomme blev lidt efter lidt solgt, og omgjort til blanke louisdorer, som i nogle år rigeligt tilfredsstillede de heftige, tilvante lyster. Man skulle have troet, at dette menneskes lidenskaber svarede til hans kæmpemæssige fysiske organisation, så voldsomme og heftig var de.

Det uimodståelige og mægtige kløverblad, som med tre ord betegner menneskets heftige begærligheder: Spillet, vinen og kvinderne, dette den materielle nydelses symboler med dets tillokkende visioner: halvnøgne kvinder, rullende guldstykker og lange gilder med lystig skrålen – dette var Latréaumonts religion, og han hengav sig dens urene dyrkelse med liv og sjæl.

Rouen, hans fødeby, var skuepladsen for hans rå udsvævelser og hans ødselhed. Så længe han endnu ejede nogle af sine arvede godser, havde han, som alle adelsmænd i provinsen, nogle og tyve hunde, for han elskede også lidenskabeligt jagten, dels fordi han fandt smag i denne mandige forlystelse, dels for

de larmende orgiers skyld, som fandt sted efter jagten, og dels endelig for spillet efter måltidet.

I sine uordentlige nydelser viste dette menneske ingen smag, og ingen elegance; lasten trådte frem grov og rå, og var blottet for enhver af de ynder, for hvis skyld man tit tilgiver den. Så længe Latréaumont var rig, viste han alligevel en rå frimodighed i omgangen med sine staldbrødre i glæden. Da han var en lige så rundhåndet som forvoven kammerat, stod såvel hans pung som hans kårde enhver adelsmand til fri rådighed, og hans ærlighed kunne gælde for et vidunder i disse tider, da chevalier de Grammont og så mange andre adelsmænd ikke manglede en vis færdighed, som mange af vor tids kavalerer ville være glade ved at besidde.

Ulykkeligvis varede midlerne til at føre dette lystelige liv og til at følge så gavmilde principper, ikke længere end fem til seks år, og en morgen vågnede Latréaumont, som der står i skriften, fattig og forladt.

Fra dette øjeblik af, kunne det tilsyneladende reelle hos dette menneske ikke bestå ulykkens svære og frygtelige prøve. Den karakter, der hidtil havde været så åben og redelig, blev efterhånden mere og mere og til sidst helt fordærvet, efterhånden som Latréaumont måtte bekæmpe sine lidenskaber, eller tåle savn, som erindringen om de svundne nydelser gjorde endnu tungere.

Således undergik hans moralske sindelag en lige så frygtelig som menneskelig forvandling, og hans onde lyster, der hidtil havde været skjult af rigdommens glimrende kåbe, viste sig snart i hele deres nøgenhed.

Da han ikke kunne leve i overflod, forfaldt han til en afskyelig havesyge. Før så reel i spil, fordi det var ham ligegyldigt at vinde, bedrog han nu, når han spillede, for at kunne tilfredsstille sine lastefulde lyster. Hidtil tapper i en kamp, der ikke havde nogen som helst forbryderisk grund, yppede han nu klammeri for at forsvare sine misgerninger ved det tålte mord i en tvekamp, eller for at skaffe sig anseelse, idet han med trods skaffede sig den agtelse, som uforsagthed parret med behændighed og styrke ofte aftvinger mennesket. Tidligere havde han haft skamløse kvinder nok i sin tjeneste, men til sidst bragte ulykken ham så vidt, at han hos dem drog nytte af de legemlige fortrin, som sådanne skabninger satte pris på.

Efter således trin for trin at være steget ned til en vanærende elendighed, gav Latréaumont, der endnu boede i Rouen, sig i kast med en flok af skælme, pralere og liderlige kvindfolk. Hans skændige lyster kendte ikke længere nogen grænse og hans staldbrødres fordærvede sæder udslettede for altid al følelse af agtelse for sig selv i hans sjæl. Efter flere blodige kampe og dueller nødtes han til at forlade Rouen nedsunket i gæld og udsvævelser.

Under Frondens hidsigste kampe i denne tids borgerkrige, viste Latréaumont sig lige så barnagtig i sine beslutninger som frygtelig i sine handlinger. Da han besad en sjælden tapperhed, øjnede han en mulighed for vinding i plyndring og fare, så for sine sidste pistoler købte han derfor en hest og en bøffellæderkøllert, og blev partigænger.

Såvel i fysisk som i moralsk henseende syntes Latréaumont at være født til dette liv. Modig indtil forvovenhed, begavet med et jernfast helbred og en så herkulisk styrke, at han kunne løfte

en hest op på sine brede skuldre, eller dræbe den med et slag af sin vældige næve, i besiddelse af en sjælden færdighed i at føre våben, havesyg, uden religion og samvittighed, frygtende hverken Gud eller mennesker, holdt han fast ved en beslutning med en frygtelig hårdnakkethed, når det kom an på at tilfredsstille sine tøjlesløse lidenskaber.

Ifølge en besynderlig og mærkelig kontrast ville dette rå menneske ikke alene gælde for en skønånd, men han besad også grundige kundskaber. Før faderens død havde han udmærket sig på kollegiet i Rouen og man opbevarer der endnu nogle brudstykker fra hans hånd på godt latin. Han forstod også sit modersmål til grunden, noget der var sjældent hos den tids landadelsmænd, og flere af hans breve, som er skrevet meget godt, viser, hvor begavet dette menneske var.

Men det afskyelige levned, som han førte, havde desværre berøvet ham sine mest glimrende egenskaber. Ligesom imidlertid en frugtbar jord, om den så er forsømt nok så meget, alligevel bærer blommer, sådan viste også Latréaumonts naturlige ånd sin uudtømmelige rigdom i en mængde lystige indfald eller ironiske bemærkninger, som uagtet al tilsyneladende råhed ikke manglede sund sans eller en rigtig anskuelse. Da der ikke findes nogen fuldkommen god eller fuldkommen slet karakter, blev også Latréaumont, ligesom rovdyret, når det er mæt, sover eller er roligt, når han havde ti louisdorer i sin pung, et godt aftensmåltid og en eller to piger på skødet, føjelig og høflig og selv i stand til at vise hengivenhed, når det lykkedes en i det mørke, som omhyllede denne fordærvede og udtørrede sjæl, at træffe de få strenge, som endnu havde en god klang.

Nok en mærkelig kontrast hos dette rå og forhærdede væsen, hvis egen moder græmmede sig næsten til døde over hans udsvævelser, var, at han, ligetil sit sidste øjeblik, nærede den inderligste hengivenhed til en fattig kone, der havde diet og opdraget ham. Så længe han endnu var rig, beholdt han hende hos sig, men da han var kommet på knæene og var tvunget til at rejse bort, sendte han hende til sin svoger, messire Duchesnes, herre til Préaux, der senere hen vil blive omtalt, anbefalende hende til denne slægtning, indtil bedre tider indtraf.

Når alt kommer til alt, begik Latréaumont aldrig en slet handling af ren ondskabsfuldhed, og så snart hans lidenskaber, eller et øjeblikkeligt lune ikke kom med i spillet, svømmede den smule agtværdige, som endnu fandtes hos dette menneske, ovenpå, og man kunne, som sagt, endnu anspore ham til en god handling.

Latréaumont blev derfor partigænger i Frondens uroligheder. Da han var mere end skeptisk i sine politiske grundsætninger, tjente han skiftevis kongen og prinsen af Condé, var i dag frondeur, i morgen mazarinist, alt eftersom de to hære havde deres kvarterer i en rig eller en fattig provins, men altid plyndrede han med lige upartisk rovgerrighed de neutrale borgere og bønder, som begge partier gav navnet *mitigés*, og som i grunden var de eneste ofre for denne blodige tvekamp.

Foruden sin færdighed i spil og sine plyndringer, besad Latréaumont endnu en hjælpekilde til gevinst.

Han var nu for tiden tilfældigvis frondeur, men det kunne godt være, at han ikke var så ganske overbevist om retmæssigheden af prinsen af Condés fordringer, idet denne med et åbenlyst oprør understøttede de spanske våben, eller

fordi han daglig hørte lokkende beretninger om mazarinisternes bytte, nok sagt, Latréaumont forlod Fronden, sluttede sig til kongens parti, kæmpede modigt i et felttog og fik til belønning for sine fortjenester befalingen over regimentet Richelieu. Da fik han det indfald at samle en stor sum af de dengang mest gangbare penge, for dermed at lønne sit regiment, og putte de gode pistoler, som han fik udbetalt af det kongelige skatkammer, i sin egen lomme. Latréaumont påstod til sin undskyldning, at penge kun var et repræsentativt tegn. – Ulykkeligvis blev dette falske bytte snart opdaget, og soldater og officerer beklagede sig over det på så truende en måde, at obersten, der fik øjnene op, begyndte at angre sit frafald. Oprørt over at se Frankrig bære Mazarins stolte tyranni, og anerkendende på ny det fortræffelige ved prinsen af Condés parti, forlod han royalisterne for bestandigt.

Denne overgang til Fronden igen blev ikke uden frugter, for med et kompagni *fortabte* sønner som han oprettede under marskal de Hocquincourts beskyttelse, plyndrede han en uforbederlig mazarinists slot, og *fandt der ved et tilfælde* en perlesnor med en medaljon, der var besat med diamanter, som han solgte til en jøde for 4000 pistoler.

Latréaumonts politiske mening undergik nu en tredje forandring. Fra denne dag, eller rettere fra de 4000 pistoler af, gik Latréaumont i sig selv. Han spurgte, med hvad ret han gjorde sin moder al den sorg. Hans hjerte blødte ved at se, hvordan hans ulykkelige fædreland blev ødelagt ved partiraseriet. Han følte en slags gysen ved at tænke på sit tidligere liv. Han havde jo selv været en af sit fædrelands mordere i den græsselige tvekamp, i hvilken udlændingene

blandede sig, drevet af en ugudelig ærgerrighed. Han skar mazarinister og fronder over en kam og blev *mitigé*, men da han havde et langt, dygtigt sværd, og forstod at føre det godt, blev de 4000 pistoler fortærede i ro og mag, uden at der skete noget fjendtligt anslag mod dem.

Da han havde brugt en stor del af denne sum, klagende over de dårlige tider, kunne Latréaumont formodentlig ikke længere udholde synet af sit fædrelands lidelser, og besøgte de nordiske hoffer.

Han tilbragte nogen tid i Køln. Fyrsten af Fürstenberg, der dengang var kurfyrste, fandt behag i en *mitigé*ens tapperhed og kyniske lystighed, og tilbød ham tjeneste. De 4000 pistoler var næsten brugt, Latréaumont slog til, og kurfyrsten gav ham et kyrassérregiment og gjorde ham til sin staldmester.

Efter nogen tids forløb tabte Latréaumont hans yndest. Hans heftige karakter, der aldrig ville rette sig det mindste efter kurfyrsten, hans herre, hans hovmod, hans voldsomhed og rå ugudelighed, der gik så vidt, at han pryglede en protestantisk gejstlig på prædikestolen, bevirkede efter et syv til otte måneders ophold i Køln, hans forvisning fra kurfyrstendømmet.

Herpå tog partigængeren tjeneste i Ungarn mod tyrkerne, og deltog, for at adsprede sig over sin forvisning, med tapperhed i to felttog i selskab med hertugen af Guise, der tjente som frivillig i kejserens hær.

Efter to felttog, der bragte ham en del fordele, forlod Latréaumont kejserens tjeneste og gav sultanen det tilbud at ville gå over til den muhamedanske religion mod at få en passende ansættelse. Men de fordele, som storherren tilbød

ham, tilfredsstillede ikke den forhenværende mazarinist – frondeur – *mitigé*, og han vendte, til gavn for sin sjæl, tilbage i den katolske kirkes skød, for i Rouen, hvor tiden havde bragt hans slette streger i glemmebogen, igen at indånde fædrelandets luft.

Latréaumont befandt sig i begyndelsen af året 1668 i Normandiet. I den tid han var borte, var der sket store forandringer i Frankrig. Frondens urolige og oprørske ånd var forsvundet for Lyennes, Colberts og le Telliers stærke styring af forretningerne, og disse ministre stolede desuden på en talrig hær, som Louvois med utrættelig virksomhed allerede var begyndt strengt at disciplinere, og hvis troskab sikredes ved Turegnes og Condés indflydelse, hvilke mænd tronen for bestandigt havde vundet tilbage.

Folket, der var trykket af svære skatter, gjorde vel ikke åbenlyst oprør, men befandt sig dog i en dump gæring, og flere gange måtte der sendes tropper til Dauphiné, Bretagne, Languedoc og Normandiet, for ved deres nærværelse at lette inddrivelsen af skatterne.

Latréaumont, der ved sin familie og ved sine gamle forbindelser i spil, jagt og udsvævelser, havde kendskab til en stor mængde af alle slags mennesker, så disse symptomer på bevægelse i sin provins, og troede, at alt var uforandret, som for ti år siden, at regeringen var ligesom under Fronden, uden kraft og enhed, og at følgelig den indbringende tid, da de borgerlige stridigheder rasede, måske kunne vende tilbage. Ved opkrævningen af skatterne viste han sig altså som en af de mest bestemte modstandere, og ledes deri, som han sagde, af den

ædleste uegennyttighed, eftersom han ikke ejede det mindste, som der kunne lægges skat på.

Skønt tilsyneladende vanvittig, var dog partigængerens handlemåde for et menneske, der var fordærvet af disse tiders borgerkrige, rigtig og logisk. For fra prinsen af Condés og ned til den ringeste misfornøjede fulgte enhver den grundsætning, enten at nære en opstand, der er stærk nok til at styrte regeringen eller at samle så mange tilhængere, at øvrighederne blev forskrækkede og tvunget til at forhandle med én, og så gøre sig så kostbar som muligt.

Men som det er blevet omtalt, var tiderne ikke mere de samme. Latréaumont kunne derfor skrige op og ivre mod tyranniet, idet han klagede over uretfærdige pålæg af skatter og den almindelige elendighed; og fandt vel mænd, der gjorde sig til hans ekko, men ikke en, der åbenlyst ville gøre oprør. Med et ord, lykkedes det ikke ekspartigængeren at bringe Normandiet til opstand, så erhvervede han sig dog der i landet navnet: *Den dristige misfornøjede*, og venskabelige vink gjorde ham opmærksom på, at øvrigheden vogtede hans skridt.

Latréaumont, der stadig blev vildledt af en anden tids grundsætninger, troede nu, at han havde udført en ypperlig streg, han indbildte sig, at man frygtede ham, og at han kun behøvede at fordre, for at få sin fordring opfyldt. Han gik derfor også snart en dag til St. Germain, for at *tale et par ord om sine fordringer*.

En gammel våbenbroder i kongens hær, major i Garde du Corps, herr de Brissac, der ikke vidste noget om det besynderlige i disse fordringer, skaffede ham en audiens hos Louvois. Latréaumont førte sig frem med sin sædvanlige

selvtillid og uforskammethed og fordrede et *regiment* af ministeren, med den tilføjelse: Han besad i virkeligheden ikke formue nok til at købe et, men folk af hans slags plejede *af mere end én grund* at gøre sig selv betalte.

Man må tænke sig, hvis det er muligt, den hovmodige, stolte og heftige herr Louvois, der var vant til at se alt skælve for sig, og som man kun nærmede sig med en vis frygt – at måtte høre en sådan fordring, som blev fremført i den frække tone, Latréaumont sædvanligvis benyttede. Ministeren blev purpurrød af vrede, rystede sin sorte paryk med et frygteligt udtryk og svarede partigængeren, idet han pegede på døren: Han kendte hans adfærd i Normandiet og agtede ikke blot ikke at give ham noget regiment eller kompagni, men rådede ham også til at forlade Frankrig i nogen tid, hvis han ikke ville rådne op i Bastillen.

Latréaumont blev rasende. Han viste herr de Louvois sin knyttede næve, udstødte trusler, sagde *at han skulle få det betalt*, tordnede og bandede og gik endelig, idet han slog døren i efter sig med en skrækkelig heftighed.

Uden tvivl ville partigængeren straks være blevet arresteret og spærret inde, hvis herr Brissac ikke have lagt sig imellem, men på majorens højtidelige forsikring om, at den uforskammede gladiator øjeblikkelig skulle forlade Paris, lod her de Louvois sig overtale til at glemme fornærmelsen.

Herr de Brissac fik endnu i samme time Latréaumont på hesten, gav ham nogle pistoler med, og afkrævede ham det løfte, at han for nogen tid ville begive sig til Holland, hvilket Latréaumont uden mange omstændigheder gav af naturlige grunde. Latréaumont brød altså op. Han var ikke længere ung.

Livet i lejren, hans krænkelser og udsvævelser havde til dels berøvet ham de ydre fortrin, der tidligere afgav en så uren hjælpekilde for ham. Alt hvad han havde tilbage var sin kårde, sine færdigheder i spil, sin kæmpestyrke og et urokkeligt mod. Med denne kapital af en egen slags, og nogle og tyve pistoler, ankom han til Amsterdam.

Det er allerede blevet fortalt, at Latréaumont af de ovenanførte grunde samtykkede i at vælge en af de forenede provinser til sit foreløbige opholdssted, for han vidste godt, at både Republikken og Spanien såvel i Haag som i Amsterdam ved deres nuværende ministre, tog godt mod alle de misfornøjede, som forvisning eller en uheldig skæbne fordrev fra Frankrig i håb om, før eller siden ved deres hjælp at iværksætte en ny opstand, og derved bibringe Louis XIV.s monarki et farligt stød.

I øvrigt begyndte hollænderne selv at betragte alliancen med Louis XIV med mistroiske øjne, for denne konge havde allerede flere gange grusomt forrådt dem, og folkets onde vilje mod Frankrig viste sig mere og mere. Men skønt Latréaumont ikke havde nogen bestemt plan, indså han dog, at hans forvisning kunne bringe ham fordel, når han hos fremmede vakte deltagelse for sin skæbne, og at måske hans nøje kendskab til Normandiet og revolten der, kunne fremme hans personlige lykke.

To eller tre dage efter sin ankomst til Amsterdam trådte han tilfældigvis ind i van der Endens skole. Aldrig havde denne strenge olding fremsat sin teori over friheden med større veltalenhed og overbevisning. Aldrig havde dette, for den hele

menneskeheds vel glødende hjerte, forrådt sig ved mere rørte eller rørende ord.

Latréaumont, der ikke i så lang tid havde samlet erfaringer i livet under så mange forskellige begivenheder, uden deraf at øse en stor menneskekundskab, hørte koldt på disse smukke ting, prøvede filosoffen med streng, gennemtrængende opmærksomhed, og overbeviste sig snart om, at van der Enden nærede den inderligste overbevisning om fortræffeligheden og renheden af de demokratiske grundsætninger, som han lærte, og at han lige så blindt ville udøve den ubegrænsede barmhjertighed, som han talte om med så megen varme.

Latréaumonts rolle var snart besluttet, og han faldt ikke ud af denne rolle.

Da undervisningstimen var endt, trådte han dristigt hen til doktoren, som han tiltalte med djærve ord, man kunne anse for bevis på en rå frimodighed og sagde:

"De prædikede for nylig mod tyranner, og jeg flygter for en sådan tyrans hårdhed. De priste dem, der vil deres fædrelands frihed. Jeg ville skaffe mit fædreland frihed, og derfor blev jeg forvist. De sagde for nylig, at De havde medlidenhed med Deres ulykkelige brødre. Jeg er Deres broder – jeg er forvist, ulykkelig, og kommer derfor til Dem."

Fra denne dag af trængte Latréaumont sig ind på van der Enden, som dennes uundgåelige bordfælle.

Ved denne lejlighed kunne måske anføres, hvad man for resten vil se senere hen: Så snart talen var om en sammensværgelse, fortsatte Latréaumont på den bedste og fornøjeligste måde at leve på sine medsammensvornes bekostning, og drage så megen fordele af dem, som det var

muligt for hans uforskammethed og havesyge. Havde man en gang indladt sig med dette menneske uden tro og love, gik hans uforskammethed og anmasselser så vidt, at der fordrede en sjælden fast karakter til at sætte grænser for hans begærlighed og frækhed.

Van der Enden, der altid havde sit politiske Utopias fremgang og triumf for øje, tålte Latréaumont med den tolerance, som fandtes hos stærke sjæle, der, beskæftiget med deres omfattende planer, kun betragtede mennesker som værktøj, og ligegyldigt griber ethvert middel, idet de kun tænker på det glorværdige resultat.

I partigængerens omgang med filosoffen blev lagt den første grund til den uforskammethed, der uden undseelse fordrede af van der Enden – på grund af deres fælles kærlighed til friheden – husly og understøttelse.

Efter flere lange samtaler, hvor Latréaumont anstillede sig ganske gennemtrængt af doktorens anskuelser, erfarede han, at van der Enden endnu stod i venskabelig og hyppig brevveksling med storpensionæren af Holland, Jean de Witt, et menneske, der besad stor indflydelse og en almindelig beundret retskaffenhed, og som ved de syv forenede provinsers regering beklædte et embede, der er analogt med en præsidents i en republik – endelig, at van der Enden ved gammelt venskab var nøje forbundet med Omodeï, Rigets hemmelige agent i Amsterdam og en naturlig korrespondent af baron Isola, Leopolds gesandt i Haag, og en af Frankrigs dødeligste fjender.

Uden nogen fast plan tænkte Latréaumont, at når han ved van der Enden mellemkomst kunne overbevise Jean de Witt og Isola om letheden af at iværksætte en opstand i Normandiet, og

se sig selv anerkendt som overhoved for dette farlige foretagende, ville han først og fremmest drage stor fordel deraf, og at de penge, der var bestemt til understøttelse af opstanden, måtte gå gennem hans hænder, og han ville da igen kunne føre det eventyrlige liv, som han kun nødtvunget havde givet slip på.

Da han derfor en dag havde bedt van der Enden om den dybeste tavshed, betroede Latréaumont ham sin plan og bad om hans bistand og råd, hvilke, som han sagde, var uomgængeligt nødvendige for at udføre foretagendet, som skulle begynde udelukkende i interesse for demokratiet.

Normandiet, trykket af pålæg, ønskede, efter Latréaumonts påstand, intet mere inderligt end en opstand. Næsten alle de andre provinser delte denne stemning, og ventede kun på et tegn for ligeledes at starte revolter. – Han, Latréaumont derimod, havde mange forbindelser i Rouen og hele omegnen, og indestod for denne provins bistand, når Spanien, Riget eller staterne Holland, der havde så mange grunde til klage over Louis XIV, ville begunstige denne bevægelse, levere de fornødne penge til det og understøtte dem ved en åben landing i Quilleboeuf, en svag, forsvarsløs stad, der lå kun seks mil fra Havre.

Var denne bistand først engang sikret, ville Normandiet erklære sig uafhængigt og de andre provinser snart følge dets eksempel. Men nu, da han kendte van der Endens forbindelse med de personer, som alene kunne borge for denne opstands heldige udfald, da han vidste, hvor stor kærlighed han nærede til friheden, og hvor meget de republikanske grundsætningers triumf lå ham på hjertet, henvendte han sig til ham, for at han kunne skaffe ham midler til at komme til Jean de Witt og Isola,

understøtte ham med sine råd, og til slut give ham planen til en fri regeringsform, som først skulle indføres i Normandiet, og dernæst i hele Frankrig, så snart alle provinser havde rejst sig.

Skønt Latréaumonts plan ved første øjekast syntes umulig at udføre, var, på trods af dette, sammes heldige udfald ikke helt umuligt, så lidt som hans forsikring usandsynlig, for kun få år i forvejen sønderrev borgerkrigen stadig Frankrig og en almindelig misfornøjelse, som frygten kun dårligt undertrykte, herskede over hele landet, og i utallige pasquiller fremhævede de udenrigske ministre, og i særdeleshed baron Isola, hyppigt disse symptomer på en almindelig utilfredshed som et truende fantom for Louis XIV.

Det er derfor forståeligt, at van der Enden, forført af sin proselytiske iver, blændet af demokratiske illusioner, og i særdeleshed drevet af den heftige nysgerrighed, som lader digteren så brændende ønske, at se sit drama oplivet ved teatrets glans, eller musikeren at høre sit værk udført af orkestrets tusinde stemmer. – Det er forståeligt, at van der Enden, stærkt lokket af håbet, således at realisere sin politiske Utopia, og se sine drømme om friheden virkeliggøres, af alle kræfter understøttede Latréaumonts planer. – Han overgav af denne årsag partigængeren et langt brev til Jean de Witt. I dette brev satte han planerne og forhåbningerne op mod hinanden for storpensionæren, idet han i emancipationens og nationernes friheds navn ligefrem bad ham at begunstige dette foretagende, og skænke det sin understøttelse og medvirken.

Det må naturligvis bemærkes, at de syv forenede provinsers republik den gang havde fred og var i forbund med Frankrig, men det var allerede så offentligt bevist og anerkendt, at Louis

XIV flere gange havde krænket denne pagt og de svorne forlig, at van der Enden kunne tro, at Jean de Witt i dette forslag ville se et middel til at gavne sin sag, og straffe en løgnerisk forbundsfælles forræderi. Omodeïs brev, som doktoren medgav Latréaumont til baron von Isola, indeholdt en summarisk oversigt over planen, en notits om Latréaumont, og en opfordring til Spanien og Riget i alle de fornærmelsers navn, som disse magter i så lang tid havde givet grund til klage over Louis XIV.

Latréaumont rejste altså bort, forsynet med disse forskellige depecher, og ved tilbagekomsten fra denne rejse ser vi ham træde så påfaldende og uventet ind til doktoren.

Nu gjorde obersten van der Enden bekendt med sine sammenkomster med storpensionæren, Jean de Witt, og kejserens gesandt, baron Isola.

4. Rejsen

Det ville, som sagt, være vanskeligt at beskrive den ligegyldige og foragtelige ro, hvormed van der Enden plejede at optage Latréaumonts uforskammede fortroligheder, hvem han kun anså for et råt, almindeligt værktøj. For trods filosoffens forblændelse, hvad realiseringen af hans yndlingsplaner angik, kunne ophidselsen og bestikkeligheden hos den, der spillede så vigtig en rolle i denne sag, ikke forblive skjult for ham. I den følgende samtale spurgte og lyttede doktoren derfor, men svarede næppe Latréaumont. Hans ord var tankefulde, korte, tit stolte og altid alvorlige. Man så, at han hårdnakket stræbte efter sine egne mål, uden at bekymre sig om de tusinde omveje, hvorpå partigængerens spottelystne og fantastiske ånd udspandt fortællingen, og når denne vakte en eller anden pludselig og uvilkårlig betragtning hos ham, henvendte han den kun til sig selv, som om Latréaumont var uværdig til at høre den.

"Men rejsen, oberst, rejsen?" spurgte van der Enden med en utålmodighed, som han ikke længere kunne undertrykke.

"Vær blot rolig, min ærværdige ven, vær blot rolig! Jeg vil sige Dem alt. – Jeg er allerede ved det. – Da jeg forlod Amsterdam, begav jeg mig ved hjælp af de tyve pistoler, som De lånte mig, eller rettere den ophøjede frihed, der en gang vil betale Dem dem tilbage under tusinde velsignelsesønsker, til Haag, for der at virke for vort foretagende. Jeg skulle altså se Isola og Jean de Witt. Eftersom nu den første siges at være en skælm og den anden en meget retskaffen mand, begyndte jeg med denne, og

det af den grund, at man ved bordet begynder med de simple, naturlige retter, derpå går over til de krydrede."

"Genstanden er vigtig og alvorlig, oberst. Sådanne sammenligninger er unyttige."

"Hør engang, lærdeste doktor," svarede obersten, idet han lagde nogle stykker brænde på ilden, "skal jeg ikke falde til byrde, må man lade mig gøre og lade, hvad jeg selv vil, for det er det eneste middel til ikke at gøre mig fortrydelig, et middel, hvortil jeg her åbenbarer Dem hemmeligheden. For nu at komme tilbage til min lignelse med de krydrede retter, påstår jeg, at det ikke er upassende at tale sådan om en af den ædle kogekunsts præster, i daglig tale kaldet kok, for hele verden påstår, at baron Isola, nu Leopolds gesandt, har lagt grunden til sin berømmelse ved kejserens stege. De ser altså, at mit billede ikke var upassende."

Van der Enden sagde ikke et ord, men trak på skuldrene med en foragtelig resignation. Partigængeren tydede denne bevægelse meget rigtigt, for han svarede: "Jeg vækker Deres medlidenhed, ikke sandt? Ganske efter behag, mon Dieu! ganske efter behag. De skal i den anledning ikke spilde et ord, jeg fortsætter, og denne gang uden billeder. Jeg gik altså først til Jean de Witt, for at give ham Deres brev. Jeg troede, at finde en vigtigmager, en slags premierminister, der mente at indgyde mig ærefrygt. Netop derfor havde jeg taget min mest uforskammede maske på, for jeg tilstår i al ydmyghed, at intet gør mig mere tilbøjelig til uforskammethed, end når jeg står lige over for en af denne jords mægtige. Men hvor tog jeg ikke fejl denne gang! Hvilken mand er Deres Jean de Witt. Med sin ligefremhed har han ganske forbløffet mig! Mig, der ikke

blinkede med øjnene i den mest blændende glans. Jeg kom til en lille trappe, endnu mere beskeden, end den til Deres skole, og ved den treenige Gud! jeg må tilstå – denne begyndelse gjorde mig allerede betænkelig. Jeg bankede på, og i stedet for en schweizer med en hellebard, eller en betresset lakaj, blev døren åbnet – jeg beder Dem! af en tyk flamsk pige med en kost i hånden! Jeg spørger efter storpensionæren, stadig endnu belavet på, at komme til at ærgre mig over evige ophold og forsinkelser. Men ingenlunde – den tykke flamlænderinde siger tværtimod, med en venlig hilsen: 'Hav den godhed at følge med mig, herr Jean er dér i sit kabinet.' – Hvad mener De om det, Fader Visdom? Herr Jean, storpensionæren af Holland, herr Jean! Den første mand i republikken har som dørvogter et skørt, der modtager gæsterne med en kost i hånden! Hvad mere skal jeg fortælle Dem? Jeg fulgte pigen over en gang. En lille dør gik op, og jeg stod i et kabinet, der i sandhed ikke var møbleret så godt som Deres."

"Den store mand, altid den samme!" mumlede doktoren, fuld af beundring.

"Jeg trådte altså ind. Jean de Witt sad og skrev. Ved larmen fra døren vendte han sig om, og da han så mig, rejste han sig fra sit sæde. Ved Guds blod, aldrig har jeg set en ædlere skikkelse, og et på en gang stoltere og mere velvilligt ansigt. Han var ganske sortklædt, ligesom en skriver. – "Hvad ønsker De, min herre?" spurgte han med blid, dog fast stemme. De vil le, men den onde skal stå fadder til os begge, hvis mit hjerte ikke bankede, og det så stærkt, som det aldrig før har gjort, og derpå blev jeg et øjeblik ligesom sørgmodig."

"Deres hjerte bankede ved synet af Jean de Witt, oberst?" spurgte oldingen, idet han fæstede et forundret og gennemborende blik på kolossen. "Og blev ligesom sørgmodigt? Desto bedre for Dem."

"Desto bedre eller desto værre, det er mig ligegyldigt," svarede partigængeren barskt, idet han lod, som om han ikke forstod van der Endens mening. "Alt, hvad jeg ved, er at mit hjerte bankede, og jeg skammer mig ikke ved at tilstå det. Var det kontrasten mellem det jeg så, og det, som jeg ventede at få at se? Var det hans fornemme væsen? Var det de dyder, som verden berømmer ham for, der imponerede mig således? Jeg ved det ikke, men ved den treenige Gud! Det ved jeg, min strube var ligesom snøret til, og intet menneske hidtil havde udøvet det herredømme over mig – ikke en gang prinsen. Jeg ved kun, at jeg, der hidtil aldrig havde kunnet få ordene "nådige herre" over mine læber, ikke engang når jeg talte med prinsen, uvilkårligt svarede den pokkers Jean de Witt: 'Nådige herre, dette er fra mester Affinius van der Enden i Amsterdam.' – 'Fra Affinius!' udbrød han, 'og hvorledes befinder han sig, denne strenge olding – dette mønster på retskaffenhed på Jorden?' spurgte Jean de Witt hurtigt."

Ved disse ord kneb van der Enden stiltiende en tåre, som randt ned ad hans furede kinder.

"I græder, værdige filosof?" svarede partigængeren, "og det er, Guds død, i sin orden, for det forekommer mig at det må være meget rørende at vide, at et menneske siger sådanne ting om en. Hvis jeg ikke kunne græde, ville jeg i det mindste hulke, når jeg tænkte på at storpensionæren spurgte de kumpaner, der

besøgte ham: "Nå, mine herrer, hvorledes går det den helvedes Latréaumont, den ærkegavtyv, den værste døgenigt på jorden?"

"Det er en sørgelig og slet spas, oberst," sagde doktoren meget alvorligt. "Hvis I hidtil har ført et slet levned, så kan det ædle øjemed, hvortil I medvirker, endnu give det værd i menneskenes øjne. Jeg beklager Dem, dersom det ophøjede i Deres hensigt ikke kan hæve Dem i Deres egne øjne! Hvad frihedens sag angår, så vedkommer kun Deres handlinger det væsentligt. – Hvad magtpåliggende er der ved plovjernet, når blot jorden, som det renser for ukrudtet, senere bærer rig og frodig høst?" råbte van der Enden begejstret.

"Hvad magtpåliggende er der ved plovjernet! ved Gud, I har ret. Jeg holder med Dem, Fader Visdom. Jeg billiger denne lignelse! Jean de Witt modtog altså brevet af *plovens*, Deres ærbødige tjeners, hånd, og læste det opmærksomt. Hans ansigt rødmede et øjeblik, hans øjne tindrede, derpå sukkede han, og lod til at undertrykke en uvilkårlig sindsbevægelse, og efter at han have bedt mig om at sætte mig ned – for jeg stod stadig op foran ham og legede med grebet på min kårde, eller krammede med hatten for at give mig en smule luft – sagde Jean de Witt: "Min herre, I kommer til mig i en sag og under en sådan beskyttelse at jeg må fortælle Dem min oprigtige og ufravigelige anskuelse af tingene. Ifølge min overbevisning vil regeringen, hvis repræsentant jeg er, begå en forbryderisk handling, og følgelig en politisk fejl, hvis den begunstigede en revolte i Frankrig. Louis XIV, min herre, er vor forbundsfælle. Mellem ham og os er svoret troskab, en ed! Det vil sige: At hvor dyb min evige sympati for friheden end måtte være, i hvis navn denne opstand skulle iværksættes – og til trods for de

uretfærdigheder, som vor republik måske kan bebrejde Deres konge – vil dog den agtelse, der skyldes en sådan pagts hellighed, afholde mig fra at støtte nogen som helst revolte i Deres fædreland." – Om jeg levede i hundrede år, og mellem os sagt, ærværdige doktor, ønsker jeg det, mere end I måske tror – og endnu en gang hørte Jean de Witts ord, udtalt med hans dybe, sonore stemme, så kunne jeg dog ikke gengive dem mere tro, for de har for altid indprentet sig i min hukommelse."

Da van der Enden hørte om Jean de Witts afslående svar, kunne han ikke skjule sin skuffelse over det. Et smerteligt udtryk af skuffelse fortrak hans ansigtstræk, alligevel tav han. Latréaumont syntes at forstå oldingens tavshed, for han fortsatte: "De bærer Dem ad netop lige som jeg, fader Visdom! Jeg blev stående stum foran Jean de Witt, og kunne ikke frembringe et ord til svar, eller til at bekæmpe en beslutning med, der til dels forstyrrede vor plan. Det er den skære sandhed, jeg vidste ikke, hvad jeg skulle svare ham, slet intet, for jeg sværger ved Gud, at hans stemme, hans blik, hans ord, hans holdning røbede en så fast vilje, også at udføre, hvad han sagde, at det i dette øjeblik forekom mig, at det ville være lige så tåbeligt med ord at ville rokke hans beslutning, som derved at ville forandre meningen af de marmorinskriptioner, som man læser på store mindesmærker."

Ved denne besynderlige sammenligning og ved sit alvorlige og overbevisende væsen, syntes Latréaumont denne gang at gøre et indtryk på van der Enden, og efter en lang pause svarede denne, rystende på hovedet: "I taler sandhed, oberst. Intet i verden ville formå at rokke Jean de Witts beslutning! Og trods dette havde jeg troet – ja, jeg havde helt sikkert troet at

kongen af Frankrigs gentagne forræderi mod republikken, at kærligheden til friheden, at det brændende ønske om at se vor hellige og velsignelsesrige lære videre udbredt, kunne have bestemt Jean de Witt til ikke at skåne en pagt, som vore fjender dagligt grusomt krænker! Men nej, nej, jeg burde have forudset det. Denne sjæl er så ren og ophøjet, at den besvarer ethvert nyt bedrageri med en ædel handling. Endnu engang er det besluttet, uigenkaldeligt besluttet. Jeg kender Jean de Witt. Ethvert skridt hos ham vil nu være forgæves. – Og Isola, oberst?" spurgte oldingen skuffet.

"Isola! Guds død! Den skælm peb i en anden tone. Men vent dog, til vi bliver færdige med Deres Jean de Witt. Da han så, at jeg blev stående som en skoledreng, tilføjede storpensionæren: 'Min herre, sig den ærværdige lærde, som sendte Dem, at min broder snart vil komme til Amsterdam og overbringe ham et bestemt og udførligt svar. Indtil da, gentag for van der Enden, at vore ønsker og vor kummer stemmer overens, og såfremt ulykkeligvis tiden endnu ikke er kommet, må overbevisningen om, at fremtiden tilhører os, skænke os tålmodighed, håb og mod.' Derpå tilbød Jean von Witt mig sin tjeneste, som jeg ikke modtog. Den skørteklædte dørvogter med kosten førte mig tilbage, og jeg befandt mig på gaden så bedøvet, som stod jeg for Vorherre, eller havde fået et dygtigt slag i hovedet."

"Ja, fremtiden er vor! Fremtiden! På den bygger jeg med hele min tillidsfuldhed vor hellige sags triumf. Men ikke engang at kunne løfte en flig af sløret, der stadig skjuler det blændende og majestætiske!" sagde oldingen smerteligt bedrøvet.

"Ja, jeg tilstår det, det er grusomt. Såfremt man turde håbe, lærdeste doktor, i et hjørne af det herlige billede, som I taler

om, også at se en galge til denne Artaban, denne rå vezir Louvois, som jeg vil se endnu en gang, i helvede eller på jorden!" svarede obersten, og knyttede med en truende bevægelse hånden. "Men tilbage til vore forretninger. Jeg kommer nu til krydderisuppen – skælmen, med et ord: Til Isola. Han foruroligede mig ikke. På vejen til hans hotel åndede jeg frit, strøg mig om skægget, og fornærmede mig selv, så at sige, så hovmodig så jeg ud. Gaden var ikke bred nok for mig. Således nåede jeg signor Isolas palads. Som jeg formodede, fandt jeg intet der, som indgød frygt. Salen var propfuld af vagter, lakajer, officerer og adelsmænd. Alt og alle lugtede forskrækkeligt af stormanden, og opførte sig følgelig temmelig frækt. Jeg steg op ad trapperne. Vagten holdt mig an, og spurgte mig i sin hellebards navn, hvem jeg var. Jeg ser på ham – De forstår mig nok, Fader Visdom?" sagde kæmpen. "Jeg ser på ham, og går fordi. – Lakajerne spurgte mig, hvor jeg ville hen. Jeg så på dem og gik videre. Således kom jeg ind i en sal, hvor der var flere spradebasser, klædt i sort fløjl og med guldkæder om halsen. Jeg sagde til en af disse fløjlsdukker: Meld Deres herre, af oberst Latréaumont vil tale med ham i Don Omodeïs af Amsterdams navn. Men da fløjlsmanden syntes at tøve, så jeg på ham – og han skyndte sig bort for at melde mig. I sandhed, denne forhenværende køkkendrengs palads så ud som en konges bolig imod Jean de Witts ringe bolig, så jeg følte mig ganske hjemme der, uden tvang og ubehagelighed, og da jeg var træt efter rejsen, begyndte jeg, til stor forundring for disse fløjlsherrer, med at kaste mig på en smuk divan med silkebetræk, som mine sporer sagtens kan have ridset en smule. Derpå trallede jeg en vise for at fordrive

tiden, som mine stakkels forlorne knøse sang i slaget ved broen ved Massoury. Kender De den, doktor?" – Og med en stentorstemme sang kolossen de første to vers af en gammel vise fra Fronden:

Mazarin ler kun
af vore stråliner ...

Derpå fortsatte han sin fortælling, de han så van der Endens ligegyldige og foragtelige væsen: "Da jeg havde sunget ti vers af denne vise, og underholdt mig ret godt, begyndte tiden dog at falde mig lang. Jeg rejste mig altså op, greb en af fløjlsherrerne i hans guldkæde, og sagde: "Ved din herre ikke, at jeg har ventet her en halv time, og at narre som du ikke er skabt til at holde mig med selskab. – "Men," svarede fløjlskjolen. – "Men, Guds død, herr anmelder," svarede jeg, "af sted, eller se efter dine ører." Karlen gik, og kom tilbage nogle minutter efter for at hente mig. Jeg trådte ind i et prægtigt værelse, hvor jeg fandt et lille, magert menneske med et abekattefjæs, og stikkende og skelende øjne, der næsten var halvt skjult af en brun paryk. Dette væsen var meget brillant klædt i en orangefarvet fløjlsvams, besat med sølvsnore og blanke bånd. Alt sammen, menneske, paryk og vams nåede mig næppe til bæltet, og hed Isola. "Formålet, som fører Dem til mig, er uden tvivl meget vigtigt, min herre?" spurgte Isola, og så stolt på mig. – "Meget vigtigt, i sandhed, for jeg har hastværk, og holder ikke af at vente!" – Den lille mand forsøgte at hæve sit blik op til mit, men min fremstående knebelsbart afgav endelig et mål for det. Han føjede sig i det, og spurgte, dog stadig i en ærgerlig tone: "Har De ikke et brev fra Don Jose Omodeï?" – "Jo, min herre, her er det!" Isola tog brevet, læste det, og et djævelsk smil fortrak hans

ansigt, der var gult og rynket, som en gammel troldkvindes. – "De er oberst Latréaumont?" spurgte Isola, idet han syntes at sammenligne min person med den beskrivelse, som Omodeï uden tvivl havde givet af den i brevet. – "Så vist, som De er baron Isola." – "Nu, herr oberst!" tog han til genmæle i en spottende tone, "det stakkels Frankrig, der er så godmodigt, begynder altså at tælle de pistoler, som det har tilbage, og at indse, at det er bedre at beholde dem selv, end at bære dem til kongens skatkammer. De ærlige spidsborgere begriber altså endelig, at deres herres svøbe er smertelig. Nu har de da bestemt sig, og det er allerede meget." – "Når de blot *kunne* bestemme sig, de stakkels fredselskende!" – "Ved den treenige Gud, doktor, jeg er en vantro, måske en ryggesløs, men blodet steg mig til hovedet, da jeg hørte dette udskud tale således om Frankrig. De vil måske svare, at denne vilje ikke stemmer overens med min adfærd under vore borgerkrige. Det er muligt, – men vist er det, at jeg blev rasende."

"Det kan være, oberst," sagde van der Enden, "for i hjertets indre, om det er nok så forhærdet, findes der strenge, som ved en forhånelse af fædrelandet klinger smerteligt."

"Hm, ja, tusind guder, strengen klingede, det sværger jeg Dem," svarede obersten, "og det så stærkt, at jeg tog den lille orangefarvede fløjlsvams' ærme i min ene hånd og trykkede det så djærvt, at hvis jeg ikke havde holdt så fast på ham, var Isola sprunget hen til en klokke, der stod i nærheden. – "Hvad gør De, oberst?" råbte Isola, idet han fra orangefarvet blev gul, "hvad gør De, oberst?" Intet, svarede jeg, det er kun virkningen af Deres ord, som jeg finder vel krydrede. For ser De, min værdige herre, det er ikke nok at en skælm af kok forstår at lave

en kaninaccolade, en *sauce au verjus* Note 1), en duepostej, eller agerhøns med ingefær. – Han må også vide at beværte enhver gæst efter hans smag. Jeg, min herre, elsker ikke saltet i visse sarkasmer, og Deres bemærkninger over Frankrig har mig for pikant en lugt, forstår de mig? – "Fuldkommen", svarede Isola med djærv koldblodighed, "men vil De undskylde mig oberst, fordi De ved, at man plejer at sige: *For en gane af jern en ragout af ild.*" – Denne udtalelse overraskede mig, og Isola, der var kommet sig igen efter den skræk, som jeg indjog ham, fortsatte: Man siger, at jeg har været kok, ikke sandt? – Lad gå, men måske taler man kun så meget om det, fordi jeg for visse folk har sat retter, som ikke smagte dem. Men tiden iler. Lad os tale alvorligt." – Nuvel, så kommer vi med få ord til sagen, svarede jeg. Som De vil have set af Omodeïs brev, er min familie fra Normandiet. Jeg kender denne provins, og har venner der og en vis indflydelse. Afgifterne er uhyre. Borgerne beklager sig, og adelen bliver utilfreds. Jeg mener derfor en opstand er en mulighed i disse egne, en opstand, der meget let kan have en revolte i hele Frankrig til følge. Vil De nu understøtte denne opstand med Deres penge, Deres våben, Deres skibe? Det er et ja eller et nej, som jeg forlanger."

"Og hvad svarede Isola, oberst?"

"Da han havde tænkt efter et øjeblik, og med opmærksomhed betragtet et kort over Frankrig sagde han: "Herr oberst, jeg vil ikke tale om den interesse, som Riget eller Spanien har ved denne opstand. For når den lykkes, når Frankrigs provinser erklærer sig uafhængige, forsvinder den monarkiske enhed, og kolossen, der forskrækker os, taber sin frygtelighed. Lykkes den ikke, har vi dog i Frankrig begunstiget uordener, som altid er

alvorlige og farlige. Politikken byder derfor, at vi understøtter oprørerne. Åbenlyst, dersom tildragelserne fører til en ny krig med Frankrig, hemmeligt, hvis sagerne forbliver, som de er. Men De oberst, der efter hvad Omodeï skriver til mig, har et langvarigt og grundigt kendskab til partierne, ved, at der, for at gøre en opstand virkelig og give den betydenhed, må vises en fane, at der må sættes et hoved i spidsen for opstanden, et berømt, vidtklingende navn, hvorom adelen, borgerne og folket kan samle sig, som de underkaster sig. Et navn, der ved dens stilling, som bærer det, kan indgyde de fremmede regeringer tilstrækkelig tillid til at understøtte en revolte, som skal begyndes under dets beskyttelse. De, oberst," vedblev han med en vis tone, der bragte blodet til at koge i mig, "er vel meget tapper, meget agtværdig, en god adelsmand. Dog tror jeg, oprigtigt talt, ikke, at De kan være det anerkendte overhoved for opstanden. Sig mig altså, i hvilken fornem herres navn De handler? Uden dette kan jeg ikke træffe nogen som helst beslutning. Min politiks interesse indestår Dem for min tavshed."

"I hvilken stor herres navn!" udbrød van der Enden, der i nogle øjeblikke næppe var herre over sin vrede. "I hvilken stor herres navn! Er fredens sag ikke skøn, ikke ædel, ikke stor nok til at blive forsvaret for sin egen skyld og i sit eget navn? O besynderlige dårskab hos menneskene! Det går ud på, at kuldkaste den magt, som et navn, en kaste, en forrettighed skænker, og for at gøre dette, fordrer de netop et navn en kaste, en forrettighed."

Latréaumont trak på skuldrene, for uden tvivl ville han ikke helt fortørne den gamle, som han endnu havde brug for, og

svarede derpå:

"Vær rolig, ærværdige doktor, vær rolig! Unægtelig synes dette i begynderen ikke helt logisk, og siden helt forrykt, men hvad skal man sige? Det er nu engang tingenes gang ved alle revolutioner! Snart er det hertugen af Burgund, snart hertugen af Guise, hertugen af Montmoreri, hertugen af Biron, marquis de Cinqmars, hertugen af Rohan, prinsen af Condé. Alle vegne var overhovederne for ligaen og de misfornøjede store herrer. Men ved De da ikke, at fårene aldrig lader sig drive af stedet, når ikke vædderen går i spidsen, om så denne af og til støder dem med hornene? Hvad vil De så, doktor? Dyrene er nu engang sådan. Oprigtig talt, hvor stor lyst jeg end havde til at yppe klammeri med Isola, måtte jeg dog for mig selv tilstå, at han havde ret, uimodsigelig ret. For trods den høje agtelse, som jeg nærer for messire Jules Duhamel de Latréaumont, forsikrer jeg Dem, kunne jeg ikke kalde eller anerkende ham for en værdig efterfølger af de fornemme herrer, som jeg nævnte for Dem."

"Men hvad svarede De da?"

"De føler vel, min ærværdige ven, at jeg ville have stået som et kvæg, hvis jeg havde vovet mig frem, sådan ganske uden noget baghold eller understøttelse. For at undgå spørgsmålet, forskansede jeg mig bag den udtalelse, at den ophøjede person, hvis agent jeg var, kun havde givet mig beføjelse til at nævne ham, når jeg først havde aflagt ham beretning om min samtale med Isola. "Nuvel, oberst," sagde det lille menneske, "så snart De har nævnt mig denne person, og overbevist mig om hans delagtighed i sammensværgelsen, og når fremdeles dette navn kan indgyder os tiltro, så gentager jeg, at vi på stedet vil

underhandle med Dem, og at der så hverken skal mangle penge eller ammunition til Deres forehavende." – Mellem os sagt, doktor, hans ord var meget fornuftige. Jeg tog derfor afsked med Isola, lige så stolt, som jeg var kommet, besteg min hest og her er jeg."

"Atter et forgæves forsøg – atter et skuffet håb!" udbrød van der Enden med bitterhed. Derpå tilføjede han: "Jeg beklager oprigtigt, at Deres planer sådan må strande på Jean de Witts politiske skrupler og Isolas betingelser. Jeg holdt med disses understøttelse en opstand for mulig. Jeg stolede på en provins' uafhængighedsskrig, som hele Frankrig måske havde besvaret. Jeg har narret mig selv – vi tør ikke tænke mere på det."

"Ikke tænke mere på det! Guds død!" skreg kolossen, idet han slog så stærkt på doktorens arbejdsbord, at flere bøger faldt ned. "Ikke tænke mere på det, ved den treenige Gud, og det i det øjeblik, i hvilket alt tilsmiler os! I det øjeblik, da vi kan være sikre på Rigets og Spaniens understøttelse, hvis vi blot kan smøre skurken Isola om munden med et navn! Er De da syg, ærværdige ven?"

"Og hvad vil De da nu gøre?" spurgte filosoffen koldt. "Hvad jeg vil gøre? Vende tilbage til Frankrig vil jeg, og der opstøve en eller anden stor herre, der er utilfreds med sine maitresser, med sine kreditorer, og som ved lejlighed vil befri sit fædreland fra det trykkende åg, og give os anledning til at anvende Deres skønne system til en republik i mit dyrebare fædreland." Van der Enden blev i begyndelsen overrasket af partigængerens tillidsfuldhed, men syntes dog at overveje hans forslag. Derpå sagde han: "Men De er forvist, oberst?"

"Forvist! Forvist! Det vil sige, den uforskammede Louvois lod mig råde til at rejse. Det stemte overens med mine planer, og derfor fulgte jeg hans råd. Nu stemmer det med mine planer at vende tilbage til Frankrig, og jeg vil gøre det. Desuden fik jeg ingen dom, og jeg vil for et syns skyld underkaste mig og forholde mig rolig, for i ro og mag at kunne finde det menneske, som vi behøver for at give opstanden et fornemt udseende, en opstand, der skal rive nationen med sig, og blive til en rigtig opstand, sådan som den forhenværende kejserlige køkkendreng ønsker den."

"Således går det altid!" sagde van der Enden med bidende spot. "Når det hundredarmede oprør truende har rejst sig, kommer altid en intetbetydende, elendig og ubetydelig herre, men som er af gammel og ædel familie, for at give den *anseelse* ved at pånøde den sit navn, og oprøret, denne hellige og almindelige protest af en hel undertrykt nation, kommer snart til at hedde Burgund eller Condé." – Efter nogle øjeblikkes dyb eftertanke, tilføjede oldingen, mens han løftede hovedet stolt i vejret: "Men til slut, før folket valgte Burgund eller Condé til overhoveder, har det altid vist tegn på vilje og liv, det har udøvet sin magt, har hævet sin vældige røst og er blevet hørt! Det har følt og bevist, hvad ret formår, når det kun vil tælle sig selv og sine modstandere, men hvad siger det, når det kun en dag, kun en time har været sin egen herre! Denne dags, denne times herredømme giver det en frygtelig bevidsthed om sin kraft og sine rettigheder, og allerede dette er et dygtigt skridt fremad mod frigørelsen."

Dernæst spurgte oldingen kort og med skarp betoning af stemmen, mens han vendte sig mod Latréaumont: "Tror De

virkelig, oberst, at De i Frankrig kan finde en mand, der vil være tilbøjelig til at stille sig i spidsen for denne folkebevægelse? Tror De det?"

"Om jeg tror det? Ja visselig tror jeg det!" svarede partigængeren med sin urokkelige tillidsfuldhed. "Hoffet vrimler af misfornøjede af første rang. Det kommer kun an på i rette tid at benytte øjeblikket, da vilje, vrede eller forlegenhed hersker, og da at skubbe den fornemme herre fremad, indvikle ham i sagen, og kompromittere ham sådan, at han ikke mere kan træde tilbage. Stol på mig i den sag, min værdige lærde. Jeg er en god snushane, og skal blive hængt, hvis jeg ikke inden seks måneder vender tilbage med et våbenskjold til et banner, lige så ædelt som Montmorencys, til vor opstand. Da kan vore planer gå i opfyldelse, og tro mig, aldrig opstod en republik på et mere frugtbart grundlag end Normandiets, i særdeleshed, når vi bringer de første paragraffer af loven om den fri afståelse (et lovudkast til fordel for dem, der ikke besidder ejendomme, og som jeg skal tale nøjere om med Dem) i anvendelse på visse len, Craconville og Charmon, charmante len, som jeg mistede ved mine kreditorers afskyelige havesyge og hvilke jeg, til eksempel og til hæder for vor sag, oprigtigt ønsker at komme i besiddelse af igen."

"Hvornår tænker De at rejse?" spurgte oldingen tankefuldt.

"I morgen, straks efter frokost, for det er på høje tid, og Deres Amsterdam er ikke fuldt så muntert, som det gale Venedig i karnevalstiden. Men, lærdeste doktor, for at flyve behøver fuglen vinger og jeg har hverken vinger eller fjer, eller guld, eller sølv, eller kobber, for af de tyve pistoler jeg fik, har jeg ingen eller meget få tilbage. Giv mig derfor endnu en tredive

til fyrre pistoler i forskud så jeg med dem kan nå Paris. Er jeg først der, siger jeg, som Deres Jean de Witt: *Fremtiden tilhører mig!* For se, i den hæderværdige stad finder en brav, kraftfuld adelsmand, der har sine terninger i lommen, og sin kårde i siden, altid et aftensmåltid, et natteleje, og hver morgen på bunden af sin pung den vandrende jødes evige daler. Her i Deres fordømte sumpe bliver talenterne ikke lønnede, ikke engang kendte. Føj derfor endnu tredive pistoler til de tyve, som De allerede har givet mig og frihedens sag må for en sum af halvtredsindstyve pistoler evigt velsigne Dem."

Efter en lang tavshed rejste van der Enden sig og gik hen til et skab, tog pengene ud og sagde til Latréaumont, idet han overgav ham den forlangte sum: "De narrer mig måske? Er De først ude af huset ler De måske ad oldingen, der var tosset nok til på Deres pralende løfte at give Dem den smule, han ejede i stedet for dermed at understøtte sine medmennesker! Men måske De også virkelig har i sinde at tjene vor hellige sag, ikke af hengivenhed, men for fordelens skyld, kort sagt, sådan som De formår at tjene den. Her er pengene. Hvis jeg ikke gav Dem dem, ville jeg føle evig anger over, ved min mistillid måske at have skadet min tros triumf. Begiv Dem da nu til Frankrig, og søg et navn, eftersom vi behøver et sådant," sagde van der Enden sukkende.

"Og jeg skal finde dette navn, værdigste doktor, tro mig. Og hvis De vil le, valgte jeg genstanden slet. – Jeg er rå og trættekær. Jeg besidder, om De vil, alle mulige fejl og laster, men når man har villet mig det godt – og jeg ikke har vægtige grunde til at være utaknemmelig – så glemmer jeg det ikke. Jeg ved, Guds død! at De interesserer Dem for sagen, som jeg tjener

umiddelbart, og ikke for mig, Duhamel de Latréaumont, som De ikke skylder noget. Men jeg siger, *hvad gør det*! De har taget mod mig, hjulpet mig, har stået mig bi i et forehavende, som hidtil var uvist, men nu er næsten sikkert. Denne modtagelse glemmer jeg ikke – det sværger jeg Dem til ved – men," afbrød partigængeren sig selv, "da der i hele verden ikke findes noget helligt, som jeg kan påkalde, så forsikrer jeg Dem slet og ret, at jeg ikke skal glemme det. Farvel så, ærværdige doktor, farvel – og på snarligt gensyn, hvis Djævlen ikke henter mig forinden," tilføjede obersten, idet han rystede oldingens sitrende hænder med sin vældige næve.

"Farvel, oberst!"

Og allerede næste dag rejste Latréaumont til Frankrig.

2. del

Overhofjægermesteren i Frankrig

5. Dronningens æresdamer

Hen imod de første dage af maj i det samme år, 1669, befandt det franske hof sig i Fontainebleau.

Ved enden af Hjortegalleriet, hvor blodet af Monaldeschi, Christina af Sveriges elsker og offer, denne vellystige amazone, der ville have været så værdig lesbiernes og Sapphos lidenskabelige sange, endnu dampede, førte nogle trappetrin til dronningens æresdamers bolig.

Disse værelser blev kaldt kakkelovnsværelserne, fordi Francois I efter tysk mode lod opføre denne slags varmeledere i dem første gang.

Disse værelser var ved alle tænkelige forsigtighedsregler sikrede mod herrernes kåde streger ved dette hykleriske og udsvævende hof. Gitre, låse, dobbelte døre og dobbelte vinduer dannede tilsammen en slags citadel, efter at der samme sted tildrog sig et eventyr, hvilket vi må omtale, skønt det skete nogle år før tiden for denne skildring.

Hertuginden af Navailles, en dame, der besad megen og sand fromhed, var på den tid overhofmesterinde hos dronningen, og havde som sådan overopsynet over hofdamerne. En dag erfarede hun, at Louis XIV, der dengang endnu var meget ung, om natten kom ind i hofdamernes værelse gennem en hemmelig dør, der var anbragt i muren, og skjult bag en seng. Forargelsen var uhyre. Fru Navailles rådførte sig med sin gemal, der var æren, retfærdigheden og dyden selv. De stillede på den ene side deres pligt, og på den anden kongens vrede og unåde, deres forvisning, og det dydige par vaklede intet øjeblik i, hvad de havde at gøre.

Fru de Navailles traf sine forholdsregler så snildt, at under souperen og spillet hos dronningen, blev den hemmelige dør muret til uden kongens vidende. Da natten kom, ville Louis til sædvanlig tid begive sig til hofdamernes værelse, men han famlede og søgte forgæves. Alt var blevet til fast mur! Med raseri i hjertet så den galante monark sig nødt til at vende om. Han forbandede denne overdrevne påpasselighed, som han havde fru Navailles stærkt mistænkt for. Han fik sagen undersøgt og erfarede snart, at fru de Navailles med sin gemals samtykke, havde ladet døren mure til. Straks lod han hertugen og hertuginden af Navailles opfordre til at søge om deres afsked, og forviste dem til deres godser, til Guyenne, trods enkedronningens forbøn.

Ifølge en tilsyneladende modsigelse, og ligesom om han rødmede over den givne forargelse, lod Louis XIV efter dette eventyr, dog først efter at han havde fundet midler til ad en mere hemmelighedsfuld vej at nå sit mål, alle de beskrevne sikkerhedsforholdsregler indført ved hofdamernes bolig, og den nye overhofmesterinde, fru de Montausier, fik udtrykkelig befaling til at have den strengeste opsigt med de unge damer, som var betroet hendes årvågenhed.

I denne henseende, og for at give det følgende optrin, der næsten kan gælde for en eksposition af vor fortælling, større betydning, må vi anføre et af de mest fremstikkende træk i Louis' karakter, nemlig hans grusomme og despotiske skinsyge, der ikke alene udstrakte sig til de kvinder, med hvem han havde at bestille, men også til dem, med hvem han ikke havde at bestille.

For med et ord at sige alt, var det franske hof i Louis XIV.s øjne et indviet harem, hvis eneste og udelukkende sultan han skulle være. Et menneske var derfor også sikker på, at pådrage sig denne konges had og vrede, hvis det i hans nærværelse tillod sig de ringeste og uskyldigste friheder mod en kvinde, uanset hvem det så var.

Deraf de to så bestemte fysiognomier af det fransk hof på den tid, som næsten alle historieskrivere indbefattede under et falsk begreb: *det majestætiske og ridderlige* galanteri.

Intet var imidlertid mere fjernt fra det majestætiske og ridderlige, for gjorde man sig endogså i herskerens nærværelse til med et strengt hykleri og pretiøs kulde, som ikke sjældent gik over til den vildeste spotskhed, så udartede den utålelige tvang til en råhed i ord og en uordentlighed i sæder, der oversteg al troværdighed, når han ikke var til stede.

Det ville være dårskab at tro, at Louis XIV havde indskærpet disse indskrænkninger af agtelse for sædeligheden ved sit hof, for man ved, hvilke offentlige og smertelige krænkelser han tilføjede dronningen, sin gemalinde, idet han tvang hende til at indrømme to af hans erklærede maitresser: Damerne Lavallière og Montespan, plads ved hendes side og i hendes egen vogn og det i armeens, hoffets og folkets påsyn.

Nej, hos Louis XIV var denne skinsyge en følge af den blinde, frygtelige storhed, den skrækkelige egoisme, der lod ham sige med fræk overbevisning: *Ynden, skønheden og elskværdigheden – er jeg!* ligesom han sagde: *Staten – er jeg!*

En smudsig selvkærlighed, som var synlig over alt, udstrakte sig over alt, var skinsyg på alt! Ulægelig og stor tåbelighed, der i virkeligheden fik denne fyrste til at tro, at alle kvinder ved hans

hof i from hengivelse skulle vente på, at hans gunstbevisninger skulle tilfalde dem, som på et berusende håb, der efter hans mening måtte tilfredsstille enhver af sjælens drømme, alle dens brændende lidenskaber! For syntes den store monark ikke for alvor at ville, at man kun skulle gøre lidt forskel mellem den religiøse tilbedelse, som han mente at indgyde, og kærligheden til Gud? En kærlighed, der skal være lige så ydmyg, lige så bestandig, lige så tilfreds i sine uendelige forhåbninger, som uegennyttig i denne verdens glæder.

Med et ord, den unåde, det eksil eller den grusomme lod, der ramte prinsen af Conti, hertugen af Bourbon, grev Guise, marquis de Vuardes, chevalier de Lorraine, grev Louvigni, grev de Soissons, grev de Saint-Paul, chevalier de Grammont, grev de Bussy-Rabatin, og så mange andre, og endelig det uforsonlige had, hvormed han forfulgte den ulykkelige Fouquet, hvis største forbrydelse i hans øjne var, at han vovede at elske frøken de Lavallière, beviste fuldt ud, med hvilket raseri denne konge greb ethvert påskud til at fjerne de mænd fra sit hof, hvis ånd eller gode lykke truede med at fordunkle ham.

Når nu denne fyrstes skinsyge viste sig således ved de kvinder, som ikke interesserede ham umiddelbart, så kan man tænke sig denne lidenskabs heftighed, når det angik en af hans maitresser.

– Denne parentes var rigtig nok meget lang, men uundgåelig nødvendig, for at forstå den følgende scene.

Det franske hof opholdt sig på Fontainebleau, og de værelser, som dronningens hofdamer boede i, lå som bemærket ved enden af Hjortegalleriet. En lille trappe førte herfra op til stiftsdame de Vitable, der dengang var overhofmesterinde, så at

den eneste indgang til de unge personers værelser, der var betroet i hendes varetægt, var gennem denne dames gemak.

Intet var mere fortryllende, end synet af dette vellystfulde gyneceum med sine seks senge med himle af perlegråt damask, besat med en skarlagenrød søm! Et blødt tyrkisk tæppe dækkede gulvet, og murene blev skjult af et hautelitapet, der forestillede en af Ségrais' kostelige idyller, som dengang var så stærkt på mode. Atlaskklædte hyrder og hyrdinder i snævre livstykker, rigt besat med bånd, havde ført deres hvide lam til bredden af en klar kilde, og slappede forelskede af, siddende i skyggen af grønne, løvfulde bøgetræer, mens muntre sylvaner hemmeligt belurede dem.

Oplyst ved det blide, usikre skær af en ciseleret sølvlampe med vandblåt glas, syntes de yndige hyrde- og hyrdindeskikkelser næsten at få liv, og således at virkeliggøre den herlige drøm om en guldalder, der er poetisk, fabelagtig og umulig, men fortryllende, ligesom næsten alt fabelagtigt-poetisk-umuligt er.

I baggrunden af dette værelse, og lige for de to tilgitrede vinduer, der vender ud mod parken, kunne man se et venetiansk spejl i en forgyldt kobberramme, indfattet i en grund af sort skildpadde. Men i stedet for at hænge på den tids mode, var dette spejl, temmelig højt oppe, indsat i muren, og den mørktfarvede skildpadde, der var smykket med en mængde gyldne arabesker, forhindrede at man bemærkede to eller tre åbninger, der var kunstfærdigt anbragt i rammen, og gennem hvilke man fra et mørkt kammer, der var indrettet i den tykke mur og hang sammen med kongens kabinet, kunne se alt, hvad der foregik i værelset.

I dette øjeblik stod nu Louis XIV og lurede med øjne og øren i den hemmelige loge. Han fornyede således, skønt på en mere beskeden måde, det omtalte optrin i St. Germain, som fik så uheldigt et udfald for hertugen og hertuginden af Navailles.

Kongen vidste, at hofdamerne denne nat var uden opsigt, da deres hofmesterinde, hvis nærværelse plejede at forhindre enhver fri udtalelse, var blevet syg tilbage i Paris. Såvel af sanselig nysgerrighed, som drevet af stolthedens og den kongelige tåbeligheds instinkt, ville han benytte denne lejlighed, der sandsynligvis ville lokke de unge piger til hemmelig sladder og fortroligheder, hvis eneste tilbedte genstand Louis XIV ventede at være.

Klokken var altså omtrent fire om morgenen. Vinduerne stod åbne for at indlade duften af utallige buketter roser og violer, der stod udenfor i store vaser af kinesisk porcelæn. Natten var endnu mørk, himmelen yndig stjerneklar, og et let vindpust bar af og til gedebladets og jasminens krydrede forårsduft derover fra parken, som dengang var så berømt, mens nattergalens sagte klagesang kosteligt akkompagnerede nattens stilhed.

På kongens rejse til Fontainebleau denne gang havde et besynderligt tilfælde ført fem af hoffets smukkeste piger sammen, af hvilke den ældste ikke talte tyve år. Det var frøknerne Maurice d'O, Marie de Chavigny, Thérèse de Courville, Olympie de Montbrun og Diane de Saint-André.

Angående den alvorlige og strenge moralitet, som tilsyneladende var pålagt disse unge personer, der ifølge deres stand var *æresdamer*, så påstod de misundelige, at denne blidhed kun var et etikettesmykke, kun kostumet om dagen, og forsikrede med en fortvivlet vished, at i almindelighed kunne

mere jomfruelige – skønt ikke smukkere eller blødere – hænder have flettet Maries hvide krans eller vedligeholdt Vestas hellige ild.

Men om disse stakkels piger virkelig fejlede, hvem vil da besidde mod til at nægte dem absolution, eller hvem vil ikke i det mindste undskylde så yndige synderinders fejltrin?

Hvorledes kunne de modstå, når de var omgivet af tilbedelse og forførelse af enhver art? Desuden havde de uafladelig for øje eksemplet af en ung, kynisk konge, der i sin grove, griske og skamløse elskov ikke begreb hyggelighedens ynde eller de blide forfinelser af fornøjelser, eller halvmørkets ømme og tavse vellyst; en konge, som intet skånede, intet tilslørede, som elskede ganske åbenlyst, og larmende forbandede enhver fader eller en ægtemand, der stod i vejen for ham, og ved højlys dag viste sig omgivet af begge sine maitresser, og sit talrige forbryderiske afkom.

Han tænkte fremdeles, at disse unge piger, trods den tilsyneladende tvang ved hoffet, overalt var omgivet af den fysiske kærligheds berusende symboler.

Om dagen var det den glimrende, kække karrusel, hvor tæt sammenslyngede bogstaver på riddernes bannere udtalte kærligheden. Om aftenen var det ballet med sine stumme rendezvous'er, foretaget hemmeligt for alles øjne, ved farven af en buket eller folderne i et skærf, og om natten endelig, var det de spanske serenader, ledsaget af blide og fromme akkorder, hvis harmoni vuggede dem i drømme, og som de endnu hørte ved den fremtrædende morgenrøde.

Alle vegne udfoldede dyrkelsen af skønheden sig for deres blik, alle vegne sås dens altre af hvidt marmor! De skyggefulde

haver, under slåentornens grønne hang, på bunden af klare bække! Her kærtegnede kraftfulde satyrer bakkantinder, og her forfulgte fauner dryader, der så man Mars og Venus, Apollo og Diane, Erigone og Antinous, alt det ophøjede, ædle, yndige, lidenskabelige, som den antikke kunst skabte, for at guddommeliggøre formen, viste sig ved foden af disse fortryllende grupper, i hundredårige træers mørke skygge, langt borte fra herskerens person, hørte de unge piger tit en hviskende samtale, hvor mænd og kvinder med en utrolig letfærdighed i ord og en autoritet i erfaring udviklede forlystelsernes vellystige teorier, som det medicæiske hof gennem et halvt århundrede havde bragt til anvendelse med så megen yppighed i Frankrig.

Vi gentager, hvorledes skulle dronningens hofdamer, som levede konstant i denne hede, berusende atmosfære, der gennemtrængte enhver af deres sanser, undgå dennes indflydelse?

Klokken var altså fire om morgenen, og de omtalte fem unge piger lå i en dyb søvn.

En iagttager havde måske draget mange forunderlige slutninger ved at betragte de sovende, slutninger der ofte frembød en frappant analogi mellem de uskyldige, uoverlagte og næsten uvilkårlige stillinger og den naturlige virkelige karakter.

I værelset hvor de fem unge piger sov, kunne man betragte den betydningsfulde kontrast mellem de så forskellige, udtryksfulde stillinger.

Her hæver en rolig slummer et blidt, regelmæssigt åndedræt en fredelig barm, på hvilken to hvide hænder folder sig. Ved

synet af denne rolige, alvorlige stilling, denne glatte elfenbenspande, som aldrig nogen sindsbevægelse har furet, formoder man en ligegyldig og svag karakter som lidenskabernes magt aldrig berørte. Denne sorgløse karakter har i sandhed Marie de Chavigny, hvis alabasthals næppe stak af mod det blændende hvide linned, som omgav den.

Men hvem er den unge, tyveårige pige, af den majestætiske vækst, med de mandige og regelmæssige ansigtstræk, der slumrer så kækt med hovedet liggende stolt, højt på hovedpuden og hvilende på armen underneden? Hendes lange, sorte hår flyder i rige bølger over hendes skønne, brunlige former. Hendes sorte øjenbryn er næppe adskilt, og skønt hun sover hårdt, rødmer hendes kinder dog af og til. Hendes næsebor udvider sig, hendes koralrøde, noget fremstående bløde overlæbe svulmer med et fint smil. Hvilket mægtigt udtryk ligger ikke i denne kraftige stilling, i dette mandige ansigt – i særdeleshed når man, imod dennes resolutte natur, betragter den i amazonens arme hvilende unge piges frygtsomme ansigt og stilling.

Disse kendetegn bedrog ikke, for brunetten Diane de Saint-André er egensindig, lidenskabelig og ingen er mere øm eller inderlig end den blonde og elskelige Thérèse de Courville, som alligevel i nat har overtrådt overhofmesterindens udtrykkelige befaling og delt sin venindes leje for at sladre med hende om dette intet, disse uendelige planer, disse navnløse forhåbninger, som i en alder af seksten år fremkalder så mange drømme.

Kostelige modsætninger af disse to naturer, som ved deres kontrast gjorde sig selv så mærkeligt gældende! Den ene fin og blød, den anden ædel og mandig. Dennes teint så livlig, så

glødende, så mørk, at aftenens sol syntes at have brunet hendes ansigt, den andens af så luftig hvidhed, at man troede hende tilsløret af månens blide, blege stråler.

Hvilket påfaldende billede på sanselighed frembyder derimod den anden unge pige, frisk, blændende, noget trind, med den snehvide hud og rosenkinderne med de små smilehuller. Kastanjebrune hår trænger sig yppigt frem under den lille kniplingskappe, og dækker halvt hendes øjne. Hendes stilling tilkendegav en yndig mathed hos den skønne hvilende. Hendes åndedræt var roligt, og den lille, altid smilende mund lod se to rækker perletænder. Kan der findes noget mere yndigt end disse hvide, runde og fulde arme, der lå over hovedet og omslyngede dette som en krans?

Dette var Olympia de Montbrun, munter, doven, drillelysten, og frem for alt – forelsket.

Frøken Renée Maurice d'O optog den femte seng i værelset, og hendes person frembød en påfaldende kontrast til de andre damer.

Hun syntes først at være faldet i søvn, efter hun længe havde grublet og grædt, for hendes blege kinder bar stadig spor af indtørrede tårer, og hendes hoved lod til at støtte sig på den hånd, der havde båret det under dets grublen. Denne hånd var af en sjælden skønhed og de lange fingre erindrede om Rafaels reneste tegninger.

Uden netop at være meget smukt, besad hendes ansigt dog en høj grad af ynde, som det fornemmelig skyldte sit ubeskrivelige udtryk af godhed, melankoli og hengivelse. På hendes glatte, næsten for høje pande sås mørkebrune øjenbryn, der stod vidt fra hinanden, og var så smalle, at man skulle have

troet, at de blot var et fint penselstrøg, mens øjenhårene, der skyggede de lukkede øjenlåg, var så lange, at de ligesom dannede en brun helgenglorie. En mærkelig sjældenhed til sidst, var at der i dette udtryksfulde ansigt ikke fandtes et eneste træk, der ikke var påfaldende, så det var en umulighed at glemme det, når man blot have set det en gang. Hende blændende hvide hud stak stærkt af mod øjnenes sorthed, hvilket gav hendes blik noget stift, gribende. Hendes overordentlig lange hår, der næppe var lokket, bølgede som et mørkt, sort slør over hendes skuldre og barm, der ved den urolige søvn var blevet blottet. Hendes slummer var smertelig, krampagtig, og hendes hyppige gysen røbede den smertelige bevægelse i denne sjæl, som kummeren allerede havde angrebet heftigt, for man vil i det følgende af denne fortælling se, hvor guddommelig denne piges hengivenhed var, hvis heftige og fordærvelige lidenskab for chevalier de Rohan syntes værdig for heltemodigste tider.

Men den fredeligste ro, der herskede i dette værelse, varede ikke længe, for dagen gryede snart og ligesom dens skær vækkede fuglene på grenene, åbnede sig også, da solens første stråler forgyldte værelset, alle de mødige øjenlåg, muntre, tungsindige eller ligegyldige, for straks igen, blændet af den strålende klarhed, at lukke sig, for opvågningen har sit forsvar så vel som søvnen. Således syntes en af disse piger at tilsmile det håb, som den unge dag bragte hende, en anden syntes bittert at beklage nattens ensomhed og tavshed, som er den kummerfulde så dyrebare! Disse tog med ligegyldighed mod den nye dag, der sluttede sig til den foregående.

Den første, der vågnede, var den muntre Olympie de Montbrun. Da hun så, at hendes legesøstre endnu sov, ville hun uden tvivl ikke i ensomhed nyde synet af en smuk forårsmorgen, for næppe havde hendes store, livlige, tindrende blå øjne åbnet sig, før hun med sølvklar stemme kaldte på de andre æresdamer. "Op Diane, den gloriøse! Marie den lade! Thérèse den ængstelige! Og du, tavse og vilde Maurice! Nok sovet, mine smukke! Vågn nu op, vågn op! Aldrig har en skøn majsol spået mig en mere fortryllende forårsmorgen. Jagten i dag vil i dette vejr være herlig! Vi er dog lykkelige piger, at vor guvernante ikke sov her i nat, for hun havde sikkert fordærvet den skønne dag for os."

Idet den tilfredsstillede Louis XIV.s nysgerrighed, der allerede i en halv time havde siddet i sit mørke kabinet, havde den spæde, yndige stemmes blide klang snart vækket alle de øvrige piger, der nu på forskellig måde besvarede Olympies narrestreger.

"O, jeg," sagde den blonde Thérèse med blid stemme, idet hun så ængsteligt på Diane Saint-André, hendes brunette og kække sovekammerat, "jeg regner med at følge jagten til vogns, for da nyder man hele fornøjelsen uden anstrengelse eller frygt."

"Vil De tie stille, lille kujon," råbte Diane, idet hun truede yndigt af Thérèse. "Hvor er De kvindagtig. At foretrække en svær vogn for den fornøjelse at ride en modig hest, og blive båret af sted med lynets hurtighed!"

"Hvad mig angår," sagde Marie de Chavigny, idet hun dovent strakte de smukke arme, "så er ridning ikke min sag. Jeg holder langt mere af en sejltur her på kanalen i den smukke forgyldte galeon. Intet er så dejligt, som sådan at blive gynget. Man

kommer derved lige så hurtigt af sted som til hest, og slipper på denne måde både for den stødende galop og vognens utålelige raslen."

"Å, hvad er det De snakker om vogne, heste, galoner," sagde Olympie, "Min Gud, hvad der efter min mening er at foretrække for alle disse ting – det er en elskovsfuld serenade af violiner og oboer, som man hører på, liggende i skyggen på bløde puder, helt i ro og mag, mens kælne og galante lufte vugger os i kostelige drømme. Jeg siger derfor: Serenaderne frem for alt!"

"Frem for alt sejlturene!" sagde Marie de Chavigny.
"Køreturene!" råbte Thérèse. "Ridningen!" sagde den brune Diane.

Denne forskellige smag gav anledning til en spøgefuld strid, som Olympie endte med følgende ord:

"Mine veninder, lad os være oprigtige. Man forsikrer, at vor smag ligger i vor natur, men jeg påstår snarere, at man kan kende vore elskere i hver en forskellig smag. Jeg tilstår derfor, at jeg elsker serenaderne lidenskabeligt, fordi chevalier de Saint-Paul synger så smukt til theorben, at englene ville blive henrykte ved det. Du, kære Marie, elsker sejlturene, fordi en smuk kaptajn, som jeg kender, styrer den forgyldte galeon på kanalen, når kongen sejler. Du, blide Thérèse, elsker køreturene, fordi en vis lille page, der er lige så flink som net, rider ved siden af vognen og betragter dig. Endelig du, Diane, min vældige amazone, du rider gerne, fordi ingen tager sig bedre ud til hest, end herr de Sommerville, kongens smukke staldmester."

Det begyndte at forekomme Louis XIV i sit skjul, at man måske nok talte meget om ham, men mere om andre ting,

hvilket han dog fandt sig i med tålmodighed!

"Og Maurice, og Maurice!" spurgte de unge piger, der satte sig halvnøgne på Olympies seng, uden tvivl for at vise hende, at de ikke var blevet vrede på hende over sandheden i hendes bemærkninger.

Trods Maurices mørke og bønlige blik, fortsatte Olympie: "Det sande navn på Maurices lidenskab er en hemmelighed, som ingen endnu har kunnet opdage. Man ved godt, at hun elsker jagten lidenskabeligt, men hvem den lykkelige jæger er, ved man ikke. Eftersom der nu i Hans Majestæts jagtetat, fra Frankrigs overjægermester, chevalier de Rohan, den skønneste, galanteste og pragtfuldeste mand ved hoffet og ned til min skønne fætter, den lille Lignerolles, der lige er sluppet ud af pagedragten, findes en mængde smukke kavalerer, er det vanskeligt, at fælde nogen afgørende dom, i særdeleshed da Maurice er meget tavs, og alt for meget holder sig for sig selv."

Hvis den muntre Olympie nøjere havde iagttaget Maurice, og hendes blik ligeledes var faldet gennem spejlet, ville den dobbelte virkning af hendes ord have været hende meget påfaldende. Da chevalier de Rohan blev nævnt, kunne Louis XIV ikke undertrykke en heftig vrede. Men da Olympie fortsatte med at tale om Maurices hemmelige lidenskab formildedes det harske udtryk i kongens ansigtstræk, for han tænkte uden tvivl, at blandt disse unge piger i det mindste at finde ét hjerte, der var beskæftiget med hans majestætiske person. Maurices blege kinder rødmede let, da chevalier de Rohans navn blev nævnt, men hun syntes øjeblikkelig med en stolt vrede at løsrive sig fra indtrykket, og hendes ansigt antog sin sædvanlige stille melankolske karakter. Hun hensank derpå

igen i dybe drømme, og syntes at forblive heri under hele det følgende optrin, skønt af og til en vilkårlig skælven forrådte, at genstanden for samtalen ikke var hende ligegyldig.

"Stakkels Maurice," fortsatte Diane leende. "Våg i dag over dine ubetydelige handlinger, for jeg bekender ganske åbenhjertet, at jeg under jagten vil holde mig ved din side og, ved min skytspatronesses hedenske navn, opdager hemmeligheden!"

Maurice svarede ikke, og smilede blidt, idet hun gjorde et benægtende tegn med hovedet.

"Siden vi taler om jagten," tog Olympie atter til orde; "man siger, overjægermesteren bliver værre og værre anskrevet hos kongen, så efter hvad jeg har fra den *artige* Lavandin, for at tale modsat sandheden, herr Rohan blev ikke engang underrettet om denne rejse til Fontainebleau, skønt hans embede gør ham det til hans pligt at være med på samme."

"Ak, uden tvivl er herr Rohan faldet i unåde," vedblev Diane, "jeg forudså det nok."

"Min Gud, min smukke amazone," sagde Olympie, "vil du da rivalisere med Nostradamus' spådomskunst?"

"Spot, så meget som du vil, men husk på, hvad jeg sagde dig forrige år, da herr Rohans bortførelse af hertuginde de Mazarins vakte så megen opsigt, og som kongen blev så rasende over."

"Eller så skinsyg!" svarede Olympie leende.

"Skinsyg – kan være, men sagde jeg ikke den gang, hvad der styrtede herr Guiche, herr de Grammont, herr de Rabutin, herr de Lorraine og i særdeleshed den ulykkelige Fouquet i fordærvelse, det vil også fordærve herr Rohan!"

"Vist nok," svarede Olympie, "og som det hedder i Saulx-Tavannes' julevise:

Ak, den gode mand, han dadled'
        uden grund,
hvad han ikke – som man siger –
        kunne selv.

Dette er efter min, som efter din mening, grunden til kongens had til disse kavalerer – eller rettere sagt," – vedblev hun, idet hun med et skalkagtigt hyklerisk væsen foldede armene over brystet – "eller rettere sagt, nej – det er virkningen af nåden fra oven, for kongen tager så megen del i sine undersåtters sjæles fremtidige heldige skæbne, at han for dem vil begå den ynkeligste og strafværdigste af de syv dødssynder. Enhver mand, der skinsyg på sin egen del af menneskelig svaghed, vil hjælpe Hans Majestæt med at bære dette søde kors, og kan derfor være vis på at vække hans heftige vrede! Og ulykkeligvis for herr de Rohan hører han selv vist nok til de mere hårdnakkede."

"Hvor denne tanke behager mig," udbrød Diane, idet hun lo ad Olympies spot over kongens fromhed. "Det er ganske ligesom den tykke Louvois, der også for sig alene gerne begik alle kongerigets stolthedssynder! Men à propos, Olympie, ved du, hvorfor herr Louvois så heftigt hader herr Rohan?"

"Nej, men jeg beklager chevalieren, for herr de Louvois er almægtig i henseende til kongens vilje. Og hvor stammer hadet så fra?"

"Fra den barnagtigste grund i verden. I al korthed, herr de Louvois afskyr herr Rohan, fordi denne, da de begge var i *Collége des quatre Nations*, var lige så behændig og kæk, som Louvois

klodset, og flere gange pryglede ham dygtigt igennem. Derfra stammer ministerens hårdnakkede, giftige had, der viser sig ved enhver lejlighed, da det er Louvois, der indtil nu har forhindret, at herr Rohan fik en militaristisk ansættelse, som passede til hans høje fødsel."

"Der ser man, hvoraf skæbnen afhænger!" råbte den blonde Thérèse, idet hun forundret slog de store blå øjne op. Derpå tilføjede hun i en naiv og skadefro tone: "Så må min bedstemoder have været i kloster med vor guvernante, fru de Vitable, og slået hende ofte, siden den gode dame hader mig så meget!"

Denne spot vakte en så meget højere latter hos pigerne, da fornemmelig fru de Vitable endnu gjorde store, men ugrundede fordringer på ungdom. Diane omfavnede derfor den smukke Thérèse for at belønne hende for hendes skadefrohed, og vedblev så: "Men ak, dette er endnu ikke alt, for den stakkels chevalier synes virkelig at måtte bekæmpe såvel nutiden som den forgangne tid, og at være bestemt til at falde som offer for sine ædleste egenskaber. Ved I ikke, mine veninder, hvad der for nylig hændte ham, da han spillede med kongen?"

Da Louis XIV hørte disse ord, rødmede han af vrede, for de mindede ham om et ærgerligt og ydmygende eventyr, ved hvilket al fordel havde været på herr Rohans side. Da han nu imidlertid kun kunne lytte, fattede han sig.

"Fortæl os historien," bad Marie og Thérèse.

"Gerne, for jeg hørte den af den stakkels hertuginde af Mazarins egen mund, der fortalte mig den som et kosteligt træk. Historien tildrog sig kort før kardinalens død i enkedronningens salon. Kongen spillede basette med herr de

Rohan, og hans Majestæt havde stillet den betingelse, at betalingen skulle lægges i spanske, og ikke i franske guldstykker, fordi de spanske dengang var mere værd. Herr de Rohan tabte 1000 louisdorer til kongen, og næste dag sendte han Hans Majestæt denne sum i en guldbrokadespung, broderet med Frankrigs våben, og prydet med ægte perler. Fru de Mazarin sagde, at denne pung mindst havde kostet over 50 louisdorer."

"Min Gud, hvor det er gentilt!" sagde Marie, idet hun med beundring slog hænderne sammen. "Hvilken allerkæreste opmærksomhed, i stedet for at sende guldet i en pose eller et plumpt skrin."

"Det klinger jo særdeles fornemt," bemærkede Olympie.

"Visselig, men hvad der ikke lugter helt så stærkt af den store konge, skal jeg nu fortælle Dem," tilføjede Diane sagtere, idet hun så sig ængsteligt omkring.

"Kongen modtog altså pungen, og sendte den til sin skatmester Rose. Denne bemærkede, at der blandt de 1000 louisdorer, som den indeholdt, var 400 franske guldstykker. Dagen efter sagde kongen til herr Rohan, der gjorde ham sin opvartning i hans kabinet: "Herr Rohan, disse louisdorer er franske, og jeg beder Dem om i stedet for at sende mig spanske guldstykker, for De ved, at dette var en betingelsen ved vort spil."

"Er det muligt?" råbte de unge piger.

"Jeg har også hørt tale om det," sagde Olympie. "Men skønt det blev fortalt mig anderledes, kunne jeg ikke tro det."

"Jeg siger dig, jeg har det fra den stakkels hertuginde Mazarin selv, der, var til stede ved optrinnet såvel som

kardinalen," svarede Diane, "men det er endnu ikke alt. Chevalier de Rohan bukkede for kongen med den på en gang stolte og ærefrygtsfulde ynde, som han alene besidder, tog de 400 louisdorer, trådte hen til et åbent vindue, der vendte ud til graven – historien foregik i Vincennes – kastede dem ud, og sagde derpå til kongen: *Sire, da Deres Majestæt afslår at modtage pengene, er de til ingen nytte.* En time efter modtog kongen i en anden prægtig pung summen i spanske guldstykker, og beholdt dem smukt."

"Han beholdt dem?" spurgte Marie.

"Han beholdt dem!" svarede Diane. "Hans Majestæt beklagede sig imidlertid meget hos kardinalen over herr Rohans uærbødige adfærd. Men kardinalen svarede ham: "Sire, hvad mener De? Herr Rohan har tabt som en konge, og De har vundet som en yngre søn," hvorved han hentydede til, at herr de Rohan er en yngre linje af huset Guémenée."

Man kan tænke sig det raseri, der greb Louis XIV, da han i sit skjul hørte, hvordan dette eventyr blev fortalt, ved hvilken lejlighed kardinalen gav ham så god en lærdom, og hvorved herr de Rohan opførte sig med så glimrende stolthed. Men ulykkeligvis for chevalieren skulle kongen mere end en gang høre sig sammenlignet med overjægermesteren, og ikke til sin fordel. Han velsignede derfor, til at fremme sin hævn, det besynderlige tilfælde, der satte ham i stand til at høre sådanne ting, og besluttede derfor også at blive til enden."

"Jeg tilstår, at den afdøde kardinals svar både var forstandigt og retfærdigt," udbrød Olympie, "og siden vi netop taler om herr de Rohan, vil jeg fortælle Dem endnu en historie. Men efter min mening er dette træk endnu skønnere, for med pragt og

galanteri forener det en godhed, som såvel ærer den kvinde, der indgyder den, som manden, der viser den."

"Min Gud, fortæl dog hurtigt," råbte de unge piger, hvis nysgerrighed blev pirret ved denne indledning.

"Nu godt! For nogen tid siden var herr de Rohan beskæftiget med – men i sandhed – jeg ved ikke, om jeg tør –"

"Olympie, dyrebare, skønne, gode, yndige Olympie!" sagde de unge piger bønligt, idet de nærmede sig hende under kvindelige drillerier.

Imidlertid fortsatte Olympie efter nogen tavshed: "Intet menneske hører os jo her, og den, der vil gentage historien, vil sikkert lige så vist falde i unåde og blive jaget bort, som om hun selv havde opfundet eventyret. Jeg fortsætter altså: Herr de Rohan havde dengang noget for med en smuk marquise, hvid som sneen og med beundringsværdige arme og barm, med de smukkeste, sorte øjne, man kunne se, med et dejligt mørkeblondt hår, og en munter, sarkastisk ånd. Hun var kun temmelig magelig, og meget for meget gift med den ærgerligste af alle marquier – har De endnu ikke gættet navnet?"

"Jeg har det," sagde Diane.

"Jeg også," råbte Marie. "Det var den smukke Athenaïs –"

"- de Montespan," tilføjede Thérèse levende.

Ved dette navn så pigerne forskrækkede på hinanden, og rykkede endnu tættere sammen.

Ved de første ord fra Olympies fortælling, havde Louis XIV en hemmelig anelse om det navn, som han ville høre. Da han havde hørt nogle ord, tvivlede han ikke mere på det. Vi har allerede omtalt, at denne fyrstes forunderlige tåbelighed fyldte

ham med grusom skinsyge såvel på fortiden som på fremtiden, og at enhver hentydning til en følelse, som han ikke havde indgydt, hensatte ham i raseri. Imidlertid havde fru de Montespan været så snild, eller også bandt frygten tungen på hoffolkene, at denne forbindelse mellem marquisen og chevalieren endnu ikke var kommet kongen for øre på anden måde end som et ubegrundet og falskt rygte, men Olympies fortælling syntes at udbrede sandhedens klare lys over kendsgerningen, og man kan tænke, med hvilken frygtelig bevægelse af stolthed kongen imødeså fortsættelsen af fortællingen.

Olympie begyndte på ny: "Herr de Rohan havde altså noget for dengang med fru Montespan – lad os hurtigt sige navnet, for ikke igen at komme tilbage til det. Kongen, der dengang lige havde fået den søde, grædefærdige, hinkende og knibske Lavallière, fandt ikke hos hende, hvad han savnede, og kedede sig derfor naturligvis snart til døde. En dag hørte han den smukke marquise trække løs på alle folk ved hoffet, og det med den bidende skarphed, der altid vil udmærke Montemarternes ånd. Disse sarkasmer morede kongen meget, tilmed var marquisen smuk, munter og udsøgt proper. Hans Majestæt, der helt naturligt hos andre elsker de egenskaber, som han ikke selv besidder, lod marquisen sige, at såfremt hun ville indrømme ham nogle friheder, ville han modtage hende med venlighed. Herr de Rohan erfarede denne kongelige rivaliseren. Hans stolthed blev vakt. Han viste sig mere lidenskabelig, mere forelsket end nogensinde, og fordoblede sine opmærksomheder og sit galanteri. Marquisen glædede sig på sin side over chevalierens lige så dristige som forelskede udholdenhed, der

fik ham til at trodse en herskers vrede, der ved sådanne lejligheder jo er så uforsonlig."

"O, hvor jeg begriber denne følelse!" råbte Diane, "hvor havde jeg foragtet den elsker, der fejt havde fjernet sig af frygt for denne truende rival."

"Kort sagt, chevalieren var skiftevis så sørgmodig og så øm, så heftig og så undselig, så ængstelig og så lidenskabelig, at marquisen en aften på en spadseretur efter en *medianoche*, som enkedronningen gav i St. Germain, aflagde herr de Rohan den bestemteste og mest fortryllende tilståelse. Da tog han overvældet af glæde en prægtig diamantkæde af halsen, rev den itu, og udbrød, idet han kastede stenene i parken: *Dagen i dag skal ikke kun være lykkelig for mig!*"

"Hvor lidenskabeligt!" udbrød Diane, "og hvor beundrer jeg denne sjælerus, der ved en tilståelse griber hjertet, at det strømmer over af ømhed og godhed! Hvordan kan man endnu elske noget i verden efter at have haft sådan en elsker!"

Disse enkelte omstændigheder bar så stærkt et præg af sandheden, at kongen, der allerede var forberedt ved en ubestemt mistanke, øjeblikkelig fæstede lid til eventyret. Han råbte derfor med en stemme kvalt af raseri, had og fornærmelse: "Athenaïs! – Rohan! – O Rohan! Jeg skal hævne mig!"

Hans nedslåethed var så stor, at han lænede sig op til væggen og hensank i tanker i nogen tid, og derfor overhørte fortsættelsen af denne samtale.

"Men forestil Dem dog de stakkels gartneres lykke, da de næste morgen fandt ædelstenene i parken!" sagde Marie.

"Og fra hvem har man hørt om det kostelige galanteri?" spurgte Thérèse.

"Marquisen kunne ikke fortie det," svarede Olympie. "Glad og henrykt fortalte hun dette skønne træk til sin søster, fru de Thianges. Denne blev så dødeligt forelsket i herr de Rohan på baggrund af historien, at hun siden den tid lever i det fortroligste venskab med ham, til stor bedrøvelse for fru de Montespan. Fru de Thianges fortalte igen underværket til fru de Coeuvres, sin fortrolige veninde. Den mere end ømme fru Coeuvres, der ingen hemmeligheder har for kården, roben og kirken, og i særdeleshed for herr de Béthune, præsident Tombonneau og abbed Tétu, der repræsenterer disse tre ting. Fru de Coeuvres fortalte dem altså historien, og den mindst tavse af de tre stænder, herr de Béthune, betroede det hele til chevalier de Saint-Paul, der har fortalt mig det – under tavshedens segl, som De ser."

"Men alligevel viser marquisen sig nu ganske fjendtligsindet mod herr de Rohan?" sagde Marie forundret.

"Ganske vist," svarede Olympie, "og det fornemmelig af raseri over at se sig ofret af chevalieren for sin søster, og dernæst fordi hun kender herskerens frygtelige skinsyge, og ved, hvor meget han hader tidligere eventyr i kærlighedssager. Hun ønsker derfor herr de Rohan alt det onde, der er til, for at fjerne kongens indbildning om, at hun nogensinde har elsket chevalieren. Hvis hun, som man siger, kunne række herr de Rohan et halmstrå for at redde ham fra at drukne, ville marquisen hellere skænke det til Lavallière til at blæse sæbebobler med, hvilket som bekendt, er denne enfoldige og tørre skønheds yndlingsfornøjelse."

"Stakkels chevalier de Rohan!" sagde Thérèse bedrøvet, "sådan at blive hadet af kongen, maitressen og kongens minister!"

"Og hvad der er det værste, af sit egen moder!" svarede Diane.

"Det er sandt," sagde Olympie, "prinsesse Guémenée viser sig meget grusom mod sin søn. Hun behandler ham som en sand ravnemoder, forholder ham hans formue, og hidser ubarmhjertigt kreditorerne, som hans pragtlyst skaffer ham, løs på ham."

"Man ser også," tilføjede Diane, "at chevalieren styrter sig meget i gæld. Hvor det er skade! Så stor, så gavmild! Sådanne kavalerer skulle opdage hemmeligheden ved de vises sten."

"Herr de Rohan har i sandhed beskæftiget sig med det," svarede Olympie, "men af frygt for Djævelen, der virkelig skal have vist sig for ham derved, lod han hele trolddomsapparatet ligge."

"Ak, gid han havde opdaget den herlige skat," sagde Thérèse, "hvilke underværker ville man da få at se ved hoffet!"

"A propos," sagde Marie, "har De for nylig lagt mærke til herr de Rohan ved gallaen hos grevinde de Soissons? Hvilken dejlig dragt han bar! Garnituren af orientalske rubiner og ægte perler på den lysegrønne vams prydet med ildfarvede bånd! Min Gud, hvor var han galant og blændende! Hans kårdekvast alene skal være over 10.000 daler værd."

"Og har De bemærket hans kostbare kniplinger?" spurgte Olympie.

"Og hans elfenbensstok, omslynget af vinranker, hvorpå stammen var af koraller, bladene af smaragder og druerne af safirer!" sagde Marie.

"Sikkert er det," tilføjede Diane, "at han ved sin indtrædelse i galleriet i Hotel Soissons havde så stolt og majestætisk en holdning, at alle mennesker fandt, at han havde et i sandhed kongeligt udseende."

"Hvordan kongeligt? Du finder, at han ligner Hans Majestæt?" spurgte Olympie.

"O, nej, jeg siger kun kongeligt, for dermed at betegne det imposante og skønne i verden. Kongen er unægtelig smuk, men hans skønhed er af en ganske anden slags end herr de Rohans."

Disse ord vakte kongen af den slags drømmende tilstand, som han var hensunket i, mens han overvejede midlerne til at hævne sig på herr de Rohan. Da han hørte sit navn blive nævnt i forening med chevalierens, lyttede han på ny med spændt og harmfuld opmærksomhed på de unge pigers sladren.

"Vi vil være oprigtige," sagde Olympie. "Hvem vil De foretrække, kongen eller chevalieren?"

"Det er et besynderligt spørgsmål," sagde Thérèse og Marie.

"Nå, så tal da."

"Spørger du, om jeg foretrækker kongen eller en smuk kavaler til elsker?"

"Vist nok!"

"Ja, så må jeg sige dig, min dyrebare Olympie, at hvis kavaleren var en Adonis, og kongen et uhyre, så ville jeg dog foretrække kongen, om De så derfor kaldte mig en uforskammet pige."

"Ak, forfængelighed, ak, stolthed, min smukke amazone!" sagde Olympie.

"Naturligvis, af ingen anden grund!"

"Du har ret!" sagde Olympie.

"Hvor afskyeligt!" sagde Marie.

"Vil De blot tie, lille ignorant!" svarede Olympie. "De må vide, at af hundrede kvinder i det mindste – hundrede ville ofre alverdens Adonisser for den fornøjelse, at se den, som det hele ligger for fødderne af, ligge for sine egne fødder!"

Louis XIV troede sin egenskab som konge så nøje identificeret med sig selv, han holdt den så aldeles for virkningerne af egen fortjeneste, at han ikke straks indså, hvor fornærmende dette optrin var for ham, da det kun tilbad kronen, uden at bryde sig om den pande, der bar den. Det følgende af samtalen belærte ham desangående bedre.

"Se dog til den lille egennyttige!" svarede Diane igen, idet hun svarede Olympie: "Jeg troede i øvrigt, at du spurgte mig om, hvem jeg ville foretrække, herr de Rohan eller kongen, hvis de begge blot var adelsmænd uden kroner?"

"Ja, Diane, det er et andet spørgsmål, og skal jeg svare oprigtigt, må jeg bekende, at jeg da tusinde gange vil foretrække herr de Rohan. Men det er kun på den betingelse, at hverken den ene eller den anden havde den mindste krone at kaste i vægtskålen, om det så blot var Polens eller Portugals!"

"Uden krone?" svarede Diane. "Ja, da vil jeg også straks sige jeg foretrækker herr de Rohan!"

"Jeg også!" sagde Thérèse.

"Jeg også!" sagde Marie.

Ved denne nye vending i samtalen, gik der et skrækkeligt lys op for Louis XIV. Han forstod bedre end før forskellen mellem kongen og mennesket, og hans raseri steg derved blot endnu mere mod chevalieren og de stakkels piger, der senere måtte betale dyrt for deres fortrolige sladderagtighed. Note 2).

"Hans Majestæt har et ret smukt ansigt," sagde Olympie. "Han er rigtig nok lille, men velskabt og har en bydende holdning, som jeg imidlertid finder uhyre stiv."

"Og så," tilføjede Diane, "spiser kongen for meget, han er for grådig. Muligvis vil De sige, at jeg er for pertentlig, men jeg hader dette frådseri, der på ingen måde er anstændigt, og som gør, at han altid ser så frygtelig rød og oppustet ud efter måltidet."

"Jeg," sagde Marie, "bryder mig ikke om, at kongen ikke mere rider på jagten. At følge jagten i en lille vogn, som den gamle Saint-Remi, passer sig ikke for en mand i hans alder, og smager for meget af ængstelighed."

"Jeg," sagde Olympie, "vil tillade mig at udsætte på Hans Majestæts kongelige person, at den ikke, sådan som f.eks. herr de Rohan, viser den udsøgte opmærksomhed mod sig selv, uden hvilken jeg ikke kunne finde behag i nogen elsker. Således, blandt andet, barberer Hans Majestæt sig kun hver anden eller tredje dag. Jeg må tilstå, at denne forsømmelse i renlighed er mig højst modbydelig. Gamle spidsborgere, der er deres koner tro, kan tilegne sig sådanne vaner. De har ved deres ægteskabelige bestandighed tilkøbt sig alle mulige rettigheder til at negligere sig selv. Men hos en forelsket fyrste lugter det for meget af en Diogenes."

"Hos en galant konge!" sagde Thérèse.

"En monark," tilføjede Diane, "der til emblem bar Phoebus selv, burde bestandig funkle og glimre af elegance. – Men à propos om solen," afbrød hun sig selv – "har De ikke hørt den nye vise om solens forspand?"

"Nej, nej!" råbte alle stemmer.

"Så vil jeg fortælle Dem den," fortsatte Diane. "Herr de Noialles fortalte mig den i går under pater Masegrens prædiken. Den er meget smuk og går på samme melodi som *Tronquenard*.

Det nuværende spand,
som trækker den strålende Gud,
uden af ham at blive styret,
består af fire gamle heste.
Foran to hopper, to kongelige hopper;
og så fire heste,
og fire gamle heste,
som meget bedre er, end smukke."

"Allerkæreste!" sagde Olympie. "De fire statssekretærer og begge maitresserne. Intet er tydeligere!"

"Nu vil vi se, om De kan genkende portrætterne," svarede Diane og fortsatte:

"Den første, man vel ved,
en gammel arbejdshest er,
som sit arbejd' kender
og i en kreds altid render;
der fremad sig så bevæger,
at den sit løb fuldender,
og intet fejltrin gør."

"Det er åbenbart den gamle le Tellier," sagde Olympie efter en kort eftertanke. "Han kryber for nær ved jorden til nogensinde at snuble."

Diane gjorde et bejaende tegn og fortsatte:

"Den anden, endskønt dens søn,
er tyk, undersætsig, kort, kvabset,
og fremfusende for seks.
den ligner solens
fnysende kamphest;
harmfuld, rasende,
går den kun i spring eller galop!"

"Formodentlig den tykke Louvois," sagde Marie. "Han opfører sig mere end groft mod Hans Majestæt, der efter hvad man påstår, lader sig forbløffe af denne stolte Artabars voldsomhed."

Diane fortsatte:

"Den tredje er en fin hest,
hvis finhed man ikke ser,
bar flere gange en falsk dauphin Note 3),
og skønt den meget skrøbelig er,
tænker den dog kun på foder,
og skynder sig, for at få at drikke Note 4),
og skønt den er meget skrøbelig,
indhenter den begge de andre."

"Det er herr de Lionne!" sagde Marie.

"Nej, det er Colbert, marmormanden!" sagde Olympie. "Har De ikke genkendt ham på hans ivrige drikken, skønt man påstår at hans drikkelyst nu har tabt sig."

Diane fortsatte:

"Den fjerde er ondskabsfuld,
trøsket, stakåndet;
rasende som en løve
har den med et fodspark
kastet Brienne omkuld [Note 5)],
til svar bedrøvelse for Fienne.
Man ved, at den med et fodspark
Lemlæstede ham ganske."

"Det er herr Lionne," sagde Thérèse. "Jeg genkender ham på fru de Fienne. Men hvoraf kommer det, at man ikke omtaler fru de Lionne, der ellers altid figurerer i disse digte?"

"Fordi, min lille pige," svarede Diane, "man nu digter alle disse viser på *Tronquenard*-melodien, og det ikke lader sig gøre i alle otte vers at anbringe alle de elskere, som *den store ulvinde* – således kalder man den gode dame – har. Men hør nu videre. Det der kommer nu, er meget interessant.

Hopperne er godt i ånde,
og en kende jordbundne,
Fouquet, Rohan bragte dem
På lige vej til St. Germain;
den ene hinker, går med stok,
den anden er tyk, rødhåret;
den ene er skinmager,
den anden revner af fedt."

"Det behøver ingen kommentar," sagde Olympie, "og det stadfæster mit eventyr fra St. Germain."

"Ved det følgende, hold Dem for Deres øren, småpiger!" sagde Diane til Marie og Thérèse, som tværtimod lukkede dem

vidt op.

Men den strålende sol
skuffet, forfængelig udbrød: O Gud!
Mine maitresser –"

I dette øjeblik trådte underguvernanten, fru de Vitable, ind i værelset, så Diane ikke fik afsluttet sin couplet.

Straks efter underguvernantens indtrædelse kom æresdamernes kammerfruer, for at klæde deres herskerinder på. De fortrolige meddelelser endte derved, og de unge piger tænkte nu blot på deres toilette.

Da Diane de Saint-André sang sin couplet, hvor Rohans og Fouquets forhadte navne på så farlig en måde opfriskede så bitre erindringer hos Louis XIV, kunne kongen næppe holde sig længere. De ubesindige piger erfarede aldrig, hvilken glødende hævngerrighed og had de havde antændt i kongens bryst.

Da underguvernantens indtrædelse afbrød de unge pigers samtale, kom kongen igen til sig selv, og forlod endelig sit skjul, for at vende tilbage til sit kabinet.

Her kastede han sig på en sofa for at hvile sig efter en så frygtelig sindsbevægelse og bringe sine hævnplaner til modenhed.

Efter en times overvejelse sprang Louis XIV glædestrålende op. Man skulle have troet, at hans hævn allerede var tilfredsstillet. Han skyndte sig ind i sit sovegemak, og lagde sig i sengen for at ceremonitjenesten ved hans opståen – *le grand lever* – kunne finde sted som sædvanligt.

Da kammertjeneren trådte ind, befalede kongen imidlertid, at hans *lever* skulle være ganske som på de dage han var upasselig, uden tvivl for at undgå at komme sammen med herr

de Rohan, der nok beklædte et af storkroneembederne, men uden at nyde æren af en særlig adgang. En sådan var da udelukkende forbeholdt prinserne af blodet og ministrene.

Dernæst gentog kongen for den tjenstgørende kammerherre udtrykkelig sin forsikring om, at tage på jagt næste dag, befalede at underrette overhofjægermesteren endnu engang derom, og bestemte tiden til at samles til klokken tolv præcis på Djævletorvet.

Hvorfor gav Louis XIV i sin nuværende oprørte og hadefulde stemning mod herr de Rohan nu befaling til denne jagt, der måtte bringe denne, i hans funktion som overhofjægermester, i hyppig og nær berøring med kongen? Vi skal i det følgende bestræbe os for at finde grundene til denne tilsyneladende modsigelse.

6. De små kabinetshundes kobbel

Mod den nordlige del af skoven ved Biére eller Fontainebleau, på samme side som Tomery, findes en stor korsvej, hvor vejene forener sig og danner strålerne i en stjerne, hvori dette punkt er centrum.

Man kaldte denne plads Djævelens Torveplads, fordi han ifølge en gammel tradition fortrinsvis valgte dette sted til at vise sig for og modtage dem, som hemmelige og djævelske forhold bragte ham i forbindelse med.

Stedet syntes i øvrigt særdeles passende til de djævelske sammenkomster. Der kunne ikke findes noget mere ensomt og vildt sted. I horisonten så man Male Montagne med sine uhyre rå og nøgne klipper, hvorpå nogle fyrretræer knejsede med deres mørke, sygelige løvværk. Rundt om Djævelens Torveplads stod hundredårige ege med uigennemtrængelige skyggetage, omgivet af tæt buskads af stikpalmer, mellem hvilke hist og her glimrede uhyre granitblokke, som naturen havde tildelt skarpe former, og som set langt fra lignede uhyre billedstøtter af onde ånder.

Trods sit djævelske rygte var Djævletorvet blevet bestemt til rendezvous for den jagt, som efter Louis XIV.s gentagne befalinger, der tilsyneladende var så modstridende og uforklarlige, skulle finde sted denne dag.

Klokken var otte om morgenen. Ved foden af en milepæl med seks arme, hvoraf hver tilkendegav navnet på en vej, sad en mand sammen med en hund, og langede tappert til en kurv med levnedsmidler, der stod ved siden af dem.

Manden syntes at være omtrent 50 år gammel. Hans brune, indskrumpede ansigt åndede sundhed, kraft og godt humør, forenet med det alvorlige og næsten tungsindige udtryk, som er ejendommeligt hos de folk, der i lang tid har levet i daglig beskuelse af naturens store ensomheder.

Over en snævertsiddende vams og en *casaque* af gedeskind, hvorpå hårene vendte udad, bar dette menneske benklæder af dyreskind, og hans store lammeskindsgamacher, der endnu var våde af morgenduggen, sluttede tæt om hans store, jernbeslåede sko. Hans bredkrampede filthat lod se nogle grå lokker og ved siden af ham lå en jagtkniv, samt en line til at føre hunden ved.

Denne mand var Ivon Cloarec, kaldet La Fanfare efter skik og brug hos datidens jægere, der sædvanligvis lånte et tilnavn af deres stands ordbog. Han var overhundefører ved den kongelige hjortejagtetat, og var kommet med den afdøde prins Guémenée fra skovene i Leon. Prinsen havde interesseret sig meget for dette menneske, der var søn af en forstbetjent i Betagne.

Hunden, denne jægersmands tro kammerat, bar det stolte navn Rodomont. Dens glatte, hvid skind havde hist og her gule pletter, der begyndte at gråne og som røbede, at denne fortræffelige støverhund nu blev gammel. Den var af middelstørrelse, men dens svære, brede ribben, dens stærke kryds, dens kantede hoved, dens livlige øjne, fulde af ild og udtryk, forrådte en usædvanlig styrke og klogskab. Af de kærtegn og ømme opmærksomheder, som mester Fanfare ødslede på Rodomont, kunne man godt se, at han holdt meget af den. Man fatter imidlertid let enhver jægers kærlige og høje

agtelse for sin sporhunds klogskab, når man betænker, at jagten afhænger af, at sporhunden opsporer dyret, som derpå hidses og forfølges af kobbelet.

Ved denne lejlighed er det nødvendigt at komme ind på nogle nøjere detaljer af jagtvæsenet, da disse er nødvendige for at forstå det følgende.

Man ved, at i tidsrummet fra forår til sommeren forlader hjortene kun skovene om natten. De græsser så i det fri, og de vender ved morgenrøden tilbage til skoven, for i det tætteste krat at beskytte sig mod heden, og sover her dagen bort.

Eftersom de skove, der var bestemt til jagt, var omgivet af marker, og indvendig delt i en mængde tre- eller firkantede kvarterer, gennemskåret af brede veje, indser man let, at en hjort ikke kunne vende tilbage til skoven uden at efterlade noget spor af sin fært i det fri. Er den igen i skoven, og vil den skifte et kvarter med et andet, så vil dens spor kunne ses på vejene.

Af dette spor, som kaldes færten, afhænger fornemmelig jagten, såsom hundeførerne, der ved dagens frembrud afsøger skoven, og blot på baggrund af færten kan de kende, hvad alder, køn og art de dyr har, som er vendt tilbage til skoven, mens støverhundene ved deres forunderlig fine næser opdager, om færten er fra om natten eller den foregående dag, for såvel rød- som sortvildtet efterlader en lugt på sin fært.

På denne fært og efter utallige møjsommeligheder, idet han skridt for skridt følger dyret på dets tusinde listige omveje, ankommer sporknægten til krattet, hvor vildtet står, ledet af sin hund, som han fører ved selen.

Når han ved iagttagelser, som det vil være for vidtløftigt at opliste her, har overbevist sig om, at dyret hviler alene i krattet, brækker sporknægten en gren af for at afmærke stedet, hvor dyret står, så han kan kende stedet igen. Derpå vender han tilbage til forsamlingen for at afgive melding og siger til den første piqueur: Han tror at have kendskab til en hjort af den og den alder og som er alene, for det er i jagtvæsenet en regel, ikke at angive noget med sikkerhed, når man ikke har set det med egne øjne. Jagttøjmesteren bestemmer så, hvilket bytte, der skal jages. Han sender et hold af friske heste og hunde til de steder, hvor dyrene plejer at skifte, og jægerne begiver sig til det sted, som sporknægten har oplyst dem som et kendetegn på hjortens leje.

Ankommet på dette sted og efterladende koblet tøjret tilbage, trænger piqueurerne til hest ind i det tætteste krat, efterfulgt af fem til seks gamle hunde, der, ansporet af jægerne og af hornenes klang, straks optager færten. Først gør de enkelte, spredte, korte, usikre bjæf, men jo nærmere de kommer dyret, desto hyppigere, stærkere og mere vedholdende gør de. Endelig forener deres gøen sig til et eneste vildt hyl, der får hjorten til at springe forskrækket op, forlade hegnet, sætte over en vej, og flyve, vildt forfulgt, gennem skoven.

Er den gammel, så opsøger den hinde eller unge dyr, for at blive ledsaget af dem, og lader så disse tilbage i sit sted til hundene at jagte. Men når de erfarne hunde ikke lader sig bringe af færten og ikke ophører at jage, så stoler den undertiden på sin kraft, og bryder ud på sletten for at nå en anden skov. Er den endnu meget ung, forlader den ikke skoven

og vender sædvanligvis udmattet tilbage til det sted, hvor den blev jaget op.

Jagten begynder, så snart hjorten har forladt indhegningen, og når den sætter over vejen bliver koblet sluppet løs, når de hunde, som først slippes, forfølger den på færten.

Koblet, der siden, efterhånden som hjorten nærmer sig jagten, forstærkes af friske hunde, forfølger dyret med utrættelig standhaftighed over bjerg, gennem skov, gennem vand og sletter – klatrende når den klatrer, svømmende, når den svømmer, springende, når den springer. Således går det en strækning af tolv til femten mil, indtil endelig hjorten, forceret, enten styrer død omkuld af træthed, drukner i en dam, eller også byder hundene spidsen, og forsvarer sig med sine gevirer, hvorved mange hunde omkommer, og tit også mennesker og heste bliver hårdt såret.

De kækkeste og bedst beredne kavalerer følge piqueurerne og hundene. De trænger med dem ind i det tykkeste krat for at følge hundenes beundringsværdige arbejde, for at høre den kraftige, vilde gøen, der gjalder gennem skoven, og endelig nå frem tidsnok til at blæse hallaliet eller Dyrets Endeligt.

Dette er en summarisk gennemgang af sporknægtenes arbejde og over parforcejagten.

For at gøre forståelsen lettere ved et eksempel, vil vi nu beskrive forberedelserne til den jagt, som Louis XIV denne dag ville holde i Fontainebleau.

Denne skov var inddelt i syv store kvarterer, som kongen jagede i på skift.

Louis XIV ville jage i kvarteret Tomery, og overjægermesteren havde altså dagen i forvejen bestemt Djævlens Torveplads til

rendezvous, da den var hovedkorsvejen i dette kvarter af skoven.

Da dagen brød frem, havde La Fanfare befalet alle de sporknægte, der stod under hans befaling, at gennemsøge et vist antal indhegninger. Klokken ni om morgenen måtte han på baggrund af de disses rapporter, såvel som af sin egen søgen, kende de dyrs leje, alder og antal, som opholdt sig i afdelingen Tomery, for at afgive sin beretning derom på behørigt sted.

Mester La Fanfare blev først færdig, han var således den første på samlingsstedet, og langede, som man har set, til en vis kurv med levnedsmidler sammen med Rodomont.

Efterhånden mødtes også de andre sporknægte på vejen, nogle muntre, andre misfornøjede over udfaldet af deres bestræbelser. Munterhed og utilfredshed viste sig især ved behandlingen af deres hunde, da de ankom til rendezvouspladsen. Hos nogle var det uophørlige smigrerier: "Min brave, min gode hund!" hed det der, og disse smigrende ord blev ledsaget af kærtegn, mens andre skældte deres hund ud: "Køter! Forbandede jordsnuser!" Og disse bebrejdelser var så meget sørgeligere, som der med dem fulgte dygtige puf eller ryk i linen, hvilke sidste i særdeleshed smertede de stakkels dyr.

De heldige, så vel som de uheldige jægere fulgte imidlertid snart ved hjælp af ny forrådskurve mester Fanfares eksempel.

Klokken var omtrent halv ti om morgenen, og det var en glæde at se disse kraftfulde og muntre mænd sidde i skyggen på det blomstrende græstæppe og dele nogle stykker koldt vildt med deres kloge hunde, der ikke vendte øjnene fra deres herrer, og give beviser på den stærke appetit og uudslukkelige tørst, der var opstået ved den anstrengende bevægelse og den friske,

rene skovluft. Hvem der ikke har nydt et sådant måltid under lignende forhold, vil aldrig kunne fatte, til hvilken højde af sanselig nydelse appetitten kan hæve det, om det også kun består af de simpleste retter.

Før frokosten havde sporknægtene aflagt mester La Fanfare deres rapporter og man ventede nu kun på Jean Cloarec, som havde hvervet at gennemsøge Djævlepladsens distrikt. Han var søn af den gamle La Fanfare, der selv havde opdraget ham *con amore* til hans egen bestilling; noget man må tage fat på fra ungdommen af, hvis den unge skal finde behag i den og komme til at udøve den med dygtighed. Snart tilkendegav en kraftig stamme imidlertid den unge jægers ankomst, hvis munterhed var blevet til et mundheld blandt kongens jagtfolk:

Højt jægersangen toner:
    Det er en kronhjort!
Op! Hallaliet lyder:
    Det er fældet!

Således lød slutningen på en gammel jagtsang, som Cloarec sang. Så snart han kom til syne på korsvejen, opstod en almindelig mumlen af glæde.

Det var en kraftfuld, behændig ung mand på femogtyve år, med bredt bryst, stærke lemmer, et åbent, dristigt ansigt og en brunlig, rødmosset ansigtsfarve. Han bar en grå filthat og lige som sine kammerater en blå vams med skarlagenrødt fo'er og besat med guld- og sølvtresser, snævre benklæder og gamacher af dyreskind. I stedet for at beholde sin jagtkniv i bæltet, bar han den om halsen for ikke at være besværet af den under gangen, og ved en line førte han en smuk sporhund af glinsende sort farve.

"Nå dreng?" råbte la Fanfare i en spørgende tone, så snart han så ham.

"Fader, ordsproget har igen engang ret, når det siger: *Møder du en præst, når du går på spor efter et dyr, så finder du ingen hjort*."

"Du har altså intet fundet?"

"Ved St. Hubertus og St. Eustache, vore skytspatroner! Vent dog enden på ordsproget: *Men når du møder en pige, så gør regning på en kronhjort*. Da jeg gik til skoven i morges i morgengryet, så jeg Guillemette Goglu, der listede sig ud fra den ærværdige eremits bolig i La Madeleine, hvor eremitten vist havde bestilt hende til ære for sit kapels skytspatronesse. Da Met-à-mort nærmede sig Guillemette, gøede den, som om den havde lugtet sin kronhjort, den brave hund!"

"Du har en stærk hjort i dit revir?" spurgte la Fanfare med et udtryk af uvilkårlig skinsyge. "Er den alene? – Er du også sikker på, at det er en kronhjort?" tilføjede den gamle med urolig nysgerrighed.

"Jeg udgiver den i det mindste for en *ung* kronhjort, skønt jeg, mellem os sagt, holder den for stærkere."

"Det er muligt, at din hjort er mere end en ung kronhjort," sagde la Fanfare. "Men, min dreng, ved hjortenes alder må man gøre det modsatte af, hvad man gør ved den alder, som fruentimmerne giver sig selv. Man må altid regne et eller to år mindre, for at være sikker på, man ikke tager fejl."

"Det har jeg også gjort, min fader, skønt min Met-à-Mort peb af glæde af færten, har jeg dog søgt den på mere end tyve steder. Dens spor var så smukt aftrykt, som om det var i sne."

Efter disse ord gav den muntre jæger sig i selskab med sin Met-à-Mort i færd med frokosten.

"Hvis det forholder sig sådan," sagde Fanfare efter kort betænkning, "så tror jeg også sikkert, at din hjort er en gammel kronhjort. Men sådan, mine knægte," tilføjede den gamle, idet han med en anelse af stolthed pegede på sin søn, "sådan må en brav og beskeden sporknægt altid sige mindre i sin rapport, for ved jagten at give mere, og ikke uforskammet påstå, hvad der måske senere viser sig som usandhed, for husk på, mine knægte, på jagten må man altid tvivle, indtil man med sine egne, livagtige øjne har set dyret. Jeg har derfor også fuld af ærefrygt næret meget stor agtelse for den hellige Thomas, skønt han ikke er skytspatron for jagten, og det fordi han, efter min mening, udviste en af jægers skønneste egenskaber, da han ikke ville tro på Frelserens sår, før han havde set og rørt ved dem."

"Nå, fader," sagde Jean, "så kan De også skænke mig Deres store og ærefrygtsfulde agtelse, for pigerne i Moret siger, at jeg, hvad angår at se og berøre, endnu er tusinde gange mere St. Thomas end St. Thomas selv."

Denne spøg vakte jægerknægtenes latter, og La Fanfare tog derpå fra sin kurv en slags brevtaske, hvorfra han fremtog papir, pen og blæk for at skrive sin rapport.

"Men De, fader, skulle De have mødt en præst, siden De ikke taler noget om Dem selv?"

Den gamle jæger smilede skadefro, og, idet han tog proppen af sit blækhus, svarede han sin søn: "Du vil straks kunne se, hvad jeg har opsporet ved mit navn." Derpå sagde han til jægerknægtene: "Svar hver især, og sig, hvad I har."

"Sporknægt i Sandkvarteret, Claude Dupré, hvad har du?"

"Intet – jeg har mødt en præst," sagde Claude Dupré med et dybt suk, idet han gav sin hund et spark med foden.

La Fanfare skrev *intet* og fortsatte sit forhør.

"Sporknægt i kvarteret Tomery, Jean Hourdé, hvad har du?"

"En spydhjort, ledsaget af en hind."

"Det giver en spydhjort, og intet videre," sagde La Fanfare, "for hinden kan ikke tælle med på rapporten."

"Befandt jeg mig, sådan som spydhjorten, mellem de smukke piger i Moret, så sværger jeg Dem ved den hellige Thomas' egenskaber, at det skulle tælle med på rapporten," sagde Jean Hourdé, idet han sukkede af misundelse og beklagelse.

La Fanfare vedblev:

"Sporknægt i krattet ved Gautier og Monceaux' bakke, Gilles Legras, hvad har du?"

"En treårig hjort ledsaget af en hind og hendes kalv."

La Fanfare skrev og fortsatte så, idet han så på sin søn:

"Sporknægt på Djævlepladsen, Jean Cloarec, hvad har du?"

"En ung kronhjort – alene," sagde den unge jæger stolt, "og De kan derved gøre et kors, fader, det betyder: God til at jage for Hans Majestæt."

"Det vil vi straks få at se," svarede la Fanfare med et vist hemmelighedsfuldt væsen, der hensatte hans søn i forbavselse.

Endelig, efter nogle andre spørgsmål og svar var listen færdig, og der manglede endnu kun mester Fanfares egen rapport.

"Og De mester?" spurgte jægerne nysgerrige, "hvad har De i Deres revirer?"

"Og hvorfor, fader, sætter De altid Dem selv sidst på rapporten, når De dog er den første af os?"

"Min søn, er ikke altid den ældste hjort bagest i flokken, og lader den ikke de yngre gå foran? Hør dog!" Og La Fanfare

nedskrev sin beretning, idet han højt sagde:

"Sporknægt ved Nadon-brønden, La Fanfare, oversporknægt, en fireårig hjort – alene."

"Vive Dieu! Kom Met-à-mort, vi vil give kongen noget at jage!" råbte den unge jæger, da han hørte, at den hjort, som hans fader havde opsporet, ikke var så stærk som hans, og følgelig ikke så god til jagten. I sin glædesrus tog han sin støverhund mellem benene, og kærtegnede den heftigt.

Men Jean havde været for hurtig i sin glæde, for mester Fanfare sagde meget alvorligt: "Jean, du har en kronhjort i dit revir og jeg en fireårig hjort, men sig mig nu, på hvad tid taber den store hjort sit gevir?"

"Først i april som det seneste, fordi vinteren ikke har været streng."

"Og på hvad tid taber de tre- og fireårige hjorte det?"

"Henimod midten af maj."

"Godt nu," sagde La Fanfare med et triumferende mine. "Vi har i dag den første maj, og følgelig har min hjort sit gevir endnu, og din kronhjort har tabt det. Hvilken af dem skal så nu nyde den ære at blive jaget for Hans Majestæt? Min hjort, der endnu er smykket med sin ædle krone, og ikke din, som er berøvet sin skønneste pryd, og på denne tid af året ser ud som en gammel krallik."

"Ved den hellige Eustache, den hellige Hubertus og selv ved den hellige Thomas, hvis De vil, min fader! Det kommer da ikke an på geviret! Det er da altid den ældste hjort, der bliver jaget, og efter alle jagtregler påstår jeg, at min hjort må blive antaget af hundene."

"Nej min, der i dette øjeblik står med sit hoved lige så højt over din, som en ædel hingst over en elendig vallak."

Striden truede med at blive heftigere, da man i en af de alleer, som stødte op til korsvejen, så en rytter komme med slap tøjle.

"Se," sagde mester La Fanfare, "Der kommer en af jagtjunkerne efter min rapport. Lad ham dømme og jeg vil vædde på, han giver mig ret!"

Efter kongens jagtregler måtte den yngste jagtjunker i hans jagtetat afhente den ældste sporknægts rapport til hest. Han leverede den derpå til fodjagtmesteren, som igen gav den videre til overjægermesteren. Denne forelagde derpå beretningen for kongen, når denne ankom på samlingspladsen, for at Hans Majestæt kunne bestemme, hvilket dyr der skulle jages.

Efterhånden som rytteren imidlertid kom nærmere, syntes de forsamlede jægere at blive meget forundrede.

"Hvad djævlen er det?" sagde la Fanfare.

"Ved den hellige Eustache, intet, fader, slet intet – aldeles intet, kun en af de små kabinetshundes vamser med silkesnore," sagde hans søn med hånlig værdighed, efter at han nøje havde betragtet den ankomne.

For at forstå denne udtalelse, må man vide, at foruden overjægermesteren af Frankrigs jagtekvipage, havde Louis XIV endnu det såkaldte små kabinetshundes kobbel [Note 6)], som var bestemt for harer og rådyr, og bestod af tresindstyve hunde, og stod under befaling af marquis de Villarceaux-Mornay, der påstod, i ingen henseende at være afhængig af overjægermesterens autoritet, selv om denne var chef for kongens egentlige jagtetat.

Denne skinsyge forårsagede konstant heftige optrin mellem overjægermesteren og herr de Villarceaux-Mornay, og disse ophørte først ti år efter – i 1680 – ved ophævelsen af kabinettets kobbel, men dengang havde de nået den højeste grad af bitterhed.

Denne hadefulde skinsyge, der gjorde herr de Rohan og herr de Villarceaux-Mornay til fjender, strakte sig ned til de ringeste klasser af disse to embeder, og forbitrede på samme måde jægermestrene, jagtjunkerne, pagerne, piqueurerne, jægerknægtene og hundeførerne, ja undertiden endog hundene, der blev hidset op på hinanden af deres herrer til at tage virksomt del i disse stridigheder.

Man kan derfor begribe, med hvilken ringeagt mester la Fanfare og hans søn så jagtjunkeren ved de små kabinetshundes kobbel komme, og man vil ikke undres over jægernes vrede, da disse erfarede hans besynderlige ærinde.

"Hvor er oversporknægten i den kongelige jagtetat?" spurgte jagtjunkeren, idet han parerede sin skumdækkede hest, og vendte sig mod den gruppe af jægere, der var forsamlet under vejviseren.

Ingen talte.

"Taler jeg til døve?" råbte kavaleren, overrasket ved denne fornærmelige tavshed.

Jean Cloarec trådte nu frem, sagde i en temmelig hånlig tone: "Hvis De har tabt Deres jagt, ædle herre, så kan jeg være Dem behjælpelig med at finde den igen, for i lyngen ved Male Montagne så jeg fem rotter, som forfulgte en statelig væsel. Men ved den hellige Eustache, De har et dygtigt kobbel, for det forfulgte væselen så skarpt, at dette næppe havde fem

minutters forspring! Fald derfor til højre ind i jagten, sæt Deres hest i galop, og når De kommer til den første korsvej er De ved hundenes – hvad jeg ville sige – ved rotternes vej."

Denne spot blev ledsaget af jægerknægtenes skoggerlatter, men jagtjunkeren, der havde hørt på disse friheder med temmelig stor koldblodighed, sporede sin hest fremad, nærmede sig Cloarec med en truende mine, og sagde: "Ved du, hvem du taler med? Ved du, at jeg hører til kabinettets jagtetat under marquis de Villarceaux' befaling, du nar? ved du, at jeg ved hver korsvej i skoven skal lade dine skuldre gennemhegle af bueskytterne med dygtige pilekviste, hvis du ikke svarer mig med agtelse og ærbødighed!"

"Med agtelse og ærbødighed!" gentog de andre jægere knurrende. "Har vi noget at bestille med de små kabinetshunde?"

"Jagtetaten har intet at skaffe med kabinettet, hører De det, min junker?" svarede den unge jæger; "lige så lidt, som den tapre bulbider, der griber fat i ulven, med skødehunden, der varmer sig i en damemuffe."

"Kabinettet ligner jagtvæsenet," sagde en anden, "som en skoledreng den kække jæger, der angriber vildbassen, som hundene jager op."

"Jeg spørger efter oversporknægten, svar elendige! I kongens navn, svar!" skreg jagtjunkeren, der blev mere og mere opbragt over jægerens uforskammethed.

Ordene: *I kongens navn* udøvede altid en mægtig, næsten uimodståelig virkning. Mester La Fanfare trådte derfor også frem og sagde med en slags hovmodig bestemthed: "Nu godt, jeg er oversporknægten."

"Så giv mig din rapport," svarede jagtjunkeren.

La Fanfare spærrede forundret øjnene op, så stift på officeren, og gentog mekanisk: "Min rapport?"

"Ja, din rapport!"

"Min rapport – til Dem, min junker?" sagde Fanfare endnu engang. Derpå tilføjede han, idet han trak på skuldrene: "De anser mig tilsyneladende for en hjortekalv, siden De stiller mig sådan et spørgsmål?"

"Du vover at være ulydig mod min befaling?"

"Ganske vist, ja ved den hellige Hubertus, det vover jeg! Min rapport kan jeg kun at levere til en kavaler i den kongelige jagtetat, forstår De mig, min herre, og fordi jeg anerkender og ærer den blå vams med guld- og sølvtresser, har jeg ikke af den grund noget at gøre med de røde og hvide silketresser!"

Jagtkavaleren syntes at gøre vold på sig selv for at undertrykke sin vrede, og sagde med tilsyneladende ro: "Du er, som jeg ved, mester Fanfare, en brav, værdig mand. Læg derfor vel mærke til, hvad jeg siger: Betænk, at du ved din halsstarrighed kan komme i en frygtelig stilling. Betænk, at jeg er her på kongens befaling, du hører nok, på kongens, for at tage mod din rapport, eftersom Hans Majestæt har befalet herr de Villarceaux at jage med kabinetshundene på Deres fært, fordi han ikke vil jage med overjægermesterens, forstår du vel? Giv mig nu din rapport. Bær dig ikke ad som en gammel nar, og gør en ende på dette."

Jagtkavaleren havde antaget den neddæmpende virkning for et slags stiltiende samtykke, som denne påfaldende efterretning gjorde på La Fanfare. Han så imidlertid, at han

havde taget meget fejl, da han hørte den tydelige knurren, som opstod mellem jægerne.

"Jage på vor fært? Kabinetshundene? Skulle de jage de dyr, som vi har haft besvær med at opspore? Jeg lader chevalier de Rohan tilføjes denne fornærmelse, mens jeg og mine børn altid har spist hans families brød! Ej, De vil sikkert kun spøge, junker? Pålæg Dem ingen tvang, og vi skal behørigt akkompagnere Dem, for over Deres løjer må man briste af latter," sagde la Fanfare.

"Så, på den måde altså skulle jagtetatens sporknægte som godmodige børn afsøge skovene om morgenen for at skaffe kabinetsherrerne noget at jage, fordi disse har lyst til at sove til om middagen, og så at snuppe den suppe for næsen af os, som vi har kogt!" råbte en jæger.

"Morgenduggen er uden tvivl for kold for kabinetsjægerne!" sagde en anden.

"Nå, det hører man jo allerede på navnet," udbrød Jean Cloarec. "*Kabinetshunde*! De jager med sko af filt på poterne, en maske for ansigtet, og en vams på kroppen af frygt for at blive forkølede! Det smukke kobbel kommer kørende til samlingspladsen, lever af bisquits og mælk med sukker i, og har endda i jægerhuset lærde hunde, der giver dem baller og skuespil!"

"Uforskammede!" sagde jagtkavaleren.

"Uforskammede selv!" sagde Jean, og fortsatte derpå: "Så skal vi stakkels hunde altså, som hører til jagtetaten, jage i morgenkulden og solens hede, og når vi så, med fare for at blive spiddet, har fanget hjorten, når hallaliet har lydt og indvoldene

endnu er varme, vil man råbe til os: Tilbage! for at kabinettets herrer kan frådse efter behag."

"Jage på vor fært! Antage vore dyr!" skreg La Fanfare ude af sig selv og bleg af vrede. "Men den første som vover at hidse andre hunde end jagtetatens på min hjort, jager jeg en kugle i livet, som om han selv var en hund, forstår De mig?"

"Ha, I skurke, gør I oprør?" sagde jagtjunkeren.

"Ja, jeg siger Dem endnu en gang og for sidste gang, at De ikke får min rapport!" råbte La Fanfare, idet han trådte uforsagt hen mod jagtkavaleren.

"Ikke et ord mere, eller jeg slår dig i ansigtet!" sagde kavaleren, idet han rejste sig i stigbøjlerne og hævede sin jagtpisk mod oldingen.

"Rør ikke min fader!" råbte Jean Cloarec og greb jagtjunkeren ved støvlen.

"Hvilket spektakel," skreg kavaleren heftigt, og gav den unge jæger et slag i ansigtet.

I samme øjeblik blev jagtjunkeren løftet af sadlen og endte i græsset, og jægerknægtene havde måske tilladt sig større mishandlinger, hvis La Fanfare ikke var sprunget frem for at holde dem tilbage.

"De skal komme til at betale denne fornærmelse dyrt!" skreg jagtjunkeren, idet han sprang op: "Jeg kan ikke indlade mig med Dem, men De skal blive tugtet, *mort-dieu!* Det skal De! – Min hest, elendige, min hest!"

"Deres hest?" sagde La Fanfare, der havde bemægtiget sig tøjlen. "Den skal De finde i jægermesteriet. Jeg vil bestige den for at komme desto hurtigere til overjægermesteren og fortælle

ham alt, for jeg holder af at have et forspring for at man ikke skal komme mig i forkøbet."

"Hvordan, du vover vel ikke ...?"

"Ja ja, jeg vil vove det. Herr chevalier Rohan vil sørge for resten. I øvrigt forsvarer jeg min ære og så må han forsvare mit skind, og han vil sikkert ikke undlade at gøre det, derom er jeg overbevist."

"Du bemægtiger dig min hest? Pas på!" sagde jagtjunkeren i en truende tone.

"Jeg bemægtiger mig den ikke, jeg bestiger den kun, og desuden har jeg allerede sporet den mere end en gang! Den kender sporerne på mine hæle. Det er Petit-Bon, der hvis Himlen var retfærdig, burde hedde Gran Mauvais, for det er en hoppe, et sandt udskud af jagttrosset, men endnu for god til at følge kabinetshundene!" Efter disse hånlige ord svang La Fanfare sig behændigt i sadlen, mens jagtjunkeren, der i gerningen var uskikket til enhver modstand, forsvandt på en af gangstierne i skoven.

"Hvad Dem angår, børn," sagde La Fanfare, "så begiver enhver af Dem sig til sit revir, og bringer de opsporede dyr på benene med stød i hornene, hujen og hundeglam, hvis jeg ikke er vendt tilbage hertil om en time. For ved den hellige Hubertus! Hvis kabinetshundene jager i dag, så skal det i det mindste ikke være på vor fært!" – Efter disse ord drev La Fanfare den ulykkelige Petit-Bon fremad med sin pisk og sine hæle, og sprængte af sted i galop, for at aflægge chevalier de Rohan beretning om kabinetshundenes fornærmelige prætentioner, en fornærmelse, der var uhørt i jagthistoriens årbøger.

Før vi imidlertid beretter om den gamle jægers sammenkomst med overjægermesteren, må vi skildre herr de Rohan lidt nærmere, om hvem vi allerede ved noget gennem den hemmelige samtale mellem dronningens hofdamer, som Louis XIV belurede.

7. Overjægermesteren i Frankrig

Uden her at angive Porthoët-Rohan'ernes genealogi mere udførligt, må vi anføre de enkelte tildragelser, som grundfæstede dette store og berømte hus, et af de ældste i Frankrig, som bar det stolte valgsprog: *Konge kan ikke – prins vil ikke – Rohan er!*

Alain Guéthenac er den først vicomte de Porthoët, man har efterretning om. Omtrent 1026 byggede han et slot, hvilket han efter sin søn Jocelyn, vicomte de Rennes, kaldte Jocelyn eller Josselin. Denne sidste titel lader derfor også formode, at Guéthenac nedstammede fra en yngre linje af greverne af Rennes. Alain, vicomte de Porthoët, Eudons, marquis de Rennes' fjerde søn, byggede i 1127 slottet Rohan, som hans efterkommere tog navn fra.

Omtrent 1372 giftede Jean I., vicomte de Rohan, Alain VII's ældste søn sig anden gang med Jeanne af Navarra, en søster til Charles den Onde, konge af Navarra.

I dette ægteskab havde Jean I. en eneste søn, Charles de Rohan, herre til Guémenée, senere ved sin forbindelse med Catherine Dugueslin (10. marts 1405) ved Louis I af Rohan-Guémenée forøgede familien ned en ny linje. Således delte huset sig altså i fire linjer: For det første i hertugerne de Rohan, for det andet i prinserne af Rohan-Guémenée-Montbazon-Soubise, for det tredje i familien Gié, endelig for det fjerde i familien Poulduc.

For at komme hurtigere til de interessante begivenheder i denne fortælling, forbigår vi prinserne af Rohan II, III, IV, V og VI for at komme til Louis VII af Rohan-Guémenée-Montbazon,

der ægtede sin kusine, og med denne havde to sønner, hertug Charles de Montbazon og chevalier Louis de Rohan, overjægermester i Frankrig, hvem talen er om her.

Chevalier Louis de Rohan, født 1636, var nu (1669) tre og tredive år gammel. Alle samtidige beretninger fortæller, at han var en af sin tids smukkeste og mest velskabte mænd. To portrætter, som endnu findes af ham, bekræfter det. Intet ædlere, intet mere forførende end dette ansigts fuldkomne oval og beundringsværdige regelmæssighed. Munden var lille og purpurrød, ansigtsfarven bleg og fin, og de store blå, skønt formede øjne var halvt tilslørede ved hans vane at sænke øjenhårene, hvilket gav chevalierens ansigtstræk et næsten kvindeligt og smægtende udtryk. Uden en lille snurbart, havde man kunnet antage det yndige ansigt, der hvilede på en kødfuld, hvid hals, og var omgivet af lange, omhyggeligt plejede lokker, der faldt over en prægtig kniplingskrave, som var smykket med en kostbar agraf, for en af denne tids skønneste kvinder.

Påfaldende var det, at mellem de kastanjebrune hår udmærkede sig en lille, ganske hvid lok, der fandtes næsten på issen noget over den højre tinding. Denne hvide lok, et karakteristisk kendemærke på Rohan'erne af denne linje, kaldtes *le Toupet des Rohan*. Af portrætterne har kun det ene, som er malet af Lebrun, denne ejendommelighed.

I moralsk henseende forenede ingen karakter i sig flere kontraster, var ingen mindre konsekvent med sig selv. Aldrig har i en vis henseende et menneske lignet sig selv mindre, end chevalier de Rohan lignede sig to dage i træk. I dag var han overmodig, stolt, resolveret, dernæst forvoven, modigt

trodsende enhver fare, og i lige grad verdensmand og kæk. Dette har han bevist i bataljen ved Arras og belejringen af Landrecies. I morgen derimod uresolveret, frygtsom, og kun gørende det, der var strengt nødvendigt for ikke at blive beskyldt for den største svaghed. Forlanger man et eksempel på denne vægelsindede, let modtagelige og nervøse organisations inkonsekvens? Her er det! Duellerne var på det strengeste forbudt. Trods kongens skrækkelige befaling udfordrede herr de Rohan i marquis d'Effiats navn herr de Villarceaux, tjente den første som sekundant mod herr de Lude, kæmpede med en beundringsværdig tapperhed for en fornærmelse, der ikke vedkom ham, trodsede død og forvisning for at tjene en andens strid. Og fjorten dage efter kom han i en heftig ordveksling med chevalier de Lorraine, tålte store, grusomme personlige fornærmelser og udviste en utrolig ængstelighed og en sørgelig ligegyldighed i en sag, der angik ham selv så meget!

Almindeligvis ugudelig og udsvævende, og en af de afskyelige deltagere i Roucys orgier, troede han dog undertiden på Gud og nærede altid stor frygt for Djævelen. Overtroisk indtil dårskab, angst for spådomme, troende på sandsigere, alkymister og de vises sten, fik han dog undertiden så stærke anfald af fromhed, at han i hele otte dage spærrede sig inde hos feuillanterne, iførte sig hårklædningen, og underkastede sig de strengeste bodsøvelser. Havde han imidlertid en gang forladt det fromme opholdssted, overlod han sig på ny til de største udsvævelser.

Lige sådan var det med hans ånd. Han havde en meget naturlig, overraskende og blændende forstand, men han manglede den ringeste borgers kundskaber, for han kunne ikke

engang skrive retskrivning rigtigt, og hans uvidenhed var så stor, at det er umuligt at gøre sig noget begreb derom.

Men denne uvidenhed var hos ham så naiv, den viste sig så interesseret, så venligt taknemmelig, når man fortalte ham noget ukendt. Han gjorde da så kvikke bemærkninger, eller kom med så fine og udsøgte sarkasmer, at man i sandhed ikke vidste, om man skulle beklage ham for denne uvidenhed.

Uden at ville holde lovtaler over uvidenheden, må man dog betænke, at et menneske, der var så forførerisk, så almindelig søgt, som herr de Rohan, og det, skønt han aldeles var *sig selv*, blottet for kunst og kultur og uden at tage sin tilflugt til en, om også kun overfladisk lærdoms tusinde hjælpemidler, måtte eje en sjælden og uudtømmelig rigdom af naturlig forstand.

Og dog viste hans tunge, tungsindige og ængstelige sprog tit påfaldende kontrast til hans yndefulde, glimrende og stolte svar, hvorom man kan dømme af de to anførte eksempler.

Man sagde, at hans ødselhed mere havde sin grund i sorgløshed end i egentligt forsæt, men hans gavmildhed var alligevel umådelig.

Denne ubegribelige sjæl fik undertiden guddommelige anfald af ømhed og medlidenhed, der stak besynderligt af mod nogle af hans handlingers hårde og kolde egoisme. Synet af ulykken rørte ham undertiden indtil tårer. Man anfører i denne henseende et skønt svar af ham. Marquis de Grancey så en dag, hvordan han tømte sin pung i hånden på en tigger, der beklagede sig for ham over intet at have spist i tre dage, og sagde: "Min Gud, chevalier, hvordan kan De dog blot tro sådanne løgne?"

"Ak," svarede herr de Rohan, "selv om han så også har spist i morges, hvem ved, om han har noget at spise i aften!"

Ulykkeligvis udelukkede dette ædle, barmhjertige sindelag hos herr de Rohan ikke en tåbelig hang til ødselhed, hvilket han betragtede som en bydende følge af sin stilling. Skønt hans families besiddelser sikkert var meget betydelige, så var dog ved den almindelige og ulige deling af arveloddet ved prinsen af Guémenées død den største del af godserne tilfaldet den ældste søn, og chevalier de Rohan arvede, foruden nogle godser på mødreneside, kun overjægermesterembedet i Frankrig, hvilket allerede var givet ham, mens hans fader levede, men som han først tiltrådte ved dennes død i 1667.

Imidlertid var på den tid intet forbundet med større bekostning, end at beklæde et af storkroneembederne, og skønt herr de Rohans tjeneste årligt indbragte ham henimod 40.000 livres, var alligevel denne sum, sammen med indkomsterne af hans formue langt fra tilstrækkelig til den fyrstelige pragt, som han halsstarrigt holdt på. Da han ikke kunne bestride disse udgifter, havde han set sig nødt til at pantsætte godser, eller optage kostbare lån for at opretholde sin rang ved hoffet. På den tid der er tale om her, befandt chevalieren sig i et af disse frygtelige og afgørende øjeblikke, da et skridt tilbage endnu kan redde en formue fra afgrunden, mens et skridt fremad styrter den deri for evigt.

Men hvorledes skulle denne vægelsindede og svage ånd i dette tilfælde kunne have fattet de hurtige, energiske beslutninger, som kun er særegne for de kraftige karakterer! Men måtte man, trods så mange vildfarelser, ikke alligevel beklage herr de Rohan? Fra hans tidligste ungdom havde han

næsten helt været overladt til sig selv, og var vel en kort tid blevet sendt på *Collége des quatre Nations*, dog snart kaldt tilbage til hotel Guémenée, hvor hans moder og hans tante, hertuginden af Chevreuse, begge smukke, galante og åndrige, holdt sig beskæftiget med at samle det fornemste og muntreste selskab om sig. Hans fader kendte kun lidt til ham, for han tænkte kun på højt spil og lækre måltider. Hans moder, en dame af sjælden ånd og dannelse, var almægtig ved Anna af Østrigs hof. Hun kunne have gjort meget for sin søns fremtid og lykke, men i stedet for fattede hun en ubegribelig modbydelighed for sin søn, og lod ham opvokse i uvidenhed. Chevalier de Rohan levede således, uden at nogen pålagde hans vilje noget bånd, eller gav ham råd. Ingen streng faderlig hånd støttede det unge træ, der derfor voksede, som det bedst kunne, og af skæbnen blev givet til pris for alle livets storme og lyster.

Uden anden undervisning end hans lidenskabers røst, uden anden anger end den lede, han følte, når han var mæt af fornøjelsen, overlod herr de Rohan sig uden tilbageholdenhed til sin vægelsindede naturs tusinde egensindige vildfarelser.

Smuk og ung, som man skildrede ham, blev hans pragtlyst, hans naturlige ånd, hans fornemme væsen, og selv de modsigende kontraster hos ham til yndigheder, og han var uimodståelig for kvinderne, der altid sætter pris på det uventede, pludselige, og i almindelighed er langt fra at finde behag i de stadige, let udforskelige karakterer, som man kan overskue ligesom de lange, brede, monotone landeveje, der strækker sig i en lige linje.

Den gang begyndte for chevalieren den utrolige række af store og utallige triumfer af alle slags, mod hvilken Don Juans

idealiserede sejre er at regne for intet. Et forelsket, udsvævende lidenskabeligt levned, af og til afbrudt af krige, som man sædvanligvis begyndte om foråret af frygt for vinterens is, og endte før sommeren, af frygt for hundedagenes hede, men i hvilke man sloges uforsagt og med det søgte koketteri, der foretrak et friskt blomsterrig grønsvær for en sumpet plads, for at krydse de damascerede klinger med indlagt guld.

I lang tid, og i særdeleshed siden spillet hos dronningen, viste Louis XIV sig, endnu mere ophidset af Louvois, den største kulde mod herr de Rohan. Han havde tilladt ham at følge sig til armeen, dog uden at give ham nogen som helst militaristisk grad, der var svarende til hans titel og fødsel. Chevalieren, der ikke modtog nogen vise råd af nogen af sine slægtninge, søgte ikke at overvinde denne modbydelighed hos fyrsten, men blev opsætsig og halsstarrig, og hans kønne eventyr med fru de Montespan og den smukke hertuginde af Mazarin berøvede ham kongens yndest for altid.

Louis XIV.s had til herr de Rohan havde allerede nået dette punkt, da en grusom skæbne drev hans nysgerrighed til at belure de kongelige æresdamers fortrolige sladren. Man kan tænke sig, hvilke følelser der måtte opstå hos den heftige hersker, som den fornærmede stolthed, den krænkede egenkærligheds, skinsygens og hævngerrighedens tusinde forgiftede dolkestik opirrede endnu mere.

Som allerede anført, skulle kongen den dag på jagt, og havde bestilt sin *ganske lille frokost* klokken elleve i stedet for efter som han plejede, klokken et.

Chevalier de Rohan boede på hoffets rejser til Fontainebleau i Hundestaldens Hotel, således kaldet, fordi den kongelige

jagtetats hundestald under Francois den I stod på det sted, hvor hotellet senere blev bygget. Denne vidtløftige bygning bestod af fire fløje, som man kom til via en af de sydlige veje gennem skoven ved Fontainebleau.

Den del af hotellet, der udgjorde herr de Rohans bolig i hans egenskab af overjægermester, befandt sig i baggrunden af gården, over et galleri, der optog denne fløjs nederste stokværk. Værelserne var rummelige, prydet med forgyldte og malede tapeter, som forestillede allegoriske malerier af jagten; overalt var de meget prægtigt møblerede.

Skønt klokken var ti om morgenen ventede herr de Rohans kammertjener i hans kabinet på, han skulle ringe, og hans bademester stod ved badekarret for at holde den rette temperatur i det vellugtende bad, som chevalieren brugte hver dag til ubestemt tid, men som måtte være klar på den første efterspørgsel.

Endelig lød en klokke, og herr de Rohan første kammertjener trådte ind i sovekammeret, åbnede vinduesskodderne og trak de dobbelte damaskesgardiner tilbage. Chevalieren spurgte derpå med lidende stemme, hvad vejr det var.

"Dejligt vejr, nådige herre."

"Blæser det?"

"Nej, nådige herre, luften er meget stille."

"Så tager kongen sikkert på jagt i dag!" sagde chevalieren, idet han med vældig anstrengelse stod op, og forrådte således ved et uvilkårligt udbrud den kedsomhed, der følger med de høje embeder, som den store hob betragter med så misundelige øjne, og som er så byrdefulde for dem, der beklæder dem.

"Ønsker den nådige herre at bruge badet nu?" spurgte Dupuis.

"Nej, ikke nu."

Og med sin kammertjeners hjælp iførte chevalieren sig en prægtig slåbrok af svært lyseblåt silketøj broderet med sølv, lod sine fødder beklæde med lette tøfler af purpurrødt atlask, og kastede sig skødesløst ned i en rummelig lænestol af forgyldt træ, for at nyde varmen af en stor ild, som de kolde forårsmorgener endnu gjorde nødvendige i disse høje værelser, og overlod sit herlige hår til begge sine kammerfrisørers omsorg.

Herr de Rohan, der stod i sin fulde skønhedsglans, var næppe tre og tredive år gammel. Da vi allerede har givet en så nøjagtig beskrivelse som muligt af hans ansigt, vil vi intet mere sige derom. Vi tilføjer kun endnu, at hans ben, hans fod og i særdeleshed hans hænder også var uforlignelige, og at han drev sit koketteri med dette sidste fortrin så vidt, at han sov med handsker, som Martial, den tids første parfumeur, fremstillede, og som var vædet med en olieagtig fugtighed, der skulle tjene til at bevare hændernes blødhed og elasticitet.

Udtrykket i chevalierens ansigt var mørkt, drømmende og eftertænksomt, da han stod op. Han var i den stemning, der er så almindelig hos nervøse og melankolske personer, i hvilken intet behager dem eller er dem tilpas, i hvilken alt irriterer dem eller gør dem fortrydelige. Hans skønne ansigtstræk var blege og slappe, og af og til røbede en heftig bevægelse af utålmodighed hans slette lune.

En lunefuld kvinde har aldrig skåret mere ynkelige ansigter, eller udstødt flere suk og ak end chevalieren, mens han blev

friseret og barberet. Han sad under denne forestilling foran et prægtigt toiletbord, der var stafferet med kniplinger, for Henri III's modeherrers kvindagtige vaner syntes igen at komme på mode ved Louis XIV.s hof, og den søde, sagte og slæbende tale hørte hos nogle herrer igen til den gode tone.

"Hvad nyt fortæller man i Fontainebleau?" spurgte herr de Rohan sin kammertjener Dupuis, der førte det opmærksomme tilsyn med sin herres toilette.

"En stor nyhed, nådige herre, men jeg ved ikke, om jeg – "

"Tal kun."

"Men, nådige herre – "

"Vil du tale?"

"Nu vel, nådige herre, den sorte jæger har strejfet omkring hele natten i skoven. Man har hørt klangen af hans horn, og dette skal altid betyde en stor ulykke."

"Hvad for en sort jæger?"

"Hvorledes, nådige herre, har De endnu ikke hørt tale om den sorte jæger, der i halvtredsindstyve år ikke har vist sig i skoven?"

"I halvtredsindstyve år?" svarede herr de Rohan med spottende sorgløshed. "Så må han være af en ærværdig alder, og jægerne har ved deres natlige runder intet at frygte af sådan en vildttyv."

"En vildttyv? Den sorte jæger!" råbte Dupuis næsten gysende. "Men i sandhed, den nådige herre har ret. Ja, det er en vildttyv – men en frygtelig vildttyv, der stjæler sjæle, som fanges i hans djævelske snarer."

"Forklar dig! Forklar dig!" udbrød herr de Rohan, som disse ord bragte tilbage til hans overtroiske ideer.

"Den sorte jæger, det er den onde ånd, nådige herre," sagde Dupuis, idet han korsede sig.

"Den onde ånd! Hvad er det for en ide!" svarede herr de Rohan, mod sin vilje eftertænksom. "Du er forrykt, Dupuis. Men fortæl kun, hvad du ved om det, det vil adsprede mig. Lad høre."

"Min fader, der snart er firsindstyve år gammel, var page hos grev de Soissons, den selv samme, som ejede det sidste kobbel grå skotske hunde. Som page ledsagede min fader sin herre på jagten. Han fortalte mig derfor, at omtrent i begyndelsen af maj 1559 var kong Henri IV på hjortejagt i omegnen af Djævletorvet. Han var kommet fra jagten, da han pludselig bag ved sig hørte lyden af jægerhorn og et frygteligt hundeglam. Kongen sendte grev de Soissons af sted, for at se, om det var hans jagt. Min fader fulgte med greven, da pludseligt et sortklædt menneske af kæmpemæssig vækst, med et rødt horn i hånden, så gloende, som om det kom lige fra smelteovnen, brød gennem det tykke krat, og råbte til grev de Soissons, med en skrækkelig stemme: "Hører du mig?" – Min fader, der imidlertid havde set og hørt den sorte mand lige så godt som grev de Soissons, fortalte mig, at ånden havde råbt: "Forbedre dig!" eller: "Vent mig!" Men ganske sikkert ikke: "Hører De mig?"

"Hvorledes, din fader har set og hørt alt?" spurgte chevalier de Rohan, der mod sin vilje blev grebet af denne fortælling.

"Så livagtig, nådige herre, at han og grev de Soissons i største angst gav deres heste af sporerne, og fortalte kongen alt. Denne vendte ligeledes tilbage til slottet, uden at have fundet jagten igen, for efter at den sorte mand havde vist sig, havde man ikke hørt mere. – Men læg vel mærke til, nådige herre, at hertugen af

Sully, der sad og skrev i sit kabinet, hørte den samme larm ganske nær ved, mens den virkelige jagt af jægere, heste og hunde havde trukket sig hen mod Massoury, på den anden side af floden. Sådan var på en og samme dag den sorte jægers jagt blevet hørt på to, og måske på tusinde steder på en gang."

"Det er meget besynderligt, i sandhed," sagde herr de Rohan ganske eftertænksom. Derpå tilføjede han med åbenbar forstilt vantro: "Men er det også sandt? – Har man ikke narret dig, stakkels dreng?"

"Nådige herre," svarede Dupuis, "Jeg tilstår vel, at det er meget frygteligt, men dette overnaturlige syn er ikke desto mindre højst sandsynligt, for man har set lignende spøgelser i flere lande. En af mine grandonkler for eksempel, der var skovfoged hos kong Charles IX., fortalte min fader, havde til sin ulykke i skoven ved Lyon set *den piskende ånd*, der for at straffe min grandonkel, fordi han havde skudt en vildttyv. Uden at give ham tid til sin sidste bøn, tildelte den ham et slag med sin djævelske pisk over panden. Det er græsseligt at tænke på, nådige herre, at mærket af slaget, som min gode onkel stadig havde, da han døde, endnu var lige så rødt og blodigt, som den første dag, da det forbandede spøgelses hånd gav ham det."

Under denne fortælling var herr de Rohan drømmende og tankefuld, og da Dupuis holdt op med at tale, spurgte han med levende deltagelse, hvor man denne nat havde hørt den sorte jæger.

"Nådige herre, lothringeren, en af Deres gartnere, der ved daggryet i morges vendte tilbage fra Melun, kom forbi heden ved Male-Montagne, da hørte han klangen af horn, som om ti jægere havde blæst på en gang, og så fik han pludselig øje på et

menneske, der mindst var ti fod høj. Han red på en stor hest, der også var kulsort. Den sorte jæger – det kunne kun være ham – råbte til lothringeren med en skrækkelig stemme: '*Har du hørt mig?*' – De ser, nådige herre, næsten de selv samme ord, som spøgelset halvtredsindstyve år tidligere råbte til grev de Soissons. Lothringeren slog et kors for sig og svarede skælvende: "Ja, nådige herre." – Da svarede det frygtelige spøgelse, idet det fæstede de flammende øjne på lothringeren: "Nu godt, så stig op bag mig på hesten og vis mig –" De kan nok tænke, nådige herre, at den stakkels lothringer vogtede sig for at afvente slutningen af denne opfordring. Hårene rejste sig på hans hoved, men til alt held havde han mod nok til at springe over et hegn. Han lod sit muldyr i stikken, løb tværs gennem skoven, og kom i morges hertil i en ynkelig tilstand. Men det frygteligste ved dette syn, nådige herre, er –"

I dette øjeblik blev Dupuis afbrudt i sin fortælling, og en tjener, der havde banket på døren og fået tilladelse til at træde ind, sagde til chevalieren: "Nådige herre, mester La Fanfare, hvis hest er helt dækket med skum, beder om at blive hørt. Han siger, at han absolut må tale med den nådige herre i Hans Majestæts tjeneste."

"La Fanfare? Og hvad bestiller han her, i stedet for at give jagtkavaleren sin rapport?" spurgte herr de Rohan forundret. Derpå tilføjede han: "Lad ham træde ind!"

La Fanfare, der fulgte kammertjeneren i hælene, trådte øjeblikkelig frem for herr de Rohan.

Takket være den hurtighed hvormed Petit-Bon, der var blevet drevet fremad med piskeslag, havde løbet, befandt den gamle mands klædning sig i en bemærkelsesværdig uorden.

Gedehårene på hans vams syntes at stå i vejret på hans skuldre. Den feberagtige bevægelse, hvori det voldsomme og hurtige ridt havde sat ham, de tusinde fortvivlelsesfulde betragtninger, som han opstillede undervejs, havde bragt hans vrede til dens højeste tinder. Da han trådte frem for herr de Rohan, glemte han derfor, at denne endnu ikke kendte årsagen til hans vrede og hans første ord var: "Se nådige herre, hvis jagtetaten tåler denne beskæmmelse fra kabinettet, er den vanæret, siger jeg, rent vanæret!"

Herr de Rohan forstod intet af La Fanfares raseri, men han smilede ad det komiske ansigt, som denne gamle tjener, som han holdt meget af, og som desuden nød den talefrihed, som man ofte indrømmer sådanne folk, da de utallige hændelser og farer på jagten, bevirker en uundgåelig fortrolighed mellem jægeren og hans herre, satte op. Chevalieren sagde derfor til La Fanfare:

"Forklar dig! Hvilken beskæmmelse vil du tale om?"

"Ak, her behøves ingen stor forklaring, nådige herre. Det lader til, at jagtetatens folk for fremtiden skal opspore dyrene og kabinettets jage dem. Det er det hele!"

"Hvad vil det sige?" råbte herr de Rohan højst forundret.

La Fanfare fortalte derpå optrinnet på korsvejen ved Djævletorvet

"Det er umuligt!" råbte herr de Rohan. "Det kan ikke være kongens vilje – at tilføje denne blodige beskæmmelse for øjnene af hele hoffet! – At betjene sig af sine kabinetshunde til at jage på Frankrigs overjægermesters fært! – Sådan at ville nedsætte og beskæmme et af sin krones storembeder! Nej, nej, endnu

engang, det er umuligt! Det kan ikke være rigtigt! Og hvorfor skulle han tilføje mig en så dødelig krænkelse?"

"Jagttøjmesteren spørger, om den nådige herre kan tage mod ham straks?" spurgte Dupuis. "Han bringer en befaling fra kongen."

"Lad ham træde ind straks," svarede herr de Rohan, endnu mere forbavset.

Jagttøjmesteren bekræftede alt for herr de Rohan, hvad La Fanfare havde sagt, og afleverede et brev til ham fra Colbert, der dengang var ansvarlig for hele den kongelige husholdning.

Brevet lød således:

> Til herr chevalier de Rohan,
> overjægermester i Frankrig.
>
> Min herre! Kongen befaler mig at skrive til Dem, for at tilkendegive Dem hans vilje, at kabinetshundenes kobbel skal jage et af de dyr, som folkene af hans jagtetat har opsporet.
>
> Jeg forbliver Deres hengivne tjener
>
> *Colbert.*

Chevalier de Rohan knugede brevet sammen. blev bleg som et lig, og sagde ikke et ord. Det første udtryk, man kunne læse i hans ansigts var smertelig bedrøvelse: Han bøjede hovedet og stirrede mekanisk på brevet, som han holdt i hånden. Derefter livede lidt efter lidt følelsen af denne skrigende og så lidet fortjente fornærmelse hans ansigt op og farvede det med

vredens rødme. Han rettede sig stolt i vejret, og rejste sig op, og det ædle åsyn, brændende af vrede og stolthed, tabte det kvindagtige udtryk, og antog en prægtig karakter.

"Nådige herre, hvordan lyder Deres befalinger?" spurgte jagttøjmesteren.

"Mine befalinger?" råbte herr de Rohan med en kraftfuld, fast stemme, skønt den sitrende lidt af harme.

"Mine befalinger? Her er de! Alle officerer, pager og adelsmænd i den kongelige jagtetat skal klæde sig i gallaklæder og stige til hest. Alle jægere, fra den første pikør ned til den sidste, skulle iføre sig stadslivréet, og bestige deres heste! Garnene og jagtrekvisitterne til vildsvinejagten skal også medtages! Med et ord, alle som adlyder mig, skal forlade hotellet, begive sig i deres stadstøj til korsvejen ved Djævletorvet, og der vente på mig! Disse er mine befalinger, min herre! De sørger for, at de bliver fuldbyrdet på stedet!"

"Min nådige herre," sagde jagttøjmesteren nølende: "Kongens befalinger lyder ganske modsat – og hans vrede –"

"Æren at måtte frygte Hans Majestæts vrede, tilkommer kun mig alene, min herre – Deres pligt er at adlyde mig!"

"Deres befaling skal blive fuldbyrdet," sagde jagttøjmesteren og gik. La Fanfare fulgte ham, entusiastisk af herr de Rohans dristighed.

"Og nu til Dem, I andre!" sagde herr de Rohan til sit tjenerskab. "*Mort-dieu!* Klæd mig pragtfuldt på! Tag mine diamanter, mine venetianske kniplinger, mit orientalske skærf. Man siger til min staldmester, at mine pager og kavalerer skal iføre sig deres ceremonidragter for at følge mig! Man sadler min berber! Man fletter dens manke med purpurrøde bånd,

man giver den dens med ædelstene broderede sadel, dækken og gyldne skaberak på. Af sted!"

Derpå greb han Colberts brev, rev det i stykker, trådte det under fode og råbte, mens han forandrede sit valgsprog med en truende og overmodig bevægelse og et frygteligt udtryk: "Ha! *Vogt dig, konge!* – **Rohan er!**"

8. L'Estortuaire

Efter at Louis XIV den dag efter sin sædvane havde nydt en god portion af kødspise og postej og tømt sit sidste glas isafkølede champagne, den eneste vin, han nød, rejste han sig op og dækkede sit hoved, for en besynderlig etikette bød, at mens han alene sad med blottet hoved, skulle alle andre ved hans hof beholde hatten på.

"Mine damer, lad os bryde op," sagde han til hertuginde la Vallière og marquise de Montespan, der i deres stadsdragt og rigt smykkede, som kongen altid forlangte, ventede på at han blev færdig med sit måltid, for at ledsage ham på jagten.

Hele hoffet gik derpå ned ad vindeltrappen, der førte til slotsgården, og steg der ind i vognene for at nå samlingsstedet.

Fru de Montespan, der dengang var svanger med det første barn efter hendes ægteskabsbrud, havde gerne ønsket ikke at behøve at følge med på jagten, for selv om hun sammen med hertuginde de la Vallière sad i en lille jagtcaleche, som kongen selv kørte, var denne bevægelse dog meget anstrengende for en kvinde i hendes tilstand. Men kongens befalinger var bestemte, og svanger, lidende, eller syg måtte hun adlyde, for hans vilje var på dette punkt ubøjelig. Han besad en grusom egoisme, der ikke engang forskånede den kongelige familie, for man ved med hvilken hårdhed han senere hen tvang hertuginden af Burgund til at gøre to eller tre rejser til Marly, som næsten havde kostet den unge fyrstinde livet.

Louis XIV var dengang en og tredive år gammel. Hans ansigts uforlignelige og ungdommelige skønhed, så vel som hans overmåde høje og yndige vækst, blev betragtet som så

anerkendte uomtvistelige kendsgerninger, at man uden tvivl ville have megen møje med at menneskeliggøre denne halvguds billede.

Men betragt opmærksomt dette regelmæssige, tilsyneladende smukke ansigt. Øjnene er store, skønt dannede, men fremstående, hvilket giver dem et stift, mat udtryk. Panden var meget lav, tilbagegående og flad. Næsen skarp og af en ædel form, kinderne derimod flade og runde. Kæbebenene var klodsede, hagen var lidt tilbagebøjet og endte ved et tredobbelt led i en for kort hals, mens munden, der sad langt fra næsen, var hjerteformet, og i særdeleshed gav hans ansigtstræk et småligt, fordringsfuldt og forfængeligt udtryk.

Man tager fra dette brede røde ansigt den uhyre, brune paryk, der låner selv almindelige ansigter et, om ikke imposant, dog i det mindste strengt og hårdt udtryk, og forhøjer væksten to til tre tommer. Man formindsker hælene, som Louis XIV bar meget høje, og man har det nøjagtige mål af den store konges person, hvis højde næppe oversteg fem fod.

I følge det kyniske og frække smigreri, der ikke har undset sig ved at tillægge denne fyrste tilnavnet: *Den store*, har man åbenbart indbefattet parykken og væksten, hælene og fortjenesten under et, og man tror derfor i almindelighed, at Louis XIV har været en stor monark af høj vækst.

Kongen var altså den første, der forlod slotsgården. Siden hans hest styrtede med ham på hjortejagten, var han bange for at bestige en hest og fulgte jagten i en meget let caleche med to kraftige små heste spændt for, hvide med rødbrune pletter, hvilken race Colbert efter kongens befaling bestræbte sig for at

opdrætte i den oprindelige renhed i stutterierne, hvor han førte overopsynet.

Denne vogn, der hvilede på en rød forgyldt underdel, og som Louis XIV selv kørte, indeholdt kun to pladser, som for øjeblikket var besat af damerne la Vallière og Montespan. I nærheden, dog endnu langt nok borte, holdt den tjenstgørende garderkaptajn, den første staldmester, sædvanlig overjægermesteren, samt pagerne og kammerherrerne. Endelig kom massen af hoffolkene, såvel som følgets vogne, alt ledsaget af Garde du Corps, musketerer og jagtvæsenets bueskytter i blå og skarlagensrøde uniformer.

Louis XIV var i det fortrædeligste lune. Han havde ikke sovet, men tilbragt natten i det omtalte kabinet, og hans øjne var derfor røde og ophovnede, hans ansigtsfarve grå og ansigtstrækkene fortrukne. Hans skæg, der stod fra den forrige dag, gav ham et ubehageligt urenligt udseende. Den besværlige fordøjelse af det mere end rigelige måltid, som han havde nydt, satte ham i pirrelig og gnaven stemning, der berøvede ham al lyst til at sladre med sine maitresser, og kun levnede ham så megen kraft, som det var nødvendigt for at styre hestene, og han piskede dem godt, når de ikke gik, som han ville. Han bar en kort paryk, en hat besat med tresser, og en jagtuniform, der var blå med skarlagenrødt fo'er og med en guldlidse mellem to sølvlidser på alle sømme.

Efter kongens befaling sad damerne la Vallière og Montespan i hans vogn, og i sandhed, denne eneste omstændighed alene ville være tilstrækkelig for at bevise, at Louis XIV, hvis han ikke handlede af overlagt ondskab, var meget dum eller meget hjerteløs, siden han ikke indså, hvor hadefuld og krænkende en

sådan nærhed måtte være for begge kvinderne, i særdeleshed for den ulykkelige la Vallière, der hengiven, blid, harmløs og uskikket til et bidende svar, ikke alene så det lakke mod enden med sit herredømme, men også oven i købet var nødt til at tåle overmod og bitter spot af en stolt og uforskammet rivalinde, der var begavet med en ualmindelig, sarkastisk og satirisk ånd.

Louis XIV var så sjældent vant til at skjule sit dårlige lune for dem, der ville komme til at lide under det, at begge hans maitresser, da de steg op i vognen, øjeblikkeligt mærkede hans pirrelige sindsstemning. Ifølge sin sædvane lod fru de Montespan, som om hun ikke så det, mens hertuginden af la Vallière var meget bedrøvet, fordi hun vidste, at kongens dårlige lune alene ville gå ud over hende. Hvilken kontrast frembød derfor også disse to kvinder i deres ydre: Fru de Montespan var klædt i en glimrende pragt. Hendes skønne, blonde hår var friseret *à la hurluberlu*, hendes kinder røde og friske, hendes blik dristigt og fyrigt. Hun bar en robe af himmelblåt tabis med puffer af hvidt atlask, som hendes skuldre kappedes med i hvidhed. Fru de Montespan sad stolt i den højre side af vognen og hendes trindhed, endda forstærket ved hendes svangerskab, levnede kun lidt plads til den stakkels la Vallière, der trykkede sig tæt op i et hjørne af vognen, for ikke at være sin stolte ledsagerske til hinder, og således om muligt undgå hendes bitre, bidende anmærkninger. Denne ulykkelige dames magerhed, der blev fremhævet endnu mere ved hendes mørke, brune klædning, var i sandhed græsselig. Hendes bleghed og hendes ansigtstræk, der var fortrukne og blev skæmmet af utallige tårer over de tider, som nu var forbi, forkyndte også

hendes rivalindes stolte triumf og Louis XIV.s umenneskelige hårdhed mod hende.

Samlingspladsen var temmelig langt borte fra slottet, og vejen, som førte dertil, var mange steder smuk og sandet, men på sine steder også skrækkelig stenet. Kongen kørte meget stærkt, og calechen, der ligesom alle vogne på den tid hang i meget slette fjedre, bumpede afskyeligt. Fru de Montespan kunne derfor, efter et drøjt stød, ikke tilbageholde et smerteligt udråb: "Vær barmhjertig, Sire, kør ikke så stærkt!"

Et dygtigt slag med pisken på en af hestene var kongens eneste svar.

Fru de Montespan gjorde en bevægelse af smerte og vrede, og hendes pande blev rynket, for den stolte marquise følte, at hun ville indrømme, at det var kongens hensigt at fornærme hende ved denne råhed, når hun i La Vallières nærvær viste sig uvillig over det, og hendes ansigt antog derfor straks igen sit venlige, muntre udtryk.

Den gode, hjertelige La Vallière følte, hvor meget fru de Montespan måtte have lidt ved stødet, og sagde derfor ængsteligt, idet hun fæstede de store, blå øjne på hende: "Da stødene gør Dem så ondt, så støt Dem til mig, og jeg vil søge at spare Dem for dem, eller dog i det mindste gøre dem mindre smertelige."

Men den stolte marquise havde for dybt følt kongens grusomme adfærd til ikke med glæde at gribe lejligheden til at lade den vrede, som hun hidtil havde måttet undertrykke, falde tilbage på sin rivalinde. Hun svarede derfor den blide La Vallière meget bittert. "Jeg takker Dem for Deres tilbud om

støtte, frøken, skønt man siger, at den for tiden skal halte dygtigt!"

Denne dobbelte og grusomme spot over en naturlig skrøbelighed og en frygtelig sjælekval, aflokkede La Vallière en stille tåre, der var bitter og brændende, men som hun søgte at skjule ved at tage sin fløjlsmaske for ansigtet.

Endelig nåede man samlingspladsen. Uvilkårligt frygtede Louis XIV et eller andet uventet optrin fra herr de Rohans side, hvis pirrelige og heftige karakter han kendte, for han havde fra chevalieren ikke modtaget nogen klage over, ingen indvending mod den nye befaling, som han lod ham meddele ved Colbert, og dog var denne befaling lige så fornærmende som ydmygende, idet Louis XIV lod den møjsommeligste og utaknemmeligste del af jagten udføre af overjægermesterens folk, en af de største herrer i Frankrig, der beklædte et af de højeste kronembeder, mens han i hele hoffets påsyn ville overdrage æren af udførelsen til en adelsmand, der nok var af god adel, men dog kun chef for en såregen jagtekvipage, som Louis XIV oprettede for at belønne en af sine kammertjenere.

Ved denne lejlighed er nogle betragtninger nødvendige.

I almindelighed ler man meget foragteligt ad den alvorlige vigtighed, som etiketten eller hoffolkene tillægger noget, der i grunden er intet. Denne stolte ringeagt er i grunden ufornuftig, thi for at kende rigtigt til tingene, må man stille sig på de folks standpunkt, til hvis dommere man har opkastet sig. Dette *intet*, som der nu er tale om, er altid et symbol på forrettighedens eller forrangens autoritet, og omfatter på den måde de mest levende og letophidsede følelser i ethvert menneskes hjerte: *Stolthed* og *egoisme*. Men angår det disse

følelser såvel som deres uforsonlige tilbagevirkning, skulle man snarere skælve, når man betænker de skrækkelige følger, som stolthed og egoisme kan have, når de bliver krænkede. Det menneskeligt moralske synspunkt må man frem for alt indrømme.

Ved man, hvad der under det følgende optrin afgør hele herr de Rohans skæbne? Hvad der i løbet af nogle minutter sætter hele Frankrigs hof i skræk? Hvad der bringer Louis XIV, den despotiske og uindskrænkede hersker, i grusom forlegenhed? Ved man, hvad der kan bevirke en heftig strid mellem kongen og hans oprørske undersåt? Modtagelsen eller afvisningen af en ussel hasselstok!

Med et ord, så snart hoffet ankom på samlingspladsen, nærmede overjægermesteren sig kongen, og overrakte ham, ifølge sin embedspligt ved jagtens begyndelse, en to fod lang hasselstok, der var bestemt til – under jagten – at holde grenene til side. Denne stok blev kaldt *l'Estortuaire*.

Ligeledes var det også ved hjortens endeligt overjægermesterens pligt at overrække kongen dyrets ben.

Unægtelig gives der ved første øjekast intet mere barnagtigt end overrækkelsen af denne stok og disse ben, og dog var efter jagtetatens ceremoniel rettigheden til umiddelbart at overrække kongen disse symboler på de to handlinger, der åbner og slutter jagten (hidsningen og hallaliet) et tegn på den øverste charge, og for overjægermesteren lige så betydningsfuldt som epauletten for officeren eller rettigheden til at beholde hatten på for præsidenten i en overret.

Når derfor herr de Rohan, i hele hoffets påsyn, så at kongen afslog *l'Estortuaire*, som han rakte ham, og derimod modtog en

af en ringere betjents hånd, måtte han føle sig dødeligt fornærmet. Var herr de Rohan, behandlet således, ikke i samme stilling som en kommanderende general, der efter at have ordnet alt til slaget, nu nærmede sig kongen for at modtage hans sidste befalinger, og må høre, at herskeren, uden at svare ham, giver en yngre general kommandoen over tropperne?

Endelig drejede kongens caleche til venstre fra Tomeryvejen ind på en af de veje, der gik hen til Djævletorvet.

Da kongen så den mængde, der dækkede korsvejen formørkedes hans åsyn endnu mere, for han anede med ængstelig harme et eller andet uventet optrin, og et af de mest fremherskende træk i hans karakter, der var ganske beregnet på pral og glimmer var, at han, som han selv sagde, hadede at høre noget, som han ikke var forberedt på at besvare.

Da calechen endnu var omtrent tyve skridt fra korsvejen, skælvede Louis XIV, for han så, tvært imod sin befaling, sin hofjagtetats hele ekvipage i galladragt, på en af siderne af den store runddel. Et øjeblik sagtnede han sine hestes gang, som om han tænkte på at undgå den frygtede sammenkomst, men han syntes snart at fatte en fastere beslutning, gav hestene af pisken, nåede hurtigt midten af korsvejen og standsede sin vogn under vejviseren. For tilskuerne var Louis XIV på ingen måde noget brillant syn. Denne konge, purpurrød af vrede, skødesløst klædt, med matte øje på grund af besværlig fordøjelse, kom kørende i trav med to små heste, som han selv kørte med sine maitresser bag sig, af hvilke den ene var bleg og mager, og haltede, mens den anden havde en overflødighed af fedme. Denne store konge, siger vi, lignede i dette optog kun dårligt en halvgud, og frembød oven i købet en påfaldende

kontrast til herr de Rohans skønne og stramme holdning, ligesom om en ond skæbne havde villet drive en sammenligning, der var så krænkende for kongens stolthed, og skænkede overjægermesteren en så fordærvelig triumf, til det yderste.

Man fatter den dybe og angstfulde tavshed, der pludseligt opstod blandt de af hoffolkene der kendte kongens befaling, hvorefter herr de Villarceaux' tjenestepersonale skulle træde i stedet for herr de Rohans, og som nu så dette usædvanlige eventyr nærme sig sin katastrofe.

Louis XIV holdt altså ved foden af vejviseren i sin vogn og bag ved ham hans følge. På venstre side af korsvejen befandt herr de Villarceaux sig i spidsen for kabinettets kobbel og på den højre herr de Rohan i spidsen for jagtetatens hele uhyre personale i galladragt.

Korsvejen var meget bred, og der blev endnu en smuk græsplads, klart belyst af solens stråler, på omtrent halvtredsindstyve skridt til overs mellem kongens vogn og herr de Rohan.

Da overjægermesteren så vognen holde, red han frem.

Aldrig havde herr de Rohan vist været skønnere. Hadet, stoltheden, vreden, den uvilkårlige uro, som han følte ved at tænke på, hvor frygtelig alvorligt det skridt var, han havde taget, og som måske styrtede ham i en afgrund af uberegnelig ulykke, gav hans henrivende kønne, let rødmende ansigt et sjældent udtryk af tungsind, dristighed og stolthed. På hans pande viste sig, lige så skrækkelig som beundringsværdig, den ophøjede og skæbnesvangre beslutning, hos et menneske, der står i begreb med, med et ord at afgøre hele sin fremtid.

Han red altså frem i det blændende oplyste rum, der skilte ham fra kongen. Han bar en stor, sort filthat, besat med guldtresser og smykket med lange, hvide fjer. Det smukke hår var halvt skjult af hans venetianske kniplingskrave, der faldt over hans lyseblå uniform med det skarlagenrøde fo'er. Alle sømme var besat med guld- og sølvbaldyrede tresser. Der fandtes ikke noget mere glimrende, end denne stadsklædning, for knapperne på kjolen, låsen i det broderede bælte, der omslyngede rytterens smække talje, og selv det gyldne fæste på hans blanke jagtkniv, såvel som dennes blå fløjlsskede, funklende af rubiner og diamanter, hvis stråler middagssolen fordoblede.

Men hvad der ikke syntes mindre uforlignelig end den ynde, hvormed overjægermesteren red langsomt hen mod kongens caleche, var hans herlige hests holdning og skønhed. Den hed Selim, var af berbisk race, og dens kulør blændende hvid. Kun randen omring de store sorte, modigt funklende øjne, så vel som de vidt åbne næsebor, var mørkeblågrå, og fremhævede herligt det lille kække, karakterfulde og fyrige hoved, der sluttede sig stolt til en kort, muskuløs hals, der udsprang af en bov, der var lige så fremstående, som skuldrene var stærke og senefulde, som bringen var bred! De herlige former, der blev fremhævet endnu mere ved de purpurrøde bånd, viste således, i sjælden renhed, en del af den linje, der begynder med halsen og ender med bagdelen og som hos hestene er det samme, som bølgelinjen hos kvinderne. De korte, brede ribbens kraftige smidighed opdagede man selv under det skarlagenrøde filtdækken, der var baldyret med guld, som skjulte dem, og hist

og her spejlede solen sig sølvglinsende i det nydelige dyrs atlaskagtige hår.

Selim slog med hovedet, pustede utålmodigt, bøjede halsen som en svane, lod halen, der var farvet purpurrød i enden, og som den bar ligesom en stolt orientalsk fane, flagre i vinden, undertrykkede med møje sine hofters styrke, og syntes at skælve, idet den antog den langsomme gang, som dens rytter tvang den til.

I den venstre hånd, der var dækket med en guldbroderet dyreskindshandske, holdt herr de Rohan den gyldne tøjle, som hans hest, ved at bide på den rigt damascerede stang, dækkede med skum. I den højre, lille og hvid, og udækket, rakte han frem fra en strøm af kniplinger, prydet med purpur og guld, *l'Estortuaire*, som han skulle byde kongen. Støttende enden af denne stav på det højre lår, hvis skønne, fine form de skarlagenrøde benklæder røbede, og trykkende sit kloge dyr guldsporerne let i siden, lod overjægermesteren det gøre endnu et hop, der bragte ham tæt hen til Louis XIV.s caleche. En gysen betog den ængstelige mængde, som i nogle minutter havde beundret den majestætiske ynde, med hvilken herr de Rohan var redet gennem den strækning, der adskilte ham fra kongen.

Ved en uvilkårlig bevægelse fattede Louis XIV fastere om skaftet på sin pisk, satte sig i positur, rynkede øjenbrynene og ventede overjægermesteren med temmelig fasthed, mens damerne Montespan og La Vallière, for at unddrage sig hoffolkenes nysgerrige blik under dette optrin, tog deres fløjlsmasker frem, som om de ville beskytte sig mod solstrålerne.

Herr de Rohan tog bleg og rolig *l'Estortuaire* ved spidsen, bød kongen grebet, efter han havde bukket dybt for ham, og sagde: "Sire, jeg venter Deres Majestæts befalinger til hidsning."

Kongen modtog ikke *l'Estortuaire* og sagde med en stemme, der sitrede af forlegenhed og harme: "Herr de Rohan, jeg befalede herr de Colbert at tilkendegive Dem min vilje. – Jeg vil dadle ham strengt, fordi han ikke har adlydt mig."

"Han har adlydt Dem, sire, men jeg troede ikke, at det virkelig var Deres allerhøjeste vilje, for i den tid jeg har haft den ære at tjene Dem, tror jeg ikke at have gjort mig skyldig i nogen forseelse. Jeg vover derfor endnu at håbe, at Deres Majestæt ikke på denne måde vil beskæmme en af Deres storkroneembedsmænd."

"Vid, herr de Rohan, at jeg ikke skylder noget menneske regnskab for min vilje, og at det er mine undersåtters, men fornemmelig mine hustjeneres pligt at underkaste sig den blindt."

Skønt denne samtale mellem Louis XIV og overjægermesteren i de iagttagende hofmænds øjne blev ført tilsyneladende roligt, følte han dog, at det heftige udbrud af kongens vrede blev undertrykket af hans rangs teatralske værdighed, som han kun sjældent tilsidesatte, og hos chevalieren, af den medfødte ærefrygt for den kongelige majestæt, såvel som af bevidstheden om den uhyre dristighed i det skridt, han foretog sig.

"Sire," svarede overjægermesteren, stolt og opirret af Louis XIV.s sidste ord. "*Huset Rohan*, der tæller så mange ophøjede forbindelser, har altid følt sig lykkelig og hædret ved, at kunne tjene *huset Bourbon*, og på grund af de tjenester, som *mit hus* har

bevist *Deres*, vover jeg at bønfalde Deres Majestæt om den retfærdighed, som De skylder mig, hvilken De vist ikke vil nægte mig."

"Herr de Rohan, jeg forstår Dem ikke," svarede kongen adspredt, idet han uvilkårlig rørte pisken, og syntes at bekæmpe sin utålmodighed.

"Nu vel, sire," sagde chevalieren, idet han hævede stemmen, men endnu betvang sig, "jeg vil forsøge at gøre mig forståelig for Deres Majestæt. I går, sire, modtog jeg, Frankrigs overjægermester, Deres Majestæts befalinger i henseende til jagten i dag. Jeg har bestræbt mig for at sikre Deres Majestæts fornøjelse, og nu, sire, befaler De mig at overlade mine dyrebareste rettigheder til en af Deres særegne tjenere. Derfor fordrer jeg nu retfærdighed af Deres Majestæt, og denne vil De lade mig få ved at modtage *l'Estortuaire*, som jeg har den ære at række Deres Majestæt, og ved at befale mig at løse den kongelige jagtetats kobbel. Tør jeg nu, sire, være så dristig at tro, at Deres Majestæt måtte behage at forstå mig?"

Det var vanskeligt at lade være at give svar på et så bestemt spørgsmål. Alligevel ville Louis XIV ikke svare umiddelbart, men dog alligevel gøre en ende på dette umulige sceneri. Han sagde derfor med høj stemme til herr de Villarceaux, der efterhånden var kommet nærmere, og ligeledes holdt en *estortuaire* i hånden: "Herr de Villarceaux, lad min jagtetats ekvipage vende tilbage til hundestaldens hotel, og ræk mig Deres stav. Jeg vil jage med kabinettets kobbel." – Efter disse ord modtog kongen *l'Estortuaire* af herr de Villarceaux, og tilføjede: "Fremad, mine herrer!"

Den umiddelbare besvarede af herr de Rohans forlangende var for denne så betydningsfuld og fornærmelig, at han forglemte al mådeholdenhed, og, uden ligefrem at anholde kongens vogn, dog red så nær hen til den, at Louis XIV ikke kunne køre et skridt videre uden at såre ham. Herr de Rohan lod derpå tømmen falde på halsen af sin hest, og råbte, idet han greb *l'Estortuaire* i begge ender, med tordenstemme: "Sire, da Deres Majestæt her afskærer mig den retfærdighed, der tilkommer mig, da jeg er ulykkelig nok til at mishage Deres Majestæt i den grad, at De i hele hoffets påsyn behandler mig med en sådan grusomhed, mig, adelsmanden, der kun kan tåle og tie – nu godt, sire, da De gør dette, så være fra i dag af ethvert bånd mellem mit hus og Deres sønderrevet, ligesom jeg brækker denne stok over."

Overjægermesteren brækkede *l'Estortuaire* midt over på sit lår, og kastede stumperne af den under den kongelige caleche. Derpå vendte han sin hest mod den kongelige jagtetats personale, tog fra sadelknappen en pung fyldt med guld, kastede den ud blandt sine folk, og råbte: "Lev vel, mine venner! Der har I noget at drikke op på Hans Majestæts sundhed!"

"Min herre!" skreg Louis XIV i en truende tone, idet han rejste sig halvt op. Men straks faldt det ham ind, at chevalierens adfærd i grunden kronede hans ønsker, og tilføjede mere koldblodigt, idet han igen satte sig ned: "Herr de Rohan, Deres afsked som overjægermester i Frankrig er og bliver Dem bevilget." Derpå gav han sin hest et piskeslag, og sagde til herr de Villarceaux: "Fremad!"

Hoffet fulgte den kongelige caleche, og passerede lidt efter lidt forbi herr de Rohan, der til sidst blev alene tilbage på

korsvejen. Han gav Selim af sporerne, og forsvandt snart i en af de mørkeste alleer i skoven.

Skønt damerne La Vallière og Montespan havde deres masker på, havde de dog taget levende andel i optrinnet, der lige havde fundet sted, skønt af ganske forskellige grunde. Den første var, trods sin blide karakter, og sin overvældende ydmyghed, der lod hende tålmodigt tåle sin rivalindes bitre sarkasmer, glad over, at kongens vrede gav sig luft mod herr de Rohan, der, som man vidste, havde været marquisens elsker, for hun vidste af erfaring, med hvilken hårdhed Louis XIV behandlede hende, når han tilfældigvis kom til at tænke på den ulykkelige Fouquet, der måtte betale sin bestræbelse for at vinde hendes yndest så dyrt, eller hvor opbragt han blev, når man omtalte en vis Braguelonne, som den arme ligeledes havde elsket, mens hun endnu var hofdame hos hertuginden af Orleans.

Fru de Montespan forstod vel ikke betydningen af de blikke, som Louis XIV under sin samtale uvilkårligt kastede på hende, men hun var alligevel alvorligt bedrøvet over dette optrin, for hun forudså deri en lang række af brummende, ubehagelige dage, der ikke hørte op, før kongens raseri mod herr de Rohan, som hun for resten ikke kendte årsagen til, havde sat sig.

Jagten begyndte altså. Til alt held for kongens fornøjelse var La Fanfares befalinger ikke blevet fuldbyrdet, og hans hjort blev antaget af hundene. Man slap koblet løs, og Louis XIV fulgte i en vogn, ledsaget af herr de Saint-Herem, skovkaptajn, jagten fra korsvej til korsvej for at se hjorten springe over vejene.

På den Sorte Hedes korsvej standsede kongen sin vogn, og officererne eller adelsmændene, der omringede ham, trak sig så

langt tilbage, at kongen kunne underholde sig frit med damerne i vognen uden at blive hørt.

Af de utålmodige bevægelser, som Louis XIV ikke kunne undertrykke, så man, at han havde den største lyst til at kives med sine maitresser, men at han ikke helt vidste, hvordan han skulle begynde trætten, for han kunne og ville ikke lade dem mærke, at hans vrede fornemmelig stammede fra hofdamernes sladren, og at hans skinsyge og had til herr de Rohan gav den første anledning til hans grumme, gnavne lune.

På deres side så damerne La Vallière og Montespan Louis XIV.s pirrelige sindsstemning, sagde ikke et ord, så på træerne, og ventede hårdnakket på, at Louis XIV først skulle bryde tavsheden.

"Man må tilstå," sagde Louis XIV endelig, idet han vendte sig sådan om på sit sæde, at han kunne se begge damerne uden alligevel at henvende sig direkte til en enkelt af dem, og idet han med piskeskaftet ligesom mekanisk slog bladene af træerne. – "Man må tilstå, at hvis noget kunne bringe en til at glemme herr de Rohans sjældne uforskammethed, som jeg i øvrigt burde straffe efter fortjeneste – er det tanken om, at jeg endelig er sluppet for at modtage de tjenesteydelser, der er blevet mig så forhadte og byrdefulde!"

Begge kvinder tav, og svarede kun ved en næsten bedende bevægelse med hovedet.

Kongen gjorde en utålmodig bevægelse, og vedblev med en dårligt skjult skinsyg bitterhed: "Denne unåde vil koste den pragtfulde og galante herres maitresser mange tårer! – For man siger, han behøver kun at vise sig og at tale, for at besejre selv de

mest grusomme ved sit kvindagtige, søde væsen, eller sin overdrevne glimmersyge."

Da hans maitresser stadig mere hårdnakket opretholdt deres tavshed, skjulte Louis XIV ikke længere sin vrede, og idet han stadig henvendte sig til dem begge, fortsatte han: "Men det kommer der af stolthed, uforskammethed og overmod, parret med udsvævelser og ugudelighed. – Men gode Gud," tilføjede han nu med stadig større heftighed, "men gode Gud, hos hvem ligger skylden? Hvem driver disse forfængeliges hovmod til dets højeste tinde? Kvinderne! Ja, mine damer, hos tankeløse og ufornuftige kvinder, der ved skammelige svagheder overdriver disse uforskammedes egenkærlighed, – lader dem glemme, at de intet er og intet skal være! Forstår De det, mine damer? Jeg antager, at det er kvinderne, der således ved tåbelig og gemen tilbedelse leder mændene i fordærv – i fordærvelse, som den uforskammede Fouquet, hører De, frøken La Vallière? – I fordærvelse! – som det sikkert vil blive tilfældet med denne vellystning, denne ugudelige Rohan! Hører De, fru marquise de Montespan?"

På disse ord, der vidnede om, at kongen tabte al mådeholdenhed, svarede den blide La Vallière med en stiltiende tåre. Fru de Montespan følte sig krænket i sit bydende væsen, og svarede med forsæt i en spøgefuld, harmløs tone, som hun vidste, bragte Louis XIV i fortvivlelse:

"Ak, sire, tror Deres Majestæt da virkelig, at vi stakkels kvinder i den grad kan fordærve mændene? Deres Majestæt må i sandhed tillade mig at bemærke, at jeg slet ikke er af Deres mening, for jeg finder tvært imod, at kvindernes ros hæver mændenes hjerter, og at det er en følge af det skønne galanteri,

der gør mændene begærlige efter sand hæder. Jeg frygter derfor heller ikke for at hæve vort køn på Deres bekostning, når jeg påstår, at mændene har os at takke for deres mest glimrende triumfer og deres skønneste handlinger."

"Og så, sire," vovede hertuginde de La Vallière frygtsomt at bemærke, "er det så sødt at beundre den, som man elsker."

Louis XIV var ude af sig selv, for i hans gnavne lune gjorde det ham rasende at høre sin hårdhed blive besvaret med så megen rolighed. Han rystede derfor også sin paryk med et truende væsen, og fortsatte stadig heftigere og heftigere:

"Og jeg siger Dem, min damer, siden man endelig skal tale tydeligt, at kvinderne styrter mændene i fordærvelse, eftersom visse kvinder er frække nok til at tilstå tjenerne de samme gunstbevisninger som herrerne, hvorved tjenerne naturligvis bringes til at tro sig på lige rang med herrerne. Men hvad sker der? Hvad gør man? Man jager de uforskammede tjenere bort! Man spærrer dem inde, man tugter dem, som jeg har tugtet herr Fouquet, og som jeg skal tugte herr de Rohan, hvis han ikke ser sig for."

Og kongens ansigtstræk, der i almindelighed var ubetydelige antog en sjælden ondskabsfuld karakter, da han skarpt iagttog begge fruentimmernes ansigter for at udspionere deres hemmeligste følelser.

Frøken de La Vallière slog sit slør for ansigtet, fru de Montespan trak med den største ro og ringeagt en af sine vellugtende handsker af, tog med sin smukke, hvide hånd nogle pastiller af en guld-bonbonniere, og sagde leende:

"Men ved De også, sire, at det kan man kalde at indrømme vort stakkels køn en stor gave til at styrte folk i fordærvelse, når

man tillægger det denne vidunderlige magt? Hvorledes, sire, vi skulle ved vor gunst tilvejebringe en sådan lighed i stænderne, at herren vil hæve tjenerne op til sig og selv over sig, idet han straffede dem for en lykke, som han, den Almægtige, var misundelig over?"

"Jeg lader mig ikke spise af med sådanne talemåder!" skreg Louis XIV, idet han afbrød fru de Montespan, "og da min skånsel ikke nytter noget, og jeg ser, at man må sætte prikken over i'et, så befaler jeg Dem, madame, at sige mig, hvad De tænker om herr de Rohans adfærd!"

"Ak, sire," sagde fru de Montespan, der slet ikke ville bemærke sin kongelige herres vrede, med ynde: "Hvoraf kommer det, at Deres Majestæt viser den nedladenhed at befale, når De kun behøver at bede?"

"Endnu en gang, det er intet svar, madame," sagde Louis XIV ude af sig selv af utålmodighed. – "Jeg spørger Dem, jeg, om, trods alt det onde, som De har fortalt mig om herr de Rohan, for at afvende min mistanke, Deres ømme hjerte ikke bløder over, at den fine kavaler nu er uden embede, og mere end halvt ruineret – for De har jo elsket ham så ømt. De!" – og det følgende sagde kongen med forsæt langsomt og med stærk betoning, "De, der ved den første tilståelse, som De gjorde herr de Rohan – efter en vis medianoche på slottet St. Germain – skænkede denne overmodige så stor glæde, at han kastede en hel håndfuld ædelsten bort? – Forstår De mig nu, madame? Forstår De mig?"

Fru de Montespan var rasende over, at modtage en sådan irettesættelse i sin rivalindes nærværelse, og et øjeblik forvirret ved at finde kongen så vel underrettet. Imidlertid genvandt hun

snart sin stolthed og sin ironiske koldblodighed, som sjældent forlod hende, og sagde roligt:

"Det gør mig ondt, sire, at måtte tilstå Deres Majestæt, at meningen af Deres ord ikke er mig helt klar. Jeg ved godt, at chevalier de Rohan har kastet mange rigdomme hen i vejret, som man siger, og, hvis Deres Majestæts hentydning sigter til denne tåbelige ødselhed, tilstår jeg åbenhjertet, at jeg finder den meget smuk. Hvad derimod angår den kærlighed, som jeg skal have følt for herr de Rohan, og de smukke historier om medianochen, tilståelserne, og Gud ved hvad, så er det fabel, hvis moral jeg ikke forstår, sire. Men siger man ikke også," tilføjede fru de Montespan med et blik fuldt af djævelsk ondskab på frøken de La Vallière, "siger man ikke også, at man hos herr de Rohan har fundet breve fra mig, der nøje angiver prisen, som han ville betale mig for min overgivelse? – Taler man ikke også om et skærf, som jeg en gang skal have broderet med egne forelskede hænder? Min Gud, sire, sådanne ting ville være så pikante og nye, at man ikke behøvede at undre sig over det! For hvad bryder disse retsindige sjæle sig om, at bagtalelserne er falske, hvis blot det krænker og fornærmer Deres Majestæt!"

Ved en lige så snild som afskyelig list havde fru de Montespan forsøgt, på denne måde at lede kongens vrede over på frøken de La Vallière, idet hun genkaldte de breve i hans hukommelse, som man havde fundet hos Fouquet og et ulykkeligt skærf, som frøken de La Vallière engang havde skænket den allerede omtalte Braguelonne.

Da disse kendsgerninger var almindeligt kendte, troede den listige marquise ikke uden grund, at erindringen om det, for

Louis XIV mindst ville være lige så pinlig, som hans mistanke mod herr de Rohan. For optrinnet i St. Germain havde fundet sted i hemmelighed mellem forvalteren og fru de Montespan, og denne kunne derfor benægte det hele, uden frygt for nogensinde at blive grebet i usandhed, hvorimod hertuginde de La Vallière var blevet overbevist om disse tidligere, skrækkelige tildragelser.

Denne beregning skuffede ikke fru de Montespan, for kongen var henrykt over, at kunne udøse sin vrede, uden at behøve at frygte for spot eller ligegyldighed. Han vendte sig derfor til frøken de La Vallière, og sagde med hårdhed, idet han så skarpt på hende:

"I sandhed, om også visse fejl hos personer, der bliver henrevet af deres ånds fyrighed og livlighed, ikke kan undskyldes, så forstår man dem da, men således er det ikke med andre personer. De har ikke de samme undskyldninger og skulle derfor tragte efter, ved en upåklagelig opførsel, at udslette den forargelse som De er skyld i. Men nej, man spiller den smægtende, den grædende. Og hemmeligt stjæler man sig til at skænke kærlighedsforæringer væk uden at rødme over det, til folk, der er ringe eller slet intet. Man tåler vanærende forsøg, ifald man ikke endog selv foranlediger dem."

"Sire, hvilken skøn hjort!" råbte pludselig fru de Montespan, der henrykt over at have ledet kongens dårlige lune over på sin rivalinde, igen ønskede at interessere Louis XIV for jagten, for at afbryde en farlig tankegang, der meget let kunne pådrage hende nye bebrejdelser, når de var opbrugt mod frøken de la Vallière.

Ved dette udråb fra fru de Montespan drejede Louis XIV hovedet om, så over vejen og lod frøken de La Vallière i fred, der uden at tage til genmæle på hans grusomme ord, søgte at skjule sine tårer bag sin maske og sit lommetørklæde.

Hjorten, der flygtede fra indhegning til indhegning, sprang virkelig over vejen, der her gik temmelig brat nedad. Den havde et stort forspring for koblet, for der forløb nogen tid, inden spidsen af dette kom til syne på dens fært, skønt man langt borte hørte dets skingrende gøen af og til ledsaget af lydelig hornklang, iblandet en stentorstemme, der med tilråb ansporede hundene.

Endelig viste spidsen af hundene sig ved randen af hulvejen. De ilede nedad den, fulgt af det øvrige kobbel, løb tværs over vejen, fordoblede deres gøen, og forsvandt på den modsatte side.

"Deres hunde jager fortræffeligt, herr de Villarceaux, en kappe kunne dække hele det kobbel," sagde kongen til overhovedet for sit kabinetskobbel, for da denne så, at Louis XIV skænkede jagten opmærksomhed, havde han efterhånden nærmet sig calechen. – "Men," tilføjede kongen, "De kender jo lyden af alle mine jægeres horn, sig mig dog, hvor den kække jæger er, der følger så tæt efter hundene, og ansporer dem med så kraftige stød i hornet og en så gennemtrængende stemme?"

"Sire," svarede herr de Villarceaux, "jeg er fortvivlet over, ikke at kunne sige Deres Majestæt det, for jeg er overbevist om, at denne jæger hører hverken til kabinetskoblets ekvipage, eller til den kongelige jagtetats."

"Men hvem tillader sig, at understøtte mine hunde, når han ikke tilhører mig?" spurgte Louis XIV overrasket.

Det svar, som herr de Villarceaux ville give, blev overflødigt, for under vekslende hornstød og skriget: "Hjort her, ho, ho," viste sig ved randen af vejen en rytter af kæmpemæssig vækst, og helt sortklædt, ridende på en ligeledes kulsort hest, og i den ene hånd holdt han jagthornet. Uforsagt satte han over de brede grøfter, der indfattede vejen, standsede derpå sin hest, og bukkede sig ned, for at oplede hjortens fært. Dernæst satte han hornet for munden, gav signalet at færten var fundet igen, hvorpå han sporede sin hest over den modsatte grøft og forsvandt i krattet.

I denne hændelse lå der visselig intet forunderligt, for det syntes temmelig naturligt, at en fremmed henrevet af sin lidenskab for jagten, havde stillet sig i spidsen for hundene, og opmuntrede dem med hornklang og tilråb. Man kunne betragte det som en alvorlig krænkelse af den ærefrygt og anstand, der skyldtes kongen, men det burde ikke sætte vidnerne til dette optrin i nogen større forbavselse og rytterens kæmpemæssige vækst, der, da han satte over vejen, hvor den var højest derved syntes endnu mere kæmpemæssig, hans horns vældige skrald, hans tordnende stemme, den dristighed og kraft, hvormed han overvandt de forhindringer, som kabinetsjægerne undveg, idet de stod af deres heste ved randen af grøften, og førte dem over samme ved tøjlen – kort sagt, alt var ved denne ukendte så besynderligt og påfaldende, at kongen og hans følge næsten ikke kunne undertrykke en bevægelse af frygt og næsten af forbavselse.

"Hvem er det? Hvem er dette menneske, herr Villarceaux?" råbte Louis XIV.

"Jeg ved det ikke, sire!"

"Kender ingen af Dem, mine herrer, dette menneske?" spurgte kongen de omkringstående kavalerer.

"Nej, sire," lød det enstemmige svar.

"Så befal, herr de Villarceaux, at man arresterer ham og fører ham frem for mig," bød kongen. "Man iler til den næste vej, som jagten går over, og hvis den uforskammede vedbliver at følge den således, vil det være let at bemægtige sig ham."

Øjeblikkelig sprængte skovkaptajnen, herr de Saint-Herem af sted i galop, satte sig i spidsen for nogle bueskytter af jagtetaten, og Louis XIV. fortsatte sin tur til den nærmeste vej, hvor han håbede at blive øjenvidne til den frække jægers fængsling.

Efter et kvarters kørsel nåede kongen en korsvej, hvor fem forskellige veje forenede sig. Hans caleche holdt stille, og fru de Montespan, der formodentlig var bange for at se de forrige optrin blive gentaget, skyndte sig at bringe en samtale i gang ved nogle ironiske og spottefulde bemærkninger, hvilke underholdt kongen.

"Min Gud, sire," sagde marquisen, "Deres Majestæt tillader mig at bemærke, at De har forsømt det bedste og sikreste middel til at få fingre i den hemmelighedsfulde jæger."

"Og hvordan det?" spurgte kongen, hvis pande begyndte at klare sig lidt op.

"Ih, sire, ved at sige til æresdamerne, der følger jagten til hest, at denne ukendte var en rig mand, der skulle tilhøre den første, som greb ham. Så skulle De have set, sire, med hvilken utålmodighed de skønne havde forfulgt den ukendte, hvordan de havde sprængt over grøfter og hække, og ladet hele verdens snaphaner blive langt bag efter sig."

Fru de Montespan ventede tillidsfuldt, at det kongelige smil skulle besvare denne spøg, men tvært imod formørkedes Louis XIV.s åsyn pludseligt igen. Han rynkede øjenbrynene, og svarede med møjsommeligt undertrykt raseri:

"Dronningens hofdamer er sladdertasker! I stedet for at opføre sig beskedent og ærbart, giver de hele hoffet anledning til snak, har kærester, og iagttager ingen tilbageholdenhed! Dronningens hofdamer er uforskammede, og snart skal de få deres løn. Jeg skal jage dem bort, som de har fortjent. Forstår De mig, madame?"

Fru de Montespan, som det natlige optrin var aldeles ukendt, begreb ikke det mindste af kongens heftige udfald, men da hun også ved denne lejlighed kunne udøve sin ondskab, idet frøken de La Vallière ligeledes havde været hofdame, vedblev hun, idet hun ganske forbavset slog hænderne sammen.

"Skal da hofdamerne frækhed være så vis, så øjensynlig, sire! Og jeg troede tvært imod, sire, at ingen forstod bedre end De at skjule en svaghed eller dølge en lykke! Altså skyr de stakkels bly blomster, der kun ynder at åbne sig i nattens skygge, selv ikke det klare dagslys længere?"

"Nej, madame," svarede Louis XIV, hvis hele vrede var vendt tilbage. "Nej, de skyr lige så lidt dagslyset, som andre dunkelheden ved *medianochen* på St. Germain."

"Ak, sire," svarede fru de Montespan, der igen gik ind i sin hyklede uvidenheds rolle – "det klare dagslys er undertiden mere at frygte, end dunkelheden – f. eks. for blege, farveløse ansigter."

"De vil ikke forstå mig," sagde Louis XIV. "Lad det så være! Men æresdamerne vil, hvad dem angår, kun alt for godt forstå

den befaling der til straf for deres forhold jager dem bort."

"Men, sire," sagde frøken de la Vallière frygtsomt, "kan Deres Majestæt ikke, før De straffer de ulykkelige så grusomt, overbevise sig om sandheden af de rygter, man har udspredt om dem? Hoffet er så bagtalerisk!"

"I sandhed, det klæder Dem godt at tale æresdamernes dyd," svarede Louis XIV meget hårdt.

Som altid tav frøken de La Vallière til fornærmelsen og græd. En temmelig lang tavshed fulgte efter denne samtale. Denne havde måske igen antaget en bitter karakter, dersom ikke til begge damernes lykke, himmelen, hvorpå mørke skyer havde lejret sig den sidste en time, ved nogle store regndråber havde bebudet et af disse forårsuvejr, der plejer at bryde så heftigt og pludseligt ud.

Efter at kongen en lang tid havde betragtet vejret med opmærksomhed, tog han sin smukke hat, der var prydet med brede guldtresser og med hvide fjer, af og sagde til fru de Montespan: "Vær så god at give mig den hat, der ligger i den taske, der står ved Deres fødder og læg så denne deri igen. Den kunne blive ødelagt af regnen."

Marquisen gjorde, som kongen bød hende, dog ikke uden at smile ad dette anfald af sparsommelighed. Louis XIV satte den lille hat uden tresser og fjer på hovedet, piskede på hestene, og sagde til de hoffolk, der holdt længere bagved: "Lad os vende tilbage til Fontainebleau. Uvejret bliver meget heftigt!"

Kongen forlod den ulykkelige jagt, og ilede tilbage til slottet, som han nåede, før uvejret, der bredte sig med fjerne lyn, brød ud i sin hele vælde.

Nu må vi fortælle, hvem den hemmelighedsfulde jæger var, som uvejret ikke forskrækkede, og som undslap jagtetatens bueskytter, frækt vedblev at anspore kongens hunde ved sit tilråb.

9. Uvejret

Uvejret brød snart ud i sin hele vælde. Tordenen rullede rædsomt. De store træer i skoven bøjede sig for stormens magt, mens ekkoet i bjergene gentog tordenskraldene. Regnen faldt i store, tunge dråber. Luften var tung, atmosfæren trykkende, og mørket fuldkomment, skønt klokken ikke kunne være mere end fem om eftermiddagen.

Omtrent midt i dette kvarter af skoven befandt sig et såkaldt hindekær, et vand med sumpede bredder, beliggende i en af de tætteste, vildeste dele af skoven.

En mand, der havde bundet sin hest til træ, syntes ikke at ænse uvejrets stadig voksende rasen. Han gik frem og tilbage på den sumpede bred, snart langsomt, snart med hurtige skridt. Denne mand var chevalier de Rohan.

Lige så stolt og dristig han havde vist sig ved optrinnet med Louis XIV, lige så sørgmodig og modløs var han nu. Det vægelsindede menneske angrede næsten sit forvovne skridt, og beklagede den glimrende post, som han havde opgivet med så megen stolthed. Det være sig nu en rigtig og sindig bedømmelse af sagerne, eller et anelsesfuldt instinkt, kort sagt, han så sig med en slags skræk overladt til sig selv uden et bånd, der kunne holde ham tilbage eller fængsle ham til noget.

Som overjægermester i Frankrig, en af de første af kronens embedsmænd, hørte herr de Rohan til de fornemste mænd ved hoffet, og dette arvelige embedes vigtighed var så stor, at Louis XIV trods sin udtalte modbydelighed for chevalieren, endnu ikke havde vovet at befale ham at nedlægge sin post. Når til slut herr de Rohan tålmodigt havde taget mod kongens virkelig

skrigende uretfærdighed, ville denne, som fuldkommen underkastelse undertiden formildede, måske have gjort ham hans funktioner mindre ubehagelige, om han end ikke havde skænket ham sin fuldkomne nåde igen.

Men efter det optrin, som chevalieren havde foranlediget, var der intet andet at gøre for ham, end at søge en køber til sit embede og træde tilbage i klasse med de uansatte adelsmænd af store huses yngre linjer.

Prisen for hans embede kunne beløbe sig til 5-600.000 livres, men chevalierens gæld var betydelig, og holdt hans kreditorer sig endda tilbage indtil nu af agtelse for en af Frankrigs storembedsmænd, så bortfaldt nu disse hensyn og da de vidste, at chevalieren ikke selv havde formue, og heller ikke kunne vente nogen gunstbevisning fra hoffet, lod det sig forudse, at de ville gøre deres fordringer gældende i hele deres omfang.

De bedrøvelige følger af hans nuværende stilling var det, der berørte herr de Rohan så smerteligt, for hans naturlige skarpe og gode forstand manglede ikke et sundt blik over tingene, kun gjorde desværre hans karakters svaghed og ustadighed den rette erkendelse unyttig.

Herr de Rohan var fordybet i disse sørgelige betragtninger, da et frygteligt tordenbrag vakte ham af hans drømmerier. Uvejret fordoblede sin heftighed, lynene fulgte på hinanden med en skrækkelig hurtighed, og deres blændende skær oplyste for et øjeblik den mørke, skydækkede himmel.

Herr de Rohan, der i et så frygteligt vejr befandt sig alene midt i skoven, følte sig grebet af en uvilkårlig frygt, som i øvrigt, ved hans hang til overtro, er begribelig og forklarlig. Han ville vende tilbage til Fontainebleau og gik hen mod sin

hest, der vrinskede højt og stampede heftigt af utålmodighed og frygt.

I samme øjeblik hørte herr de Rohan langt borte hornklang og hundeglam. I en vis henseende beroliget ved denne støj, og da han vidste at dyrene sædvanligvis lod sig fange i kæret, som han stod ved, bandt chevalieren sin Selim igen til et træ, og ventede med sorgløs nysgerrighed.

Imidlertid blev jagttummelen, skønt af og til overdøvet af tordenskraldene, bestandig stærkere og tydeligere, indtil chevalieren pludseligt så hjorten, udmattet, stakåndet og med nedbøjet hoved og blodigt øje, træde ud af et krat, og dernæst sætte rask ned ad den stejle skrænt af en klippe ved bredden af dammen. Her standsede den et minut, hvorpå den forsigtigt gik ud i vandet. Her hævede det ædle dyr hovedet, og syntes med frygtelig angst at lytte efter, om der endnu stadig kunne høres den gøen, som den var blevet forfulgt af i fire timer, og som spåede det en nær forestående død. Men allerede i samme øjeblik forrådte hundenes skingrende gøen, at de kom nærmere og nærmere. Den gjorde et vældigt spring for svømmende at nå midten af dammen, da viste sig også spidsen af koblet sig på toppen af klippen fulgt af den øvrige ekvipage. Da hundene fik øje på hjorten i vandet, fordoblede de deres hurtighed og gøen, ilede raskt ned til bredden af dammen, og styrtede sig modigt ud i den for endelig at nå deres bytte.

Drevet af vinden svømmede hjorten med fortvivlelsens kraft hen mod et tæt krat af stikpalmer, bag hvilke herr de Rohan lå skjult. Denne glemte for et øjeblik sin smerte og sin kummer, og ventede dyret med den spænding, som i sådanne tilfælde plejer at være speciel for ivrige jægere. Forsigtigt nærmede han

sig det sted, hvor hjorten ganske udmattet syntes at ville klatre op på bredden.

Pludselig lød klangen af et horn. Herr de Rohan lyttede forbavset, så sig omkring, og fik mellem buskværket på den modsatte side af dammen øje på et kæmpemæssigt menneske, der var helt sortklædt og red på en ikke mindre kæmpemæssig, sort hest.

Uvejrets rasen havde nået sin højeste tinde. Flammende lyn gennemkrydsede den mørke horisont, de høje træer sukkede under stormens fordoblede stød. Elementerne syntes at blive styrtet sammen i et gyseligt kaos. En uvilkårlig gysen overfaldt herr de Rohan ved det frygtelige og imposante skuespil, og hans overtroiskhed, der for kort tid siden på ny var blevet næret ved historien om den sorte jæger, vendte frygteligere end nogensinde tilbage ved synet af denne fremmede, der med en hurtighed, som satte selv den dristigste i frygt, sprængte ned ad de stejle klipper til bredden af dammen.

I dette øjeblik nåede hjorten bredden, tæt ved det sted, hvor chevalieren stod. Men den sidste anstrengelse, som det modige dyr havde gjort for at svømme over dammen, havde således udmattet det, at det sank i knæ, da det kom op af vandet. Straks trak herr de Rohan sin jagtkniv for at overskære dets haser, men hans hoved var forvirret af synet, som han anså for unaturligt. Hans hånd sitrede, og han førte hugget slet. Hjorten følte sig såret, vendte sig, sprang rasende op, sænkede sit gevir og trængte så kraftigt ind på chevalieren, at denne ikke kunne få fast fodfæste på den glatte, sumpede jordbund. Han faldt og tabte sit våben ud af hånden.

Hjorten fordoblede stødene med sit gevir. Chevalieren søgte at afværge dem, og ville til den ende gribe fat i geviret, men det lykkedes ham ikke. Hundene svømmede mindre hurtigt og udeblev. Herr de Rohan havde allerede fået et dybt, farligt sår i siden; da faldt der et skud. Truffet i skulderen gjorde dyret et voldsomt spring, og faldt død omkuld et par skridt fra chevalieren.

Ved knaldet så herr de Rohan forbavset i vejret, og øjnede på den modsatte side af dammen den sorte mand, der holdt ubevægelig på sin sorte hest, stadig med den rygende bøsse i hånden.

"Hallali! Hallali!" skreg dette menneske med tordenstemme. Derpå satte han i galop gennem sumpen, og lod hjortens dødsfanfare høre.

Den bevægelse, som den fare han lige havde udstået havde sat ham i, i forening med hans overtroiske frygt, havde virket så stærkt på herr de Rohan, at Latréaumont, for han var den kæmpemæssige sorte mand, fandt ham i en dyb afmagt, da han nåede ham.

Han gav sig derpå i færd med chevalieren, og lod hundene, da de kom op af vandet, styrte sig over hjorten. Han steg af hesten, trak herr Rohan op af sumpen, og bar ham hen på lyngen under et egetræ.

Obersten var i færd med at knappe chevalierens vams op, da han hørte en hests galop, og lidt efter så han en dame i en brun klædning, ridende på en hvid pasgænger og dryppende af regn, sprænge derhen. Da denne amazone så chevalieren ligge bevidstløs på jorden, standsede hun sin hest, og uden at kunne skjule sin deltagelse eller sin skræk, råbte hun:

"Hvad ser jeg, herr de Rohan! For Himlens skyld, hvad er der da sket ham?"

"Herr de Rohan?" spurgte Latréaumont med en forbavselse som han ikke formåede at skjule. "Hvordan, madame, jeg har reddet herr de Rohans, overjægermesteren i Frankrigs liv."

"Reddet hans liv? Min Gud, hvilken fare har han da svævet i? Er han såret? Hvad fejler han?"

Og uden at vente hverken Latréaumonts svar, eller hans bistand for at stige af hesten, svang Maurice d'O sig af sadlen for selv at overbevise sig om herr de Rohans tilstand.

Latréaumont, der altid var forsynet med spirituosa, fremtog derimod en stor flaske med brændevin fra sit sadelhylster, og gav chevalieren, der straks slog øjnene op, nogle dråber på læberne. Da han imidlertid så Latréaumont bøjet over sig, studsede han uvilkårlig, og da han genkendte Maurice, spurgte han ganske vildt, idet han fæstede de forskrækkede blikke på hesten: "For Guds skyld, frøken, hvor er jeg da? Hvad er der sket mig? Hvem er den mand?"

"Der er så godt som intet sket Dem," sagde Latréaumont, idet han tog sig en slurk af flasken, "så godt som slet intet. Hjorten har skadet Dem, men, *mort-dieu*! jeg kom netop til rette tid til rigtigt at tage den på kornet og jage den en kugle i livet, da den syntes at blive lidt for næsvis mod Dem – men i øvrigt, Deres kobbel ære, herr overjægermester, for dyret blev jaget dygtigt, og uden den hellige muskets mellemkomst havde de brave hunde overvundet hjorten fem minutter senere."

"Ak, tusind tak, min herre! Men trods dette, hvilken frygtelig ubesindighed!" råbte Maurice, idet hun gysende vred

hænderne, "for sæt, De havde fejlet hjorten – herr de Rohan var så nær – tanken er frygtelig!"

"Hvad ubesindigheden angår, kan De være rolig, frøken, for jeg har der ved sadelknappen en gammel tryllebøsse, der ved Gud byder lige så sikkert over sine kugler, som De over Deres kammerfruer!" sagde Latréaumont med en skraldende latter.

"En tryllebøsse?" gentog herr de Rohan uvilkårligt, der lidt efter lidt kom sig af sin skræk, skønt han endnu stadig blev stående under sammes herredømme. "Men hvem er De da, herre, og hvem har jeg at takke for livet?"

"Hvis det er Dem magtpåliggende at vide det: Jeg er Jules Duhamel de Latréaumont, en adelsmand fra Normandiet, og Deres lydige tjener."

"Tro mig, herr oberst, jeg vil ikke glemme denne tjeneste i hele min levetid, som De har bevist mig. Tilgiv også besynderligheden ved nogle af mine ord, som må forekomme Dem meget tåbelige men min bevægelse – min overraskelse – min træthed var så store, at jeg håber, de vil tjene til undskyldning for mine usammenhængende tanker. – Og De, min frøken," tilføjede herr de Rohan, henvendt til Maurice, "og De, som jeg er så lykkelig allerede at kende, modtag De min inderligste tak for den deltagelse, De har bevist mig. Men ved hvilke tilfælde finder jeg Dem her igen?"

"Jeg fulgte kongens jagt," svarede Maurice rødmende. "Ved de første tordenskrald blev min hest sky. Efter en times uafbrudt jagen og kamp med den, hørte jeg hornet lyde, troede at have fundet jagten, og styrede den mod denne side. – Men Deres sår? – Deres sår, chevalier?"

"Er, tror jeg, ubetydeligt, min frøken. Mit skærf og mine klæder lammede stødet, og jeg tænker kun stadig på det for at erindre, at jeg har det at takke for de lyksaliggørende beviser på Deres deltagelse." Derpå, henvendt til Latréaumont, sagde han med et mørkt, melankolsk smil: "Jeg beklager uendeligt, min herre, at i stedet for overjægermesteren i Frankrig kan kun chevalier de Rohan aflægge Dem sin varme tak."

Da Maurice så den forbavselse, der greb Latréaumont, som ikke forstod meningen af disse ord, tilføjede hun: "Chevalier de Rohan har i dag nedlagt sin post som overjægermester i Frankrig i Hans Majestæts hænder."

"Ja, min herre," tog chevalieren med bidende ironi ordet, "siden middag bliver jeg ikke mere regnet til verdens største monarks tjenere. Jeg er ikke længere en af de drabanter, der cirkler om den glimrende sol, som stråler på Frankrigs trone."

Da Latréaumont erfarede denne, for ham endnu ukendte omstændighed, der måske oven i købet på en vidunderlig måde understøttede hans planer, forrådte han ikke de følelser, der oplivede ham, men svarede med sin sædvanlige djærvhed:

"*Mort-dieu!* jeg sværger Dem til, at det glæder mig mindst lige så meget at have bevist Dem denne ringe tjeneste, som hvis De endnu havde været en af den store monarks legedukker, for mellem os sagt, herr chevalier, en lænke er dog altid en lænke, hvor forgyldt den så end er. *Par Dieu*, uafhængigheden leve, som en rig kavaler, der har ungdom og lykke for sig, besidder. – *Mort-dieu*, hvis jeg var konge, ville jeg bytte mit scepter tusinde gange bort for et sådant liv. – Vær rolig, chevalier, og hvis De vil tro mig," tilføjede han, idet han pegede på hundene, der faldt over hjorten, "så lader vi ikke det brave kobbel være uden

belønning. Hvis De vil, så giver jeg dem et varmt måltid, og et muntert hallali!"

Latréaumonts oprømte, utvungne tone øvede en heftig virkning på chevalieren, der som alle nervøse, hvis natur er åbne for indtryk, eller alle svage, vankelmodige karakterer, måske uvilkårligt følte nødvendigheden af at rejse sig ved at komme i berøring med en kraftig, mandig karakter. De sidste spor af den overtroiske skræk, som obersten mod sin vilje havde indgydt ham, forsvandt derfor også helt og chevalieren svarede med hjertelig munterhed:

"Jeg finder det unødvendigt, min herre, at De her besværer Dem med at skære hjorten op. Desuden er det kabinettets hunde og selv om De måske finder det latterligt, tilstår jeg dog, at jeg endnu stadig er skinsyg på dette kobbel, skønt jeg intet mere har at gøre med Hans Majestæts jagtetat. Fritag derfor hundene for jægerretten. Jeg er overbevist om, at de vil foretrække dette ceremoniløse måltid for det ceremonielt rigtige, der berøver dem tre fjerdedele af vildtet. Hvad deres tilbagekomst til stalden angår, vil deres instinkt lede dem, hvis piqueurerne ikke kommer snart."

"Lad så være, og skønt det smerter mig at se de brave hunde styrte sig sådan over hjorten mod alle jagtkunstens regler, som en flok ulve over en kreperet hest, tror jeg dog også, at det rigelige måltid vil være dem kærere, og at de derfor gerne undværer hallaliets hornklang og piskeslagene, men i det mindste må jeg tillade mig at tage dyrets ben, for at byde frøkenen dem, eller bevare dem som en erindring om min lykke."

"Skønt hjorten tilhører kongen," sagde chevalieren leende, "opfordrer jeg Dem dog til at beholde benene, for hverken frøkenen eller jeg gør nogen fordring på dem, og denne ære tilkommer, om ikke med rette, så dog efter almindelig rimelighed, den kække jæger, der fulgte jagten, og holdt den, samt var den første ved den hjorts endeligt, han selv nedlagde."

"Så vil jeg her forrette piqueurens tjeneste," sagde Latréaumont, jog hundene tilbage med piskeslag, og tog med sjælden færdighed dyrets ben.

I nogle minutter havde Maurice stjålent betragtet Latréaumont med et alvorligt blik, for hun følte en slags modbydelighed for dette menneske, som hun ikke kunne gøre rede for. Det var en følge af den umådelige takt og fine følelse, som er ejendommelig for kvinderne. Måske anede hun dette rå menneskes dristige, modige og bydende karakter, og frygtede af denne grund den ubegribelige og mægtige tiltrækningskraft af kontrasterne, ved hvilken herr de Rohan, hvem taknemmelighed allerede bandt til denne fremmede, måske gik sin uheldsvangre skæbne i møde.

Adspredt af disse tanker, besvarede hun næppe de høfligheder, som herr de Rohan henvendte til hende, mens Latréaumont skar hjortens ben af, som han først bød Maurice og derpå chevalieren, dog alt sammen kun for et syns skyld. Derefter hængte obersten, efter skik og brug, benene på trægrebet af sin jagtkniv, og sagde: "Hvis De nu vil følge mit råd, vender vi tilbage til Fontainebleau, for uvejret er standset lidt, og jeg tror, vi alle kan trænge til en god ild og et dygtigt måltid som ende på en sådan jagt."

"Min frøken," sagde Rohan til Maurice, "tillader De at jeg hjælper Dem op på hesten?" Maurice modtog hans hjælp, Rohan og Latréaumont svang sig ligeledes i sadlen og alle tre nåede snart en af de brede veje i skoven.

"Min herre," sagde chevalieren til obersten, "Hvis De ingen bolig har i Fontainebleau, og vil antage en i hundestaldens hotel, vil jeg føle mig lykkelig ved at modtage Dem der, for formodentlig er jeg dog endnu ikke jaget bort derfra."

"*Mort-Dieu*, herr chevalier, det siger jeg ikke nej til, for jeg tilstår, mellem os sagt, at jeg sporer en dygtig sult. Jeg red nemlig i morges fastende fra Melun, og skønt jeg kender denne skov nøjere end nogen vildttyv, eftersom jeg i Fronden, da jeg lå ovre mod Moret, en lang tid gik på jagt i den, fo'r jeg alligevel vild i morges i den tætte tåge, og har derfor endnu ikke spist frokost."

"Så vil vi skynde os," sagde Rohan. Nogle minutter red alle tre stiltiende ved siden af hinanden, og kunne gennem de lyse steder i skoven betragte solens smukke nedgang, om hvilken løvet dannede ligesom en ramme. Forårsuvejret var helt forbi, og solen, der stod i begreb med at forsvinde fra horisonten, oplyste aftenen med purpurrøde og gyldne stråler, der forvandlede regndråberne, der hang på træernes blade, såvel som på græsstråene, til lige så mange funklende krystaller. Luften var krydret af duften af det gennemblødte mos og af planterne, der forfriskede af regnen, udsendte endnu mere aromatisk og stærk vellugt.

Det var en smuk, stille sommeraften, som herr de Rohan med sin sædvanlige vankelmodighed holdt for et lykkeligt forvarsel. Han ankom derfor til Fontainebleau i en næsten

oprømt og fuldkommen tilfreds stemning. På sin højre side havde han Maurice, og på sin venstre Latréaumont, to mennesker, der i dette øjeblik var ham næsten ligegyldige og som alligevel snart skulle få så stor en indflydelse på hans liv.

I dette selskab nåede herr de Rohan altså sit hotel, og hvis vi ville betjene os af fantastiske udtryk eller lignelser, kunne vi sige, at han på sin højre side havde sin gode engel, på sin venstre sin onde ånd. Den unge pige på sin hvide pasgænger, partigængeren på sin store, sorte kleppert.

10. Betragtninger

Vi må nu berette, ved hvilken række af hændelser, der i øvrigt var ganske ubetydelige, Latréaumont befandt sig i Fontainebleau, efter at han i januar måned havde taget afsked med mester van der Enden i Amsterdam.

Da eks-partigængeren vendte tilbage til Frankrig, stolede han, som anført, i særdeleshed på at finde en misfornøjet stormand, der kunne låne sit navn til den opstand, som obersten, med baron von Isolas hjælp, ville vække i Normandiet.

Midlerne til at bane sig adgang til denne tilkommende, misfornøjede stormand, og til at bevæge ham til et så forvovent foretagende kunne have bragt enhver anden end den uforskammede partigænger i forlegenhed. Men denne havde, takket være sin forvovenhed, samlet stor erfaring. Han tænkte derfor ikke et øjeblik på de vanskeligheder, der kunne modsætte sig hans plan.

På grænsen holdt Latréaumont sig kun få dage, skrev herfra til herr de Brissac, der allerede en gang havde reddet ham for Louvois' vrede, og forsikrede ham i brevet om sin beslutning om at ville leve fredeligt, hvis ministeren ville tillade ham at komme tilbage til Frankrig, og ville love ham ikke at forurolige ham.

Herr de Brissac bad indstændigt om denne gunst, der efter megen nølen fra Louvois side, blev bevilget gardemajorens gamle våbenbroder. Ved hjælp af van der Endens understøttelse kom Latréaumont altså til Paris og besøgte herr de Brissac, der lånte ham nogle penge, og rådede ham endnu en gang indstændigt til at forholde sig roligt, hvis han denne gang ikke,

og det med rette, ville indespærres i Bastillen for resten af sin levetid.

Da obersten først var i *den store stad*, brød han sig, som han sagde til van der Enden, meget lidt om sin fremtid, for hans grænseløse påtrængenhed, såvel som hans færdighed i spil sikrede ham en eksistens, der, om den end ikke var ærefuld, alligevel stemte overens med hans tilvante udsvævende og lade liv. Ved temmelig hyppige gevinster, for en stor del erhvervet ved hjælp af den hellige Skt. Snydepels, patronesse for alle terning-, basset- og faraospillere, kunne Latréaumont snart igen købe sig en hest, antage en tjener og bytte sine grove fåreskindsstøvler, sin bøffelvams og sin gamle, grå filthat med en vams af spansk klæde, en fjerhat og allongeparyk, og så at lade sit stolte væsen blive beundret under Place Royals buegang, eller at beruse sig i Renards Haver, en dengang meget berømt kabaret.

Han besøgte også tit herr de Brissac, som han ærligt tilbagebetalte de lånte penge, uden tvivl for ved en anden lejlighed at kunne låne en større sum af ham. Latréaumonts kyniske og sarkastiske ånd, hans uudtømmelige gode lune som en munter selskabsbroder, morede desuden den brave gardemajor, der i lang tid havde kendt sin forhenværende våbenbroders virksomme fortrolighed. Han vidste at holde ham på behørig afstand, men indbød ham dog hyppigt til aftensmåltid i kabareten, hvor de da sladrede med hinanden om deres gamle våbenbedrifter.

Ved alt dette tabte Latréaumont imidlertid ikke planen til sin sammensværgelse helt af syne. Så snart han derfor fik kendskab om hoffets rejse til Fontainebleau, lejede han to værelser hos en

dagarbejder i Moret, for at kunne følge kongens jagter, da han stadig var en lidenskabelig jæger, og ligeledes for at kunne benytte de efterretninger, som herr de Brissac af og til meddelte ham om hofpersonalet og de misfornøjede stormænd.

Disse sidste var temmelig talrige, i det mindste at slutte efter den kulde eller modbydelighed, med hvilken kongen behandlede flere af dem, og blandt andre var der, herr de Rohan endda fraregnet, prinsen af Conti, hertugen af Bourbon, hertugen af Vendôme, grev de Louvigny, hertugen af Grammonts næstældste søn, chevalier d'Effiat, hertugen af Soissons, osv., men endnu syntes ingen afgjort unåde at give Latréaumont det ringeste håb, da ved det fordærveligste tilfælde af verden det påfaldende optrin med herr Rohan åbnede en vid mark for oberstens planer.

Partigængeren vidste hvilken indflydelse og klang disse navne havde i udlandet, og hvis han kunne have valgt et overhoved for en opstand blandt de omtalte herrer, ville hans valg uden tvivl være faldet på herr de Rohan.

Dette gamle og berømte navn havde bredt en herlig oprørsk klang, da Henri, hertug de Rohan, chevalierens onkel og en af den nyere tids største feltherrer, det protestantiske partis udødelige overhoved, erklærede sig i åben opstand mod Marie af Medici, Louis XIII og Richelieu, og kæmpede overalt og med udholdenhed for opretholdelsen af det nantiske edikt, denne garanti for hans religionsfællers rettigheder.

Efter Henri IV's, hans herres og vens død, svor hertugen af Rohan dronningen troskab, dog under den udtrykkelige betingelse, at forligene til gunst for calvinisterne

samvittighedsfuldt skulle overholdes. Da han derfor i 1615 så, at man allerede ikke længere agtede de svorne løfter, så Rohan sig ligeledes løst fra sin ed, drog sit sværd mod sin herskerinde, og sluttede sig til prinsen af Condés parti.

Dronningen blev forskrækket over disse forvarsler på borgerkrigen, ændrede sin beslutning, og svor hertugen den ed, at protestanterne ikke mere skulle blive forulempede. Øjeblikkelig stak hertugen sit sværd i skeden igen, og lod det forblive der, indtil Louis XIII havde besteget tronen, og igen i Bearn ville indføre den katolske religion og udrydde calvinisterne.

Ifølge den grundsætning han fulgte gennem hele sit liv: At forblive den svorne troskab tro, så længe man holdt de givne løfter, og ikke, hvis man ikke gjorde det, opgav Rohan det rolige landliv, gav slip på sine fredelige studier, satte sin hjelm på igen, ilede til forsvar for det protestantiske partis interesser, og påtog sig det frygtelige ansvar at have bevirket en opstand med væbnet hånd.

Ved det blotte navn Rohan udbrød en opstand i Guyenne, Languedoc og Dauphiné, og stærkt understøttet af sin broder, prinsen af Soubise, organiserede og disciplinerede han med en utrolig virksomhed. Ved sin strategis kraftige færdighed trængte han derpå den kongelige armé tilbage fra Tarbes til Montauban, og vægrede sig ved at høre Lesdiguiéres forslag. Og derpå forskanset i Montpellier, viste han sig som et så mægtigt partioverhoved, at Louis XIII tilbød ham, ikke sin tilgivelse, men fred, hvilken hertugen, der forhandlede som magt mod magt, som Rohan mod kongen, modtog og beseglede med sit hus' våben den 28. februar 1622.

Som altid var hoved-, ja den *eneste* betingelse, under hvilken Rohan, der aldrig ville vide noget af et særligt eller personligt forslag at sige, der i intet ville afsondre sig fra sine religionsfæller, ville slutte forlig, opretholdelsen af det nantiske edikt. Efter at hertugen således havde generobret sit parties rettigheder, knælede han i feudalistisk storhed for sin hersker, for at bede ham om tilgivelse for sin opstand, og ydmygt anråbe ham om – ikke mere at udsætte ham for den sorg, at måtte vælge mellem *sin konge* og *sin tro*.

Fire år senere begyndte imidlertid Louis XIII, trods dette forlig, at forfølge calvinisterne og Rohan, der var lige så utrættelig for at se de løfter, som var givet hans parti, gå i opfyldelse, som hoffet viste sig hårdnakket i at bryde dem, begyndte borgerkrigen straks igen. Forgæves gav Richelieu ham de bedste tilbud, hvis han ville forlade calvinisterne. Rohan besvarede ikke engang hans forslag, men greb, uden at vakle eller vige, på ny til våben, slog igen marskal Termines i Languedoc, og trængte ham sejrrig tilbage til grevskabet Foir, mens hans hustru, den heltemodige hertuginde af Rohan, forsvarede Castres mod kongens tropper.

Richelieu skælvede til sidst for denne store oprører, agtede selv mod sin vilje det store, uafhængige hoved, der ikke ville bøje sig for hans blodige magt, og sluttede en ny fredstraktat med hertugen den 6. februar 1626, igen på samme vilkår.

Hvad der allerede to gange havde gentaget sig, skete igen. Det protestantiske parti blev igen foruroliget. Mens han uforsagt viste modstand i Rochelle, hvor den engelske flåde, der så ubesindigt var betroet hertugen af Buckingham, kun ydede ham en svag understøttelse, bragte Rohan Vivarais til opstand

igen, overtog befalingen over oprørerne, holdt marken mellem utilgængelige klipper, og førte en lige så duelig som hårdnakket krig, idet han tillige knyttede de dygtigste forhandlinger med England, Spanien og protestanterne i Riget. Stolende på fremmed bistand organiserede han allerede de mest omfattende og dybtgående planer, da han pludselig manglede alt, blev bestormet af alt. For som han siger i sine mindeværdige memoirer: Gud, der havde besluttet det anderledes, forstyrrede alle hans planer.

Da Louis XIII kom tilbage fra sit heldige foretagende mod Savoyen, lod han øjeblikkelig sin sejrrige hær marchere mod den uforsagte Rohan, og forenede med disse tropper endnu andre så imposante stridskræfter, at calvinisterne efterhånden forlod ham, snarere trætte af at blive forsvaret, end Rohan af at forsvare dem.

I den anledning sagde han i sine allerede omtalte memoirer: Seks armeer, tilsammen over 50.000 mand stærke, rykkede på en gang mod os med 50 kanoner. På den tid fattede hoffets udsendte igen mod, og stillede forslag om særskilte forlig, for at forhindre en almindelig fred. Adskillige samtykkede, og tænkte kun på at redde deres personer og deres ejendomme. Ingen gjorde sig den ulejlighed at sørge for kirkens almene interesse.

Bragt til det yderste, og nødt til at opholde sig i Vivarais' utilgængelige kløfter, kun endnu omgivet af en håndfuld resolverede og tro mænd, tilbageviste hertugen på trods af dette ethvert særskilt forlig. Da Richelieu lod ham sige, at flertallet af hans religionsfæller havde underkastet sig, svarede den ophøjede halsstarrig: "De har givet efter af frygt, og deres

underkastelse har ikke større moralsk værdi, end en tilståelse afgivet ved tortur, og jeg fordrer, som altid, en almindelig fred, genoprettelsen af det nantiske edikt, og templernes tilbagegivelse til de reformerte."

Den frygt, som hertugen af Rohan, selv afvæbnet, indgød Richelieu, var så stor, at en tredje fredstraktat sluttedes under de samme betingelser den 30. juli 1630.

Denne gang fordrede og fik hertugen af Rohan imidlertid en skadeserstatning på 300.000 livres, hvoraf han højmodigt uddelte 240.000 blandt de af hans parti, der havde lidt mest, så han beholdt omtrent 60.000 livres tilovers til bygge sine ødelagte slotte op igen for, og til en skadeserstatning for hans godsers forsømte bestyrelse under de borgerlige uroligheder.

Efter denne tredje og frygtelige kamp trak han sig tilbage til Venedig, idet han, som han sagde, frygtede kardinalen mere som ven end som fjende.

Her vendte hertugen tilbage til sin sædvanlige arbejdsomhed og sine litterære sysler. Han fuldendte sine memoirer, sine politiske samtaler om statsanliggender, sin fuldkomne feltherre, med en hang til lange og grundige bemærkninger over Cæsars kommentarer, og, endelig sin fortræffelige afhandling om den gamle milits.

Under sit ophold i Venedig nærede herr Rohan også en ædel, stor plan, nemlig, at modtage et tilbud fra sultanen, der for en årlig sum ville overdrage ham overherredømmet over øen Cypern. Ved at modtage dette forslag tænkte herr de Rohan på at flytte de calvinistiske familier til dette kongerige, hvis de skulle blive truet af nye forfølgelser.

Ulykkeligvis forfulgte denne store mand, der nu var beskæftiget med at forsvare den helvetiske republiks rettigheder, ikke sin vidtløftige plan, der kunne have haft uhyre følger.

Endelig efter den lange Veltlinkrig, i hvilken han kæmpede så hæderligt mod Riget, levede hertugen roligt i Genf, da Louis XIII, der frygtede for, at han der skulle indlade sig med protestanterne, som man på ny ville forurolige, befalede ham at forlade Schweiz. Rohan adlød, og bad sin ven, hertugen af Sachsen-Weimar, om et tilflugtssted. Denne fyrste førte dengang våben mod Riget, og belejrede Rheinfeld. Rohan tilbød ham sit sværd, som en værdig pris for det krigerske gæstevenskab. Den saksiske helt modtog det, men ville give ham overbefalingen over sine tropper. Rohan frabad sig den, og forlangte at kæmpe som frivillig i regimentet Nassau, idet han muntert sagde, at han var træt af at kommandere som general, og ønskede at kæmpe med en smule som simpel soldat.

I virkeligheden gjorde han også i det omtalte regiment så god tjeneste som soldat, at han den 28. februar 1638 blev såret, og døde af såret nogle dage efter. Vi har alene udladt os vidtløftigt, men alligevel ufuldstændigt, om en af det syttende århundredes største og overordentligste mænd, for at forklare den vigtighed, som Latréaumont tillagde netop dette navn, betragtet som fane i den opstand, til hvilken han ventede at få hjælp fra udlandet.

Det ville unægtelig være ufornuftigt at sammenligne chevalier de Rohan med hertug Henri af Rohan. Chevalieren var brav, og besad endogså flere rosværdige egenskaber, men han var forfængelig, svag, ubestemt, udsvævende, letsindig, og

havde ingen forbindelser, ingen tilhængere, ingen indflydelse, mens derimod hertug Henri af Rohan, denne alvorlige, imposante skikkelse, der aldrig aflagde bøffelvamsen eller sværdet, denne mand, der både var en stor feltherre, en dygtig publicist og en indsigtsfuld politiker, samt kunne byde over et mægtigt, rigt og talrigt parti, der var sit overhoved, som nød en europæisk anseelse, blindt hengiven.

Chevalier de Rohan var imidlertid en Rohan, og manglede således ikke trolddomskraften ved et navn, der var så berømt i revolutionens historie, der måtte vække tiltro i udlandet, og sikkert ville blive modtaget med beredvillighed af Isola.

Latréaumont, der ikke kendte overjægermesteren, troede uden tvivl, trods de modsigende rygter, der gik om ham, at chevalieren i sig besad stof nok til fanen i et oprør, hvis arm og hoved han forestillede sig at være.

Men da obersten personlig lærte chevalierens stilling at kende, opgav han vel ikke ganske sin plan til en opstand i Normandiet, men udsatte den dog på ubestemt tid. For hvad Latréaumont i særdeleshed og frem for alt andet ville, var at leve så behageligt som muligt. Han havde kun af fortvivlelse tænkt på opstanden, for ved et så dristigt foretagende at få midler til at tilfredsstille sin hang til udsvævelser og yppighed. En oprørers urolige liv var for ham ikke andet end et middel, som han ville benytte sig af, i mangel af et bedre.

Efter sin tilfældige forbindelse med herr de Rohan, anstillede han følgende afskyelige, men logiske betragtning: "Efter salget af sit embede, beholder chevalieren endnu 4-5.000 livres tilovers. Jeg må derfor først og fremmest hjælpe chevalieren med at sætte denne sum overstyr, bringe mig hans fordærvelse

til nytte, og så snart som muligt bringe ham i den nødvendighed at indlade sig i sammensværgelsen, for således at kunne bemægtige mig hans navn til opstanden i Normandiet, der skal være min anden hjælpekilde."

Latréaumont måtte virkelig, ligesom altid, have en sjælden tro på sin lykkestjerne og sin forvovenhed, for at kunne håbe at sådanne planer ville kunne udføres. Og alligevel skuffede hans afskyelige instinkt ham heller ikke denne gang, da han forestillede sig herr de Rohan som et let og sikkert bytte.

Man må i øvrigt tilstå, at det mærkelige sammentræf af uforudsete omstændigheder, der bragte chevalieren og obersten i forbindelse med hinanden, tilstrækkeligt forklarer udfaldet af denne forbindelse.

Latréaumont reddede chevalier de Rohans liv. Denne handling fortjente uden tvivl allerede en evig taknemmelighed, men ikke denne omstændighed alene havde obersten at takke for den pludselige indflydelse, han fik på sin ny ven, men meget mere den forladte tilstand, i hvilken han fandt herr de Rohan efter optrinnet i Fontainebleau. For den kongelige vrede havde så stærk indflydelse på hoffolkenes ånd, at de med lige heftighed opsøgte eller stødte den bort, som de vidste, var genstanden for deres herskers tilbøjelighed eller had. De få venner, som pragtlyst eller misundt galanteri endnu havde levnet Rohan, trak sig derfor også næsten gysende tilbage fra ham, da de så, i hvilken fuldkommen unåde han var faldet. Selv en dame, hvis høje navn vi må fortie, og som den gang var hans maitresse, fulgte de fejes eksempel, og brød straks med ham.

Var under sådanne omstændigheder Latréaumonts rolle ikke vidunderligt foreskrevet ham? Hvilke uhyre fordele kunne

partigængeren ikke drage af den vanærende og aldeles forladte forfatning, hvori herr de Rohan befandt sig, da selv hans maitresse, hans venner og hans familie ofrede ham så grusomt for kongens vrede? Med hvilken kæk tillid kunne obersten tilbyde chevalieren sit venskab, der tilsyneladende var frit for enhver lav og egennyttig bevæggrund, da det opstod på ulykkens dag, og da desuden den, der rakte herr de Rohan hånden så højmodig, ikke var ham forbunden for noget, mens derimod herr de Rohan havde ham at takke for sit liv.

Latréaumont var, vi gentager det, for snild til ikke med held at benytte disse omstændigheder, tilmed da han, foruden lykke i spil, kunne leve nogen tid uden at sætte sin nye vens tjenstvillighed på prøve. Han syntes således at nære for denne en rå, men sand, ren og uegennyttig tilbøjelighed. Han bebrejdede endog chevalieren hans ubestemte karakter, idet han dog tillige roste den ædle stolthed, hvormed han brød sit forhold til Louis XIV. Han insinuerede sig således, snart ved smiger, snart ved djærvhed eller spøg, lidt efter lidt hos ham. Alting føjede sig imidlertid efter ønske for partigængeren. Fra den besynderlige, men uimodsigelige indflydelse af kontrasterne, ifølge hvilken en ængstelig og ubestemt natur næsten bestandig søger at vinde en kraftig karakters tilbøjelighed eller støtte – til herr de Rohans overtroiske begreber, der uden ligefrem med bestemthed at tro på en nøjere pagt mellem Latréaumont og Satan, alligevel ikke kunne undertrykke en vis gysen, når han mindedes de forunderlige omstændigheder, der var gået forud for, eller havde medført deres forbindelse.

Således havde, dagen før den skæbnesvangre jagt, hvor man skulle samles på Djævlepladsen, den stolte jæger vist sig i skoven. – Latréaumont havde ikke sagt, at han selv, faret vild om natten, om morgenen havde indjaget den stakkels lothringer denne uhyre forskrækkelse. – Under et frygteligt uvejr med lynild og torden ville Latréaumont have vist sig første gang for chevalieren. Med et ord, end også indtil disse tåbelige visioner tjente alt på en mærkværdig måde den frække oberst, der bestyrkede herr de Rohan i hans overtroiske ideer, uden dog at ville pådrage sig selv nogen som helst djævelsk mistanke. Alligevel forsikrede han, at en af hans venner havde set Djævelen på et gammelt slot i Ungarn. Derved opstod da talrige formodninger hos chevalieren, der omsider ved Latréaumonts snilde modsigelser, bragtes til at tro, at obersten var meget bedre underrettet, end han lod til, og måske kendte til en mulig umiddelbar omgang mellem Satan og menneskeslægten. Tåbelige ideer, men som alligevel, hvilket man vil se senere hen, virkede mægtigt på herr de Rohans svage og nervøse sind.

Nu, da man efter Latréaumonts og herr de Rohans kendte karakter med god grund venter at se obersten vinde dagligt større herredømme over chevalierens ånd og i hans hus og til sidst handle som herre og despot, må vi gøre læseren bekendt med to andre personer, chevalier August de Préaux og marquise de Vilars, hvilke i forening med Latréaumont, van der Enden, herr de Rohan og Maurice udgøre hovedpersonerne i dette ejendommelige og frygtelige drama.

3. del

Marquise de Vilars

11. Lenet des Préaux

Mellem Evreux og Danville så man den gang på skrænten af en høj en landlig bolig, opført af røde teglsten, og tækket med tegl. På enhver af dens fløje fandtes et tårn af grå sten. En lund af gamle egetræer hævede sig amfiteatralsk til toppen af højen, beskyttede huset, og så langt borte fra ud som tætte, grønne master. Op til huset stødte en stor eng, hvor igennem førte en allé af blomstrende æbletræer, der strakte sig fra porten til en forsvarlig træbro, der var kastet over en lille arm af en flod, hvis klare vand dannede grænsen af dette *Chef moy*, med hvilket udtryk de gamle normanniske herremænd kaldte deres hovedsæder: Lenet des Préaux.

Mod slutningen af maj, netop samme år 1669, red omtrent klokken to om eftermiddagen, en kraftfuld olding af høj vækst og stolt holdning over broen, hvis planker drønede under hans klodsede, normanniske hoppes trin. Hestens fedme og glinsende hår vidnede om den mest fuldkomne sundhed, og et etårigt føl løb bag efter den med tusinde pudsige spring. Den gamle herre bar en stor, grå filthat, en snævertsiddende vams af brunt tøj, og hvide lærredsgamacher, der nåede ham op over knæene.

Holdende sin hoppe, der af og til drejede hovedet for at kaste et ømt moderligt blik på det muntre føl noget tilbage, indåndede oldingen med henrykkelse høets stærke, krydrede duft, og red derpå langsomt op ad højen, idet han kastede et stolt blik, der forrådte ejeren, på de med hvide og røde blomster dækkede æbletræer.

Denne mand var virkelig herr Barthélemy Duchesne, herre til Saint-Marc og des Préaux, en normannisk adelsmand af så gammel adel, at man i året 1236 finder en af hans forfædres navn, Guilhelmus de Pratellis, herre til Préaux, anført på fortegnelsen over de riddere og adelige bannerherrer, som blev indkaldt til kongens tjeneste.

Efter herr de Saint-Marc havde tjent som kaptajn i kavaleriregimentet Heudicourt, og ligeledes i nogen tid som frondeur, bosatte han sig på Préaux, et lille gods, som han forstod at skaffe anseelse.

Da den ædle godsherre nærmede sig sin bolig, viste sig, sandsynligvis hidkaldt af hoppens vrinsken, en djærv bondepige med et par stærke, brune arme. Hun var iført en høj, hvid hue og en rødstribet kjole. Behændigt sprang hun ned ad de tre trappetrin, der førte op til gadedøren, for at røgte sin bestilling som staldknægt, hvilken post hun beklædte hos den gamle herre, foruden jobbet som hushovmester og kammerfrue.

"Hyrdinden er dog ikke snublet, nådige herre?" spurgte pigen, mens hun holdt stigbøjlen for sin herre, og føllet kærtegnede hende med en fortrolighed, der røbede den venskabeligste omgang.

"Nej, Jeanne, nej, hun har så sikker en gang som et muldyr, trods revnerne og stenene på vore veje," sagde herr de Saint-Marc, idet han klappede sin hoppe. Derved viste han igen dette, en ejermands stolte blik, som han allerede havde aflagt prøve på i æbletræ-alléen.

Udenfor sin beskedne bolig vendte godsejeren sig om og råbte:

"Jeanne, spænd Hyrdinden for vognen klokken fem."

"Ak, søde Jesus, nådige herre, er det da muligt? Den stakkels moder!" råbte Jeanne i en bebrejdende tone. "Hellere må hun blive hjemsøgt af Gobelin Note 7)!"

"Gå, gå," sagde oldingen godmodigt smilende. "Jeg kører bare til slottet Eudreville, det vil den altså ikke dø af!"

"Kører vi til Eudreville i aften, min fader?" spurgte pludselig en sonor, blid stemme, med et udtryk af overraskelse og lykke.

Herr de Saint-Marc vendte sig rask om mod sin ældste søn, for denne var den talende og svarede: "Naturligvis! Og hvad er der vel derved så forunderligt, min herre usynlige, der sidder på min skulder, inden jeg endnu har set Dem?"

"Vistnok er der intet forunderligt derved, min fader," sagde chevalier August des Préaux, idet han ærbødigt kyssede den gamle adelsmand på hånden, for landjunkeren fordrede den gang endnu dyb underkastelse af sine børn. Han sagde De til dem, og omfavnede dem kun ved højtidelige lejligheder. "Der er i sandhed intet forunderligt derved," gentog chevalier des Préaux, "men da De sagde til herr marquis de Vilars i går, at De først så ham i morgen, troede jeg ikke – "

"Jeg har betænkt mig, chevalier, men hvis det er Dem til ulejlighed at ledsage mig til Eudreville, kan De blive hjemme og spille et parti piquet med herr pastoren."

"Ak, min fader," udbrød den stakkels unge mand, "hvilket forslag at stille mig? Jeg vil tvært imod være henrykt ved at ledsage Dem!"

"Nå, men følg mig til bords, før De ledsager mig til Eudreville, for jeg har en ganske bandsat appetit!" – Men pludselig huskede han på, at Jeanne, ved siden af de andre

funktioner, også virkede som hushovmester, og serverede de retter, som en gammel, døv kokkepige, der i sin tid havde været Latréaumonts amme, lavede. Herr de Saint-Marc tilføjede derfor: "Men nej, vi må vente til Jeanne er færdig med hesten. Lad os derfor gå en tur i blomsterhaven for at fordrive kedsomheden."

Hvad den gamle herre så stolt kaldte sin blomsterhave, var en smal strimmel jord bag ved huset langs med udkanten af egeskoven, som var beplantet med mosroser og dværgpærer, og indhegnet med nelliker og riddersporer. I denne såkaldte blomsterhave gik nu fader og søn op og ned med hinanden, mens de ventede på middagsmaden.

Guillaume August Duchesne de Saint-Marc, chevalier des Préaux (for efter førstefødselsretten førte han navn af lenet) var næppe nitten år gammel. Hans moder, Latréaumonts søster, døde i 1661, og siden sit fjortende år var chevalieren, med få mellemrum som novice i maltheserordenen på havet med dennes flåder, for han havde fortalt sin fader om hans store ønske om at tjene i marinen.

Ved et gunstigt tilfælde for en med disse tilbøjeligheder, var herr de Téméricourt, johannitterridder og storprior af Aquitanien, samt kommandør over en af ordenens galejer en fætter til herr de Saint-Marc.

Det var et tungsindigt, mørkt, ubøjeligt menneske, men han besad en ægte fromhed, et sjældent mod og en fuldkommen asketisk iver. Den ridderlige munk havde, tvært imod skik og brug på den tid, helliget sig den punktlige iagttagelse af alle sin ordens strenge love og regler. Det bedst ordnede kloster kunne derfor ikke være underkastet nogen strengere disciplin end

den, han anvendte på sin tapre ordensgalej, som var en slags omrejsende og militaristisk kloster, bemandet med krigerske munke, der på havet byttede rosenkransen ud med sværdet, og på land gød olie og balsam i deres syge brødres sår.

De rene, agtværdige og fromme grundsætninger, i hvilke des Préaux var blevet opdraget af sin fader og moder, forandredes ikke af krigerlivets sædvanlige tøjlesløshed, men blev tvært imod styrket ved det hårde, strenge og farefulde liv, som førtes ombord på herr de Téméricourts hellige galej.

Men uagtet chevalierens strenge grundsætninger var hans karakter fri for alt hykleri og al falskhed. Han var ligefrem, og nød muntert de fornøjelser, som han fandt i omegnen af sin faders beskedne bolig, når han kom til Préaux. Begik han en fejl, tilstod han den uden omsvøb eller skam, for han var lige så beslutsom som frimodig, og uskikket til enhver løgn. Fyrig og højmodig var hans karakter lige så uforanderlig fast som hans foragt for fare stor. Trods sin ungdom havde han allerede givet smukke beviser på sin uforsagthed, blandt andet ved en hårdnakket fægtning mod tyrkerne, hvor han blev hårdt såret, og kun havde herr de Téméricourt at takke for sit liv, da denne måtte rive ham næsten med magt ud af håndgemænget, som han havde styret sig blindt i. Man føjer hertil kun endnu en ikke just særlig glimrende eller dyb forstand, men naturlig og rigtig takt, som blev ledt af en særdeles finfølelse og en godhed, der skænkede hans tydeligste handlinger en fortryllende ynde. Et ømt instinkt og blide tilbøjeligheder, som August des Préaux syntes at have arvet efter sin fromme, elskede moder, ligesom sin forvovne tapperhed efter sin ubændige, kække fader.

Chevalierens ansigt frembød en skøn oval, og var brunet af luften, søvinden og Afrikas sol, men oplivet af et par store, sorte øjne og et venligt smil, der lod se en række meget hvide tænder og meget røde læber. Hans pande var høj og skygget af smukt, brunt hår. Han var høj, smækker og meget behændig i alle slags legemsøvelser. Når des Préaux havde slynget den bøffellæders gjord, der bar hans sværd, om sin smækre talje, når han havde sin simple, blå vams med sølvknapperne på, når han stak sine kraftige og velskabte ben i de orangefarvede silkestrømper, hvortil hans sko af glinsende maroquin tog sig særdeles godt ud, når han havde skjult sit smukke hår under den sorte hat, der var prydet med en orange fjer, når et bånd af samme farve, slynget løst om halsen, fastholdt kniplingskraven – i sandhed, da syndede herr de Saint-Marc endnu ti gange værre mod ydmyghedens bud, end ved den overvældende beundring af sin bro, sin flod, sine æbletræer, sin eng, sin blomsterhave og sin brune hoppe.

Kun når den brave mand tænkte på den dyrebare søns fremtid, smertede det ham at være fattig. For de 3-4000 livres indkomster, som hans lille ejendom indbragte ham, kunne ikke gælde for nogen formue, så meget mindre, som han også måtte sørge for opdragelsen af begge sine andre sønner, der var i Rouen i jesuitternes skole og var bestemt til kirken. Ved den største virksommelighed fandt herr de Saint-Marc lejlighed til at lægge et par og tyve louisdorer hen til chevalierens ekvipering, når han igen stod til søs. Vi må bemærke, at den gamle adelsmand altid foretrak des Préaux langt foran sine andre sønner, sikkert i den mening, som det dengang var mest almindelig: *at den ældste søn alene repræsenterer familien*; – og så

også, fordi den ene af chevalierens brødre var dum, og den anden røbede de sletteste tilbøjeligheder. Man kan derfor tænke sig, at herr de Saint-Marc ventede med øm utålmodighed på de øjeblikke, som chevalieren tilbragte i Préaux i sin permissionstid. Disse besøg afbrød på den dejligste måde den gamle landadelsmands ensformige eksistens.

Efter denne nødvendige parentes vil vi vende tilbage til herr de Saint-Marc, der ved en vandring omkring sin blomsterhave, søgte at tæmme sin heftige sult. Da Jeanne var færdig med sine pligter hos hesten, gav hun sig i gang med køkkenet, og meldte til stor fryd for den forhenværende kaptajn ved regimentet Heudicourt, at maden var serveret.

Der findes intet simplere, men heller intet nettere, end møblementet i denne beskedne boligs spisesal. De røde og grønne uldne gardiner var børstet omhyggeligt, og stolene og bordet af nøddetræ glinsede, som om de var lakeret. På skænkebordet så man kun kar af tin og simpelt fajance, men tinnet skinnede som sol og de røde og blå blomster på fajancen skinnede med de livligste farver.

Da chevalieren havde fremsagt et *Benedicte*, som den gamle herre påhørte stående og med blottet hoved, satte fader og søn sig til bords, og nød med appetit det sunde og rigelige måltid, som Jeanne satte frem på en meget hvid dug, der godt nok var noget grov, men lugtede af timian og jernurt.

En høne, æg og smør fra Préaux' hollænderi, foreller, lige fanget i den bæk, der løb ved engen, køkkenurter fra haven, brød bagt af godsets korn, en skål toårig cider, gul som ambra og skummende som vin fra Aï og som blev avlet af de kostelige æbletræer i herr de Saint-Marcs så meget beundrede alléer.

Disse udgjorde bestanddelene af dette måltid, som fuldkomment tilfredsstillede de to bordkammeraters appetit.

Da Jeanne havde sat et fad med tørrede frugter og en kostelig ostekage på bordet, fjernede hun sig beskedent. Den gamle herre trak derpå et nøgleknippe op af lommen og gav det til des Préaux, der uden tvivl deraf allerede vidste, hvad hans fader ville, for han åbnede den nederste del af skænkebordet og fremtog deraf en gammel, støvet flaske, som han med rosværdig og opmærksom forsigtighed satte ved siden af herr de Saint-Marc.

"Chevalier," sagde den gamle herre munter, og hans øjne tindrede klart, hans kinder og ører begyndte at rødme. "Således ønsker jeg, at man ærer den hæderværdige bordeaux, der formedelst sin høje alder let bliver grumset, og mister sin ånd, når den behandles med rå hånd." – Dernæst tilføjede den gamle, leende stolt over denne slags ordspil, idet han kastede et forundret blik på sin søn. "Nå, chevalier, hvad tænker De så på?"

"Hvordan, min fader?"

"Hvordan gør denne gamle, rubinrøde ven mig måske utaknemmelig mod min gamle, gule ven?"

"Ak, om forladelse, min fader!" Og des Préaux hentede fra et andet bord en potte med – røgtobak, sammen med en lang pibe, ærværdig ved sin alder, og lagde dem ved siden af sin fader, der gav sig til at slå ild.

Men den arme chevaliers glemsomheder var ikke til ende endnu, for da herr de Saint-Marc ville tænde sin pibe, søgte han forgæves efter en anden genstand på bordet.

"Ved den hellige Guillaume, vor skytspatron!" råbte den forhenværende kaptajn i regimentet Heudicourt, idet han

blæste en tyk røgsky fra sig. "Hvor har De gjort af Deres hoved i dag, chevalier? Vil De da have at jeg skal tilføje den ædle vin den skændsel at drikke den af et tinbæger? Og er vort sølvforråd da så stort, at De behøver at lede længe efter min bedstefaders bæger?"

Des Préaux slog sig for panden, gik hen til skænkebordet igen, fremtog deraf et sort futteral, og af dette et stort sølvbæger med sit families våben. Bægeret var smukt forarbejdet, og det eneste stykke sølvtøj, som denne fattige familie ejede. Efter han havde tørret det kostbare stykke sølvtøj omhyggeligt af, satte han det hen foran sin fader.

"De er min tro et glemsomt menneske i dag, men jeg tilgiver Dem for min gamle rubinfarvede vens skyld, som trolddomskraften ved min bedstefaders bæger snart vil forvandle til guldgul."

Efter at den redelige, gamle næsten dråbevis havde skænket nektaren i bægeret, hvis indvendige forgyldning virkelig fremviste de mest funklende farver, satte han flasken ned igen med samme forsigtighed.

Derpå lagde han sig mageligt tilbage i læneskolen, snart rygende med stor nydelse, snart godtende sig ved synet af det fulde bæger, som han, uden tvivl for at forlænge nydelsen, endnu ikke havde ført til læberne, og han syntes at overlade sig til det stumme velbehag, som sædvanlig følger ovenpå et godt måltid.

"Tillader De, min fader," spurgte des Préaux, "at jeg arbejder videre på den lille galej, som jeg laver til Gabriel?"

"Ganske efter Deres behag, min herr bygmester, ganske efter behag. Skønt De har tid nok til at fuldende Deres smukke

arbejde før Deres nye felttog. I øvrigt er vore naboer i Eudreville så kære venner, at jeg er henrykt over, at De tænker på at behage dem. At lave en ting, som vil være vor fortryllende marquises smukke Gabriel en glæde, er at angribe hende på hendes svageste side!"

Des Préaux, der rødmede stærkt ved marquisens navn, hentede øjeblikkelig en lille galej, der næsten var fuldendt, og arbejdede på dette lille mesterværk med den største dygtighed, mens den gamle så til med deltagende blik.

"Jeg har aldrig kunnet begribe," sagde faderen, "hvordan fem ulykkelige slaver kunne sove på sådanne bænke, hvor de er fastlåst nat og dag, ikke sandt?" –

"Dag og nat, min fader, i havblik som i storm, under manøvrering som under kamp."

"Apropos kampen – vis mig, dog, hvad De – tror jeg – kalder hakkebrættet."

"Det er denne her, min fader. Denne slags bastion på forenden af galejen."

"Giv hid, lad mig se nøje på det," sagde herr de Saint-Marc, lagde sin pibe fra sig, og tog den lille galej. Efter han havde betragtet den tavst, pegede han med fingeren på hakkebrættet, og sagde med våde øjne og i en tone, hvis ømhed umuligt lader sig gengive: "Og der *blev* du såret, mit stakkels barn?"

"Ja, min fader!" sagde chevalieren, inderlig rørt ved dette uventede *du*, der på en så ren, naturlig måde røbede hans faders kærlighed til ham. Han satte sig derpå ved siden af herr de Saint-Marc på en skammel, greb hans hånd, kyssede den, og fortsatte med at arbejde.

"Ak, krigen, krigen," sagde oldingen, og ledsagede udråbet med et smerteligt suk, der åbenbarede hans faderlige sorgers bitterhed, men han skammede sig næsten over dette anfald af svaghed, for idet han blæste flere tykke dampskyer af sin pibe for at skjule sin uvilkårlige rørelse, tilføjede han: "Krigen er et råt og ædelt håndværk, chevalier! Et håndværk, der skikker sig for sådanne adelsmænd som os, der ikke besidder andet end hjelm og sværd; for én glimrende handling kan grundfæste hele Deres militære lykke, og oven i købet må man i Deres alder besidde ærgerrighed. Det er ikke som i min, da man har tjent kongen, da man føler sig lykkelig ved at bo i fred i sine forfædres gamle hus, at dyrke det land, som de har efterladt os, og således at afvente det øjeblik uden frygt eller anger, da man trykker sin søns hånd for sidste gang!"

Derpå tilføjede den gamle efter et øjebliks tavshed: "Ak, Gud give, at i det mindste denne sidste glæde bliver mig forundt, og at det må være dig, mit barn, især dig!"

"Min fader, min fader, hvilke sørgelige tanker," råbte chevalieren.

"De har ret," sagde oldingen, idet han på ny undertrykte et anfald af sørgmodighed. "De har ret. Og jeg ved ikke, hvorfor disse tanker opstår hos mig netop mere i dag end andre dage! – De har ret, for på mit ord, jeg snakker som en tåbe. Bliver De ikke to eller tre måneder hos mig endnu, som Téméricourt for nylig skrev til os? Siden De altså er her, vil vi ikke tænke på de mørke udsigter, som jeg ved Gud burde rødme over. Vi vil nu kun tænke på det forestående besøg i Eudreville. – De må deltage i denne skål, som jeg vil bringe, om ikke for andet, så i

et glas cider, da De ikke vil drikke vin!" sagde herr de Saint-Marc, idet han hævede sit bæger.

"Fru de – "

Men pludseligt åbnede Jeanne døren med sådan en støj, at den gamle standsede midt i sin skål.

"Hvad er der på færde? Er Hyrdinden besat af Gobelin, som du siger, eller har føllet forslugt sig, siden du kommer farende her ind som en stormvind?" råbte oldingen muntert, idet han satte det fulde bæger på bordet.

"Gud ske lov, nej nådige herre. Buddet fra Rouen er kommet med dette brev."

"Godt, så giv knægten en forfriskning. Kom ikke igen, før jeg kalder på dig." Derpå tilføjede han, idet han gav sin søn brevet. "Se, hvad det indeholder, chevalier."

På våbnet, skriften og farven af de silketråde, der efter den tids skik forenede begge voksseglene, havde chevalieren allerede genkendt et brev fra sin kaptajn. Uvilkårligt foruroliget, sagde han til herr de Saint-Marc: "Dette brev er fra vor fætter, herr de Téméricourt, min fader."

"Så læs det hurtigt," råbte den gamle herre med bekymret nysgerrighed.

Des Préaux begyndte med sitrende stemme at læse, idet han afvekslende blev rød og bleg.

Herr de Téméricourt skrev til herr de Saint-Marc, at der var sket store forandringer siden hans sidste brev, at han mod sin forventning allerede ville forlade Paris inden otte dage for at sejle til Malta, og der overtage befalingen over en galej, der var bestemt til Candia. Han forslog derfor herr de Saint-Marc at sende ham chevalieren for at denne kunne overvåge dette

felttog, efter hvilket herr de Téméricourt var overbevist om at kunne skaffe sin unge slægtning en ansættelse som galejkaptajn, eller lade ham optage i ordenen som ridder, hvis han følte tilstrækkeligt kald til at aflægge løftet.

Skønt herr de Téméricourts forslag var meget antageligt, og måtte krone des Préaux' og hans faders forhåbninger, kom dette uventede brev dog på et så ugunstigt øjeblik, at det dybt bedrøvede dette beskedne hus' beboere, i stedet for at glæde dem.

Da August des Préaux var færdig med at læse, sagde han ikke et ord, bøjede hovedet, og hans skønne ansigtstræk antog pludselig et udtryk af tilintetgørende kummer.

Herr de Saint-Marc tog brevet, gennemlæste det endnu engang med den største opmærksomhed, og hans ærværdige åsyn røbede ligeledes den grusomste smerte. Efter nogle minutters pinlig tavshed sagde oldingen med fast, tilsyneladende resolut stemme: "Téméricourt handler som en god, redelig slægtning. Det tilkommer os, min søn, at vise at vi er værdige til så megen deltagelse. – Téméricourt rejser om otte dage, man behøver fire eller fem for at komme dertil med postvognen. – I morgen eller i overmorgen må De derfor bryde op, mit barn!" sagde den gamle, idet han mekanisk bankede den færdigrøgede pibe ud i bægeret, der endnu var fyldt med den kongelige vin, som han for et øjeblik siden havde så stor lyst til, men nu ville være forekommet ham mere bitter end galde.

"Rejse!" hviskede des Préaux med et udtryk af fortvivlelse. "Rejse!"

"Fat mod, mit barn!" sagde den gamle mand i en fast tone, skønt endnu med et nedslået blik. "Fat mod! Betænk, at De efter

endt felttog bliver galejkommandant. Det er altså højest et år, at De må væbne Dem med tålmodighed! Så kommer De igen hertil i Deres permissionstid, ser vore landarbejdere, giver mig Deres arm på vore spadsereture, og de aftener, vi ikke kører til Eudreville, fortæller De mig, når vi sidder ved kaminen, om Deres nye sørejser. Jeg fortæller Dem så, som sædvanlig, om mine gamle felttog, som De aldrig bliver træt af at høre på."

"Ja, min fader, men rejse! Rejse! Gud i Himlen! – Rejse!" gentog chevalieren, idet han fæstede et stift blik på sin fader, så gennemborende og fortvivlet, at den gode, gamle mand ikke kunne udholde det, men alligevel vedblev med sin fremhyklede ligegyldighed.

"Bah! Det er jo kun et år, og det går jo snart. De sidste fire måneder, som vi har tilbragt sammen, er forekommet mig som en dag. – Det var godt, du var til stede, mit kære, stakkels barn! Men da det nu ikke kan være anderledes, må vi vel omsider træffe en beslutning, ikke sandt? Man må være fornuftig, og desuden – og desuden, har jeg ikke en gang, under dine første felttog til Malta, været syv og tyve måneder, og en anden gang nitten måneder og fem dage alene? For pokker da, jeg døde da ikke af det, og med Guds hjælp vil jeg heller ikke dø denne gang! – Vore venner i Eudreville vil imidlertid sikkert ikke betragte skilsmissen så filosofisk, som vi to!" tilføjede den redelige gamle, idet han meget flygtigt tørrede øjnene, og højt og hurtigt fløjtede en trompetmarch af regimentet Heudicourt.

Herr de Saint-Marcs sidste ord: *Vore venner i Eudreville*, synes at bringe hans søns smerte til det højeste, men bragte ham samtidig ud af den sløvsindethed, han var hensunket i. Han rejste sig rask op, og sagde med tungt hjerte: "Tilgiv, min fader,

tilgiv mig! Men overraskelsen – den pludselige afrejse – skilsmissen –"

"Ih for pokker, De har grund til at være bedrøvet," sagde den gamle herre, idet han afbrød ham. – "Men du må straks sige til Jeanne, at hun skal spænde Hyrdinden for, for vi må spilde så lidt tid som muligt, for at få sagt farvel til vore venner. Gå nu og klæd Dem om, chevalier, og kom hurtigt tilbage."

En halv time senere begav fader og søn sig bedrøvede på vejen til Eudreville.

Dette slots herskere, marquis og marquise de Vilars, skal vi nu gøre læseren bekendt med.

12. Marquise de Vilars

Louise-Anne de Sarrau, den gang marquise de Vilars, var en datter af den berømte Claude de Sarrau, der var kendt blandt det syttende århundredes lærde under det latiniserede navn Sarrovius, for det var den gang meget almindeligt brugt hos de lærde, der brugte deres beundring for et af oldtidens skønneste sprog til denne besynderlige misbrug af formen.

Herr de Sarrau blev født i Guyenne hen imod slutningen af året 1598. Han nedstammede fra en gammel, adelig, protestantisk familie der i landet, og var kendt for den iver, med hvilken han dag og nat forsvarede den reformerte religions grundsætninger. Efter lange og alvorlige studier beskæftigede han sig ivrigt med filosofi, historie, lovgivning, jurisprudence, og uddannede sine således udvidede kundskaber ved granskninger i sin tidsalders sprog og litteratur. Han stod derfor også i en levende og udbredt brevveksling med alle udmærkede lærde i Tyskland, Frankrig, Italien og Nederlandene, og hvor iblandt man i særdeleshed nævner Freinsheim, Casauban, Erasmus, Heinsius, Scaliger, Saumaise, Balzac, Samuel Petit, kardinal Vemba, Vossius og endelig herr van Groot (Grotius) for hvem herr de Sarrau skrev fortalen i hans *Epistolæ ad Gallos*.

Herr de Sarrau var meget retskaffen, arbejdsom og driftig. Endnu meget ung var han allerede parlamentsråd i Rouen, og udøvede dette embedes strenge funktioner med den puritanske og redelige alvorlighed, som den gang udgjorde grundtrækket hos alle indflydelsesrige medlemmer af den reformerte religion.

Kaldet til hoffet i Paris, var han kort efter blandt de embedsmænd, som blev sendt til Rouen for at udgøre det interimsstyre, der var opstået ved forvisningen af Normandiets parlament, som kongen eksilerede, fordi det havde vægret sig hårdnakket ved at antage flere edikter. Herr de Sarrau udviste i denne vanskelige og kildne stilling en forsonende ånd, der samtidig var så fuld af værdighed, så velvillig og så upartisk, at han bevirkede det forviste parlaments tilbagekomst. Han bevægede kongen til at tilbagekalde en overilet befaling, uden at Normandiets parlaments uafhængighed og privilegier blev krænket.

Da dette ærinde var lykkeligt udført, vendte herr de Sarrau tilbage til Paris, og rygtet om hans sjældne kundskaber og hans store dyder var allerede den gang så udbredt, at mange fremmede filosofer og lovgivere spurgte ham om råd på mangfoldige punkter, som angik jurisprudence, historie eller lovgivning, og samvittighedsfuldt fulgte hans kendelser. Christine af Sverige havde bedt herr de Sarrau om at være hendes korrespondent. Dette var en misundelsesværdig udmærkelse, som den strenge protestant i begyndelsen optog med stor kulde. Den ædle mand gjorde sig kun med vanskelighed fortrolig med den tanke at knytte en så hyppig omgang med den grusomme, hævngerrige og udsvævende dronning, men overvundet af Christines bønner, og især af tanken om, at han kunne benytte den indflydelse, som den kronede amazone tilstedede ham, til at gøre godt eller forhindre ondt, samtykkede herr de Sarrau deri. Størstedelen af de understøttelser og opmuntringer, som Christine lod tilfalde fattige eller miskendte lærde, var en følge af den vise og

indsigtsfulde anbefaling, som de fik af denne dydige lærde, der døde den 30. maj 1651, efterladende sig en syttenårig søn, en elleveårig datter og en enke, der kun overlevede ham med et år.

Sønnen tog navn efter et len, Saint-Brie, og trådte ind i et kavaleriregiment, datteren, Louise-Anne de Sarrau, som talen her er om, rejste efter sin moders død med en af sine tanter til Rouen.

I sit syttende år gjaldt frøken Louise de Sarrau med rette for en af de mest fuldkomne kvinder i provinsen. Hendes skønhed var virkelig ualmindelig. Hendes ånd var udmærket, bestemt og besynderlig i alt, hendes dyder rene og hendes ynde fortryllende. Ulykkeligvis kunne så mange sjældne egenskaber ikke bringe i forglemmelse, at hun var forblevet det afskyelige kætteri tro, som hendes familie havde været smittet af gennem lang tid.

Således siger en af Louises samtidige, en eksalteret katolik, der trods sin trosiver giver et sådant portræt af hende.

Hendes tante, frøken de Sarrau, en knarvorn, trættekær person, lod hende smerteligt savne sit faderlige hus' rolige alvor, men smuk, stolt og tavs tillod Louise sig intet beklagende eller bebrejdende ord. Da hun var fyldt sit attende år, foreslog hendes tante hende flere glimrende partier, for Louise besad godser med næsten 20.000 livres indkomster.

Blandt andre bejlere til hendes hånd udmærkede sig også herr de Guéyremont, herre til Eudreville og Boudeville, en adelsmand fra provinsen Chàteauneuf og Thimerais.

Herr de Eudreville var ung og rig. Han blev opdraget på sit slot af en svag moder, havde aldrig forladt sin provins, og besad alle de egenskaber og mangler, som var naturlige ved en sådan

landlig opdragelse. Var han på den ene side uvidende, adelstolt, en spiller, tåbe og en mere end lystig kumpan, var han igen på anden side dristig, åben og højmodig.

Det være nu tilbøjelighed, overilelse, ligegyldighed i henseende til sin fremtid, eller at hun længtes efter at undgå et længere ophold hos sin tante, kort sagt, Louise ægtede, da hun var atten år gammel, herr de Eudreville.

Næppe var seks måneder forløbet, før Louise var den ulykkeligste kone i verden.

Som det ofte går, havde herr de Eudreville giftet sig uden egentlig at vide hvorfor. Måske var det en følge af den tilbøjelighed, som en så smuk pige, som Louise måtte vække, måske også det ønske at behage sin moder, der næsten døde af længsel efter at blive bedstemoder. En smule egennytte, og måske også fordi den unge herre bildte sig ind at være ked af det tomme, støjende liv, som den tids landadelsmænd førte på deres godser. Men herr de Eudreville havde, ved at give efter for de overfladiske bevæggrunde, der bestemte ham til at indgå denne forbindelse, åbenbart handlet overilet, og uden virkelig at føle nogen inderlig tilbøjelighed, der på en vis måde ville have gjort hans giftermål nødvendigt. Uegnet til længe at føre et stille, husligt liv, beklagede han snart at have givet slip på sit ungkarlelivs larmende glæder, og tilstod Louise det med stor råhed.

Denne bar alt, tålte alt, og græd i enrum bitre tårer over den fejl, hun begik ved så dårligt et valg, men i verdens og sin mands øjne virkede hun altid, om ikke lykkelig, dog i det mindste rolig og hengiven.

Da Normandiets unge adelskabs blomster så hende så forladt, hyldede de hende på det ivrigste, men Louise opførte sig så kyskt, og alligevel dog så artig og venlig, at den unge kones morals uforanderlige renhed aldrig blev angrebet, og trods dette fik hun ingen fjender. Efter at have båret denne sørgelige eksistens to og et halvt år, døde hendes mand af følgerne af farligt stik, som han havde modtaget ved et orgie, og i sit fire og tyvende år var Louise enke og moder til to børn. Man kan tænke, at den unge kones faste karakter forstod at benytte den frygtelige lærdom, som hun havde fået. Ifølge en temmelig forståelig inkonsekvens så og håbede hun fra nu af kun lykken i en stilling, der var ganske modsat den, i hvilken hun før havde lidt så grusomt. Hun havde derfor allerede forud med fasthed besluttet at afvise enhver ung landjunker, der skulle være tåbelig nok til at anholde om hendes hånd. Man vil se, om hun udførte dette forsæt med sin sædvanlige fasthed.

Vi må berette, at et af de mest fremstikkende og påfaldende træk i denne kvindes store karakter var en urokkelig troskab i at opfylde ethvert frivilligt givet løfte. Denne ubøjeligt stærke vilje, denne hellige troskab mod den svorne forpligtelse, syntes at være hende så medfødt, at herr de Sarrau den 10. juni 1649 skrev i et brev til Grotius om den dengang niårige Louise følgende:

> For tre dage siden har en ulykkelig doktor forskrækket mig mere, end De vil kunne tro, og Gud være lovet, at jeg ikke har mistet min datter. Hun er næppe ni år gammel, og doktoren gav hende undervisning i den romerske historie. I anledning af Regulus' selvopofrelse, et træk, som doktoren priste meget, sagde min stakkels Louise stolt, *at*

> *hun ville udsætte sig for samme skæbne for at holde et afgivet løfte.* Hendes lærer sagde i en spøgefuld tone: "Nå, jeg er er overbevist om, at De ikke vil holde Deres løfte, hvis De lover mig ikke at spise i to dage." – "*Kan man det uden at dø?*" spurgte barnet. "Bestemt!" svarede tossen. "*Nuvel, så lover jeg Dem intet at spise i to dage!*" sagde min stakkels lille bestemt. – De, min ven, som kender min datters utrolige frimodighed og fasthed, der hos os er så kendt, at man som sidste bevis sædvanligvis anfører: "*Frøken Louise har sagt det*, eller *frøken Louise har set det*" – De forstår min skræk, da jeg kender min datters ubøjelige karakterfasthed for nøje til at kunne tvivle på, at hun vil holde sit løfte til sidste øjeblik. Selvfølgelig kunne, min ven, hverken trusler eller bønner, hverken mine eller hendes moders tårer, bringe hende fra hendes forsæt, og Louises kraftige helbred og stærke ånd var nødvendige, for at lade hende overstå denne frygtelige prøve i så ung alder, som hun i øvrigt udholdt med en beundringsværdig stoicisme. Til min skam tilstår jeg, at jeg nu er stolt over det, men at hendes fasthed har gjort mig meget ulykkelig i to dage.

Vi har alene omtalt dette barnlige træk, fordi det viser sig højst karakteristisk, og borger for den ubrødelige opfyldelse af enhver ed, som denne unge kone senere måtte aflægge. For hendes reneste dyd var altid streng opfyldelse i dens videste udstrækning af svorne pligter. Eftersom hun altså frivilligt havde ægtet herr de Eudreville, og frivilligt lovet ham troskab, ville ingen menneskelig magt, trods hendes ulykkelige eksistens, have kunnet bringe Louise til at svigte sin troskab, så længe hendes mand endnu levede. Det troede hun i det

mindste, og det følgende vil tilstrækkeligt bevise, at hun besad denne sjældne, kraftige vilje. – Vi vender dernæst tilbage til tildragelser, der fulgte efter herr de Eudrevilles død.

En af herr de Sarraus venner, der havde kendt Louise som barn, herr Honoré des Mallortiérs, marquis de Vilars, en redelig mand, var kommet til Rouen for der at opslå sin bolig, efter han havde tjent tappert som brigadér ved musketererne. Louise blev den gang, omtrent et år før herr de Eudrevilles død, netop hjemsøgt af den heftigste kummer. Herr de Vilars var den gang otte og fyrretyve år gammel. Hans tidligere fortrolige omgang med herr de Sarrau, hans godhed, hans adel og hans strengt redelige karakter bevægede den unge kone til at betro sig til ham alene, for at anråbe ham om hans medlidenhed, hans bistand og hans råd. Hun fandt hos herr de Vilars en så faderlig og alvorlig deltagelse, så vise råd, så velgørende trøst. Han vidste ved sin værdige og imposante adfærd to gange at virke så fordelagtigt på herr de Eudreville, at Louise følte sig gennemtrængt af den inderligste og uforanderligste taknemmelighed mod denne lige så pålidelige som tro ven.

For at fatte os i korthed, beretter vi, at den rige og smukke enke, efter i to år at have søgt blandt den mængde, der anholdt om hendes hånd, efter en mand, som hun kunne elske; og da hun ingen fandt, der var hende værdig, mere end nogen sinde følte sin forlegne stilling. Hun havde en søn og en datter at opdrage, en betydelig formue at bestyre, og ville kun gifte sig igen med den visse udsigt til at blive lykkelig. Hun tilbød derfor pludseligt en dag herr de Vilars sin hånd.

Man kan forestille sig den overraskelse, der greb den sidste, der i to år dagligt havde hørt Louises klager over hendes

forgæves søgen og håb. Han modtog derfor heller ikke hendes tilbud. Han undskyldte sig med sin alder, sin alvorlige stemning, sin lyst til ensomhed, alt sammen ting, der sikkert er meget dårligt egnet til at lyksaliggøre en ung kone, der efter en sørgelig og smertelig fortid turde stille store forventninger til fremtiden. Med et ord, han erklærede ligefrem, at han havde været for meget hendes faders ven, han var endnu for oprigtigt hendes, til nogen sinde at gøre sig til medskyldig i en sådan dårskab.

Louise svarede på dette med den ædle frimodighed, på hvilken man endnu vil se hende give så mange beviser: "Indtil nu har jeg ikke følt for nogen, hvad man kalder kærlighed; det er uden tvivl min bestemmelse aldrig at lære denne lidenskab at kende. Jeg begik den fejl at gifte mig den første gang uden overlæg med en ung mand, der besad den blanding af gode og slette egenskaber, der lod mig tro på en, om ikke aldeles fuldstændig, så dog i det mindste negativ lykke. Jeg har grusomt bedraget mig. – Senere så jeg mig omgivet af mennesker, der forekom mig at ligne mere eller mindre min første mand, måske tog jeg fejl af deres fortjenester eller af sandheden, men jeg er overbevist om, at mit hjerte ikke skuffede mig, og af dets indtryk vil jeg ene og alene lade mig lede. Med et ord, min stilling er nu således, at jeg vil gifte mig igen og min tilbøjelighed for Dem, min ven, er så stor, at jeg tilbyder Dem min hånd endnu gang. Kærlighed har jeg aldrig følt. Jeg elsker heller ikke Dem, og ved ikke, om jeg nogen sinde skal lære denne lidenskab at kende, men det ved jeg, og lover jeg Dem uden ed, overbevist om, at De også vil tro mig således, fordi Louise har sagt det, som min stakkels fader plejede at

sige, det ved jeg altså, at jeg i mit liv ikke vil tilsidesætte den ringeste af de pligter, som jeg pålægger mig, hvis De vil have mig til Deres kone. Jeg er Dem evig taknemmelig, fordi De så beredvillig ydede mig Deres bistand, og mine følelser for Dem vil den sidste dag i mit liv endnu være de samme, som i dag. Mit eneste øjemed og min faste vilje skal være at gøre Dem lykkelig."

Hvor påfaldende et sådant tilbud også må synes, hvor besynderligt et samtykke efter en sådan tilståelse også er, ægtede herr de Vilars, der selv var rig, dog den unge enke. Fra dette øjeblik af var Louise den lykkeligste kone, og herr Vilars ønskede sig daglig til lykke med sin beslutning.

Som anført, boede herr og fru de Vilars på slottet Eudreville, og tog kun sjældent på forretninger til Rouen. Herr de Vilars havde i forvejen kendt herr de Saint-Marc, des Préaux' fader. De havde deltaget sammen i felttogene i Nederlandene og Italien. Da derfor herr de Vilars efter sit giftermål med Louise kom til at bo i nærheden af Préaux, opstod en nøje og venskabelig omgang mellem de to våbenbrødre.

Lidt efter lidt blev denne forbindelse på en måde til vane og til en uundværlig fornødenhed for Préaux' og Eudrevilles beboere, der kun var omkring en mil fra hinanden. Fru de Vilars, der mere og mere lærte at skatte herr de Saint-Marcs gode, redelige egenskaber, og som fandt behag i hans søns naturlighed, sluttede sig med inderlighed til barnet, hvilket ved Louises giftermål med herr de Vilars var omtrent tolv år gammelt, og som hun elskede med den slags næsten moderlige tilbøjelighed, som en kone på tre og tyve år kan føle for et barn af den alder.

Nogen tid derefter rejste Auguste, chevalier des Préaux til Malta, og blev der i omkring tre år. Da han vendte tilbage til sit hjem, var han ikke længere nogen dreng, men en smuk yngling, hvis ædle egenskaber, et regelmæssigt, strengt og farefuldt liv hurtigt havde udviklet.

Louise så derfor Auguste igen, først med fornøjelse, og siden med levende deltagelse. Den tilbøjelighed, som den unge kone nærede for ham, steg så at sige i samme grad, som hun indså det uretfærdige i sin fordom, for hun havde ventet ved hans hjemkomst at finde det noget overmodige og stolte væsen hos ham, som man på en måde er berettiget til at vise i den alder, når man så ung allerede har fægtet tappert, og som bevis derfor stolt kan fremvise et hæderligt sår.

Men som sagt, Auguste vendte tilbage, som han var rejst, ligefrem, naturlig og god. Han talte kun ugerne om de lejligheder, ved hvilke han havde udmærket sig så meget, men fortalte derimod med ungdommens naive ynde eller ild om afvekslende eller nye indtryk, som synet af ukendte lande havde gjort på ham, om hans bitre fortvivlelse, når han så de stakkels tyrkiske slaver græde under galejfogedernes piskeslag, hans ømme, vemodige drømme, når han en skøn, orientalsk nat sad på skansen af den forgyldte *kapitana*, og tungsindigt betragtede den stjerneklare himmel, idet han tænkte på sin fader og de venner, som han have efterladt i Eudreville.

Efter sin hjemkomst fra sit første felttog så Auguste des Préaux Louise næsten hver dag. Fru Vilars lod ham fortælle om hans rejser, for hun fandt en uendelig fornøjelse i at være en tavs tilhører, når den blide, velklingende stemme skildrede forfærdelige skibbrud og blodige kampe. Undertiden lukkede

den unge kone drømmende øjnene, og indbildte sig, at hun var en ridderdame, og at hendes page sad ved hendes fødder, og læste op for hende af en gammel krønike, der var skrevet med ridderlig og rørende ligefremhed.

Atter andre gange følte Louise en ubeskrivelig angst ved at tænke på, at dette barn, så ungt endnu, allerede havde gennemgået alle disse farer, at det var lige så blidt som godmodigt, lige så smukt som helhjertet og godt, og at tilfældet alligevel belønnede disse sjældne egenskaber så dårligt, at herr de Saint-Marc var fattig, og at hans søn tit måtte føle sin egenkærlighed smerteligt såret, når han stod i tjeneste med unge, rige, pragtelskende volontører.

Da Auguste derfor brød op til sit andet felttog, fulgte Louise sit hjertes tilskyndelse, og benyttede den list og gave til at forstille sig, som er så speciel for kvinderne, når de helt overlader sig til deres rørende og højmodige følelser. Hun gjorde herr de Vilars, der ligeledes nærede den inderligste deltagelse for den unge chevalier, til sin fortrolige, og bad herr de Saint-Marc om at måtte købe en mængde småting til Augustes ekvipering.

Da alle indkøb var gjort, blev det en let sag for fru de Vilars, med hjælp fra sin mand, at indbilde herr de Saint-Marc, at han hidtil var blevet skammeligt bedraget af sine indkøbere, for denne gang var kniplingskraverne, klædningsstykkerne, smykkerne og båndene, der skulle fremhæve hans søns smukke ansigt, så billige, at de næppe kom op på den ringe sum, som den gode olding havde sparet sammen hvert år til chevalierens ekvipering. Efter disse foræringer fulgte snart kostbare og skønne våben, som herr de Vilars skænkede Auguste som en

erindring om sit venskab, samt et smukt skærf, som Louise havde broderet til ham i fine farver og hvilket hun bad ham bære på samme måde, som en ridder fra de eventyrlige gamle dage ville have båret det.

Kort sagt, disse foræringer blev gjort med så stor hjertelighed, så meget venskab, og på så belejlige tider, at selv den mest pirrelige person ingen grund ville have fundet til at vægre sig ved at modtage dem. Oven i købet var Auguste des Préaux af en af disse højere og mere sjældne karakterer, som aldrig skammer sig ved at modtage en velgerning, fordi de føler sig i stand til at gengælde det på en ædel måde.

Auguste rejste altså igen til Malta.

Denne gang følte Louise skrækkeligt hans fravær. Hun troede næsten, at dette indtryk skyldtes den forandring, som chevalierens afrejse havde frembragt i det daglige liv på Eudreville. Men snart bemærkede hun det modsatte, for efterhånden tænkte hun næsten uophørligt på Auguste, uden derfor at savne ham mere.

Med sin bekendte frimodighed og åbenhed, tænkte Louise indgående over, om hendes religiøse hengivenhed for herr de Vilars havde lidt den mindste forandring, men hun bemærkede uden forbavselse, at en så ren, så hellig tilbøjelighed var så uforanderlig som sandheden, og at hun hverken var blevet svagere eller stærkere. For Louise havde måske anset dette symptom for at være begyndelsen til falskhed. Fru de Vilars opdagede derfor for første gang, at hun *elskede*. – Denne opdagelse, der måske for enhver anden ville have været frygtelig og fordærvelig, forskrækkede hende ikke, og hun vedblev at skue ind i fremtiden med rolighed, tillid og alvor.

Og hvorfor skulle Louise også have skælvet? Hendes almægtige forsæt, aldrig at bryde sit givne ord, var ophøjet over enhver forførelse, enhver rus, enhver menneskelig vilje. Hun rødmede ikke over sin kærlighed til Auguste, fordi hun vidste, at hun bestandig ville være herr de Vilars kærlighed værdig, for hos ophøjede sjæle udspringer angeren næsten altid ved en sammenligning mellem det som var, og det som ikke mere er, eller det, som er, med det, som skulle være. Men i Louises liv, i hendes levende hengivenhed for hendes mand var og blev intet forandret. Hendes deltagelse for barnet Auguste var blevet kærlighed, men genstanden for den rene, kyske kærlighed erfarede aldrig noget om det, og en vane, der havde bestået i flere år, tillod Louise at skrive med en næsten moderlig ømhed de rørende beviser på godhed, som hun fremover stadig ville give Auguste. Hendes hemmelighed tilhørte derfor hende alene, og den uudslettelige bevidsthed om, at denne hemmelighed var tilstrækkelig til at gøre hende lykkelig. Hvad mere havde hun vel også kunnet ønske, hun, som var fast overbevist om, at mere var umuligt, *fordi Louise havde svoret det*.

Den unge kone hengav sig altså uskyldig, lykkelig og sikker til denne kærlighed, og mindede sig desuden følgende grundsætning, som hendes fader tit havde gentaget for hende i hendes barndom: *Når man har et kraftigt hoved til at trodse svimmelheden med, kan man se ned fra en betydelig højde, og man finder da en rig nydelse i, hvad der bedøver og styrter almindelige karakterer i fordærvelse.*

At de slutninger, som man kan drage af denne grundsætning, har narret mange kvinder, der troede sig sikre, at fru de Vilars havde gjort bedre i at bandlyse kærligheden fra sit hjerte, eller i

det mindste betage den lejlighed til at vinde i styrke, at de temperamenter, som vakler mellem evig troskab og en strafværdig tilbøjelighed, billiger tilståelser, men at sand, glødende kærlighed, og den strenge, alvorlige dyd ikke tilsteder det samme, er muligt. – Her er talen ikke om en forskellighed i meninger, men om en kendsgerning, og når vi påstår, at Louises lidenskab var inderlig, sand og kysk, vil fortsættelsen af denne fortælling bevise det kun alt for godt.

Man kunne måske også svare, at det havde været Louises frimodighed mere værdigt at tilstå hendes kærlighed for herr de Vilars. Også dette er muligt, men hun gjorde det ikke, og man vil undskylde hendes handlemåde, eller i det mindste forstå den, når man betænker, at man i enhver menneskelig karakter genfinder den *menneskelige* betingelse, nemlig fuldkommenheden. Oven i købet anså den unge kone, der var vis på aldrig at krænke sin troskab, det for overflødigt at aflægge sin mand en tilståelse, der dog altid er krænkende for den, som modtager den, hvor klog og hvor lidet forfængelig han end måtte være.

Under Augustes andet felttog levede Louise altså af erindringen og i håbet. Hun fordoblede sin opmærksomhed og forekommenhed for den gode herr de Saint-Marc, og ventede med øm og urolig nysgerrighed på chevalierens tilbagekomst. Hun fulgte ham for resten skridt for skridt, for Auguste skrev flittigt til sin fader, og denne havde gjort sig det til en lov at åbne sin søns breve i sine venners nærværelse.

Begavet med den gennemtrængende takt, den skarpsindighed, der udmærker kvinder så meget, havde Louise i brevene fulgt den kærlighed, som erindringen om hende

havde vakt i Augustes hjerte, fra dens første fremspiren til den viste sig med lidenskab, skønt brevene kun omtalte Eudrevilles beboere med den varmeste taknemmelighed og hengivenhed.

I denne utvungne brevvekslings søde og melankolske hjertesudgydelser havde hun opdaget tusinde hentydninger, der var indirekte og måske uvilkårlige, men altid ømme og træffende. Hans omtale af visse egne og blomster, af melodier, som han havde sunget til théorben, viste hende, at ethvert indtryk, som chevalieren havde modtaget på Eudreville, havde slået dybe rødder i hans sjæl. Dernæst havde han også tit sendt små foræringer til fru de Vilars' børn, ubetydelige gaver, men ligesom brevene sendt med så megen venlighed, at deres værdi ikke blev taget i betragtning. Det var galante, rørende opmærksomheder, hvori Louise henrykt opdagede nye beviser på Augustes kærlighed, denne hendes hjertes perle, denne skjulte skat, som gjorde hende så lykkelig.

Fru de Vilars ønskede slet intet videre fra det tidspunkt, hvor hun havde vished om at være elsket af den, som hun tidligere havde været i moders sted. Hvis hun alene elskede ham, blev den dydige og velgørende indflydelse, som hun havde til hensigt at udøve på ham, indskrænket eller vel også tilintetgjort. – Da han derimod elskede hende, blev Louises forhåbninger ubegrænsede, for hun kendte chevalierens ædle og rene karakter godt nok til at være overbevist om, at han, stolt og nøjsom, også ville leve for en lidenskab, der var lige så inderlig og uforanderlig, som kysk og alvorlig.

Louises anelse skuffede hende ikke, for ved Augustes tilbagekomst fra sit andet felttog havde hans skønne og sjældne egenskaber udviklet sig endnu mere og den inderlige

kærlighed, han følte for Louise, skønt han troede, hun ingen anelse havde om det, vakte hos des Préaux søde drømme, der ville have været tilstrækkelige til at sikre ham mod de sørgelige dårskaber, eller den for tidlige, vanærende elskov, hvis den strenge sædvane, som herr de Téméricourt pålagde alle sine undergivne, ikke allerede havde gjort det.

Da Auguste i begyndelsen af året 1669 kom tilbage til Préaux, var han atten og Louise ni og tyve år gammel.

Det var vinter. De lange aftener gik hyggeligt ved kaminen i den rummelige salon på slottet Eudreville. Auguste, hans fader, Louise, herr de Vilars og en gang imellem en godsejer fra nabolaget, dannede alene den lille, fortrolige og venskabelige cirkel, hvor der altid herskede rolige og tilfredse hjerter i gensidig tillid og stille munterhed. Ofte læste man i fællesskab. Undertiden uddrog herr de Vilars af Porte-Royals strenge skribenter en solid og grundig belæring, for Louises gemal var meget indtaget i jansenismen og stod i brevveksling med Nicole, Arnauld, de Sacy, mænd, der med streng retskaffenhed forenede sjældne kundskaber og oldtidens simpelhed i sæderne. – En anden gang var det derimod en satire af Boileau, et brev af Pascal, eller et nyt lystspil af Molière, som den gode herr de Saint-Marc forelæste med komisk lystighed, ligesom han også med meget barsk stemme læste Corneilles stolte vers. Førhen skiftedes også Louise og Auguste til at læse højt af *Andromache* og *Britannicus*, som Racine samme år havde tilegnet herr de Chevreuse, og aldrig har den inderligste og meget religiøse digters guddommelige poesi fundet mere inderlige eller mere religiøse fortolkere. Ofte lagde man også bogen til side, og et ord, et billede, en erindring gav anledning til lange

kommentarer, alvorlige samtaler, og ligefrem til levende debatter. Herr de Vilars' alvorlige grundighed og sindige måde at udtrykke sig på, var da vidt forskellig fra den brave herr de Saint-Marcs hidsige ytringer, eller fra Louises iver. Hun besad en glimrende, dristig, naturlig, omfattende forstand, som imidlertid fra tid til anden forledte hende til paradokse og falske meninger, så snart det kom an på grundigt at udvikle, under hvilke betingelser den strenge opfyldelse af et givet løfte kunne blive en fordærvelig overdrivelse. For Louise var endnu altid det samme ubøjelige barn, der med fare for at dø af hunger og styrte sin fader i fortvivlelse, intet spiste i to dage, fordi hun havde lovet det. Hos Auguste vidnede tanker, sprog, overbevisning og tro om en lutret og ren sjæl, der oplystes herligt af en uendelig kærligheds glimrende stråler. Ofte satte Louise sig også ved klaveret, spillede et stykke af en opera af Lully, og forenede sin blide stemme med Augustes ungdommelige, kraftige sang, eller også tog hun sin théorbe, og akkompagnerede de alvorlige og harmoniske toner, som herr de Vilars, der var en fortrinlig musiker, aflokkede sin bas. Undertiden morede man sig også ved de komiske portrætter, som des Préaux skalkagtigt skitserede, eller man gennembladrede nysgerrigt de samlinger af prospekter og dragter, som han havde samlet på sine felttog til fru de Vilars, der selv tegnede meget godt.

Således var det lykkelige, fredelige liv, som man hver aften, i forventning om et godt måltid, førte på Eudreville. Kun når det sneede for voldsomt, eller frosten gjorde vejene for farlige, blev herr de Saint-Marc og Auguste natten over på Eudreville, i

stedet for at vende tilbage til Préaux, og morgenen efter rev de sig kun med besvær løs, idet de sagde: "Til vi ses i aften!"

Et så behageligt liv – så dobbelt behageligt for Auguste – blev nu grusomt forstyrret af herr de Téméricourts brev. Man begriber derfor chevalierens smerte, da han brød op med sin fader for at sige farvel til sine venner på Eudreville.

13. Slottet Eudreville

Eudrevilles slotsur havde netop slået syv. Luften var klar, og solstrålerne, der allerede faldt på skrå, kastede gennem store, udklippede åbninger en stærk belysning på det gule sand i en lang gang af bøgetræer, der dannede en uigennemtrængelig løvhvælving, hvis symmetrisk velklippede sider dannede, så at sige, murene og vinduerne i dette triste løvgalleri. I enhver af disse åbninger stod en urtepotte af japansk porcelæn med store røde og blå blomster. Potterne havde en simpel, men elegant facon, og hvilede på en fod af granit, og indeholdt hver et orangetræ med en kugledannet, klippet krone.

Ved enden af denne løvgang, der ydede et i sandhed grandiøst skue, så man som perspektiv en klippegrotte, hvorfra der udsprang et vandfald. Det flød først i en stor muslingeskal af hvidt marmor, der blev båret af fire tritoner af samme stenart, men snart flød vandet over randen og blandede sig med de blåligklare bølger i et stort, rundt bækken, der var omgivet med blomstrende grønsvær og i midten forsynet med et springvand, som hævede sig til en betydelig højde. I denne allé spadserede herr og fru de Vilars langsomt op og ned med hinanden.

Sladrende med Louise holdt herr de Vilars en halvt åben bog i hånden. Hans klædedragt bestod af en vams og en kort kappe af sort fløjl. En guldkæde med en medaljon hang omkring hans hals, og hans filthat var smykket med en karmoisinrød fjer. Samme farve havde også hans strømper og båndet på hans kniplingskrave. Denne mand, som den gang var seks og halvtredsindstyve år gammel, havde et alvorligt, roligt ansigt,

der vidnede om en velvillig, eftertænksom og fast karakter. Han havde brune øjne og gråt hår, hans gang var imposant og hans vækst høj, fri og let, for han var kun spinkel af legemsbygning. Ved en ringe forandring af hans klædedragt havde man kunnet antage ham for den ædle original til et af van Dycks prægtige portrætter, og som om tilfældet havde villet gøre denne lighed fuldkommen indtil detaljerne, slikkede en herlig, hvid langhåret spids, som den også hyppigt findes på den berømte malers værker, af og til herr de Vilars smukke hånd.

Louise gik ved siden af sin mand. Hun var, som sagt, ni og tyve år gammel og af middelhøjde. En kjole med slæb og af perlegråt og rødt changeant taft, besat med venetianske kniplinger og prydet med lysegrønne båndsløjfer, der fremhævede hendes snehvide skuldre, viste hendes fortryllende talje, skønt hun bar et af disse svære snøreliv, som man den gang brugte. En ejendommelighed, som Louise havde tilfælles med fru de Montespan, var at hun, skønt hun havde det smukkeste blonde hår, havde ganske sorte øjenbryn og øjenhår. Hendes store øjne var af den mørke, gennemsigtige, blå farve, som ved visse strålebrydninger synes regnbuefarvet. Tvært imod den kinesiske skønhedslov steg hendes øjenbryn ikke op mod tindingerne, men sænkede sig meget mere i en ædel, antik bue. Hendes lemmer var yppigt rundede, men trods dette havde Louise en lang, smal hals. Hendes pande var høj, hagen spids, hendes ansigt ovalt og lidt langagtigt. Den lille røde, nydelige mund sad temmelig nær ved hendes fine ørnenæse, og bidrog i særdeleshed til at give hendes ansigtstræk et beslutsomt udtryk. Alt i hendes ædle ansigt røbede den viljekraft, den mægtige selvbeherskelse, som fru de Vilars besad

i så ualmindelig høj grad, og hendes faste, sikre blik vidnede desuden om den mest fuldkomne sjælsro.

Denne skønne sommeraften gik altså herr og fru de Vilars med langsomme, afmålte skridt op og ned i den allé, hvis imposante regelmæssighed vi har forsøgt at skildre. Deres rolige underholdning åndede den velgørende sikkerhed, den gensidige tillid, der lokker sjælen til at hengive sig til sine ømmeste indtryk, til at røbe sine skønneste tanker og at vugge sig i sin fantasis drømme: Øjeblikket, da den højeste fortrolighed finder sted, i hvilket man kan sige alt uden at frygte at støde på tvivl eller mistanke.

"Min ven," sagde Louise, "lad os standse et øjeblik, og rigtig nyde den herlige, stille aften! Lugter du ikke også rosernes, hyldens og rønnetræets liflige duft! Min Gud, hvilken sød vellugt! Se også, hvor yndigt solen går ned! Der er himlen endnu blå, men længere borte rødmer den allerede af dagens sidste stråler! Hvilken guddommelig farveharmoni i disse afvekslende, mørke og blændende masker, der stråler af klarhed eller er indhyllet i mørke! Se også, hvorledes der nede ved foden af det gamle slot Tournebu, hvorpå blot de sorte tinder er forgyldte, solstrålerne bryder gennem løvet. Se, hvorledes den stille, klare sø afspejler purpurhimlen, og hvorledes luftens varme tone meddeler højenes mørke azur et violet skær i horisonten! Min Gud! Hvilken yndig Claude Lorrain har skabningens herre her så venligt udstillet!"

Efter at de endnu en stund stiltiende havde betragtet det beundringsværdige landskab, som var opstillet for dem, fortsatte hun, idet hun lænede sig mod en af porcelænsvaserne: "Finder du ikke, min ven, at beskuelsen af så herlig en natur

udvider og opløfter sjælen? Over for et sådant maleri vil jeg aldrig kunne anse en slet handling for mulig!" – Den unge kone vendte ved disse ord sit ansigt, der skinnede af lykke og mild alvor mod den døende sol, der syntes at omgive det med en helgenglorie, ligesom de italienske malere i det sekstende århundrede malede omkring deres englehoveder.

Herr de Vilars, der var blevet stående sammen med Louise, og havde hørt og betragtet hende med et slags religiøs beundring, svarede efter en kort, udtryksfuld pause:

"Du ved ikke, Louise, hvem jeg tænker på, når jeg beundrer din skønhed i den skønne natur?"

"Nej, sig mig det."

"Ak," svarede herr de Vilars, "jeg må bekende min afskyelige egoisme, men jeg tænker på mig selv. Ja, mit hjerte føler denne henrykkelse, denne bedøvelse af lykken, i hvilken Gud skulle kalde os til sig. For i sandhed, Louise, den lykke, som er givet menneskene, kan ikke overgå denne. Og alligevel burde jeg i syv år have vænnet mig til ikke at undre mig mere, for ved dig anser jeg med hensyn til lykken, ethvert overmål ikke blot for muligt, men også for sandsynligt."

"Og jeg – kan jeg vel nogen sinde drømme om at få en sandere, mere pålidelig og med mig alvorligere beskæftiget ven?"

"Måske – måske, men denne sikkerhed, denne sandhed, denne pålidelighed er dog kun en følge af årene, mens i din alder, Louise enhver dyd, enhver god egenskab er en ynde mere! Du er derfor også virkelig, trods din ligefremme og åbne karakter, den farligste troldkvinde i verden!"

"Hvordan det? Du gør mig næsten bange," sagde Louise oprømt.

"Upåtvivleligt. Jeg vil, med den sjældneste oprigtighed, gøre dig en tilståelse. Du har gjort mig til det hovmodigste menneske på jorden, thi fordi du syntes at være lykkelig, har du fået mig til at tro at min alder, min alvorlighed, min modbydelighed for verdens glæder, harmonerede med dine tilbøjeligheder, så du ikke havde kunnet gøre noget bedre end at vælge mig. – Jeg beder dig, beundrer du ikke det hovmod, der er opstået af denne tro?"

"Hvad jeg er stolt af, min ven," svarede Louise muntert, "er, at jeg ikke kan overtale dig til at tro det, men bevise dig det, og at jeg bragte det så vidt med dig, at du ikke sørger over din tabte ungdom."

"O, hvad det angår, Louise, så vil jeg ikke gælde for en større filosof, end jeg er. Tvært imod, det bedrøver mig meget, at jeg ikke længere er ung, men sandt nok har jeg dig at takke for, at jeg ikke misunder andre deres ungdom, og det er allerede meget!"

"Og det, min ven, kommer deraf at du besidder den høje visdom at tro dig lykkelig eller rettere at gøre dig lykkelig!"

"Se dig godt for, Louise, se dig godt for! Når du roser mig sådan, tildeler du dig selv langt mere ros, end du tror. For jeg har ofte bemærk et, at et af de mest fremherskende træk i din karakter er, at du ikke alene selv bedre end nogen anden ved at affinde dig i din stilling, men også forstår at gøre andre deres behagelige."

"Virkelig, min ven, tror jeg, at man ved fornuft og udholdenhed kan føle sig tilfreds i enhver stilling, når den blot

er ærefuld."

"Hvor ofte, Louise, har jeg ikke hørt dig styrke vor værdige nabos mod. Du trøstede, du beroligede ham, opvejede altid en bekymring med en forhåbning, og når han beklagede sig over sin søns bortrejse, talte du om dennes hjemkomst."

"Men det skar mig også i hjertet for den stakkels herr de Saint-Marc. For ved du, min ven, det er meget tungt for ham at have tre sønner, og af dem kun en, som han kan elske, og fra denne ene at måtte skille sig så ofte med mulighed for ikke at se ham mere."

"Ak, Louise, hvor godt begriber jeg hans frygt og bekymring ved ethvert nyt felttog, for du må tilstå at aldrig har den faderlige ømhed skælvet for et mere bravt, og værdigt barn!"

"Ak, aldrig, aldrig! Så ædel, så stolt, så kæk og dog alligevel så oprigtig og god! Hvem vil ikke føle en levende deltagelse for denne sjældne, skønne karakter! Hvem vil ikke elske Auguste!" sagde Louise levende, uden at den svageste rødme farvede hendes ansigt, uden den mindste, indvortes forvirring, og i samme åbne, tillidsfulde tone i hvilken hun hidtil havde talt med herr de Vilars.

"Men Louise, hvilke vise, ædle råd har du ikke også givet ham? Hvilken oprigtig tilbøjelighed har du ikke vist ham siden hans barndom? Med hvilken øm, moderlig omhu har du ikke foreskrevet ham den bane, han skulle gå og med hvilken religiøs samvittighedsfuldhed, med hvilken iver, hvilken bestemthed har det stakkels barn ikke fulgt dine råd? Se Louise, det kommer af, at der i en smuk, dydig kvindes oplyste, velvillige bistand ligger en uimodståelig indflydelse, der opløfter sjælen, og gør den egnet til de mest guddommelige handlinger!"

Som Louise havde talt uforstilt og uden omsvøb, idet hun sagde åbenhjertet, hvad hun tænkte om ham, således lå der heller ikke i herr de Vilars ord, da han omtalte Louises tilbøjelighed for chevalieren, skjult det ringeste hykleri – ingen skjult hensigt, ingen skinsyge?

"Men hør," sagde herr de Vilars, da han hørte begge Louises børns muntre råb, "efter din Gabriels lydelige munterhed at dømme, turde jeg næsten vædde på, at vore gode naboer er kommet." Virkelig kom også straks efter herr de Saint-Marc og hans søn til syne ved den nederste del af alléen. Auguste holdt sin fader under armen, og Gabriel og Clara sloges om den anden hånd, som han havde fri.

Så snart børnene fik øje på deres moder, lod Gabriel sin søster beholde Augustes hånd, og skyndte sig triumferende hen til fru de Vilars, for at vise hende den lille galej, som den unge sømand havde lavet til ham.

"Nyheder, fru marquise," råbte herr de Saint-Marc, så snart hans venner kunne høre ham. – "Vi rejser!"

"De rejser?" udbrød Louise smerteligt forbavset. "De rejser!" Og hun kastede et spørgende blik på Auguste, der vendte hovedet bort for at skjule sin elendighed.

"Vi – det vil sige, denne stakkels knøs, der kommer for at sige Dem farvel," svarede herr Saint-Marc sukkende.

"Hvordan! Han rejser? – Å, Saint-Marc, forklar os dog, hvordan det så pludseligt er blevet bestemt?" sagde herr de Vilars, der også var blevet sørgmodigt stemt. – "Jeg tilstår, nabo, det nok er lidt pludseligt, jeg må underrette Dem om det," sagde den brave, gamle, "men mellem os sagt, foretrækker jeg straks at rykke ud med sproget, end at spilde tiden med mange

forberedelser. Med et ord, Téméricourt har for nylig skrevet til mig, og bedt mig sende ham min søn, som han vil tage med sig til Malta, og derfra til Candia. I morgen bryder Auguste op, og kommer nu for at sige Dem farvel."

Efter oldingen havde udtalt disse ord hurtigt og med brudt stemme, lettede han sin grå filthat, tørrede sveden af panden, og udstødte et suk.

Der opstod et øjebliks pinlig tavshed, som marquisen afbrød, idet hun bukkede sig ned til sin søn, og tørrede hans øjne, mens hun sagde: "Græd ikke sådan, Gabriel, Auguste kommer jo igen." Derpå rettede hun sig op, og smilende gennem to store tårer, der trillede ned ad hendes kinder, sagde hun med et blik på herr de Vilars og med beundringsværdig frimodighed: "I sandhed, jeg har også grund til at bebrejde det stakkels barn, at det græder!"

"Og vi, som troede at vi skulle beholde ham i to måneder endnu!" sagde herr de Vilars, idet han greb Augustes hånd, og med en forbavselse, der gav ham stof til eftertanke, så chevalierens ansigtstræk ganske fordrejet.

"Og jeg!" udbrød herr de Saint-Marc, "jeg, der i morges endnu talte om tusinde ting, som vi skulle foretage os i denne uge, og i næste og i den næste igen – mens nu! – dog Fanden i vold med Téméricourt, hans galej og alverdens øer, Malta og Candia medregnet!" skreg den gamle herre hidsigt, men så faldt det ham ind, hvor upassende udbruddet var, og han sagde til Louise: "Undskyld, fru marquise, men når man så pludseligt må skilles fra sit barn – !"

"Når man må skilles fra sit barn, min gode og dyrebare herr de Saint-Marc," sagde Louise med blidhed og fasthed, "må man

finde sig i det uundgåelige, og ikke berøve det aldeles den smule mod, det endnu har tilbage. Giv mig Deres arm, herr de Saint-Marc!" – og mens hun rakte Gabriel hånden, vendte Louise tilbage til slottet, fulgt af Auguste og herr de Vilars.

Da des Préaux betrådte alléen, blev marquien, som sagt, overrasket ved chevalierens usædvanlige bleghed, og den udtryksfulde fortvivlelse i hans ansigtstræk. For en så skarpsindig og eftertænksom mand som herr de Vilars var det klart, at Augustes dybe bedrøvelse havde en anden grund end afrejsen alene. Ved sine forrige felttog havde han også været bedrøvet, når han forlod sin fader og sine venner på Eudreville, men hans åsyn og holdning havde aldrig nogen sinde røbet så bitter, tilintetgørende smerte, og denne gang viste Téméricourt des Préaux oven i købet en udsigt, der egnede sig ganske til at trøste ham over en adskillelse, som omstændighederne vel nok fremskyndede, men hvorpå han dog alt for længe siden måtte være forberedt. Med et ord, herr de Vilars følte for første gang i sit liv en mistanke opstå hos sig, som han satte sig for at undersøge. Under den følgende samtale talte han derfor meget lidt, men iagttog meget.

Man vendte altså tilbage til slottet.

Slottet Eudreville var opført af røde teglsten, hvorimellem der, i en vis afstand fra hinanden, fandtes piller af hvide sten. Det syntes at være bygget i det sekstende århundrede. Den rummelige og skønne bygning bestod af en hovedbygning og to tilbagegående fløje, hvoraf den ene dannede et galleri, som om sommeren blev benyttet til salon. I denne trådte de omtalte personer ind i en meget sørgmodig sindsstemning.

Fem vinduer, hvorfra man havde udsigt til dammen og en stor del af parken, oplyste dette gemak, og en mængde familieportrætter fra det sekstende og syttende århundrede dækkede hele væggen, lige over for vinduerne. Blandt disse malerier og i baggrunden af det lange gemak, lige over for en uhyre stor kamin af tilhuggede sten, som stod i den anden ende, så man, i en prægtig, forgyldt ramme, Claude de Sarraus, Louises faders strenge og alvorlige skikkelse, malet af Lebrun, og i den tids magistratspersoners interessante dragt. Slottets mure var så tykke, at et hver vinduesfordybning udgjorde en slags lille kabinet, og i hver af disse fordybninger fandt man beviser på Louises mangesidige talent og alvorlige beskæftigelser – her en broderiramme med et påbegyndt broderi, der et bord med farver, et staffeli med et billede, eller en krystalvase med levende blomster, sådan ordnet, at de tjente som model, der igen en théorbe, et clavecin, en bas og flere nodestole med noder. I et andet vindue så man Louises yndlingsbøger, en slags håndbibliotek, der udgjorde en gren af det store slotsbibliotek, som var lige så rigt som fuldstændigt. Det femte af disse småkabinetter, det som lå nærmest ved kaminen, var på en måde Louises oratorium. Vinduet var ikke firkantet, men oventil spidset, og havde malede ruder. Ud til salonen var fordybningen indhyllet med dobbelte, røde damaskesgardiner, som Louise trak for, når hun ønskede at være alene i sin lille celle, hvis møbler var kunstfærdigt udskåret af kostbart træ. Man så her blandt andet en bedepult med rødt fløjlsbetræk under et smukt forarbejdet krucifiks af elfenben. Endelig var der en lille bogreol, prydet med det smukkeste bronzearbejde, og brillant indlagt med kobber, stål og koraller.

Den indeholdt Louises faders herr de Sarraus litterære værker, foruden nogle prædikener af hendes onkel, Isak de Sarrau, en berømt protestantisk gejstlig, som den gang boede i Bordeaux.

Det var blevet helt mørkt og, da man snart ville spise til aften, bragte tjenerne gule vokskerter i store krystalcylindre, som hvilede på fødder af forgyldt bronze. Cylinderne var kun åbne foroven, for at luften, der kom ind gennem de åbne vinduer, ikke skulle slukke lysene i dem.

I bevidsthed om at den bitre elendighed er tavs, ynder de fleste virkeligt bedrøvede, om ikke ligefrem frivole adspredelser, så dog en næsten mekanisk tidsfordriv, der så at sige tjener dem til støttepunkt, og i det mindste sparer dem den forlegenhed at føre en regelmæssig samtale. Marquisen havde derfor ladet et skakbræt bringe frem, og ved dette satte herr de Vilars og herr de Saint-Marc sig, og begyndte langsomt og stiltiende partiet.

Spillebordet, der var blevet sat ved siden af Louises oratorium, tillod den unge kone, der havde taget plads i dette, såvel at se på spillet, som at underholde sig med chevalieren.

"Hvor De er sørgmodig og eftertænksom," sagde Louise.

"Jeg rejser i morgen, nådige frue!" – I disse få ord lå så megen angst og fortvivlelse, at Louise blev dybt grebet derved, og herr de Vilars skælvede.

Marquisen fattede sig og svarede med rolighed og blidhed: "Eftersom rejsen er fast besluttet, må vi betragte den som allerede sket, og kun tænke på hjemkomsten, det eneste spørgsmål, som endnu kan interessere os." – Idet hun herpå henvendte sig til herr de Saint-Marc, spurgte hun: "Og hvornår

vil herr Téméricourt give os Auguste tilbage, min gode herr de Saint-Marc?"

Den gamle herre, der i nogle minutter, tilsyneladende med den alvorligste opmærksomhed, havde trykket sin finger på en af skakbrikkerne, som om han betænkte sig på et vældigt træk, skønt han i grunden kun tænkte på sin søn, svarede øjeblikkelig: "Ak, nådige frue, jeg ved det ikke og jeg tænkte netop på det i dette øjeblik." – Derpå tilføjede han, idet han henvendte sig til herr de Vilars: "Tilgiv, min ven, at jeg lod Dem vente så længe." – Med disse ord trak han uden videre overlæg en af brikkerne frem. "O, jeg undskylder Dem, min ven, for jeg tænker lige så lidt på spillet," svarede herr de Vilars alvorligt. – Og stiltiende fortsatte herr de Saint-Marc og hans ven partiet.

Auguste, der sad ved siden af fru de Vilars, syntes tilintetgjort, hans øjne var fæstet stift på gulvet, og kun sjældent slog han blikket op mod Louise.

Denne ville imidlertid bryde tavsheden, der pinte hende, og sagde derfor i en øm tone: "Lad os snakke lidt fornuftigt med hinanden, min stakkels modløse. – I omtrent fem måneder har De levet lykkelig hos Deres fader og blandt Deres venner. Jeg indrømmer, at der ikke findes noget mere behageligt, end en sådan eksistens, men nu tilbyder der sig en lejlighed for Dem til, med temmelig stor vished at opnå en grad, som De ellers næppe så snart kunne gøre regning på, og derfor må De deltage i et felttog et år, måske længere, måske kortere. Afrejsen er uventet og grusom, det indrømmer jeg –"

"Ja, nådige frue, meget grusom!" sagde Auguste, hvis smerte syntes at formildes noget ved Louises stemme.

"Ja," vedblev hun, "det er ubehageligt for Dem at måtte forlade Deres venner, men beholder De dem ikke alligevel? Vil De ikke blive savnet af dem? Ved De ikke, at De ved Deres hjemkomst vil finde dem endnu kærligere, fordi de lider ved Deres fravær? – Tro mig, Auguste, hvor ensom og forladt De også må forekomme Dem selv på havet, kan De dog altid sige ved Dem selv: Der findes et sted, hvor mit minde altid lever, hvor mit navn bliver nævnt med tro hjertelighed af min fader og mine venner – og med denne tanke kan man ikke være helt ulykkelig!"

"Ak nej, nådige frue, men sorgen dræber mig næsten!" tilføjede han til med hviskende stemme.

I dette øjeblik meldte hushovmesteren fru Vilars, at aftensmåltidet var serveret. Måltidet varede kun kort og blev nydt mismodigt, og selskabet vendte snart tilbage til salonen. Herr Saint-Marc satte sig nedslået i en stor lænestol og ventede for at bryde op sammen med sin søn blot på nogle anbefalingsbreve, som herr de Vilars var i begreb med at skrive, og som han ville give Auguste med til hertugerne af Vivonne og Navailles, hvilke generaler kommanderede ekspeditionen mod Candia under hertugen af Beauforts overbefaling.

Det var en skøn og venlig aften. Louise lod bringe stole ud på altanen, og bad Auguste at tage plads og vente på hende, da hun, efter sigende, endnu havde nogle befalinger at give angående børnene.

Auguste satte sig uden for galleriet. Snart steg månen glimrende op over en hundredårig egeskov, der lå til venstre for slottet. Dens blide skin udbredte en sølvglans over parkens fjerne mørke og regelmæssige masser. Stjernerne funklede på

himlens mørke azurblå. Luften var stille og krydret med orangetræernes duft. Kun af og til bevægede et let vindpust trætoppene og susede i bladene, men når denne lyd ophørte, indtrådte igen den dybeste stilhed.

Da Louise vendte tilbage gennem haven, var hendes gang så let, at hun kunne nærme sig Auguste og betragte ham, uden at han, hensunket i sine drømmerier, bemærkede hendes nærværelse.

Auguste havde støttet sig på en arm af lænestolen, og hans ansigt, der så op mod himlen, var helt belyst af månen. I de blide, yndige træk læste man en dyb smerte, der var fri for enhver egoistisk, hadefuld eller ondskabsfuld følelse. Han vidste, at han måtte lide, og han led. Han vidste, at han måtte forlade Louise, sin fader, sit smukke slot, på hvilket han havde tilbragt så mange, lange og skønne vinteraftener, så mange, muntre forårsaftener, og også børnene, der elskede ham så højt, samt den tarvelige bolig i Préaux, hvor han så lykkelig drømte sig på Eudreville! – Han vidste, at han måtte bytte alt dette med et råt, ubehageligt, strengt liv, og han forlod det med from, englelig hengivelse.

"Auguste," sagde den unge kone, der ikke længere kunne tåle at se det stakkels, lidende ansigt, "der er et skærf, som jeg har broderet til Dem. Mod, ædle hjerte, mod! – Disse tårer vil ikke være uden frugter. Farvel, Auguste endnu en gang farvel og tænk på, at De ikke bliver glemt her!"

Med denne stemme, denne tone for Auguste hånden over øjnene, tørrede sine tårer, greb smilende og fyrigt skærfet og kyssede det.

I dette øjeblik trådte herr de Vilars ind og bragte herr de Saint-Marc anbefalingsbrevene til Auguste.

Slotsuret slog elleve.

Marquien omfavnede Auguste med hjertelighed, og Louise rakte ham sin hånd til kys.

"Først i overmorgen," sagde herr de Saint-Marc til herr og fru de Vilars, "for i morgen bringer jeg mit barn til Rouen."

"Men er det også sikkert, De kommer tilbage?" sagde Louise.

"Helt sikkert! Préaux vil nu være for øde for mig, til jeg ikke skulle søge at undslippe det så ofte som muligt."

"Nå, endnu en gang, farvel. Lykkelig rejse og snarligt gensyn, min unge kaptajn!" sagde herr de Vilars.

"Farvel Auguste, farvel! De vil ikke blive glemt her!" sagde Louise.

"Farvel, nådige frue, farvel herr marquis!"

Og næsten kvalt af de med møje tilbageholdte tårer, tog Auguste sin fader under armen. Deres beskedne køretøj ventede. De steg ind, gitterdøren lukkede sig, knirkende i hængslerne efter dem, og snart hørte man intet mere – intet!

Efter at Auguste var gået, blev Louise siddende længe tavs og eftertænksom i den samme lænestol, i hvilken han havde siddet. Idet hun ville støtte sin hånd på stolens arm, kom den til at berøre et tårevædet tørklæde, det var Augustes!

Den unge kone tog det med en ubeskrivelig hjertebanken, og stak det, med en pludselig uvilkårlig bevægelse, i en af sine lommer. Hun blev derved skiftevis purpurrød og bleg, som om hun første gang i sit liv havde begået en slet handling.

Efter en times forløb vendte hun tilbage til salonen. Hun fandt der marquien, ligeledes hensunket i drømme.

Da han blev opmærksom på Louise, stod han op, greb hendes hånd og sagde med sin sædvanlige ømhed, dog med en næsten højtidelig stemme: "Louise, jeg tror, Auguste elsker dig!"

"Det tror jeg også," svarede Louise, idet hun trykkede hans hånd.

"Det ulykkelige barn," sagde herr de Vilars bedrøvet, og i den inderlige medlidende tone, der vidnede om hans urokkelige tillid til sin kone.

Dette er den lange og måske vel udførlige eksposition, som vi har ment at måtte forklare om dette dramas hovedpersoner: *Latréaumont, van der Enden, chevalier de Rohan, Auguste des Préaux, marquise de Vilars og frøken Renée Maurice d'O.*

Skønt udviklingen og opløsningen af eventyret, som i øvrigt er strengt historisk, adskilles fra ekspositionen ved et tidsrum af næsten fem år, anså vi alligevel denne for en historik nødvendighed. Er det i grunden ikke også interessant at granske en tildragelse, der hvis den var lykkedes, havde kunnet styrte et monarki og forandre Europas udseende, indtil dens mest skjulte kilder?

En ubetydelig normannisk adelsmand, Jules Duhamel de Latréaumont, ruineret ved sine laster og udsvævelser, lige så nødlidende som uforskammet, bliver fordrevet fra Frankrig og opsøger i Holland mennesker, som han kan bedrage. I Amsterdam finder han van der Enden, misbruger dennes fortrolighed, modtager af ham breve og understøttelser, der er

bestemt til at begunstige en uvis, men mulig opstand. – Han vender tilbage til Paris, i håb om at finde en misfornøjet stormand. Ved et besynderligt tilfælde finder han de fornødne egenskaber forenet i herr de Rohan. Vil nu den dengang mulige opstand bryde ud? Vil Frankrig på ny blive sønderrevet af borgerkrige? Nej, endnu ikke, for Latréaumont foretrækker, ved hjælp af Rohans rigdomme, at dele dennes lade og yppige uvirksomhed, i stedet for som oprører at udsætte sig for livsfare.

Således blev, ved en rå partigængers lune og lade sanselighed, denne så truende opstand udsat på ubestemt tid. Lige sådan forholder det sig med de steder, der set fra toppen af et bjerg, synes ganske i nærheden, men som på trods deraf er langt borte, fordi vejen slår tusinde usynlige bugter.

For den ensformighed og alle de omveje, som et tidsrum af fem år indeholder, vil vi imidlertid forskåne læserne, for desto snarere at bringe dem til slutningen af denne fortælling.

Hvis sammenligningen ikke må synes ærgerrig, ikke så meget med hensyn til de materielle kendsgerninger, der virkelig er, som vi har forsøgt at skildre dem, som formedelst selve midlerne, hvoraf vi betjener os ved dette vanskelige arbejde, vil vi ligne den del af fortællingen, som læseren har gennemlæst, med en klar flod, hvis udeltagende bølger hist og her afspejler de forskellige bredder, hvilke den på sit vildfarende løb beskyller: Ringe landsbyer og prægtige paladser, landlige boliger og stolte tårne, friske, grønne enge, vædet af morgenduggen, såvel som skove, indhyllet i aftenens skygger: Snart rosenrøde, sølvkantede skyer, der ledsager morgenrødens matte blå, snart gyldne stråler, der funkler på den azurblå

aftenhimmel – en rolig strøm, der med et ord afspejler alt, fra månens klarhed, fra stjernernes tavse funklen og indtil lynets flammer, der splitter de sorte uvejrsskyer.

Efter samme sammenligning bliver den følgende del af fortællingen, som læseren nu skal gøre sig bekendt med at ligne ved selvsamme flod, der sammentrængt efter utallige krumninger altid hurtigere og smallere, graver sit leje gennem vilde, øde, ufrugtbare egne, og snart forvandler sig til en rivende strøm. Den baner sig skummende vej mellem klipper og ruiner af alle slags, og styrter omsider ned i en bundløs afgrund.

4. del

Djævlehytten

14. Kabaretten De tre Skeer

Den 26. april 1674 var omtrent fem år forløbet mellem de tildragelser, som vi har omtalt, og de, der nu skal berettes.

Vigtige begivenheder havde fundet sted. Frankrig førte krig med næsten hele Europa, og havde blot en allieret tilbage, England, som var købt for de svære subsidier, som kabinettet i Versailles hemmeligt betalte til Charles II. Denne udsvævende, sorgløse og ødsle monark solgte således for usle penge den store indflydelse, som Storbritannien ville have kunnet udøve på den tids anliggender, og forblev døv for folkets hårde og nationale bebrejdelser. Dette var opbragt på Louis XIV, der trods den svorne troskab og sit udtrykkelige løfte, i søslagene 1672 og 1673 havde befalet sine admiraler ikke at deltage i de træfninger, som hans allierede englænderne leverede hollænderne. Storbritanniens såvel som de forenede provinsers republiks flåder kæmpede mod hinanden med sjælden uforsagthed og ruinerede sig gensidigt til fordel for den franske marine. Denne skulle, efter Colberts hensigt, der var mere politisk snedig, end den viste en streng æresfølelse, vinde ved begge de rivaliserende sømagters tilintetgørelse.

Men til lands gik det ikke sådan. Louvois rå almagt viste sig den gang i sin hele krigslystne og skæbnesvangre glans. Tre store armeer var på benene for at fortsætte en lige så tåbelig og ødelæggende krig, nemlig mod Riget, mod Spanien, de syv forenede provinser og næsten alle kurfyrster, som den unge prins af Oraniens snildhed lidt efter lidt havde fået til at bryde deres alliance med Frankrig. Den almindelige uvilje var steget til det højeste, og de frygtelige ødelæggelser i Holland og Pfalz,

der overalt blev hærget med ild, forhøjede stadig vreden mod den ubønhørlige Louvois, der havde givet befaling til disse ødelæggelser, såvel som mod kongen, der så skændigt tålte denne herskesyge ministers rå vilkårlighed.

Finanserne var oven i købet så udtømte at Colbert så sig nødt til at gennemføre de mest trykkende pålæg for at skaffe de uhyre omkostninger ved krigen og bestride Louis XIV.s afskyelige ødselhed. Louvois var tvunget til at gøre brug af militsen for at vedligeholde roen i landet, der var ganske blottet for tropper. Men denne indkaldelse af nationalmilitsen syntes så meget mere nødvendig, som foruroligende symptomer på en opstand begyndte at vise sig i Dauphiné, Languedoc og Bretagne. Provinsernes guvernører og intendanter måtte anvende den største strenghed for at jage de misfornøjede en skræk i livet, og forsøgte ved alle vegne at opkræve skatter, at skjule regeringens store svaghed.

Den tåbelige luksus, som Louis XIV fordrede af sine hoffolk, lokkede vel Frankrigs høje adel til hoffet, men mangen formue blev også revet ned i den brændende afgrund. Forpagterne, der havde beriget sig ved inddrivelsen af skatterne, lånte mod høje renter på godser, hvorover de ofte gjorde sig til herrer. Det ædle, frugtbringende bånd, der bandt jorddrotterne til deres godsers grund og beboere, eksisterede derfor heller ikke mere. Deres vasaller gennemskuede dem og da de måtte tåle havesyge forvaltere eller ukendte ejeres udsugelser, forsvandt den velgørende indflydelse, som det høje aristokrati til kongens nytte kunne have udøvet i provinserne. Hver dag rykkedes en af de tusinde rødder op, ved hvilke den gamle feudalistiske og monarkistiske bygning hang så fast sammen med jordbunden.

Trods de uhyre skatter, manglen på mennesker og penge, den almindelige utilfredshed og elementerne til uorden, var imidlertid den for nylig afsluttede borgerkrig hos de fleste endnu i så friskt erindring, at frygten for at se de tidligere ulykkestilfælde blive fornyet, undertrykte den hist og her udtalte hensigt, at fordre generalstændernes sammenkaldelse (som kongen i øvrigt 1658 havde lovet), en forsamling, hvor man ville rådslå om midlerne til at sætte grænser for Louis XIV.s fordærvelige og anmassende despotisme.

Med et ord, nationen lod sig lede af den slags sunde egoisme, denne rent personlige klogskab, som massen altid bevarer så længe de nylig overståede lidelser endnu er den i frisk erindring. Den indså, at nye uroligheder, ligesom under Fronden, blot ville gavne de ærgerrige og listige, der var vant til revolutioner, men at "Jacques Bonhomme", som man spottende kaldte den tredje stand, der af naturen var så lidt partigænger, ville komme til at betale gildet.

Således viste altså i begyndelsen af året 1674 misfornøjelsen sig mere almindelig og større i Frankrig end i 1669. Den udtalte sig endog undertiden temmelig tydeligt, men for at give den våbnene i hænderne og drive den til åbenlyst oprør, ville enten en kraftig, kæk ånds indflydelse have været nødvendig, eller et af de tilfælde, der kommer så uventet som den gnist, der sprænger et krudttårn i luften.

Knurrede imidlertid provinserne over afgifterne og rekrutteringen, forblev derimod Paris fuldkommen rolig, og forlystelser af enhver slags fortsatte dér uafbrudt. Blandt de forlystelsessteder, som den gang var berømte, nød intet et mere udstrakt eller fortjent ry end kabaretten De tre Skeer, der lå i

nærheden af kirkegården St. Jean, og som blev holdt af postejbagersken Guerbois. Her blev solgt den bedste burgundervin, som var at få i hele Paris. Den var så god, at marquis de Villarceaux, der havde drukket deraf, øjeblikkelig i sin nærværelse lod 500 flasker fylde med denne nektar, fordi han frygtede, at hans folk ellers ville blive narret.

I øvrigt kunne man på dette beværtningssted ikke købe store, lækre eller rigelige måltider, for retterne indskrænkede sig i almindelighed til fugle- og andet vildt, der på gæsternes forlangende blev stukket på spiddet. Man må imidlertid tilstå, at en steg aldrig er blevet bedre tillavet.

De tre Skeer var derfor hyppigt et samlingssted for den tids unge friskfyre, som der overlod sig til udsvævelser. De rummelige sale og små afsidesliggende værelser i denne bygning var fra middag til aften næsten altid fulde af gæster.

Udenfor døren så man bærestole, heste og kareter. Pager, lakajer og fakkelbærere, hvis bedøvende skrigen og hyppige slagsmål ikke vidnede om stor agtelse for de døde, der hvilede ganske nær ved på St. Jeans kirkegård, gjorde selskabet fuldtalligt. Herskabernes tvister, der ikke sjældent rejste sig ved spise- eller spillebordet, blev straks afgjort med kården i hånden, enten i en af salene i De tre Skeer, eller i en lille gade, der løb hen til kirkegården.

Ved disse højtidelige lejligheder stillede de adelige gæsters lakajer og pager sig i en tæt klynge for begge ender af den lille gade, for at spærre den for vagten, mens deres herrer sloges tappert i påsyn af en betydelig mængde vidner, og det trods den frygtelige strenghed, med hvilken duellerne var forbudte.

De herrer, der besøgte De tre Skeer, opholdt sig for det meste hellere i den fælles selskabssal end i særlige værelser, dels for at nyde det livlige skuespil, som den frembød, dels også for at more sig over forlegenhed og den kejtede adfærd hos ærlige spidsborgere, der, lokkede af tavernens ry, undertiden kom derhen for at se de tilstedeværende hoffolks ansigter og adfærd i nærheden, og således på en vis måde *inter pocula* at betragte de glimrende stjerner, der i almindelighed bevægede sig i en så meget højere sfære.

Denne dag kunne disse værdige spidsborgere ved et særdeles held få deres nysgerrighed tilfredsstillet til grunden, for eliten af den fornemme unge verden spiste i kabarettens store sal. Marquis de Chateauvillain, hertugen af Vitrys ældste søn, betalte et væddemål, som han havde tabt til vicomte de Dreux. Han havde indbudt flere af sine venner og blandt dem befandt sig også grev de Roquefeuille, abbed de Barfleur, grev de Marcilly, chevalier de Lusignan, og mange andre af de fornemste herrer.

Lige for døren syntes bordet ved hvilket disse herrer tronede at være et slags spottens tribunal, for hvilket det kejtede væsen hos alle dem, som betrådte eller forlod kabaretten, måtte forestille sig. Hoffolkene imponerede den gang endnu så meget, at disse uforskammethedens mestres uhyre, duftende parykker, bølgende fjer, silkevamse og broderede skærf, og endog det negligeante væsen, som den gang hørte til den højeste elegance, skaffede dem på en vis måde strafløshed, og ingen nyankommende blev forskånet for deres vittigheder eller sarkasmer, der blev udtalt højt, skønt med den pibende stemme, som på den tid var moderne.

Lykkelig derfor de borgere – som kendtes på deres klædedragt, på deres brune, sorte eller mørktfarvede kapper, deres små parykker, og trekantede hatte – som allerede havde taget plads. Var de imidlertid færdige med deres måltid, og forlod de kabaretten, udsatte de sig på ny for spot. Deres angst var af denne årsag lige så stor, når de gik, som de andres ved ankomsten.

Undertiden ville på trods af dette en kæk borger trodse dette frygtelige tribunal, svøbte sin kappe majestætisk om sig, trykkede hatten stolt på hovedet, og skred uforsagt forbi, men hans forlegenhed, som han indtil dette øjeblik havde lykkelig skjult, blev ofte pludselig blottet, idet han enten væltede et bord, som han uforsigtigt rendte imod eller trådte ind i et kabinet, som han forvekslede med udgangsdøren. Ved sådanne lejligheder udbrød herrerne i uudtømmelige drillerier, og borgerne stemte i af en barbarisk og hyklerisk fejhed.

En ulykkelig borger vakte en almindelig lydelig latter, da han med sin svære kappe rev al ting ned af et bord, som stod ved siden af ham. Ved larmen af de ituslåede kar greb den stakkels djævel, næsten ude af sig selv, flugten og man hørte pagerne og lakajerne forfølge ham med hånlatter over gården.

"*Par-dieu*," sagde chevalier de Lusignan til herr de Chateauvillain, "så du, marquis, hvordan den lille karl, der var så rød og rund som et æble, med fligen af sin kappe ødelagde den hele verden af tallerkener og glas, ligesom kometen, som Nostradamus truer os med?"

"Når man så ham springe sådan omkring, kunne man have taget ham for en ball, der fo'r vild i billardspillet!" råbte abbeden.

"Ved min sjæl, eller rettere ved Lucullus' hellige bug," råbte marquis de Chateauvillain, da han så kældersvenden træde ind med en tallerken øllebrød, "hvad er det da for en tysker eller en hest, der ustraffet kan tåle sådan forfærdelig miskmask?"

"Hvordan kan madame Guerbois tåle, at hendes hus sådan forpestes?" istemmede abbeden.

"Jeg må pine mit lugteorgans ualmindelige finhed med denne stank, til straf for min uhyre lækkermundethed," sagde marquien l den tids affekterede sprog.

Et tørt, flere gange gentaget: "Hm, hm!" røbede den ulykkelige ynder af denne ret. Det var en høj mand i grå klæder, og med et rødt ansigt, der blev som purpur, da han hørte denne spot.

Da kældersvenden gik hen mod det bord, ved hvilket han sad, så han op mod loftet og trallede en vise med det ligegyldigste væsen.

"Der er Deres øllebrød, mester Bernard!" sagde kældersvenden ondskabsfuldt med høj, skingrende stemme.

"Hvad vil De sige med Deres øllebrød, tossehoved? Hvem har forlangt øllebrød?" sagde det store menneske i en lav tone. "Spiser jeg sådan noget? – Bær det hurtigt bort igen, nar!" tilføjede han, idet han skød tallerkenen fra sig, og med et truende blik så på kældersvenden.

"Hvordan? Mester Bernard! De har ikke som sædvanlig forlangt Deres øllebrød? De har ikke sagt, at der skulle kommes et par fingerspidser god safran i den?" svarede kældersvenden, der skreg desto højere, jo sagtere det lange menneske havde talt, så alles opmærksomhed blev henledt på ham til mester Bernards store forlegenhed.

"Hvordan, det er hans vane?" råbte abbeden.

"Denne afskyelige ret er en vane?" tilføjede marquien.

"Hvilken græsselig sygdom!"

"Hvilken afskyelig unatur!"

"Han er ikke døbt!"

"Det er en tyrk!"

"Det er en jøde!"

"En maurer fra Mauretanien!"

"En hvid neger!"

"Det er den livagtige Djævel, for blot en helvedsånd kan fordrage denne ret."

"Vade retro Satanas!" råbte abbeden, idet han excorcisterede mester Bernard med sin gaffel.

Men spidsborgeren, som alle disse spottegloser bragte i harnisk, tabte tålmodigheden, greb skeen, trak uforsagt tallerkenen hen foran sig, og så adelsmændene, ligesom for at trodse dem, lige i ansigtet, langede til med skeen, lukkede munden op på vid gab, og søbede, idet han hele tiden betragtede herrerne stolt, en skefuld i sig af øllebrøden, der ulykkeligvis var koghed.

Ved det ansigt, som mester Bernard gjorde, idet han kastede skeen væk og stødte tallerkenen fra sig, opstod, som man vel kan tænke, en lydelig skoggerlatter.

Mester Bernard kunne enten ikke længere udholde smerten i sin forbrændte hals eller drillerierne. Han betalte sin regning, og løb rasende bort.

Vi har glemt at berette, at fra denne scene begyndte, havde en kældersvend fra den øverste etage spurgt sin kammerat i den store sal otte eller ti gange, om buddet endnu ikke havde bragt

den Hollandske Tidende, som den store herre ovenpå ventede med stor utålmodighed.

Mester Bernard havde derfor næppe forladt salen under almindelig latter, før døren igen gik op, og kældersvenden gentog sit spørgsmål: "Er den Hollandske Tidende ikke kommet? Den store herre ovenpå spørger med stigende utålmodighed efter den!"

Ked af den evige gentagelse af dette spørgsmål og måske også for at gøre sig lystig på kældersvendens bekostning, greb marquien spørgeren i halsbindet, trak ham hen til bordet og sagde:

"Skrighals! Vil du snart holde op med at forstyrre os hvert halve kvarter som et optrukket ur med dit råb: "Er den Hollandske Tidende endnu ikke kommet?""

"Nådige herre, den store herre ovenpå sender mig. Han er ganske forhippet på at få bladet, og har sagt til mig, at hvis nogen vil tage tidenden, skal jeg blot nævne ham."

"Hvem, og hvorfor?" spurgte marquien forbavset.

"Ej, nådige herre, fordi den store herre påstår, at hvis nogen fik lyst til at beholde den tidende, han vil have, vil hans navn alene være tilstrækkeligt for at få ham til at give slip på den."

Ved at høre denne besynderlige efterretning, tiltog den almindelige latter.

"Det er herr de Purceaugnac," sagde abbeden, "lige ankommet fra sin provins!"

"Eller herr de Sottenville!" udbrød vicomten.

"Men lad os dog høre, hvilket forunderligt, bedøvende, frygteligt, tilintetgørende navn denne stolte Artaban, denne avisliebhaver, har?" spurgte marquien.

"Det er herr de Latréaumont," svarede kældersvenden. "En herre, der er lige så høj som kirketårnet i St. Jaques, og altid drikker af et glas, der kan indeholde dobbelt så meget som andre."

"Latréaumont!" sagde marquien i en lige så forundret som foragtelig tone, derpå så han på sine venner og spurgte: "Begriber De dette uforskammede menneskes forvovenhed? Fortjener det ikke en alvorlig revselse?"

"Bah," sagde abbeden, "hvorfor?"

"Alligevel! Den stakkels Rohans skæbne bedrøver mig, og jeg vil tugte denne pralhans!"

I dette øjeblik hørtes oven over den almindelige selskabssal en vældig støj. En anden kældersvend rev døren hurtigt op og råbte: "Nå, Petit-Pierre, tidenden, tidenden! Herr de Latréaumont bliver utålmodig og vil slå alt i stykker deroppe! Du kender jo hans lune!"

"Jeg kan ikke gøre for det," sagde Petit-Pierre, og gik atter op, men i på vejen anbefalede han den tilbageblivende kældersvend på det indstændigste straks at lade ham vide, når tidenden kom.

"Og jeg, nar," sagde marquien, "jeg befaler dig tvært imod, at bringe mig tidenden!"

"Men nådige herre!"

"To louisdorer i drikkepenge eller tyve stokkeslag! Vælg!"

Valget var ikke svært. Kældersvenden stillede sig ved døren for at lægge mærke til, når avisen kom, og så, til trods for Latréaumonts frygtelige trusler, levere den til herr de Chateauvillain.

Vi vil nu opsøge Latréaumont i et af øverste værelser i kabaretten *De tre Skeer*.

15. Sammensværgelsen

På samme tid, som det lige beskrevne optrin fandt sted i den store sal i *De tre Skeer*, traf to mænd i et af madame Guerbois' små kabinetter alle anstalter til at holde et godt måltid. På grund af regnvejret brændte en lystig ild i kaminen, borddugen var fin og hvid, sølvtøjet skinnende, krystallet funklende. For rigtigt at gøre det behageligt for sine sybaritiske gæster, hvem de sædvanlige stole af nøddetræ ikke var gode nok, havde madame Guerbois overladt dem to magelige, fortræffelige lænestole fra hendes eget sovekammer.

Mens de ventede på stegen, sad de to selskabsbrødre med fødderne stemt imod kamingitteret og sladrede venskabeligt med hinanden. På samme tid tømte de en flaske ægte, fortræffelig burgunder, som herr de Villarceaux forstod så godt at bedømme, eller spiste nogle oliven, der var syltet i ingefær. Endelig trådte Petit-Pierre, en af opvarterne, ind, og satte et fad med to appetitlige vildænder og en saftfuld agerhøne fra Tresse, fra hvilke steg en vellugtende duft over bordet. Fuglene kom lige fra spiddet, og var stegt dejligt gulbrune. Ænderne blødte endnu noget, agerhønen var mere mørkogt og svømmede i en saft, der var krydret med lidt estragon og nogle skiver citron. Som en ganske nødvendig biret satte kældersvenden på den ene side af fadet en asiet med frisk, grøn karse, og på den anden nogle skiver skinke med sennepssauce og selleriknopper.

"Bravo! Ved den treenige Gud, det kommer i rette tid!" sagde en djærv stemme, som man allerede kender. "Et minut senere, og du havde ikke fundet andet end vore kårder og spænderne i

vore bælter, for vi havde ædt hinanden levende op, så sultne var vi. – Nu af sted, og lad mig ikke igen se dit grimme, flæskede fjæs, før jeg kalder på dig, og for tusind djævle, husk på, at bringe mig den Hollandske Tidende, så snart den kommer. Jeg gentager det den tiende gang, hvis nogen skulle forlange den, så sig ham blot, at jeg, jeg – hører du det, jeg vil have den! Ret dig efter det! Og ved pavens hellige bug, der ikke er så tom som min, sværger jeg, at denne advarsel må være tilstrækkelig! – Lad os nu være alene, og når du hører flaskerne gå itu, så betyder det, at de er tomme, og at du igen må bringe os friske. – Af sted, march!"

Kældersvenden forlod værelset baglæns under ærbødig bukken for oberst Latréaumont.

Latréaumont var nu seks og fyrretyve år gammel. Hans brutale væsen, hans soldateragtige adfærd, hans stolte overmod var stadig det samme, kun var han blevet betydelig tykkere. Hans kæmpemæssige vækst forårsagede imidlertid, at hans fedme ikke var alt for påfaldende.

Latréaumont havde helt nye klæder på og så strålende ud, fra hans hat og til hans æblegrønne silkestrømper, der næppe kunne spænde om hans uhyre og herkuliske lægge. Hans skarlagenrøde vams, besat med bånd af samme farve som strømperne, lod se en vest af *drap-d'argent*, der vel var mere end halvt opknappet, men alligevel næsten revnede ved hans korpulence. Oberstens ansigt var langt mindre karakteristisk end før, for den vældige knebelsbart fattedes, og den fyldige hage sluttede sig næsten umærkeligt til halsen, men hvad der gav den et besynderligt fremmed udseende, var den uhyre, sorte paryk, som satte hovedet i umiddelbar berøring med

skuldrene, der næsten blev borte under en skov af lånte hår, og hvorved partigængeren kom til at ligne en løve med sin manke.

Når man sammenlignede Latréaumont fra 1669, den knokkelrige, indskrumpede lurvede kæmpe, der var afmagret af allehånde savn og et eventyrligt livs uvished med Latréaumont fra 1674, vil man antage, at den sidste havde det rolige, overdådige liv, som han havde ført i fem år, at takke for sin uhyre fedme og sit tykke, blussende ansigt.

Oberstens selskabsbroder var en besynderlig kontrast. Det var et lille menneske på tredive år, magert, svageligt, kantet. Han var iført en sort vams og en kappe af samme farve. På hovedet bar han en kort blond paryk, og om halsen en skinnende hvid battistes halsklud. Hans frastødende, gule, indfaldne, hårde og kolde ansigt frembød intet bemærkelsesværdigt, undtagen hans klare, skelende øjne, der var ualmindeligt bevægelige og gennemborende. Øjnene sad meget nær ved den lange, spidse, koparrede næse, og gav hans fine, kloge ansigt en påfaldende karakteristisk lighed med måren eller væslen. Hans negligeante holdning og adfærd viste i øvrigt den største selvtillid. Han syntes at være meget fortrolig med Latréaumont, gav ham hans drillerier tilbage i samme mønt, og det ville have været vanskeligt at bestemme, hvem af disse to mennesker, der havde det største herredømme over det andet. Mens obersten var i færd med at skære stegen for efter alle kunstens regler, fyldte hans selskabsbroder, som var Jerome du Causé, herr de Nazelles, parlamentsadvokat i Paris, såvel sit som partigængerens glas. Før han imidlertid førte vinen til læberne, sagde han: "På Deres Brusseler-anliggenders gode fremgang, min gode Titan."

"Djævlen og i særdeleshed Monterey bønhøre os!" svarede Latréaumont, idet han klinkede med sin selskabsbroder på dennes skål. "Ved den treenige Gud, jeg ville træde den første, den bedste ågerkarl hundrede gange på maven, hvis den Hollandske Tidende var kommet."

"Tålmodighed, min ven. Den skal nok komme, såsom den sendes først hertil umiddelbart fra Holland. Men hvorfor skælder De altid sådan ud på de stakkels ågerkarle? Dem ruinerer man jo ikke længere, for som et fornuftigt menneske har De allerede for mange år siden selv overtaget denne forretning, for at alt derved kan gå til efter Deres smag."

"Men, kæreste, mine venner? Kan deres undergang være mig ligegyldig? Anser jeg ikke denne formue for min?"

"Viseligt tænkt! Minerva kunne ikke gennem Herkules' mund have talt mere fornuftigt."

"Tror De, for eksempel ikke, at det bringer mig til fortvivlelse, når Berryer, under et eller andet lumpent påskud forholder os, Rohan og mig, de sidste 8000 livres, som vi endnu har til gode af papa Guémenées arv? For Djævlen, skulle det ikke kunne bringe en i dårligt humør?"

"Hvordan, min elegante herre, så vidt altså er det kommet med Dem? De tærer på resterne af tilgodehavendet, ligesom man lever af levningerne af den foregående dags måltid?"

"Som De siger, kære! Vi gnaver på vore sidste ben, for selv ved trusler kan jeg ikke bevæge Berryer til at rykke ud med flere end lumpne 400 pistoler, der efter hans sigende er de sidste, og ved hjælp af en del af disse ser De mig i dag så opstadset, for min klædning er syet hos selveste Regniér, den mest fremtrædende

skrædder i Paris, min dyrebareste!" sagde kæmpen, idet han betragtede sig selv med velbehag.

"De er i sandhed prægtigt klædt, men det må have kostet betydeligt, for med det stof som fordres til en klædning til Deres Stormægtighed, kan man betrække en hel stue. I sandhed, herr de Rohan kan klæde ti venner som mig for det samme, som én som Dem."

"Ej, ser De da ikke, at jeg er blevet tyk med vilje for desto snarere at ruinere min Orestes, og at jeg stadig dagligt med forsæt forstørrer denne nye Pylades' runding," sagde kolossen, idet han slog sig på sin vældige bug. "På den måde regnes efter favne, i stedet for efter alen."

"Deres chevaliers pung er altså for øjeblikket lige så mager, som De er fed?"

"*Par Dieu!* Ville jeg ellers have skrevet til Monterey, for at få opstanden i Normandiet, som jeg forbeholdt mig som min sidste lækkerbisken, bragt i stand? Ja, min værdige ven, vi er ruinerede i bund og grund, ikke en sous er tilbage, vi er frie som en fugl i luften, som sigøjnerne! Vi kan slå vort telt op under den frie himmel og efterlade vore kreditorer en souvenir på i det mindste 100.000 livres! Og vi havde 500.000, da vi lærte hinanden at kende! – Hvor tiden løber!"

"Og denne ruin er to-tre års værk, oberst?"

"Fy, De dømmer falskt, kære. Vi er ordentlige folk, og gjorde os det til en pligt at gå til værks med en vis sparsomhed. Da jeg fik Rohan, skrev vi 1669. Altså 70, 71, 72, 73, 74 – det bliver næsten fem år, og De kan tro, når man har levet sådan, som vi i den tid har spillet højt, spist kostbart, ført et hus som en fyrste,

og rejst rundt omkring, så kan man virkelig ikke klage, når man er sluppet med lumpne 500.000 livres."

"Nej, i sandhed ikke, i særdeleshed ikke når man har fortæret dem i selskab med Deres Stormægtighed. Men var de 500.000 livres ikke prisen for hans embede som overjægermester, og herr de Rohans sidste hjælpekilde, efter at hans fædrenearv havde åndet sit sidste suk?"

"Ganske rigtigt! To dage efter jeg havde reddet hans liv i Fontainebleau, solgte han sit embede til den store Soyecourt, om hvem det, som De ved, hedder i visen:

Enfin Soyecourt
le brave et grand Soyecourt,
– a la cour
tant en estime,
toujours sert de rime
– a l'amour. Note 8)

"En jævn borgermand som jeg, min junker, forstår sig ikke på sådanne vittigheder. Men for komme tilbage til herr de Soyecourts forgænger: Man siger, at han af kongen fordrede sin afsked med en stolthed og en bestemthed, som ville have været den afdøde hertug af Rohan værdig?"

"Hvem? Rohan? Et bestemt menneske?" udbrød Latréaumont med en skoggerlatter. "Rohan et menneske med fast karakter? For Djævelen, hvor har Deres ringhed gjort af brillerne? Rohan bruser undertiden op, når had, stolthed eller misundelse beruser ham, men snart henfalder han igen til blødagtighed og ubestemthed. Rohan – det er et egoistisk, pirreligt og klynkende barn. Han skyr mig som ilden, og kan dog ikke undvære mig. Jeg er ham mange gange forhadt, og dog kan han

ikke bekvemme sig til at ryste sit ledebånd af. Han ligner også, om De vil, de kvinder, der bliver pryglet og ruineret af deres elskere, og alligevel hverken kan eller vil forlade dem."

"Men er De ikke bange for, de ærværdige svindler, at den ulykkelige, De har opirret, en dag kradser Dem?"

"Han? Hundrede gange har han sagt til mig: Det ville være en fejhed af dig at fornærme mig, for jeg føler, at det vil være mig umuligt at løfte mit sværd mod dig! – Det kommer også af, at han holder mig for en slags fætter af Satan – og dette slægtskab imponerer ham uhyre."

"Jeg ser da, at det er ren trolddom, min tykke slange, og at den sladderagtige og forgyldte fugl ikke vil undgå Dem!" sagde Nazelles med vantro og hånligt smil.

"De ler, ven, og i det gør De uret, for det første, fordi De derved fremviser fire store sorte tænder, der bærer sorg for alle deres brødre." – Nazelles havde virkelig stygge tænder. – "Og dernæst," tilføjede kæmpen med komisk medlidenhed, "fordi den skæbne, som har ramt en yngre søn af huset Rohan-Montbazon-Guémenée-Soubise, der har lige så mange navne, som De har tænder, slet ikke er til at le af."

"Gør Dem ikke lystig over mine tænder, min store Molos! Den stumme hugorm har heller ikke mere end to dårlige tænder, og dog er dens bid langt farligere, end den store, gøende bulbiders," sagde herr de Nazelles med koldblodighed.

"For Satan, Deres ringhed har ret! En fin gift er hundrede gange værre end et dygtigt bid! Det er noget, som De forstår at dømme, men alvorligt talt, Rohan kan ikke undgå mig, for ser De ven, vane og svaghed er frygtelige ting. Rohan hører til de væsener, der aldrig er bulder, men blot ekko. Og dernæst

underholder jeg ham, jeg får ham til at le, jeg sætter mod i ham og hundrede gange har han sagt til mig, han følte sig stærkere og mere resolveret, når han havde mig under armen. Og til slut, mellem os sagt, *mort-dieu*! – Har jeg ikke to gange reddet hans liv? Først ved Fontainebleau og nu for nylig ved belejringen af Maastricht, hvor jeg befriede ham fra en trop spurzheimske ulaner, der allerede havde lånt ham to dygtige sabelhug, som han ikke syntes at have lyst til at tilbagebetale dem."

"Fortræffelige og værdige ven, der ikke vil lade sin forhåbning til en sammensværgelse blive på valpladsen," sagde herr de Nazelles ironisk.

"Ved den treenige Gud, tror De, jeg ellers ville have bekymret mig om Rohans skind, eller spillet pelikan for ham? Hvis ulanerne var kommet mig på huggedistance, ville jeg ikke have snydt min klinge for dem, men i min alder har jeg dog kun i grunden gjort felttoget med for dukkebarnets skyld."

"Men, sig mig, hvordan kunne herr de Rohan, efter at han så stolt havde taget sin afsked, alligevel tjene som frivillig i kongens hær? Hvorfor forhindrede Deres Stormægtighed ikke dette? Frygter De ikke en anger, en tilnærmelse, en forsoning? – Og så til helvede med oprørsplanerne, der allerede en gang har været i fare under de spurzheimske ulaners sabler!"

"For det første må De vide, at selv den værste vejrhane ikke oftere skifter retning, end chevalieren skifter sind. Sådan har jeg over en snes gange hørt ham udbryde: "Ha, jeg vil dø lykkelig, hvis jeg i en god opstand kan drage sværdet mod kongen!" Og den næste dag sagde han til mig: "Ak, hvis jeg blot et år kunne stå sådan i yndest som Lauzun, ville jeg dø lykkelig!"

"Men endnu en gang, ven, vækker denne vankelmodighed, denne længsel efter at komme i yndest, da ikke frygt hos Dem?"

"Ej, for tusinde djævle, hvad bryder jeg mig om, at han har dette ønske, der dog kun vedbliver at være hjernespind? Tvært imod, jeg ved næppe, om jeg vil helbrede ham for det. Kender jeg måske ikke den store konge? Har Brissac ikke fortalt mig, at han er uforsonlig i sit had? Jeg kan af denne årsag være vis på, at vor kongelige balletdanser desto ivrigere ville springe ham på nakken, jo mere Rohan ydmygede sig for monarken, jo indstændigere han bad om tilgivelse for optrinnet i Fontainebleau – hvilket han da var fej nok til at gøre – jo ivrigere han forsikrede, at hans overilelse kun stammede fra det overmål af sorg han følte ved at se sig sådan hadet af kongen, *for hvem han nærede en så levende, lidenskabelig kærlighed som elskeren for den elskede?* Og hvad sker? Da Rohan ved fyrstinden af Soubise, hans kusine, lod bede om forladelse for optrinnet i Fontainebleau, har kongen svaret, han var henrykt over dette optrin, fordi han derved var blevet sin overjægermester kvit. Da Rohan ved sin slægtning lod bede om den ære at turde følge Hans strålende Majestæt i krigen, og der afsone sin brøde, har kongen svaret, at det stod enhver adelsmand frit for at kæmpe med, en militaristisk rang ville ex-overjægermesteren imidlertid aldrig få! – Da Rohan til sidst ved Maastricht havde fået den smøre, for hvilken han ikke er helbredet endnu, og med armen i sit skærf, idet han trådte frem for kongen og sagde: "Sire! Den ydmygste af Deres soldater beder Deres Majestæt om tilgivelse, fordi han ikke lod sig dræbe i Deres tjeneste!" – så kongen på ham, trak på skuldrene og vendte ham ryggen, uden at svare ham et eneste ord.

"Og da Rohan så sig sådan foragtet, blev han dog vel rasende? Den mine, De som en dygtig ingeniør havde anlagt, fængede?"

"Rigtigt, minen sprang! Rohan kendte sig ikke mere selv, og begyndte at tale om opstanden i Normandiet, hvormed jeg smigrede ham efter at vi var halvt ruineret. – For tusind djævle, han drømte nu ikke om andet end hævn, opstand og massakrering! Når han talte om den store konge, var tænderskæren hans kommaer og forbandelser hans udråbstegn!"

"Og danner gevinst og plyndring ikke undertiden spørgsmålstegnene i dette helvedessprog, som Deres Stormægtighed lærer så fortræffeligt fra sig?"

"Sjældent! Først kom hans had, for han indså nu tydeligt, at han intet mere havde at håbe af kongen. Jeg havde bedømt monarken rigtigt! Chevalieren hengav sig også på ny aldeles til mig. Hurtigt afsendte jeg den portugisiske købmand til Brüssel, og hvis man antager Rohans navn til fane for opstanden i Normandiet, så er chevalieren min, ligesom forbryderen tilhører bøddelen."

"Og han vil ikke tøve med at bringe sagen til udførelse?"

"Hvad kan han gøre? Han er ruineret i bund og grund. Når jeg af de sidste 1000 livres har betalt min klædning og dette måltid her, har jeg ikke tyve pistoler til overs. Oven i købet har han ikke en ven, der vover at nærme sig til ham, siden kongens vrede viser sig så hårdnakket. Han er min, siger jeg Dem!"

"Men hans moder, prinsessen af Guémenée?"

"Deres ringhed vil le? Ved De ikke, at jeg røvede ham muligheden for nogen sinde at lade sig se igen for denne ravnemoder, der oven i købet allerede hadede ham uforsonligt,

så hun bragte ham til med magt og med kården i hånden at borttage sine familiepapirer fra hôtel Guémenée?"

"Deres Stormægtighed må forlade mig, men i Paradisets Legende kan man let glemme nogle hellige. Men frøken Maurice d'O, der efter sigende i fem år skal have elsket ham med eksempelløs kærlighed?"

"Ha, ved Venus, det var mit mesterstykke! Fra det øjeblik jeg så denne skabning første gang ved jagten i Fontainebleau, hadede jeg den og frygtede dens indflydelse. Først, dyrebare hugorm, som De er, kom jeg på den ide at forlede Rohan til de største troløsheder, for derved at såre frøkenens forfængelighed. Endnu for nylig bevægede jeg ham til rejsen til Bayern, på hvilken kurfyrstinden forelskede sig så heftigt i chevalieren, at kurfyrsten jog ham bort, skønt denne, som man plejer at sige i jagtsproget, ingen spydhjort var, men snarere nærved at være en kronhjort."

"Nuvel, og Maurices kærlighed modstod så mange troløsheder?"

"For Fanden, ja! Hun er en helgen. Hun tålte alt, elskede sin troløse endnu højere, og denne lod sig derved undertiden bestikke og røre. For at nedbryde tilliden, fandt jeg nu på at forgifte denne rene, faste tillidskilde, ved at kaste skinsygens sorte mistanke i den. Med et ord bragte jeg Rohan til at tvivle om sin Maurices troskab, og, hvad der var bedre endnu, jeg ledte hans mistanke hen på d'Effiat og Lorraine, hans uforsonlige fjender."

"Men man siger, at frøken d'O lever meget tilbagetrukkent! Hvordan kunne De da få chevalieren til at tro Deres bagvaskelser?"

"Han tror på det, dyrebare hugorm, fordi han, ligesom alle små og svage sjæle er lige så stolt som skinsyg og mistroisk. Vished om det har han derfor ikke endnu, men hvad der min tro er endnu værre, han fortvivler! I dag tror han, at hun er tro, og at hun elsker ham, i morgen derimod er hun et sandt uhyre af falskhed! Med et ord, enhver varig indflydelse fra den kant er tilintetgjort."

"For Djævlen, Deres Stormægtighed kender verden. – Men frygter De ikke nu for, at han åbenbarer kongen sammensværgelsen for at få hans tilgivelse og igen komme i gunst ved hoffet?"

Latréaumont var et øjeblik eftertænksom, men derpå sagde han med tillidsfuldhed og overbevisning: "Nej, aldrig! trods alle hans laster, hans ubestemthed, hans svaghed, besidder han noget af sin store, ædle slægt, og dette vil ikke forlade ham her."

"Altså er Rohan ved Deres hjælp, min tykke ven, uden penge, uden slægtninge, uden venner, uden elskerinde, og oven i købet indviklet i en majestætsforbrydelse."

"Indviklet!" råbte Latréaumont. "Indviklet! Det give Gud! Hvis Monterey samtykker –" Derpå stampede han med foden og råbte: "Tidenden! Tidenden!"

"De får den helt sikkert og det først!"

"A propos om tidenden," fortsatte Latréaumont med en skoggerlatter, "finder De det ikke kosteligt, ven, at de kongelige bude gør sig den ulejlighed at bringe Montereys svar, en af Frankrigs fjenders svar på forslaget til en opstand i Frankrig, hertil, i en offentlig taverne? Må man ikke endnu under hjulet le ad, at de for enhver anden end mig, betydningsløse ord i artiklen fra Frankrig:

1. Man siger, at Hans Majestæt den 29. eller 30. vil begive sig til Compiegne, og udnævne to marskaller af Frankrig.
2. Man siger, at en overordentlig kurer ankommer fra Spanien. Note 9)

– hvilket egentlig betyder så meget som: *Herr de Monterey, generalguvernør i Nederlandene, samtykker nu, som for fem år siden baron von Isola samtykkede i, med Hollands og Spaniens penge og våben at understøtte en opstand i Normandiet, der har til formål at stifte en republik i Frankrig, som chevalier de Rohan skal* stå i spidsen for. – Ser De min ven, intet er mere bekvemt og sikkert for at undgå postinkvisitionen, for som sædvanlig bliver alle breve åbnet. Jeg finder denne måde at korrespondere på med statens fjender helt vidunderlig. Desuden, dyrebareste hugorm, får den portugisiske købmand, når den bevidste efterretning står i dagstidenden, befaling til at uddele os 50.000 gode louisdorer for at arbejde virksomt på opstanden, for revolutionen står i år i høj kurs."

"Kan De sige mig, om Deres Stormægtighed gør sig al den ulejlighed for at sikre herr de Rohan overherredømmet over den kommende republik Normandiet? Kan De desuden sige mig, hvad der bliver af denne herre, hvis opstanden lykkes?" spurgte Nazelles ironisk.

"Kan De sige mig, min ven, hvad man gør med fanen efter slaget? Kan De sige mig, hvilken del i regeringsforretningerne den guldbroderede lap, som er fæstet på enden af en stok, og som man kalder fane har?" svarede kæmpen med eftertryk.

"Jeg forstår, jeg forstår. Jeg har altså den ære at se det virkelige overhoved for den fri normanniske republik for mig?"

Latréaumont gjorde med komisk væsen et bekræftende tegn.

"Og hvad foretager man sig i Deres tilkommende besiddelser?" spurgte Nazelles. "Hvordan er stemningen i Normandiet?"

"For Djævlen! Man er ude af sig selv! Skatterne vækker bandsat harme. Adelen gø'r, parlamentet knurrer, og folket sukker, som grenen i stormvejr."

"Nok muligt. Men gø, knurre og sukke er ikke det samme som at bide, og ofte bringer pisken sådanne uforskammede knurpotter til fornuft."

"Og derfor, *mort-dieu,* stoler jeg også på ediktet om det nye pålæg om *tiers et danger* Note 10), såvel som om sammenkaldelsen af nationalmilitsen, hvormed man truer provinsen. Så vil de frygtsomme bjæffere dog formodentlig snart vise tænder."

"Den nye afgift er altså meget trykkende?"

"*Tiers et danger*-skatten trykkende? Nej, for tusind djævle, de er tvært imod meget lettende, for de berøver vore ciderdrikkeres svære pengeposer så temmelig nær halvdelen af deres indkomster."

"Halvdelen? Det er umuligt!"

"Meget muligt, alt for muligt, for skatten forholder sig som 13 livres til hver 30, som man ejer. De kan altså nok tænke, at når vore landjunkere tæller deres indkomster og siger: *Jeg har tredive?* og fiskalen så kommer og siger: "*Heraf tager jeg tretten!*" – vil de svare fiskalen med 13 millioner stokkeprygl, ledsaget af lige så mange millioner musketskud, hvis den store konges tropper skulle få lyst til at understøtte fiskalen."

"Meningen er, at til held for sammensværgelsen, forekommer dette pålæg mig uhyre. Normandiet fortjente derfor også at

føre en ten i sit våben, hvis det tålte dette kongelige plyndring."

"Men det bedste," vedblev Latréaumont med en skoggerlatter, "er, at denne karruselkonge selv samler og bevæbner adelen. Det, som ellers sædvanligvis vækker opsigt, nemlig at bevæbnede mænd samler sig i stort antal, bliver nu befalet i det kongelige edikt om opbuddet af nationalmilitsen. Er vore landjunkere imidlertid først en gang kommet på hesten, må det gå fandens til, om jeg ikke skulle drive de allerede misfornøjede frygten ud af kroppen ved at gøre dem begribeligt, at man vil sende dem til slagterbænken, og at det ville være bedre, de blev i deres provins for at forsvare deres rettigheder og deres penge mod Sultan XIV, end at de gik til Tyskland og lod sig hugge ned! Bider de på krogen, så bevisliggør jeg dem Hollands og Spaniens bistand. Jeg udråber Rohans navn til banner, og vi marcherer lige mod Quilleboeuf, hvor mine aftaler sikrer fjenden landing."

"Ej, ej! Deres operationsplan er endda ikke så gal, min store titan, men hvem blandt Deres landjunkere vil åbne ballet? Hvem vil give signal til opstanden? Det er det vigtigste. For De ved nok, at når på landet et kirketårn ringer med klokken, stemmer alle de øvrige i uden vide hvorfor, men ét dog må gøre begyndelsen."

"Nuvel, dette kirketårn vil min nevø være!" sagde obersten, idet han med et triumferende blik kastede sig tilbage i sin lænestol.

"Auguste des Préaux? De er forrykt! Hvordan, Auguste des Préaux? Des Préaux, Deres nevø?"

"Ja, des Préaux, min egen nevø, eller om De hellere vil, min søstersøn."

"Hvorfor så det? Auguste des Préaux, der, som De har fortalt mig, vil ægte den rige og smukke enke, marquise de Vilars, han skulle indblandes i Deres affærer?"

"Han vil blande sig i dem, siger jeg Dem, og netop fordi han ægter marquise de Vilars, denne unge og smukke enke, må han ikke alene være med i sammensværgelsen, men endda, som De siger, give tegnet med stormklokken!?"

"Vil han det?"

"Han vil!"

"Og hvorfor?"

"Fordi *jeg vil have det*!"

I den tone, i hvilken Latréaumont sagde disse sidste ord, lå en så fast, så urokkelig, så bydende overbevisning, at Nazelles ikke kunne holde sig fra at dele den for et øjeblik. Partigængeren var derfor også stolt af det indtryk, han havde frembragt, og sandsynligvis for at forstærke det endnu mere, tilføjede han:

"De føler vel, gode ven, at fru de Vilars, der mindst har 40 til 50.000 livres i renter om året, og ved sine herskabelige rettigheder kan stille hen imod halvtredsindstyve ryttere, samt i øvrigt er en særdeles dydig kone, som for sin skønne karakter er meget agtet og æret i hele Normandiet – De føler vel, at det er af største vigtighed at få denne smukke enke indviklet i sammensværgelsen, for ved hendes eksempel at animere og tilskynde vore rå landjunkere, der for størstedelen er frygtsomme og ubeslutsomme. Derfor vil aldrig en nydeligere nattergal have fløjtet så mange musefalke, natugler og rørdrumme sammen til fordel for fuglefængeren, hvilken fuglefænger er Deres ærbødige tjener."

En kort eftertanke syntes imidlertid at overbevise herr de Nazelles om det moralsk umulige i Latréaumonts påstand, og han tilføjede derfor i en ironisk tone:

"Men De føler også, min værdige fuglefænger, at netop fordi fru de Vilars er ung, smuk, rig, en enke og oven i købet forelsket i Deres nevø, des Préaux, der ligeledes skænker den dydige kone en dydig tilbedelse – De føler også, at hverken han, eller hun, som han snart ægter, vil stikke hænderne i Deres hvepserede!"

"Ved Ciceros forgyldte tunge, min tilkommende Demosthenes," sagde kæmpen med en skoggerlatter. "De dømmer som en filister! Netop fordi den smukke enke er rig og forelsket, vil hun deltage i sammensværgelsen. Netop fordi min ædle nevø er ædel og forelsket, vil han deltage i sammensværgelsen. Netop derfor vil begge, som De behager at sige, stikke hænderne i min hvepserede!"

"Ak," sagde Nazelles, idet han trak på skuldrene med en utålmodighed, hvilken han ikke kunne undertrykke, "anser De mig da for dum nok til, kun et minut at tro, at Deres nevø, på nippet til at gifte sig med den smukke enke, med frejdigt mod vil indlade sig i en historie, der både kan koste ham og hans elskede halsen? I sandhed, kære, madame Guerbois' fortræffelige vin stiger endnu mere til hovedet end jeg troede, og det forekommer mig, at fordi Deres Stormægtighed har budt Tysklands og Hollands smukkeste drikkebrødre spidsen, ser De alt for let det, som De ønsker, på bunden af flasken."

"Barn!" sagde kæmpen i en ringeagtende tone. "De ved endnu ikke, at for Jules Duhamel de Latréaumont er "vil" og "kan" et! For imidlertid at gøre en ende på tingene, siger jeg Dem, jeg, at min nevø og fru de Vilars vil sammensværge sig med mig, *fordi*

jeg vil have det. – Lad os nu tale om noget andet. Det er ved Gud nok, at de allerede har lokket en hemmelighed fra mig. Jeg har ikke lyst til at betro Dem flere – en er nok!"

Nazelles lod, som om han ikke havde hørt partigængerens sidste ord, og sagde:

"De har ret, ærværdige troldmand. Lad os snakke om noget andet. Jeg tror ikke, hvad min fornuft siger mig er umuligt." – For skønt Nazelles anså Latréaumonts påstand for en fabel, følte han sig dog uvilkårligt grebet ved den påfaldende tillidsfuldhed, med hvilken obersten omtalte sin nevø og fru de Vilars deltagelse i den farlige sammensværgelse. – Derpå fortsatte obersten efter en pause: "Og hvis Monterey samtykker, hvem sender De så til Holland, for at træffe og afslutte de sidste foranstaltninger?"

"Hvordan, *mort-dieu!* Det siger Deres ømme hjerte Dem ikke? Ej, den gamle tåbe, Deres infantindes fader, Deres gæst!"

"Van der Enden?"

"Helt sikkert, mester Affinius van der Enden selv. Men á propos! Deres kærlighed, skønne Cupido, som man har maskeret som et så afskyeligt utyske – Clara-Maria? Afskyr Deres idol Dem da endnu stadig lige så meget?"

Trods sin sædvanlige koldblodighed kunne Nazelles ikke dæmpe en stigende vrede, da obersten drillede ham med hans hæslighed, der virkelig var overordentlig og med hans lige så overordentlige kærlighed. Han svarede derfor også kæmpen i en spydig tone:

"Når den hæslige køter vil besidde den ædle vindspillers lethed, kan vi begge glemme vore stygge ansigter, herr de Latréaumont."

"Ha, ha, vi bliver ærgerlig, vor skønne koldblodighed fordamper, min dyrebare de Causé, herr de Nazelles," sagde kolossen, idet han slog en høj latter op over advokatens vrede. Derpå tilføjede han med uforanderlig rolighed:

"For Djævlen, hvorfor forelsker Deres ringhed sig også netop i Clara-Maria, denne snedukke, denne kvinde med de gennemsigtige, frosne øjne! For Fanden, for fem år siden kyssede jeg hende i Amsterdam, jeg erindrer ikke mere hvorfor, hvilken misforståelse, på hånden. Brrr! Den var så kold som en decembernat, og jeg måtte drikke tyve glas brændevin for atter at få mine læber optøet."

Nazelles ville gøre en ende på Latréaumonts sarkasmer, og da han vidste, at han blot ansporede ham mere, hvis han viste sig vred, forstillede han sig, og sagde sukkende: "Hvad vil De have, værdige oberst. Er man da herre over sit hjerte eller sit ansigt? Jeg er styg og elsker Clara-Maria. Hun er følelsesløs og giver mig kurven. Forgæves er jeg blevet pensionær i den skole, som hendes fader har oprettet i Frankrig, min kærlighed vandt derved intet, det er sandt, jeg tilstår det endnu en gang – men derfor er det heller ikke højmodigt af Dem, lykkelige Celadon, at gøre Dem lystig over mig."

"Jeg en lykkelig Celadon?" råbte obersten. "Jeg ser også ganske sådan ud! Nej, nej, jeg agerer Celadon for mine pistoler, og når jeg mangler dem, *mort-dieu!* så spiller jeg Tarquinius, skønt der i mine elskovseventyr aldrig fandtes nogen Lucretia. Bær Dem ad som jeg, det er det sikreste! Lad råheden træde i stedet for ømheden. I stedet for galanterier og billetdoux'er – brug befalinger og trusler. I stedet for at bønfalde på knæ, byd med

opløftet stok. Hvis man ikke skælver af fryd, vil man skælve af frygt, og når man ikke giver, så tager de!"

"Jeg er langtfra, min tapre Tarquinius, at benægte fortræffeligheden af Deres elskovsmetode. Men da mine forhold til Clara-Maria er anderledes, vil jeg undlade at følge Deres råd, og vedblive at elske uden håb. Men for at komme tilbage til Deres sag, tror De da, at van der Enden vil overtage den nye udsendelse til Monterey?"

"Om han vil? Hos mig vil man altid, kære, men hvad doktoren angår, så vil det gøre ham henrykt, for han øjner da en mulighed for at få realiseret en plan, som han selv næsten betragtede som en fantasi, da jeg for fem år siden lærte ham at kende i Amsterdam, og i hans navn besøgte pralhalsen Isola og den stakkels Jean de Witt! Jean de Witt, der sammen med sin broder så skændigt nedslagtedes af de bestier af hollændere, som derpå hængte begge disse store mænds legemer i gabestokken ligesom man på slagterboden hænger en oksefjerding op!" sagde Latréaumont, idet han trak øjenbrynene sammen, som om han blev grebet af en smertelig erindring.

"Men tilstå imidlertid, oberst, at intet er mere skæbnesvangert end van der Endens ankomst til Frankrig. Er det ikke et besynderligt spil af skæbnen, at denne gamle doktor har valgt Paris til sit opholdssted i fremtiden? Skulle man ikke tro, han netop nu var kommet hertil for at give Dem midler til at arbejde videre på de oprørsplaner, som i fem år har været opgivet, og det ved de forbindelser, som van der Enden, trods sin forvisning, endnu har med indflydelsesrige mænd i Holland? I øvrigt må han besidde en særdeles karakterstyrke,

når han i en alder af fire og halvfjerdsindstyve år har mod til at rejse midt gennem to armeer for at opsøge herr de Monterey i Brüssel."

"Ej, den gamle galning gik gerne til Helvede, og det på hovedet, når han blot kan udføre sine frihedsdrømme, lige meget om det er i Holland eller her. Det har altid været hans kæphest og jeg vil lade mig levende radbrække, ven, hvis han ikke siden denne plan på ny blev berørt, har vist mig ti udkast til republikanske forfatninger, der alle var anvendelige på Normandiet, og hvoraf den ene var beundringsværdigt mere liberal end den anden. Det vil blive en sand guldalder, lutter sukker og honning. Love fulde af godhed, mildhed, lighed og broderskab, et slags selskabelig genfødsel, hvilket navn han gav en tom maves fantasier, og hvorved først nedrenormannerne, og dernæst hele den øvrige menneskeslægt, må komme umiddelbart i Paradiset – så snart deres vinger er vokset ud."

"I sandhed, min infantindes fader er en værdig drømmer af fæet Jean de Witts skole!" sagde Nazelles hånligt.

For anden gang siden samtalen begyndte, mistede Latréaumonts ansigt sit sædvanlige frække og uforskammede udtryk ved Jean de Witts navn, og antog en alvorlig karakter.

"*Jeg tåler ikke*," sagde kolossen, idet han lagde et særdeles eftertryk på sine ord, "*jeg tåler ikke*, at man taler dårligt om Jean de Witt i min nærværelse!"

"Det bliver højst komisk," udbrød Nazelles. "Latréaumont forsvarer Jean de Witts, denne oprigtige tåbes minde."

"Død og helvede, jeg siger Dem, *jeg tåler ikke*, at man taler dårligt om Jean de Witt i min nærværelse!" gentog Latréaumont opbragt. "Agtelse og ærbødighed for dette navn!"

"Og hvorfor mere for dette end for ethvert andet?"

"Fordi det er navnet på den eneste mand, for hvem Duhamel de Latréaumont nogensinde har været nedslagen og undselig!"

"Nedslagen! – Undselig! De? – For Jean de Witt?" sagde Nazelles og lo en hånlig latter mellem hvert ord.

Kæmpen rejste sig rasende halvt op fra sit sæde, knyttede de vældige næver, fæstede et funklende blik på advokatens blege ansigt, der pludselig blev dækket af en mørk rødme, men snart vendte hans ligegyldige væsen tilbage, og han sagde: "*Mort-dieu!* Jeg har stor lyst til at prygle Dem dygtigt igennem, og derpå tappe en portion blod fra Dem for at se, om der er andet end gift i årerne."

"Hvor stor lyst De så måtte have til at slukke Deres tørst med denne røde væske, min brave kæmpe, er der dog undertiden langt fra bægeret til læben," sagde Nazelles koldt, idet han kastede et betydningsfuldt blik på kården, der hang på væggen.

"Jeg forstår, jeg forstår," sagde Latréaumont ubekymret. "Ja, jeg ved, at De fører klingen godt, og at De kan forsvare Dem, selv mod mig. Derfor talte jeg også kun om blodportionen under forudsætning af en leg med kårdespids mod kårdespids, men da jeg i forvejen havde brækket alle knoglerne itu indvendig i Dem, ville partiet have været ulige, og jeg afstår derfor fra det."

"De ville ikke have begået denne fejhed," råbte Nazelles, uvilkårligt forskrækket, idet han tænkte på sin modstanders kæmpekræfter.

"Nej, og det ved De godt. – Men se, kammerat, vi er begge gode til at hænges, men ikke til at skæres ned. Vi er to døgenigte, foruden tro og love, i stand til eller skyldig i enhver

forbrydelse, men for Djævlen, jeg ved ikke, hvorfor det er mig så overordentligt kært, at De ikke begriber mine følelser, da jeg stod foran Jean de Witt. Men endnu kærere er det mig, at jeg kun så denne store mand en eneste gang."

"Og hvorfor det, kære?"

"Fordi jeg den anden gang muligvis ville være blevet fortrolig med ham, og den tredje gang ganske sikkert havde sagt "du" til ham."

I dette øjeblik blev samtalen mellem partigængeren og advokaten afbrudt, for man åbnede døren til forgemakket, der var tomt, hvorfor de også kunne tale aldeles frit med hinanden, og en kældersvend bankede frygtsomt på døren.

"For Djævlen!" råbte Latréaumont, idet han hurtigt sprang op, "endelig er så den Hollandske Tidende kommet, der kan fortælle os om Monterey samtykker eller ikke."

16. Den Hollandske Tidende

Ind trådte en kældersvend.

"Nå, *mort-dieu*, tidenden?" sagde Latréaumont.

Men kældersvenden var bleg som et lig, holdt huen i hånden, løftede bedende armene i vejret, og sagde med bævende stemme:

"Ved alle martyrer og helgener, det er ikke min skyld, min junker, for jeg sværger Dem, at jeg har gentaget det i det mindste tyve gange for ham."

"Gentaget – og hvad?" spurgte Latréaumont barskt.

"At De ventede på den, nådige herre, og at den var bestemt for Dem."

"Men hvad, du ærkenar?"

"Tidenden, nådige herre."

"Tidenden er her, og jeg har den ikke!" skreg obersten rasende, greb den ulykkelige i hans halsbind, og ruskede ham voldsomt.

"Nåde, nådige herre!" råbte kældersvenden. "Det er jo ikke min skyld! Marquis de Chateauvillain har taget den fra mig mod min vilje, det sværger jeg Dem."

"Elendige!" fo'r Latréaumont op ude af sig selv.

"Gode ven! Gode ven!" skreg Nazelles, "tænk dog, at dette tossehoved ikke hedder marquis de Chateauvillain."

"Det er sandt! Min kårde, min kårde!" sagde kolossen, idet han med et skub gav slip på den stakkels kældersvend, der nu sprang hen til væggen, tog Latréaumonts kårde ned, og rakte obersten den, endnu skælvende, men meget tilfreds med at se den frygtelige kæmpes vrede tage en anden retning.

Uden at sige et ord, tog obersten kården, trak den ud af skeden, prøvede æggen, bøjede klingen ved at sætte den på sin skosål, fordi han uden tvivl frygtede for at gøre den stump, når han satte den mod kvaderstensgulvet. Derpå greb han klingen ved fæstet for at prøve, om den lå godt i hånden. Dernæst stak han den igen i skeden, alt sammen skete i den dybeste tavshed, mens Nazelles, der sandsynligvis betragtede sig som oberstens sekundant, ligeledes prøvede sin kårdes skarphed og bøjelighed.

Latréaumont sagde nu til kældersvenden: "Tal hurtigt, sig, hvad der er sket og vær ikke bange, for talen er her ikke om dit magre skind."

"Nådige herre, De skal få alt at vide," svarede den arme skælm, på hvem struben var som fastsnøret. "Buddet havde altså bragt tidenden. Petit-Pierre, som jeg havde sat til at holde øje med, når den kom, tog mod den og leverede den til Jacob, til hvem han sagde: "Bring tidenden hurtigt op til herr de Latréaumont på nr. 6, du ved nok til den store herre, der ikke holder af at vente." – Men så, Paradisets Gud, rev marquis de Chateauvillain tidenden ud af hænderne på Petit-Pierre, og sagde til ham: "Gå nu til den herre, der ikke holder af at vente, og der vil have sagt sit navn, og sig ham, at du har nævnt ham, og at jeg på trods af det har beholdt tidenden. – Af sted, ved alle hellige martyrer –"

"Nok! Før mig nu hurtigt til marquis'en," sagde Latréaumont, og tilføjede blot endnu: "Nazelles, er De der?"

Det var de eneste ord, som Latréaumont sagde, idet han styrtede hen mod døren med en indædt harme, der var frygteligere at skue end den mest opbrusende heftighed.

Nazelles, der havde svaret med et nik, fulgte Latréaumont, og begge steg ned ad trappen. Foran dem gik kældersvenden, der imidlertid ved foden af trappen smuttede ind i en mørk sidegang og flygtede.

Latréaumont var imidlertid nøje bekendt med huset, drejede om ad en anden sidegang, og stod ved døren til den store sal, i hvilken herr de Chateauvillain befandt sig sammen med sine venner.

Obersten rev døren heftigt op, og trådte ind, fulgt af Nazelles med kården under armen.

"Hvor er marquis de Chateauvillain?" spurgte Latréaumont med sin vældige stemme, idet han stolt lod blikket løbe rundt i salen.

Ved dette spørgsmål, der skete i en så udfordrende tone, forudså madame Guerbois, hvad der ville ske, og skyndte sig at skyde slåen for den dør, der førte ud til gården, hvorpå hun forsvandt og overlod deltagerne og tilskuerne til striden i fri besiddelse af marken.

De fredelige borgere, der var blevet lokket til ved *De tre Skeer*s ry, for her i al stilhed at slå sig en smule løs, så bedrøvet på hinanden, og angrede snart, at de ikke havde fulgt den kloge værtindes eksempel. De frygtede imidlertid at synes for ængstelige, og besluttede derfor at overvære den udbrydende strid. Størstedelen af gæsterne derimod, som bestod af officerer og unge mennesker fra hoffet, imødeså det kommende optrin med levende deltagelse.

"*Mort-dieu!* Hvor gemmer da denne marquis de Chateauvillain sig? Skjuler han sig, fordi Duhamel de

Latréaumont søger ham?" spurgte kæmpen med sin tordenstemme.

Ved disse ord gyngede en smuk ung mand med en uhyre stor, blond paryk på hovedet, og iført en himmelblå dragt med sølvbroderi og besat med en mængde rosenrøde atlaskes bånd og sløjfer, sig frem og tilbage på sin stol, lagde det ene ben, der var beklædt med en guldbroderet svikkelstrømpe af silke, over sit knæ, tog sig larmende en pris spansk snustobak, rettede enderne af sin halskrave, og sagde skrattende til en af sine selskabsbrødre:

"Hvem er det, vicomte? Hvad for en bonde vover således her at brøle mit navn? En eller anden dørvogter eller lastdrager, formoder jeg, der nu kommer for at modtage en daler i erstatning for de stokkeprygl, som jeg gav ham i går i rusen. Holla, Basker, Burgunder, Lothringer, befri mig for den frygtelige skrighals med nogle dygtige slag af stigremmen!"

Herr de Chateauvillain vendte under disse ord ryggen til døren, og kunne følgelig ikke se Latréaumont, skønt han havde genkendt ham på stemmen og på spørgsmålet.

Obersten svarede ikke et ord, men han gjorde brug af sine atletiske kræfter, fattede med den højre hånd ryggen af stolen, som marquien sad på, og før denne endnu kunne rejse sig, løftede han den fra gulvet, og drejede den omkring så herr de Chateauvillain kom til at se ham lige i ansigtet.

Denne bevægelse blev imidlertid udført så hurtigt og behændigt, at marquien ikke kom ud sit sæde. Han beholdt derfor også den størst mulige koldblodighed, og sagde til abbeden: "Den nar har en kraftfuld næve, jeg vil derfor lade ham dygtigt hegle igennem."

"Jeg holder af at se den, jeg taler med!" sagde Latréaumont, idet han målte marquien fra øverst til nederst med et frækt blik. Derpå tilføjede han: "Og jeg vinder derved, for ved den treenige Gud, man kan ikke se nogen smukkere udmajet modeherre! Det er blot skade, at jeg ret snart vil bringe disse kniplinger og bånd svært i uorden. For min smukke dukke, De er, formoder jeg, marquis de Chateauvillain?"

Latréaumont beherskede ved sin overordentlige højde sin modstander, der blev roligt siddende, gik derpå så tæt ind på ham, at han næsten berørte ham, og trak uforskammet på skuldrene.

Marquien beholdt imidlertid sin koldblodighed, lagde armene over kors, kastede hovedet tilbage, så stift på obersten, og svarede i en lige så foragtelig, som spottende tone: "Og De, formoder jeg, er avismanden?"

Fra dette optrins begyndelse var tilskuerne, hvis ængstelse steg for hvert øjeblik, trådt nærmere. Abbeden, vicomte de Dreux, såvel som herr de Chateauvillains øvrige venner, havde rejst sig. Men da intet indtil videre havde overskredet anstandens og forsvarets grænser, herskede den dybeste stilhed i salen, og man ventede i stum angst på denne besynderlige samtales katastrofe.

"Jeg hedder ikke avismand, hører De det, De rosenbåndmand!" skreg obersten, der tabte tålmodigheden, "jeg hedder Duhamel de Latréaumont, og har allerede sagt Dem det!"

Herr de Chateauvillain henvendte sig til vicomten, og sagde i den mest foragtelige tone, idet han med en fornærmelig bevægelse pegede på Latréaumont: "Og denne vover stadig at

nævne sig! At nævne sig højt! For et selskab af agtværdige adelsmænd!" – Derpå fortsatte han, mens han betragtende Latréaumont: "Da De selv har haft den uforskammethed at nævne Dem – sig, hvad De vil, herr de Latréaumont? Her er ingen falske spillere til stede, som sådanne pralerier kan indjage skræk!"

Denne sidste spot røvede Latréaumont den rest af koldblodighed, som han endnu besad. Hans øjne funklede, han stampede med foden, trådte endnu nærmere hen til marquien, og sagde med frygtelig stemme: "Aller først, herr de Chateauvillain, vil jeg have, at man svarer mig stående, når jeg har præsenteret mig, og taler stående."

"Han siger: Jeg vil!" gentog marquien med et skuldertræk mod abbeden.

"Ja, og jeg vil, hvad jeg siger, op! *mort-dieu!* Op!" skreg Latréaumont ude af sig selv, greb marquien i skuldrene, og rejste ham med magt på benene.

Ved den kamp, der opstod, før marquien måtte rejse sig, og ved oberstens voldsomme adfærd, kastede flere af herr de Chateauvillains venner sig mellem ham og hans modstander, befriede ham fra oberstens hænder, og foreholdt denne hans råhed.

Mens en almindelig forvirring herskede, skreg marquien: "Og den elendige har vovet at røre ved mig! At være nødt til at måle klingen med en sådan skurk!"

Latréaumont svarede, idet han truede med næven: "Det varede længe, inden du kunne komme på benene, uforskammede slyngel!"

"Ja – og De skal komme til at betale dyrt for denne fornærmelse!" sagde den unge adelsmand, bleg af vrede.

"Betale? Betale? Jeg afgør min regning og De Deres! Men jeg holder bandsat meget af det skind, som min moder forærede mig på min fødselsdag. Jeg skal derfor, død og helvede, gøre mit bedste for at forhindre Dem i at lave noget hul i det, for jeg har intet at skifte med!" sagde obersten i sin sædvanlige brovtende tone. "Men frem for alt andet må jeg fremkomme med en fordring, og jeg håber, at det agtværdige selskab vil indse dens rimelighed. Talen er om en hollandsk tidende, som herr de Chateauvillain forhindrer mig i at få. Vil De give den fra Dem eller ikke?"

"Talen er ikke om nogen tidende!" skreg marquien rasende. "Talen er om, siden jeg dog vil nedlade mig dertil, at vi, her bag ved kirkegården St. Jean, skærer halsen over på hinanden. Mortbleu! Jeg håber da at vise, at toreadoren kan nedlægge den vilde tyr, skønt han står tilbage for den i rå styrke!"

"I sandhed, min unge Cid, det smager jo helt efter Rodrigo, men frem for alt tidenden, tidenden!"

"Endnu en gang, min herre, kom an!" skreg marquien, "Talen er her ikke om nogen tidende, hører De!"

"Hvorledes, *mort-dieu*, talen er her ikke om en tidende? Det er jo netop det, vi skændes om. Jeg spørger Dem endnu en gang i disse vidners påhør, om De vil tilbagegive mig den Hollandske Tidende, som De har bemægtiget Dem, eller ikke? Jeg har særdeles gode grunde til at vedholde min fordring!"

"Nuvel, eftersom De fortsætter den uforskammede og usle spas," sagde marquien rasende, idet han tog tidenden fra

bordet, hvor obersten endnu ikke havde opdaget den lå. "Her er tidenden, tag den nu!"

Med disse ord stak marquien bladet ind på brystet, og trak sin kårde.

"Her i salen? Nu vel!" sagde Latréaumont, idet han ligeledes trak blank. Derpå vedblev han i en alvorlig tone: "Jeg spørger Dem for sidste gang, herr marquis, om De vil give mig i tidenden?"

"Aldrig!" skreg marquien ude af sig selv, for han anså oberstens fordring for et fornærmeligt drilleri. – "Nej, nej, og tusind gange nej – forsvar Dem! Forsvar Dem!"

"Altså virkelig her i denne sal?"

"A, ja, og det så snart som muligt!"

"Nå, min smukke utålmodige, De skal få Deres lyst styret," sagde Latréaumont, idet han tog sin paryk af for at den ikke skulle hindre ham.

Obersten og marquien gjorde sig klar at begynde kampen.

De tre vinduer, som oplyste kabarettens store sal, var så nær ved jorden, at de forbigående kunne se, hvad der foregik indenfor.

En af de tilstedeværende rullede forsigtigt de røde sirtsesgardiner ned, og lyset, som faldt gennem dem, kastede et rødt skær på de eksalterede ansigter, der helt harmonerede med det optrin, som nu skulle finde sted.

Vidnerne og tilskuerne tog plads på borde og stole langs væggene og ventede på, at duellen skulle begynde.

Latréaumont faldt ud, og stod så urokkeligt fast på sine herkuliske lægge, at man troede, man så et tårn på to bropiller. Tilskuerne kunne ikke afholde sig fra at beundre

partigængerens mandige og kraftfulde stilling, der vel var i stand til at vække frygt og misundelse hos den dygtig fægtemester.

Marquien derimod var lille, svagelig og elegant. Hans hænder var så fine som en kvindes, og han var så smal om livet, at han kunne have brugt et af Latréaumonts knæbånd til bælte. Og den besynderlige stilling, som han indtog, syntes at bringe obersten ud af fatning, for denne var en streng og kyndig akademist, og hans udfald var sket helt i overensstemmelse med de regler for fægtekunsten, som gælder i Paris, Venedig og Toledo.

Kort sagt, herr de Chateauvillain indså, at Latréaumonts kræfter og kæmpemæssige vækst sikrede ham en uhyre fordel, idet de gjorde det muligt for ham at nå sin modstander længere borte, at holde ham i større afstand, eller ved sin usædvanlige styrke at beherske hans kårde. Herr Chateauvillain ville derfor gøre fordelene mere lige, idet han satte sin hånds lethed og hurtighed mod Latréaumonts jernarm, og ved sin smidighed ville tilintetgøre de fordele, som blev ydet hans modstander af dennes kæmpemæssige vækst. Han satte sig på hug og så nær gulvet, at han kunne have støttet sit kårdefæste mod det. Derpå nærmede han sig Latréaumont med et spring, eller fjernede sig igen fra ham på samme måde.

I stedet for at stå lige foran sin fjende og krydse sin klinge med ham, og kunne forhindre og parere ethvert stød, som denne gjorde, så obersten sig tvunget til på grund af marquiens taktik at sænke sit blik mod gulvet og der opsøge en fjende, af hvem han ofte ikke så andet end nakken, der snart krøb fremad som en slange, snart sprang tilbage, som en kat, så han aldrig kunne komme til at bruge sin kårde.

Efter nogle minutters forløb indså obersten ved sin erfarenhed i at føre våben, at han havde at kæmpe med et menneske, der var lige så behændigt som uforsagt, lige så klogt som koldblodigt, lige så regelmæssigt skoledannet, som han selv, men som ventede sig større fordel af det dristige, besynderlige spil, der i særdeleshed for Latréaumont var yderst farligt, for han udmærkede sig mindre ved særdeles hurtige angreb, end ved at støde igen, hvilket skete med lynets hurtighed.

Duellen var derfor også et skuespil af frygtelig og gribende interesse, for kraft og behændighed kæmpede en forbitret kamp. De tilstedeværende åndede næppe, og alle afventede udfaldet i den dybeste tavshed.

Stilheden, der en lang tid kun sjældent blev afbrudt ved lyden af klingerne, der berørte hinanden, mishagede uden tvivl obersten, som det altid var en fornødenhed på en vis måde at beruse sig ved sine egne ord.

Idet han forblev ved defensiven for at udforske herr de Chateauvillains spil, fulgte han dennes bevægelser med utrættelig åndsnærværelse, parerede roligt, men ville kun angribe, når heldet syntes vist. Derfor sagde han i en spottende tone til marquien:

"Ha, hvilken fortræffelig fægtemetode! Den har De uden tvivl lært af et firben og en frø, for De kryber som den ene og springer som den anden. – Ha, det stød var godt ført, hvis det havde nået mig!" Med disse ord parerede obersten et vældigt stød fra sin modstander, der allerede igen var langt væk fra ham.

"For Fanden og alle hans djævle, nu er De jo igen en mil borte fra mig, smukke, forgyldte sommerfugl," fortsatte Latréaumont, idet han gik ind på sin fjende. "Se Dem for, for når jeg træder på Dem, vil De, Guds blod, kun beholde lidt af Deres støv tilbage."

"Godt sigtet, pralende elefant!" råbte marquien, idet han på sin side undveg et stød fra obersten. "Et sandt lansestød mod en fjerbusk!" Men ved disse ord sprang også herr de Chateauvillain med lynets hurtighed ind på Latréaumont.

Stødet var frygteligt, men pareredes lige så behændigt, som det blev dygtigt ført, og Latréaumont stødte igen med sådan force, at tilskuerne ikke kunne tilbageholde et Rædselsskrig.

Marquien bukkede sig imidlertid med en utrolig behændighed, og klingen fo'r hen over ham. Derpå rejste han sig op igen, og så nær ved obersten, at han næsten berørte ham. På ny gjorde han et farligt stød, men obersten parerede med sin sædvanlige færdighed, og stødte så hurtigt og frygteligt igen, at marquien styrtede omkuld på gulvet.

Lykkeligvis havde stødet truffet de sidste falske ribben, og såret var af denne årsag ubetydeligt. En tomme dybere og det havde været dødeligt.

"Denne gang vil jeg formodentlig få den Hollandske Tidende?" sagde Latréaumont, idet han trods alt dækkede sig, da han frygtede et overfald.

"Det er ikke mere end rimeligt," sagde marquien, som flere af de tilstedeværende støttede: "De har vundet den, der er den," og med disse ord leverede han ham den.

"*Mort-dieu!* Så vil vi straks erfare, hvad der er nødvendigt for os at vide!" skreg obersten, idet han kastede sin kårde fra sig, og

foldede tidenden ud og gennemlæste den med en hurtighed, der oprørte vidnerne til denne ulykkelige kamp.

Pludseligt kunne han ikke tilbageholde sin glæde, og råbte henvendt til Nazelles: "Kære, hør dog nyhederne fra Holland!" Og han læste:

Man skriver fra Paris under 6. april 1674:

At Hans Majestæt den 19. eller 20. sammen med hoffet vil bryde op til Compiegne og der udnævne to marskaller af Frankrig.

Derpå ikke mindre jublende, tilføjede han: "Og længere nede, kære, hør en gang:

Man skriver fra Brüssel:

En overordentlig kurer er ankommet fra Spanien.

For imidlertid at give denne upassende glæde en falsk tydning, nærmede Latréaumont sig marquien, hvis blod strømmede rigeligt, og som allerede var ganske bleg.

"Jeg beder om tilgivelse, herr marquis," sagde han, "fordi jeg overlod mig således til min vrede i Deres nærværelse, men det stammer fra, at den ene af de marskaller, der skal udnævnes, er onkel til en af mine bedste venner, og at kureren, hvis ankomst meldes fra Spanien, må have bragt den efterretning, at en galion fra Indien, i hvilken jeg har en andel, er løbet lykkeligt ind i havnen. De vil derfor undskylde, at disse nyheder lod mig forglemme, hvad jeg skylder den tilstand, i hvilken De befinder Dem. Jeg håber imidlertid, at den ikke i mindste måde er farlig."

Latréaumont hilste derpå marquien, gemte omhyggeligt tidenden, og begav sig derpå bort, ledsaget af Nazelles.

Da de havde forladt værtshuset, skreg obersten: "Til hest, til hest! Lev vel, kære! Jeg iler til Saint-Mandé for at opsøge Rohan

i Djævlehytten."

17. Djævlehytten

Fra begyndelsen af det indeværende år 1674 havde chevalier de Rohan, der var ruineret i bund og grund, levet fra dag til anden af det ringe tilgodehavende eller af vanskelige lån i Saint-Mandé ved Vincennes i en rummelig bygning, der i mange år havde stået ledig.

Årsagen til at dette hus stod forladt er let begribelig, i særdeleshed når man tager hensyn til de tider, da overtroen endnu var så mægtig, da man endnu offentligt troede på trolddom, og da et parlamentsråd ganske alvorligt spurgte marskal de Louxembourg, om han virkelig havde set Djævlen?

Kort sagt, det hus, som herr de Rohan beboede, var blevet hjemsøgt før i tiden af onde ånder, og havde derfor beholdt tilnavnet: "Djævlehytten". Ejeren af denne frygtelige bolig, herr l'Huillier, råd ved parlamentet i Rouen, var derfor også glad ved at få den lejet ud til Latréaumont for en spotpris. Denne var langt fra at lade sig skræmme ved dens onde rygte. Han havde tvært imod netop derfor af flere grunde sluttet handelen, til stor ærgrelse for herr de Rohan, der som bekendt endnu ofte troede på naturlige hændelser. Men som altid gik Latréaumonts ubændige vilje af med sejren over chevalierens frygtsomhed. Han fandt sig i det, og det så meget lettere, som han indså, at en så afsidesliggende bolig i høj grad begunstigede de sammensvornes sammenkomster.

Man må tilstå, at dette hus' skumle og øde udseende nok kunne skænke de frygtelige rygter, der gik om det, nogen troværdighed. Man kunne ikke se nogen mørkere eller mere øde bygning. Indgangen til huset var fra Saint-Mandé, gennem

en stor, bred egetræsdør, omgivet med en kvaderstenskrans, og op til hvilken man steg ad nogle plumpe trappetrin, som tiden have gjort vaklende, og i hvis revner ukrudtet skød frodigt frem. På begge sider af den ormstukne dør var et rustent jerngitter, bag hvilket man havde slået tykke brædder, uden tvivl for at forhindre de forbipasserende i at se ind i *Hædersgården*.

Trods sin stolte titel bar imidlertid gårdsrummet samme præg af forfaldenhed som de øvrige dele af bygningen. Med undtagelse af to stier, hvoraf den ene førte til den stald, der lå på venstre hånd, den anden til trappen til huset, var hele gården, skønt brolagt, tæt begroet med græs, for det var i april, og i vinteren 1674 havde det regnet stærkt. Ligesom for at fuldende det mørke ødelæggelsesbillede, sænkede taget sig på flere steder. Skorstenene var delvis styrtet ned, væggene på mange steder revnede og de fleste jalousier hang uordentligt ned for vinduerne.

Den samme dags morgen, da Latréaumont så tappert erobrede den Hollandske Tidende fra marquis de Chateauvillain, var himlen mørk og dækket med skyer. Blæstens tuden og regnen, der skyllede ned, bidrog til at gøre Djævlehyttens karakter endnu mørkere.

Klokken var otte. Et menneske, klædt i gammel, grøn vams, med en stor nedhængende filthat på hovedet og grove hjorteskindsgamacher, der dryppede af vand, så sig nøje omkring og trådte derpå ind i gården. Under armen bar han en bøsse og på ryggen en sæk, hvorfra benene af en hare og en fasans blå og purpurrøde hals stak frem.

Dette menneske, der var ingen anden end Jean Cloarec, La Fanfares søn og forhenværende sporknægt i den kongelige

jagtetat, som læseren måske endnu ikke har glemt, tog vejen til staldbygningen, trådte ind i et delvis forfaldent kammer og hang sin bøsse på et hjortegevir, der hang over en dårlig seng i muren.

Ved den gamle jægers indtræden sprang en sort hund med gule pletter, Met-à-Mort, som man måske også stadig kan huske, frem under sengen, og tilkendegav sin herre ved de mest levende kærtegn sin glæde.

Jean tålte adspredt Met-à-Mort's kærtegn, satte sig på madrassen og tog fra sin sæk en fasan, to harer og en agerhøne frem, som den brave hund snusede til med en slags foragt.

"Ak, ved den hellige Hubertus, min brave Met-à-Mort," sagde dens herre, "du foragter fuglevildtet, men de tider er forbi, da vi en smuk efterårsmiddag opsøgte færten af en stolt kronhjort, som kongen skulle jage. Nu ligger du og strækker dig her hjemme, mens jeg, med fare for at blive hængt, agerer vildttyv, og det for at opretholde livet hos den mand, hvis brød min familie altid har spist, og som min stakkels far lige før sin død befalede mig aldrig at forlade."

Og Jean Cloarec sukkede dybt.

Et par ord vil være tilstrækkelige for at forklare dette brave menneskes nærværelse i Djævlehytten i Saint-Mandé.

I året 1669, ved den strid, der var opstået mellem herr de Rohan og herr de Villarceaux, blev La Fanfare og dennes søn, der bevisligt havde gjort sig skyldige i opsætsighed mod en kongelig jagtkavaler, dømt til at løbe spidsrod og til to års fængsel. Den gamle La Fanfare døde af et slagtilfælde af harme under tugtelsen. Hans søn udstod sin straf, og da han forlod sit

fængsel, trådte han i tjeneste hos herr de Rohan, der var den virkelige, skønt uskyldige årsag til hans ulykke.

Så længe chevalieren endnu havde nogle penge, holdt han et lille kobbel skotske hunde, med hvilke han jagede på nogle af sine venners godser, hvilket stod ham ganske frit for, eftersom disse ikke selv gjorde sig stort ud af denne forlystelse, men da han var aldeles ruineret, kunne han hverken holde heste eller hunde længere, med undtagelse af sin berberhingst, Selim, hvilken Colbert for enhver pris ville købe til kongens stutteri, men som chevalieren, trods sin trykkende forlegenhed, aldrig ville sælge, så højt elskede han det smukke dyr, den eneste levning af hans fordums pragt.

Jean Cloarec forblev altså i chevalierens tjeneste, lige så meget af personlig hengivenhed, som for at holde det løfte, han havde givet la Fanfare om aldrig at forlade chevalieren. Denne tro tjener, en forhenværende kusk og en gammel kammertjener hos herr de Rohan ville ikke vige fra denne, skønt de ikke længere fik nogen regelmæssig løn, men kun af og til et par daler, når chevalieren, uden Latréaumonts vidende, fik nogle penge ind. Så snart vejret og mørket var gunstigt, gik Jean Cloarec, idet han trodsede vanæren og den dødsstraf, der truede vildttyvene på den kongelige vildtbane, ud i Vincennesskoven og bragte næsten altid nogle stykker vildt med sig hjem, hvis bestemmelse var at formere de få retter, som kom på herrens bord, og dermed også kammertaffelets, ved hvilket han selv, mester Francois, kusken, og Dupuis, kammertjeneren, havde deres pladser.

Efter at Jean Cloarec havde lagt vildtet fra sig, og et par gange taget sig en slurk brændevin for at drive nattekulden ud af

kroppen, tog han vejen til stalden, hvor han ventede at finde Selim, for det brave menneske havde forbeholdt sig ret til at passe det ædle dyr. Men hvor stor var hans overraskelse, da han fandt stalddøren, hvortil han af visse årsager altid bar nøglen hos sig, opbrudt og den kære hest bortrøvet. Det udbrud af overraskelse, der undslap den tro Jean, var så heftigt, at det vækkede en, som lå og sov i den tilstødende stald, for straks efter råbte en grov stemme: "Hvem der?"

"Det er mig, det er mig, men for Fanden, hvor er Selim?" spurgte Jean, idet han gik hen til mester Francois, kusken, en tyk mand med en rød kobbernæse, og et langt, gråt skæg, som lå for øjeblikket i en slags kasse, der var fyldt med halm. For at beskytte sig mod kulden og fugtigheden i stalden, i hvilken der var plads til tyve heste, skønt kun to stod derinde, havde han svøbt sig helt ind i et tykt, uldent tæppe.

"Hvor er da min hest, mester Francois? Er den nådige herre redet ud? Han må da være stået tidligt op, for jeg gik ud klokken tre."

"Den nådige herre, den nådige herre! Har den nådige herre da noget at sige eller befale her?" råbte mester Francois harmfuld, idet han rystede halmen af sig og antog en siddende stilling. "For Satan, den forbandede herr Alt-for-mig har sprængt Deres stalddør, og trukket Selim ud, uden at give den så meget som et havrekorn at æde. – Det er hele historien!"

"Så må det stakkels dyr altså i dette afskyelige vejr, i kulde, regn og snavs stå bundet til en pæl, som et slagterøg!" skreg Jean opbragt, "og den nådige herre har udtrykkeligt forbudt mig nogensinde at lade denne fedtklump bestige Selim. Men

hvorfor har den rasende ikke som ellers taget Deres vogn og heste, mester Francois?"

"Mine heste? Der vil sige, dem som herr de Sourdeval har lånt den nådige herre, ikke sandt? Se – må det ikke skære en i hjertet?"

Med disse ord sprang mester Francois rasende op og viste Jean to elendige, skindmagre udasede heste med stive hår, af hvilke den ene syntes at lide af en svær skade på det venstre bagben og som begge ynkeligt stak snuden i krybben.

"Således tilreder herr Alt-for-mig heste, der ikke en gang tilhører os!" sagde mester Francois med et fortvivlet suk. "De er så radmagre, at de ikke kan røre sig, for siden den nådige herre på grund af sit sår ikke mere går ud, har jeg med disse elendige dyr ligget dag og nat på landevejen for at køre den store elefant omkring, og dag og nat ventet på ham udenfor spillehuse og kabaretter. Det hjalp godt, at jeg beklagede mig derover. Bah, jeg ved godt, hvorledes alting går til her. Den nådige herre lovede mig at tale med ham, men han har nok taget sig i agt for at gøre det. Nu spørger jeg Dem, Jean, der dog også forstår Dem noget på heste, om en sådan handlemåde vel er fornuftig? Og tilmed leverer mester Beunet os sandt kreditfoder, og endog i to dage slet intet mere, fordi han siger, at han i fem måneder ikke engang har set kuløren af vore pistoler, men derimod en gang herr Alt-for-migs stok."

"Altså fordi vognen ikke kunne køre, har han taget min hest," sagde Jean, som var bekymret over Selims skæbne.

"Naturligvis. Herr Alt-for-mig ankom ganske lystig og strålende af glæde hertil i morges, og min tro, i ganske nye klæder, som han, Djævlen må vide hvor, har fisket, men sikkert i

den nådige herres pung! Han sagde på sin sædvanlige uforskammede måde: Rask, min gamle drukkenbolt, vognen, hurtigt – vognen! – *Hans* gamle drukkenbolt," gentog mester Francois. "Gud være lovet, *hans* gamle drukkenbolt er jeg ikke, for jeg har aldrig i mit liv tømt et glas vin på hans sundhed. Han sagde altså: Spænd for vognen! – Den nådige herres vogn? svarede jeg. Det kan ikke lade sig gøre. Hestene er lamme. – Træk dem ud og lad mig se på dem, sagde han. – De ved, om man kan afslå denne djævel noget. Jeg trak altså hestene ud, dog ved ethvert skridt hinkede de stakkels dyr således, at det skar mig i hjertet! – Bah, sagde han, det vil gå som til en jordefærd, og jeg har hastværk. Så sadl mig Selim, sagde herr Alt-for-mig, da han nok så, at vognen ikke kunne bruges. – Men den nådige herre vil ikke have det, sagde jeg. Og desuden har Jean taget nøglen til stalden med sig. Men uden at svare mig greb kæmpen en bjælke, der lå i nærheden, sprængte døren med to stød, lod mig sadle Selim og galopperede af sted."

"Selim! Bære sådan en byrde! Det kan han ikke! Hvorledes har uhyret blot vovet at svinge sig i sadlen?"

"Hvorledes han turde vove det? De ved, at han rider som Drécar [Note 11)]. Den ros kan man ikke gøre ham stridig. Selim, som byrden uden tvivl var for stor til, begyndte derfor også at stejle, forsøgte at kaste sin rytter af, men stokkepryglene og næveslagene gjorde den snart lydig, for De ved vel, at kæmpen kunne tæmme en tyr!"

"Hør, mester Francois," skreg Jean Cloarec rasende, "havde jeg set ham således slå Selim, der er from som et lam, og leger med en hund, havde jeg bestemt anrettet en ulykke. Og hvad mon den nådige herre vil sige?"

"Ak, Gud hjælpe os, min stakkels knøs! Hvad han altid siger, når det lange menneske ikke er nærværende: At han vil lade ham jage bort, kaste ud af vinduet, men så snart herr Alt-for-mig blot viser sig, så får piben straks en anden lyd. Så er den nådige herre så tam som et lam, som en hest, der har en bremse i snuden."

"Ved den hellige Hubertus, hvis jeg fulgte mit lune, mester Francois, så ville jeg, når jeg tænker på, hvorledes han har behandlet Selim, lade min gamle bøsse, og jage denne vildbasse en kugle gennem livet."

"Hm, hm, min brave jæger," sagde mester Francois hovedrystende og med et hemmelighedsfuldt væsen, "først måtte De måske dyppe Deres kugle i vievand. Ikke fordi vi bor i Djævlehytten, som folk i byen siger, men fordi vildbassen, som De taler om, måske kun kan hidses op med den sorte jægers kobbel!"

"Alt hvad jeg ved, mester Francois," sagde Jean, der ikke var særlig ophidset over sin tidsalders overtro, "alt hvad jeg ved, er at jeg ikke tror, at den nådige herre, hvad hans sjæl angår, befinder sig i noget godt selskab! Har De set den store ovn med kobbermaskinen og flaskerne på, som han har stående i sit kabinet? Alt dette, mester Francois, forekommer mig ikke særligt kristent."

"Og så, Jean, har De set den gamle sortklædte hollænder, der kommer her så tit?"

"Van der Enden, skolemesteren fra Picpus?"

"Netop ham. – og så advokat Nazelles, som de kalder ham. Jeg spørger Dem, Jean, er en advokat og en skolemester et

passende selskab for den nådige herre? For en prins af huset Rohan?"

"Visselig ikke, mester Francois," sagde Jean mørkt. "Man ser aldrig den ædle hjort blive ledsaget af ræve, grævlinge, eller lignende vildt. Jeg frygter derfor også for, min knøs, at der foregår overnaturlige ting her. Hvis jeg ikke havde lovet mig selv med en ed aldrig at forlade den nådige herre, med mindre han siger: Gå, Jean, ønskede jeg mig hellere et andet sted hen. – Jeg vil i øvrigt ikke beklage mig, mester Francois, men siden 1669 har jeg haft ulykker. Min stakkels gamle fader er død – min kone er død. Mens jeg var fængslet, havde jeg givet en forstbetjent en lille sum penge i forvaring. Han stak af med den. – Ak, mester Francois, mester Francois, skulle det da være sandt, at der findes huse, der bringer os ulykke?"

Mester Francois ville netop svare, da den raslende lyd af en vogn, der holdt stille udenfor gitteret, tiltrak sig begge tjenernes opmærksomhed. Straks stak de hovederne ud af stalddøren for at se, hvem det var, der kom.

I samme øjeblik åbnede en dame, der var tæt indhyllet, og hvis ansigt var skjult bag en fløjlsmaske, som man den gang endnu bar, den lille dør, gennem hvilken Jean var trådt ind og gik, trods den stærke regn, med hurtige skridt hen mod trappen.

Skønt damen var maskeret, kendte Francois og Jean hende formodentlig, for den sidste sagde meget alvorligt, idet han kastede et udtryksfuldt blik på sin kammerat:

"Hvis der findes en djævel i Helvede, mester Francois, findes der dog også endnu gode sjæle på jorden." Og begge trådte

beskedent ind i stalden, mens damen åbnede indgangsdøren, der knirkede sørgmodigt på sine rustne hængsler.

18. Den gode engel

Da damen havde lukket døren efter sig, stod hun et øjeblik stille og løste båndene på sin maske.

Det var frøken Renée Maurice d'O, som man i året 1669 så som æresdame hos dronningen, og som allerede den gang nærede en inderlig, uimodståelig kærlighed til herr de Rohan.

Siden den tid var denne lidenskab ikke blevet svagere. Maurice havde besiddet det sørgelige mod at ofre denne besynderlige kærlighed alt: Familie, selskabelig stilling, pligter, stolthed og selvagtelse. Allerede som ung pige uindskrænket herskerinde over sig selv og sin formue havde hun afslået ethvert ægteskabstilbud og forladt slægt og venner for at komme til Rohan, og sige til ham: "*Jeg elsker dig!*" – Og siden havde hun altid ført et ensomt og indesluttet liv.

Denne hendes kærlighed havde bestået i de skrækkeligste prøvelser.

Maurice havde tålt alt af herr de Rohan: Ydmygende troløsheder, rå egoisme, fornærmelig tvivl, fej ringeagt, tåbelig, uretfærdig og grusom skinsyge – hun havde tilgivet herr de Rohan alt!

Aldrig kom en klage, en bebrejdelse over hendes læber. Hun havde kun tårer, bitre tårer. som hun fældede i enrum, når hun så, hvorledes den, som hun havde tilbudt og ofret sin hele eksistens, ikke syntes at bemærke det.

Kun tårer! Og på samme tid følte hun sin miskendte kærlighed ånde og leve i sit indre, ligesom en moder føler sit barn røre sig! Kun tårer! Og hvor bitre var disse, når hun tænkte på, at han, som hun tilbad, ikke fattede den dybe religiøse

betydning i denne grænseløse kærlighed, og i stedet for at bruge af den, som en uudtømmelig skat der kunne skænke ham trøst i mørke dage, var vanvittig eller ulykkelig nok til deri kun at se en smigrende episode af sit galante liv, et skørt bånd uden faste rødder, som han ligegyldig kunne opløse.

Ligesom de fleste mennesker med en indskrænket forstand, som har gjort lykke hos damerne, havde herr de Rohan ved, at man tilstod ham meget, fattet den sletteste mening om det kvindelige køn, og så i enhver godhed fra samme kun et nyt bevis på dets svaghed. Han troede ikke at nogen kvinde besad dyd eller oprigtig kærlighed, og også Maurice undgik ikke denne almindelige ringeagt.

Om det nu var ifølge en særdeles selvklogskab, en overdreven stolthed, eller af ophidset og ondskabsfuld stolthed, nok sagt, herr de Rohan var vant til at bedømme andres følelser for sig efter dem, som han havde følt eller endnu følte for andre. Fordi han nu ofte havde bedraget i sit liv, og fordi han selv fortræffeligt forstod at fremhykle en inderlig kærlighed, måtte det samme være tilfældet med Maurice.

Denne synsmåde var lige så afskyelig som falsk, i det mindste i henseende til denne stakkels pige, der hang ved ham med den inderligste og reneste kærlighed. Man kan derfor forestille sig Maurices smerte og fortvivlelse, når hun så sig miskendt i sin rene, sande tilbøjelighed og mishandlet på en så sønderrivende måde! Når herr de Rohan med et koldt, vantro smil, der i særdeleshed fremlokkedes ved de bagvaskelser, med hvilke Latréaumont havde forgiftet hans sjæl, svarede: "Også jeg fandt sådanne ord for at skjule en anden kærlighed. Min bævende stemme syntes lige så rørende, men det hele var falskt

og løgnagtigt. – Hvorfor skjule, at det samme ikke kunne være tilfældet med, hvad De siger mig, Maurice?"

"Men," svarede den ulykkelige, "hvorfor skulle jeg lyve for Dem? Er jeg ikke fri? Hvad skulle bevæge mig til at sige, at jeg elsker Dem, hvis jeg virkelig ikke gør det? Har jeg i fem år forsømt at give Dem noget bevis på min hengivenhed? Jeg har tålt ubestandighed, kulde og ringeagt!"

Om han nu ved grusom spot var bragt til yderste, eller han var for bitter stemt til at forstå ædle og højmodige følelser, eller han adlød det fordærvelige instinkt hos slette karakterer, der ved de ædleste følelser bestandig formoder en vanærende bihensigt, nok sagt, herr de Rohan svarede: "Hvis De ikke havde nogle andre elskovseventyr at bebrejde Dem, ville De ikke så tålmodigt tåle min ringeagt." – På samme tid tænkte han, uden endnu at vove at udtale det højt: Hun vil ved denne tilsyneladende hengivenhed formodentlig bringe mig til at tilbyde hende min hånd, for så sammen med mine rivaler at kunne le ad mig!

Vi må bemærke, at denne djævelske tanke var blevet dryppet i hans sjæl af Latréaumont, der fandt, at dette var det eneste middel til at forklare Maurices urokkelige kærlighed for herr de Rohan.

Afskyelige tvivl! Afskyelige tilbageholdenhed, der således ved partigængerens hadefulde insinuationer formørkede de få rolige og lykkelige øjeblikke, som herr de Rohan, trods den ulykke der nedbøjede ham, endnu havde kunnet have haft.

Man forestiller sig derfor endnu en gang Maurices skrækkelige eksistens! Havde den unge pige ikke, standhaftig til det sidste, villet vise den herlige hengivenhed, hun havde

pålagt sig, og var Rohan ikke forekommet hende så ulykkelig og beklagelsesværdig, ville hun ikke have udholdt at se Rohan fæste lid til onde insinuationer, og forkaste hendes trøst.

For når undertiden Maurice med sit hjertes hele alvor beskuede den rene og glimrende horisont for hendes uendelige kærlighed, fortvivlede hun bittert over, alene at nyde den glans, der kunne have hævet tvende troende sjæle til lykkens højeste regioner! Da udgød hun atter brændende hede tårer af ømhed og medlidenhed for Rohan, for den stakkels, forblændede og syge sjæl, der for evigt skulle være berøvet den guddommelige klarhed, for Rohan, som hun med en fortvivlelsesfuld sjæleangst så at sige så strejfe tæt forbi en varig lykke, som han ikke en gang anede, og hvorved han ganske kunne have sikret sin fremtid. Således dør den rejsende i ørkenen fortvivlet og udmattet, i nærheden af den friske, oplivende kilde, hvis tilværelse han ikke ved, og som kunne have reddet ham!

Maurices blege, skønne ansigt, der allerede i forvejen altid havde et melankolsk udtryk, røbede nu mere end nogensinde før, at hun led af en ulægelig kummer og en dræbende sjælekval.

Tæt tilsløret og iført en lang, sort klædning, ilede hun med hurtige skridt gennem denne boligs mørke gemakker, der indvendigt var lige så skumle som udvendigt.

I de rummelige, kolde værelser fandtes nogle gamle, afblegede møbler, der dækket med støv stod rundt om i uorden, og næppe var synlige i de uhyre sale. Alle vegne var de nøgne, grå vægge uden betræk, gulvene uden tæpper og belagt med

stenfliser, der skinnede grønt af fugtighed. De utætte vinduer manglede gardiner. Dørene, der manglede låsene, peb i deres hængsler. Hist og her hang fra de malede og forgyldte lofter endnu ganske støvede silkesnore, der i sin tid havde båret lysekroner, og store spindelvæv, der opfyldte hjørnerne i lofterne eller formørkede vinduesruderne, vidnede om denne bygnings totalt forsømte tilstand.

Kort sagt, alt, lige indtil den grav- og støvlugt, der syntes at være ejendommelig for ubeboede bygninger, bidrog til at give dette hus en usædvanlig mørk og øde karakter.

Da Maurice havde nået enden af et tomt galleri, steg hun op ad nogle trappetrin, gik gennem et lille forgemak, og nåede en glasdør, hvor der hang et silkegardin for.

Den unge piges gang var så let, at herr de Rohan, der befandt sig i kabinettet, ikke hørte hendes stemme, skønt en af glasruderne var i stykker.

Maurice lagde hånden på dørgrebet for at træde ind, men hun standsede, da hun hørte et dybt suk, som blev ledsaget af de med kummer udtalte ord: *"O, min Gud, min Gud, forbarm Dig over mig!"*

Denne ensomme, hjertesønderrivende klage syntes at komme fra en sjæl, der var nedbøjet af den græsseligste fortvivlelse.

Åndeløs løftede Maurice en flig af gardinet i vejret og lyttede.

Herr de Rohan sad halvt og lå halvt i en stor lænestol med rødt fløjlsbetræk. Hans stilling, hans skønne, lidende og hentærede ansigts påfaldende bleghed, der blev fremhævet endnu mere ved den høje lænestols mørke farve. Hans tårevædede øjne, der var hævede mod himlen, det smertelige

smil, som mørk resignation fremkaldte på hans læber, de tidlige rynker, der furede hans kinder – alt gav hans fysiognomi et hjerterørende udtryk.

Han var klædt i brunt fløjl, og syntes at have våget hele natten. Den sårede arm bar han i et silkebind, mens den venstre hånd, der var hvid og smuk, skønt for meget udmagret af sygdommen, så at årernes blå net var alt for iøjnefaldende, hang udmattet ned på de karmoisinrøde frynser, der smykkede armen af stolen.

De genstande, der omgav chevalieren, viste såvel hans nuværende som hans forgangne liv, den forløbne tids pragt og glæder, såvel som hans sørgelige stilling for øjeblikket. Således så man i en kant af dette forfaldne værelse en smeltedigel ved siden af et slukket komfur, og udgåede kul, to eller tre papstykker, dækket med kabbalistiske figurer samt en ønskekvist, der beviste, at chevalieren endnu for kort tid siden havde søgt efter det produktionspulver, det hemmelighedsfulde arkanum, der skulle forvandle alt til guld, og skaffe ham uudtømmelige rigdomme. Længere borte stod et bronzeret krucifiks, for hvilket herr de Rohan undertiden lå på knæ, og således forenede den tåbeligst overtro med et uimodståeligt religiøst instinkt. Atter et andet sted lå på et klodset bord en med guld og perlemor indlagt théorbe, der en gang havde tonet under fru de Montespans fingre. Hist igen stod et kostbart skrin af elfenben, en foræring, som han først for nylig havde modtaget fra kurfyrstinden af Bayern. På den forfaldne væg hang et portræt af den smukke hertuginde af Mazarin, fremstillet som Diane på jagten. Længere borte hang Selim, malet af van der Meulen. Hist og her lå, spredt omkring, værker

om magi, terninger, kort, tilsigelser til at møde for retten, truende breve fra hans kreditorer, kolde og ydmygende billetter, der indeholdt afslag på tjenestebevisninger, som man har bedt om, og til slut et frygteligt brev, som prinsessen af Guémenée havde skrevet til sin søn, et brev, der var skrevet med en skrækkelig lakonisk korthed, og ledsaget af en trykt pjece, hvori den stolte ubønhørlige moder tog til genmæle mod sin søns mangfoldige smædeskrifter, med nedtordnende sandhed skildrede herr de Rohans ødselhed og øvrige fejl og første gang omtalte det rov af familiepapirer, han havde gjort sig skyldig i, da han bestormede hotel Guémenée.

Idet herr de Rohan tænkte på, at han hverken besad formue, understøttelse eller venner, at han var alle ligegyldig, foragtet af nogle, afskyet af kongen, hadet af sin egen moder. Idet han med fortvivlelse tænkte på, hvor intetsigende forfængelige hans erindringer var, på øjeblikkets trykkende fordringer, på fremtidens truende spøgelse, havde han udstødt det dybe, smertende suk, som bragte Maurice til at standse et øjeblik på kabinettets dørtærskel.

Endelig trådte hun imidlertid ind.

Den første bevægelse, der greb herr de Rohan, da han fik øje på Maurice, og som ikke kunne undgå denne, røbede modbydelighed og skam, ligesom om chevalieren rødmede over at blive overrasket i så nedbøjet en sindsstemning.

"Ak, allerede!" var de eneste ord, der hilste Maurice.

"Ja, Louis, *allerede*. Jeg kommer måske til ulejlighed, men undskyld mig, jeg var så bekymret."

"Bekymret, og for hvem?" spurgte han barskt.

"For hvem?" gentog hun, idet hun med en let bebrejdende mine rystede på hovedet. Derpå vedblev hun med et undertrykt suk:

"Hør mig, Louis. I nat blev jeg frygtelig ængstelig. Var det det stormfulde vejr, blæstens tuden? Jeg ved det ikke, men jeg blev grebet af en uvilkårlig skræk og havde sådanne besynderlige drømme! Den ene af dem var gyselig, ak, gyselig!"

Maurice fo'r med hånden for panden, ligesom for at bortjage en pinlig erindring, og fortsatte derpå:

"Men den anden, ak, den anden har igen trøstet mig over den første. Da drømmene handlede om Dem, Louis, kunne jeg ikke modstå længslen efter at skynde mig til Dem, for at berolige mig ved synet af Dem – jeg er så svag, så overtroisk, når jeg frygter for Dem."

"Nu godt, De ser nu, at Deres frygt intet har at betyde, altså – lad mig være alene."

"Lade Dem være alene, når De er I denne stemning? Louis, tillad at jeg bliver. De lider, ja De lider, jeg mærker det på mig selv. Og jeg ser, at De, trods Deres sår, ikke har sovet i nat. Hvilken ubesindighed!"

"Ak, nu kommer skinsygen?"

"Skinsygen? Nej, Louis, dén fører mig ikke til Dem. Jeg kommer, fordi jeg har vigtige ting at sige Dem."

"Ja, i sandhed, alene den sande kærlighed er skinsyg. De interesserede Dem måske mere for, hvad herr de Lorraine eller herr d'Effiat foretog sig," svarede Rohan bittert, idet han undveg Maurices blik.

"Ak, hvad siger De, Louis? Igen denne afskyelige mistanke? Men min Gud, hvorledes skal jeg da bære mig ad, for at

overbevise Dem om, at det kun er en skammelig bagvaskelse?"

"Det ved jeg ikke, men gør det således, at jeg tror Dem! Sandheden vil altid forstå at overbevise," sagde herr de Rohan hårdt.

"Men hvad anklager De mig da for? Hvad har De at bebrejde mig, Louis? Hvilke beviser har De mod mig?"

"O, formodentlig slet igen, for De er listig," svarede chevalieren med hånlig ironi.

"Ak, det er afskyeligt!" udbrød den ulykkelige smerteligt, som om hun var blevet sparket i hjertet, men derpå, idet hun mindede sig selv om, at hun allerede for længe siden havde opgivet håbet om at fjerne hans tvivl, tilføjede hun med et mørkt smil: "Lad os ikke tale mere om det, Louis – De vil før blive træt af at anklage mig end jeg af at elske Dem. – Nu for nylig, Louis, udbrød De: Min Gud, forbarm Dem over mig, og det i så hjertesønderrivende en tone. Ak, Louis, er jeg da slet intet mere for Dem? Selv ikke i ulykken? Og ikke desto mindre ved Himlen, om De ikke netop nu trængte til et hjerte, som var Dem hengivent?"

"Jeg beder ingen om at beklage mig, og hvad dette udbrud af smerte angår, nå ja," – sagde chevalieren utålmodigt – "siden De dog nu en gang var her – for at belure mig – hørte De mig påkalde Gud. I morgen vil jeg sandsynligvis påkalde Djævelen! Det vil være mindre monotont for Dem – hvis De igen vil lure ved døren."

"Le ikke sådan, Louis. De får mig til at skælve. Af barmhjertighed, tænk dog på Deres sår! De ved, at Marèchal har sagt Dem, at nattevågen er skadelig for Dem."

"De har ret, Maurice," svarede Rohan med bidende ironi. "Lad os tænke på mit sår, som jeg fik så hæderfuldt ved Maastricht, i verdens største monarks påsyn, og som fra hans side har indbragt mig så megen tak. – A propos, Maurice, har Hans Majestæt ikke i morges ladet en kammerherre spørge til mit befindende?"

"Tal ikke sådan, Louis? De ved, hvor meget denne genstand altid ophidser Dem."

"De har ret, Maurice. Det er sørgeligt, lad os derfor tale om blidere følelser, om en moders hjerte for eksempel. Lad os tale om fru prinsesse Guémenées ømhed mod mig. Det vil være muntert, ikke sandt?"

"Louis, Louis!"

"Der, læs hendes brev og hendes skrift, hvori hun ved Gud gør alt muligt for at vanære sin søns navn. Nu, blot mod! Husets ældste søn er forrykt, og den yngre vil snart være en forræder!"

"Ak, Gud i Himlen, min drøm!" skreg Maurice gysende, men hun ville ikke lade herr de Rohan mærke, hvor dybt rørt hun var, og fortsatte derfor: "Jeg sværger Dem, Louis, lad denne grusomme spøg fare, og lad os tale om Dem selv."

"Lad gå. Vi vil tale om mig selv! Hvordan begynder vi? Med min gæld? Med den ærgerlige proces, som man vil anlægge mod mig? Med den forladte tilstand, som så mange mennesker, der skylder mig forbindtlighed, giver mig til pris for? Med det uforsonlige had, med hvilket kongen, hans minister og hans maitresse forfølger mig? Vælg, guddommelige trøsterinde, vælg! Genstandene er mangfoldige, og jeg har endda – se blot, Orestes glemte sin Pylades – endda udeladt min hjertensven, den værdige herr de Latréaumont."

"Vær barmhjertig, nævn ikke dette menneske!" sagde Maurice med en uovervindelig gysen.

"Ej, De er vanskelig at tilfredsstille. Jeg har dog givet Dem stof nok at vælge mellem at tale om," mumlede herr de Rohan, hvis nervøse irritabilitet snart gik over til en dyb tungsindighed. Han lod derfor sit hoved falde tilbage mod ryggen af stolen, holdt hånden for øjnene og udbrød efter en lang tavshed: "Ak, hvor jeg lider!"

Der lå noget så sønderknusende i disse udbrud fra ham, som så pludseligt blev afbrudt ved et skrig, som han udstødte af kval og fortvivlelse, at Maurice ikke kunne tilbageholde sine tårer. Derpå nærmede hun sig stiltiende herr de Rohan. knælede ned foran ham, betragtede ham tungsindigt og ventede. Lidt efter udstødt chevalieren et dybt suk og lod, stadig med lukkede øjne, hånden falde ned på armen af lænestolen.

Maurice greb den brændende og afmagrede hånd med en vis ængstelig tøven, så meget frygtede den arme for selv ved sine kærtegn at såre denne følsomme natur. Da hun imidlertid så, at herr de Rohan ikke trak sin hånd tilbage, kastede Maurice et taknemmeligt blik mod himlen og kyssede den.

Herr de Rohan åbnede øjnene, og da han bemærkede det engleagtige udtryk i Maurices skønne ansigt, der var badet i tårer, blev han levende rørt, og sagde i den ømmeste tone: "Tilgivelse, Maurice! Jeg var meget grusom lige før. Ak, således gør man sig forhadt."

"Nej, Louis, nej, således gør man sig elsket, fordi man bliver så inderlig beklaget. Men tillad mig, eftersom De nu er roligere, at vende tilbage til den genstand, som endnu for lidt siden angreb Dem så heftigt. Tilgiv mig, min ven, men det må ske. Jeg

vil straks have talt med Dem om det, men da jeg så, hvor forbitret De var, måtte jeg tværtimod søge at bortlede Deres tanker fra denne genstand. Tør jeg tro, at De nu har udtømt Deres bitterhed, og at De roligt vil kunne høre på mig?"

"Hvad vil De sige Maurice?"

"Hør mig, Louis," sagde Maurice i en højtidelig tone. "Uden at kunne forklare mig indflydelsen af drømme, af spådomme føler jeg dog den angst, som disse vækker hos os. Jeg nærer derfor også den overbevisning at det for Dem i dag er en skæbnesvanger og afgørende dag. En dag, der vil bringe Dem redning eller undergang. Louis, De er ødelagt i bund og grund, forladt af alle. Deres liv er blevet en uafladelig pinsel, en så frygtelig straf at De kun ved en forbrydelse tror at kunne redde Dem ud af den skrækkelige situation, i hvilken De befinder Dem! Ved en opstand med væbnet hånd mod Deres konge!"

"Død og furier! Ja, det er sandt! Jeg vil drage mit sværd mod ham! Det må ske! Jeg må hævne mig for min vanære og hans ringeagt, om det så skal koste mig hovedet!" skreg Rohan, der ved disse ord følte sit had mod Louis XIV vågne på ny.

"Deres hoved vil De sætte på spil? Louis, er dette da den eneste udvej, der endnu står Dem åben?"

"Den eneste!"

"Den eneste? Louis, hvilken afgrund!"

"Og er det ikke bedre at dø sådan, end at fortsætte mit nuværende afskyelige levned? At måtte tåle utallige fornærmelser, hvert øjeblik at se mit blod oprøre sig mod tusinde lave fordringer. At måtte tåle en medskyldigs frækhed, ikke at have et roligt og sikkert øjeblik! Altid at måtte sige til

mig selv: Hvad skal jeg begynde på? Hvad skal der blive af mig? Ak, hvor det er gyseligt!"

"Ja, Louis, er det ikke såre gyseligt?" sagde Maurice, der med hemmelig tilfredshed så, at herr de Rohan ikke længere talte i den forrige, heftige og ironiske tone, men dybt nedslået blev stående ved det grævselige i sin stilling.

"Og at være kommet så vidt? Allerede så vidt? Jeg, der havde så mange udsigter til at blive lykkelig! Jeg, hvem livet således tilsmilede! Jeg, der for seks år siden endnu var en af de største og lykkeligste ved Frankrigs hof! At være kommet så vidt, min Gud! – Hadet og foragtet af alle – en forræder og gudsbespotter – i begreb med at sælge mit fædreland – at gribe til våben mod min herre! – Da hertugen af Rohan gjorde det samme, skete det, for at stå en hellig sag bi, for at forsvare hans brødre, som man myrdede og som råbte til ham: Beskyt os! – Det var skønt og stort, men hvad driver mig? Guldets lokken, tørsten efter, at tilfredsstille en ussel hævn! – Og for dette sælger jeg mit navn – navnet Rohan, som om det tilhørte mig alene! – For dette spreder min medskyldige, dette udskud af menneskeslægten, min skændsel, og tilbyder udlandet dette navn til købs, til fane for et skændigt forræderi, uden en gang at vide, om man også vil have dette navn! For man kan vise mig tilbage og finde mig for svag og fej til at være blot en forræder! O jammer! O forbrydelse! O mit forløbne livs skønne dage! Men Gud er uden forbarmelse! Han sender først angeren, når håbet er umuligt!" sagde herr de Rohan, idet han fortvivlet kastede sit blik op mod himlen.

"Han angrer, min Gud, han angrer! Nu kan han endelig blive min!" råbte Maurice, idet hun udstødte et næsten vildt

glædesskrig, og med et ophøjet udtryk sluttede chevalieren i sine arme, som om hun nu var sikker på hans besiddelse.

Og før herr de Rohan, der forbavset ikke rørte sig af stedet, endnu kunne få et ord frem, tog Maurice hans hånd i begge sine, vendte sit glædestrålende ansigt mod ham og sagde: "Ikke et ord, Louis, ikke et ord efter at De har sagt: Anger! Ak, dette ord i Deres mund siger så meget, siger alt for mig! Lad mig betragte Dem sådan et øjeblik – lykkelig, som De er i mine tanker i dette øjeblik – lykkelig, som De kan være det, når De selv vil! – lykkelig, Louis, lykkelig! O lad mig udtale dette ord i forbindelse med Deres navn, for det forekommer mig at være et godt forvarsel mere."

"Men, Maurice, så sig mig da endelig –?"

"Ja, jeg siger Dem det, min elskede Louis, jeg skal sige Dem alt! De skal få begge mine drømme at vide! Både den gode og den onde – ja, den slemme også! Jeg tøvede endnu med at betro Dem, hvad jeg havde at sige Dem, men efter ordet *anger*, efter de uendelige forhåbninger, som dette ord vækker i min sjæl, føler jeg mod til at gøre det."

"Nuvel, drømmene, drømmene?"

"Drømmene, Louis, indeholdt de to mulige beslutninger, som De endnu kunne tage – den ene var god, den anden fordærvelig, ligesom selve drømmene."

"Men den fordærvelige, den fordærvelige, hvad forkyndte den?"

"I denne," sagde Maurice hurtigt, som om ethvert ord ville brænde hendes læber, "i denne så jeg villigt til sammensværgelsen, og i samme øjeblik hævede sig bag Dem en

frygtelig og kæmpestor skikkelse. Det var Latréaumont, der holdt en blodig økse i hånden."

"Latréaumont!" råbte Rohan bleg af skræk, "Latréaumont!"

"Ja," sagde Maurice næppe åndende, "han var bøddelen og De stod på skafottet!"

"På skafottet!" gentog chevalieren med hul stemme, "på skafottet!"

En temmelig lang pause fulgte efter disse ord.

Flere gange fo'r Rohan uvilkårligt sammen. Han følte en ubestemt gysen og hans pande blev dækket med sved. Lidt efter lidt blev han imidlertid roligere. Maurice tørrede sine tårer, og fortsatte snart igen, som om hun følte sig befriet fra en trykkende byrde:

"Hør på mig med opmærksomhed, Louis, nu kommer min anden drøm, den som nu er min eneste. Jeg bliver måske vidtløftig, for billedet er så skønt og smilende. – Hør engang: Langt inde i Bretagne ligger på bredden af havet, næsten skjult i store skove ved Saint-Pol de Léon et gammelt slot."

"Ak, mit stakkels slot Penhoët!" sagde herr de Rohan, idet han tænkte på at han havde bortkastet det gods, om hvilket Maurice talte, for en spotpris.

"I min drøm drog De nu med de tre tro tjenere, som De havde beholdt tilbage, til dette slot, der stadig tilhørte Dem, i stedet for her at føre et usselt, vanærende liv, som De selv rødmer over og som må ende i en frygtelig og blodig afgrund."

Med en yndig bevægelse bød Maurice herr de Rohan, der ville afbryde hende, tavshed, og fortsatte derpå:

"Før De imidlertid forlod Paris, gik De til prinsessen af Guémenée."

"Se min moder igen? Aldrig! Ved Himlen, aldrig!"

"I min drøm gik De til deres moder," fortsatte Maurice meget alvorligt. "De sagde til hende: Nådige frue, jeg har handlet meget urigtigt, og beder Dem derfor om tilgivelse – glem det – jeg rejser, men lad mig i det mindste ikke skilles fra min moder i vrede, for De har forbandet mig!"

"Jeg vil aldrig gense min moder! Hvad bryder jeg mig desuden om hendes forbandelse?"

"En moders forbandelse er altid frygtelig og fordærvelig, Louis!" sagde Maurice, idet hun pegede mod himlen. – "Jeg gentager det derfor for Dem, at De i min drøm gik til Deres moder. Prinsessen af Guémenée, der har været meget hård mod Dem, Louis, blev rørt ved Deres underkastelse, og tilgav Dem. – Dernæst forlangte De en audiens hos kongen."

"De er tåbelig, Maurice, i sandhed aldeles vanvittig!"

"I min drøm, Louis, sagde De til kongen: Sire, jeg ser, at jeg stadig er så ulykkelig at mishage Deres Majestæt. Jeg forlader derfor hoffet for bestandigt, utrøstelig, fattig og såret. Af så meget ved min egen forseelse blegnet glans, savner jeg kun en ting bittert, den ære jeg nød, at tjene Dem. Men lad mig nu på mine knæ bede om en nåde, som hverken må nægtes den forviste eller den døende: At De vil tilgive og glemme min forseelse!"

"Jeg skulle ydmyge mig for ham endnu engang! Tusinde gange hellere døden! – Men bliv ved Maurice, skønt det det blot er en sørgelig spøg."

"Jeg har aldrig været mere alvorlig, Louis, og dette skal straks blive indlysende for Dem – da De intet mere havde at bebrejde Dem mod Deres moder og mod kongen, betalte De Deres gæld,

rejste bort, og ankom til Bretagne. Slottet Penhoët er lille, men hyggeligt, og Deres smag erstattede det manglende. Dets beliggenhed er vild og majestætisk, og tit, min Louis, hørte jeg Dem rose det søers friskhed og skønhed. Efterhånden blev Deres for tiden vaklende helbred bedre i Bretagnes friske, rene luft, Deres sjæl opmuntrede sig i den rolige, smilende ensomhed. Skovene er umådelige, og De kunne der hengive Dem til Deres lidenskab for jagten. Dernæst havde De gode bøger, ro og en god samvittighed, og hver eneste dag fandt Dem, om ikke munter, dog i det mindste rolig."

"Ak, ro, ro," sagde Rohan med udtryk af hjerteknusende anger.

"Dernæst," fortsatte Maurice, "eftersom De er god og menneskelig, og Deres undersåtter fattige, beviste De disse nogle velgerninger til adspredelse for dem, og også disse venlige sysler hjalp Dem til at leve. Denne eksistens var simpel, måske monoton, men lykkelig og i særdeleshed ganske uafhængig, når man sammenligner den med det frygtelige levned som De fører her. Desuden var De Deres navn værdig, for der lå noget ædelt og tillige rørende i at se en ung prins af et af Frankrigs berømteste huse have mod til at bære denne stilling, og finde sig i et ensomt, godgørende liv."

Man må minde sig den sorg- og kvalfulde eksistens, de savn af mere end en slags, som herr de Rohan havde måttet udholde, såvel som hans karakters utrolige vægelsindethed, for at kunne se, med hvilken heftig nysgerrighed han hørte Maurice skildre så rolige og lykkelige dage. Han lod sig derfor også rive med af øjeblikkets indtryk, og sagde:

"Men Maurice, levede jeg i Deres drøm alene helt alene på Penhoët?"

"Nej, Louis," sagde Maurice ængstelig. "De havde i drømmen tilladt mig at ledsage Dem. De havde i mig en tro veninde, altid betænkt på at forjage den mindst sky fra Deres pande, efterkomme Deres ønsker og ved de rige hjælpemidler, som lysten til at behage skænker, at gøre Deres liv afvekslende. Det lykkedes mig derfor også omsider i denne drøm om lykke og kærlighed at gøre Dem lykkelig – at se Dem fuldkommen lykkelig!"

"Ak, Maurice, Maurice," sagde herr de Rohan mørkt, "hvor grusomt af Dem, således at lege med lykken, en hellig ting, såfremt der gives en lykke! Og når jeg betænker," tilføjede han med et dyb suk, "at jeg med det, som jeg tusinde gange har vovet på et kort, nu kunne gøre denne drøm til virkelighed!"

"Denne drøm, som Gud i sin nåde sendte mig, kan blive virkelighed! Sig et ord, sig blot, at De vil og den bliver det. Ja, at jeg kom hertil skete for på mine knæ at bønfalde Dem om, at det måtte ske således!" udbrød Maurice, idet hun med en ubeskrivelig ængstelse søgte at læse i Rohans blik.

"Hvordan?"

"Louis, min elskede Louis, denne drøm kan blive til virkelighed, hvis De antager de forslag, jeg vil stille Dem!"

"Men sig mig dog – i Himlens navn – så tal dog!"

"For første gang i fem år, Louis, lad Dem med fryd erindres om, at jeg er kommet til Dem, og har ofret Dem alt. Det er ingen bebrejdelse, som jeg gør Dem, nej, Louis, sandelig ikke! Jeg omtaler det blot, for at overbevise Dem om, at det, jeg nu vil tilbyde, kun er lidt i sammenligning med, hvad jeg allerede har

givet Dem. Med et ord, Louis, De må betale Deres gæld, De må bort herfra, og leve ærefuldt. – De skylder 100.000 livres. Penhoët er dobbelt så meget værd – det er til salg – jeg er herre over min formue! – Tag disse 300.000 livres, og skynd Dem bort!"

"Penge – nej! Penge! Et lån, som det er mig en umulighed at tilbagebetale Dem?" sagde herr de Rohan, idet han rejste sig med stolt ringeagt.

Maurice betragtede ham en stund tavs. Derpå rødmede hun af uvilje, og råbte med bitterhed: "Det er uværdigt, hvad De der siger. Men sådan er mænd! Det vover De at kalde for Deres fine følelse! Hvilket usselt selvbedrag! For denne mands skyd har jeg glemt min pligt, min familie og den stilling, som min familie anviste mig. Denne mand tilbød jeg alt, og han modtog det, uden skrupler og uden anger! Uden skrupler og uden anger har han i menneskenes øjne plettet det, som hele verdens skatter ikke kan betale: En ung piges rygte! Uden medlidenhed har han vanæret mig, og nu kommer den ædle tænkemåde, som De kalder det! Og hvorfor? For at modtage de få penge, som jeg besidder. Men lave og bestikkelige sjæle anser penge for højere end æren, eftersom de ikke vil modtage disse, og alligevel misbruge denne!"

"Men penge – Maurice – penge! Endnu en gang, tænk dog på – det er en skændsel!"

"I sandhed," råbte Maurice med stor ironi, "skændslen er virkelig sådanne skrupler! Han modtager udlandets penge, for at begå en forbrydelse, for at væbne sig mod sin konge, for at vove sit hoved på skafottet. Og han tøver med at modtage en

ussel tjenstbevisning fra en kvinde, som han styrtede i fordærv!"

"Maurice! Maurice! Det er umuligt! – Skrupler eller dårskab, det lader sig ikke gøre. Jeg kan – jeg tør ikke modtage det!"

"Men min Gud, min Gud, hvad vil De da gøre? Styrte os begge i fordærv? For De ved vel, at jeg i fremtiden, ligesom hidtil kun lever for Dem! Mit liv ligger i Dem og tilhører Dem. I nærheden af Dem eller langt borte, om De vil eller ikke, er det lænket til Deres. Endnu engang – jeg kan ikke længere se Dem så ulykkelig, og jeg siger Dem det, Louis! Disse er drømme er varsler fra Himlen, af barmhjertighed, afslå det ikke! Hvad skal jeg foretage mig med pengene? Hvad nytter de mig, når de ingen værd har for Dem? Af barmhjertighed, Louis, tag dem, tag dem!"

"Nej, nej, siger jeg for sidste gang, nej!"

Efter Maurice længe havde fæstet et gennemborende blik på Rohan, smilte hun mørkt, og sagde, idet hun rakte ham et brev: "Tag dette, stakkels, syge sjæl, og læs det!"

Rohan læste brevet, som Maurice gav ham, flygtigt igennem. "Hvad ser jeg!" udbrød han. "De, Maurice stiftsdame i Kapitlet i München?"

"Ja, Louis, dette sidste skridt fra min side sikrer mig indtrædelse i Kapitlet, såsom alle formaliteter da er opfyldte."

"Men hvorfor dette?"

Maurice svarede med en ædel, rolig frimodighed: "Tilgiv mig, Louis, men jeg har gennemskuet Dem. Da jeg vidste, at De var så ulykkelig at tro på en hellig, religiøs tilbøjelighed, der tilsidesætter ethvert hensyn, ville jeg fængsle mig ved

uopløselige bånd, for at De, hvis De opfyldte min bøn, aldrig af taknemmelighed skulle føle Dem bundet til min fremtid."

"Ak," råbte Rohan, og skjulte nedbøjet af skam sit ansigt, for han følte, at Maurice med rette havde anet, at han ville besvare et stort, ædelt tilbud med en lav uædel mistro, at han ville frygte, at Maurice under sin tilsyneladende højmodighed nærede det skjulte øjemed *at få ham til at ægte sig*. Men idet herr de Rohan erkendte den hele fulde hengivenhed og inderlige ømhed, som lå i denne unge kvindes handlemåde, syntes han så smerteligt nedbøjet af sin vildfarelse og anger, at Maurice næppe kunne tilbageholde sine tårer.

"O, min elskede Louis," udbrød hun med uudsigelig ømhed i sin stemme, "dersom De vidste, hvordan jeg beklager Dem, fordi De nærer sådanne tanker og ikke tror på noget ædelt og rent! Stakkels sjæl! lider De ikke først derved og mest grusomt? Men hvad siger De? Jeg vil dog vide at tvinge Dem til at tro på min ærlighed, og også min dag vil komme! Altså, Louis, tag imod pengene, jeg besværger Dem, tag imod pengene, og rejs! Hvis De tillader mig at gøre Dem selskab, hvis det liv, jeg skildrede Dem, behager Dem, så kan jeg følge Dem til Bretagne, for at opholde mig i Kapitlet er ingen nødvendighed. Foretrækker De at rejse alene, så begiver jeg mig til München. Frem for alt, sig dog ja, og rejs! For Himlens skyld, rejs! Jeg gyser for Dem her! – Ser De ikke, at disse drømme er et varsel fra Himlen? Ak, dette menneske i særdeleshed, dette menneske! Han indjager mig rædsel, og han er skyld i al Deres ulykke. Flygt fra ham for enhver pris, Louis, flygt for jeg er overbevist om, at han er Deres onde engel!"

"Ja, som De er min gode engel!" udbrød chevalieren begejstret, idet han faldt på knæ for Maurice.

"Louis, hvad siger De?"

"Jeg modtager Deres tilbud."

"Han er reddet! O, min Gud, min Gud, jeg takker Dig! Han er reddet," sagde Maurice, idet hun sank på knæ foran krucifikset, og andægtigt foldede hænderne.

"Ja, jeg modtager tilbuddet!" gentog herr de Rohan med en ubeskrivelig tillidsfuldhed og ømhed. "Ja, min engel, min egen Maurice, jeg tager imod det! Jeg tager imod det! Ak, jeg føler lykken drager ind i min sjæl, og at ulykken flygter. Aldrig har denne stemme skuffet mig! Jeg tager imod det. – Jeg vil gøre alt, hvad De forlanger, og i morgen se min moder, se kongen."

"Louis, min elskede Louis!" – Og Maurice kunne næppe tro ham, og betragtede ham med henrykkelse.

"Og så," vedblev han, "rejser vi til Penhoët. Men blot under en betingelse – at der intet bliver af denne indtrædelse i Kapitlet i München! – " Og Rohan rev den i stykker. – "For også jeg," sagde han, "også jeg har mine rettigheder på Deres besiddelse, og hvis Kapitlet i München er det ædleste i Riget, står huset Rohan dog ikke tilbage derfor."

"Og De samtykker? De vil se Deres moder, se kongen?"

"Jeg vil se min moder, og kongen, og samtykker! Jeg tager med glæde, med stolthed mod alt, For ser De, Maurice, nu beruser og henrykker det mig at have Dem at takke for alt! For denne tanke fordobler for mig værdien af alt! Min lykke vil således være Dem bevis på min taknemmelighed! For alting sker ved dig. Jeg kan ikke indånde selv en blomsts duft, uden at sige til mig selv: Også dette skylder jeg Maurice, Maurice, der

har gengivet mig min moder, min konge, mit fædreland. Tak, inderlig tak, min Gud, du, som fra dit Paradis sendte mig denne engel!"

"Louis, ak Louis, hvor jeg er lykkelig!"

"Og dernæst, ser De, når jeg ved min kærlighed har tvunget Dem til at glemme mit tidligere liv, de fem år, i hvilke De har gengældt min kulde og grusomhed med hengivenhed og ømhed! – når jeg på trods af så mange ubehagelige erindringer vinder Deres tilbøjelighed, når De finder mig værdig til at være Deres for Gud, som jeg var det for Deres kærlighed – da Maurice – da, min elskede, vil jeg sige, liggende på knæ for Dem: "Kom, kapellanen venter på os!"

"Ak, tilgiv mig, Louis, men jeg ville ønske, at vi kunne bryde op straks!"

"Lille tåbe, De frygter min svaghed, ikke sandt? De frygter for min ubestemte, vægelsindede karakter? – Ak, jeg ville selv endnu for nylig have næret den samme frygt, men nu frygter jeg ikke mere for den, Maurice! Ikke mere! Den mand, som en guddommelig hånd drager bort fra afgrunden, holder denne fast i sin, og ingen menneskelig magt er i stand til at adskille ham derfra!"

"Taler De sandhed? Ak jeg besværger Dem, gør mig rolig! Se – jeg ved ikke – men jeg tror Dem – og alligevel frygter jeg – "

"Hvem? Mennesket i din drøm, den elendige, som jeg har taget til mig af medlidenhed? – Længe nok, Maurice, har jeg tålt denne vilde pralhals! – Han er en tæmmet bjørn, som man fører omkring med sig ved lænken! Han morede mig undertiden, det tilstår jeg! Dagene var så lange og tomme for mig! Nu derimod, Maurice, nu, da en venlig fremtid smiler mig i møde, da jeg kan

sone et levned ført i uordentlighed og svaghed, ved et ædlere! Nu, Maurice, da jeg vil blive mit navn værdigt, som jeg blot tør skænke Dem glimrende af hæder og renset for enhver plet, nu er ligegyldigheden og uordentlighedens tid forbi. Endnu i dag lader jeg dette menneske jage bort! På deres suveræne slotte holdt mine forfædre også sådanne uforskammede og komiske gladiatorer for at more deres gæster, men når de blev for byrdefulde eller for næsvise, jog man dem uden videre bort."

"Ho, ho! Vi vil dog se, om de, eller denne liderlige kvinde vil jage mig bort herfra, du menneske med de suveræne forfædre!" sagde en rå stemme i en spottende tone.

Det var Latréaumont. I ti minutter havde han lyttet ved dørens ituslåede ruder.

Han trådte klodset og med sin sædvanlige koldblodighed ind i kabinettet.

Maurice udstødte et frygteligt skrig, åbnede en lille sidedør og forsvandt.

Chevalier de Rohan blev bleg som et lig og blev stående ubevægelig. Han fæstede et vild og stift blik på Latréaumont, og hans hånd omklamrede krampagtigt hjørnet af bordet, hvorpå han støttede sig.

"Nu skal vi to tale sammen, min dyrebare, angerfulde søn, dyrebare, lydige undersåt! Guds død! smukke turteldue, sådan behandler vi altså vore fraværende venner? Ej, ej, du fortjener at løbe stigrem, min lille helgen fra Paradiset, og skal også komme til det!" sagde kolossen, og kastede et forvovent, ringeagtende blik på chevalieren.

19. Den onde ånd

Et øjeblik herskede der en frygtelig tavshed, under hvilken Latréaumont og herr de Rohan målte hinanden med øjnene. Endelig greb den sidste, vågnet af sit sløvsind en kårde, der hang på væggen, og styrtede imod obersten, der, klædt sådan, som vi så ham i *De tre Skeer*, bar sin kårde ved siden, og straks, idet han trak denne ud af skeden, afventede chevalieren med et ubekymret og ringeagtende væsen.

"Bort herfra eller jeg myrder dig!" sagde herr de Rohan, idet han svang kården med den venstre hånd, den eneste han endnu havde fri.

"Jeg vil blive, og du vil ikke ombringe mig!" sagde partigængeren, mens han ved en kraftfuld parade afvæbnede chevalieren. Herr de Rohans kårde faldt på gulvet foran Latréaumont, der øjeblikkelig greb den, brød den itu over knæet, og kastede stumperne ud af døren. Derpå stak han sin kårde i skeden, og sagde i en fræk, spottende tone:

"Hvorledes! Vor stakkels, lille, højre hånd gør os ondt. Vi kan ikke fægte med den venstre, og vil dog vove os mod bjørnens jernklo? Mod bjørnen, der danser for sin føde, den ærlige bjørn, der morer os, og som vi alligevel nys ville jage bort?"

"Helvede, helvede!" mumlede herr de Rohan i en hul tone.

"Ak ja, det er ærgerligt," fortsatte obersten, idet han kastede sig klodset i en lænestol og lagde sin kårde foran sig på knæet. "Det er ærgerligt! Adonis havde lyst til at have en Herkules' kræfter, men den gode Gud er retfærdig, og tillod det ikke. Men hvad jeg vil, før jeg giver mig til at snakke, er at have noget at drikke og det af mit store glas, for jeg kreperer af tørst!"

Med disse ord trak den uforskammede i klokkestrengen, der hang tæt ved ham.

Denne sidste dristige handling bragte chevalieren ud af sig selv, så han greb Latréaumont i kraven og skreg: "Ud! siger jeg, ud!"

"Nå, lad os se! Forsøg det!" sagde Latréaumont med en skoggerlatter, og gjorde, for gøre herr de Rohans anstrengelser til skamme, intet videre end at blive roligt siddende, for chevalieren var for svag til at rokke denne uhyre kødklump af pletten.

"Min Gud, min Gud!" skreg herr de Rohan fortvivlet, idet han så op mod himlen. "Jeg er kraftesløs og såret!"

I dette øjeblik trådte Dupuis, den gamle kammertjener, tilkaldt af klokken, ind i kabinettet.

"Noget at drikke, nar, og i mit store glas," råbte Latréaumont ham i møde.

"Dupuis?" skreg chevalieren, stammende af vrede og idet han pegede på Latréaumont: "Jag dette menneske bort. Kast ham øjeblikkelig ud og gør han modstand, så slå ham ihjel som en gal hund!"

Dupuis fandt uden tvivl sin herres befaling svær at udføre. Oven i købet var han vant til den slags scener, som kun alt for hyppigt fandt sted mellem hans herre og Latréaumont. Han blev derfor ængstelig og tvivlrådig stående og nøjedes med at svare:

"Men, nådige herre –"

"Hvorledes! Jeg bliver ikke længere adlydt i mit eget hus? Elendige, jeg siger dig, du skal kaste ham ud, slå ham ihjel! Forstår du mig?"

"Ak, nådige herre! – " Og Dupuis pegede på sine hvide hår, og hentydede ved en udtryksfuld bevægelse på sin svaghed og oberstens kæmpekræfter, mens denne med oprørende koldblodighed, med hænderne foldet over den uhyre ryg, fløjtede en fanfare, idet han drejede tommelfingrene, og kun afbrød sin fløjten for at sige til Dupuis: "Jeg har forlangt noget at drikke, gamle nar, og mit store glas!"

"Men Francois, men Jean er der!" råbte herr de Rohan, skummende af vrede. "Sig til Jean, at han skal lade sin bøsse, og skal komme her – jeg siger dig, jeg vil have, man skal slå ham ihjel!"

"Nådige herre," sagde Dupuis, skælvende over hele legemet, "hverken Jean eller mester Francois er til stede – og –"

"Ak," råbte herr de Rohan, idet han med fortvivlet bevægelse trykkede hånden mod panden. Hans blik faldt i det samme på bordet. Han så en pistol, greb den, sigtede på obersten, og sagde: "Så har jeg dig endelig!" – og trykkede løs.

"Barmhjertighed! Hjælp! Hjælp!" skreg Dupuis, idet han fuld af angst løb sin vej. "Til hjælp!"

Skuddet faldt, krudtdampen trak bort og chevalieren så med rædsel Latréaumont sidde endnu og fløjte ganske rolig, mens han drejede sine tommelfingre. – Han var usåret.

Chevalieren betragtede væggen på det sted, kolossen sad. Der var intet spor af nogen kugle at se.

"Hvis du er Satan," råbte Rohan, "hvis kuglen ikke kunne træffe dig, så vil vi se, hvad skæftet formår!" Og kastede pistolen mod Latréaumonts hoved, men det slet sigtede våben traf kun obersten på kinden, vel let, men dog hårdt nok til at forårsage ham en heftig smerte.

"Død og helvede!" skreg kæmpen, idet han rasende sprang op, og løftende sin vældige hånd hen mod chevalieren.

"Slå mig ikke! Ak, slå mig ikke! Det vil være uværdigt! Jeg er såret!" skreg chevalieren med et ubeskriveligt udtryk af skræk og skam, idet han bønligt strakte armene ud mod obersten.

"Men," sagde den sidste, idet han genvandt sin koldblodighed og greb hårdt fat i herr de Rohans spinkle, skrøbelige arm, hvorved han klemte ham hårdt om håndleddet, "men hvis du er såret, min underdanige søn, hvorfor løfter du da hånden mod mig?"

Han trådte klodset et skridt frem, ragende højt op over herr de Rohan, der næsten uvilkårligt veg et skridt tilbage, og i en baglæns bøjet stilling, fæstede øjnene stift på sin modstander. Man kunne have troet at se Kommandantens kæmpemæssige statue, der holdt Don Juans arm omklamret med sin frygtelige stenarm.

"Hvorfor vil du ombringe din ømme ven, min tro, angerfulde undersåt?" sagde kolossen, idet han atter gjorde et skridt hen mod chevalieren, der igen veg tilbage, idet hårene rejste sig på hans hoved og han med ubeskrivelig rædsel stirrede på obersten.

"Hvorfor vil du skille vore to ømme hjerter? For at agere turteldue på Penhoët? Hvorfor skulle vi skilles, vi, som passer så godt til hinanden? – Men jeg er et godt skrog, og du skal slippe med manchetterne. Papa Latréaumont tilgiver dig!"

Kæmpen, der havde skubbet herr de Rohan tilbage i lænestolen, tvang ham på en rå måde til at sætte sig ned, hvilket chevalieren gjorde, idet han skreg af smerte, for Latréaumont havde klemt ham frygteligt om håndleddet.

Herr de Rohan sank tilintetgjort tilbage, skjulte sit ansigt i sine hænder, og gav sig i et anfald af afmægtigt raseri til at græde.

Latréaumont fik ilden til at brænde i kaminen, satte sig så ned igen og sagde: "Ved alt dette har jeg imidlertid ikke endnu fået noget at drikke, og jeg kreperer af tørst!"

Han ringede. – Ingen kom.

Det havde været et frygteligt optrin. Dagen var mørk. Regnen piskede mod ruderne. Blæsten hylede gennem de tomme værelser, der førte til herr de Rohans kabinet. Den gyseligste tavshed herskede i denne ensomhed, og den ulykkelige chevalier så sig, alene, såret, kraftesløs og lidende, på nåde og unåde overgivet til sin frygtelige modstander, der altid var rede til at misbruge sine kæmpekræfter, noget, som han i særdeleshed kunne gøre ustraffet her.

Hvad pistolskuddet angår, havde Latréaumont, der kendte herr de Rohans opfarende heftighed og altid var forberedt på et sådant optrin, allerede for længe siden forsigtigvis trukket kuglen ud.

Herr de Rohan blev ved med at græde – nervesvag, som han var. Man kunne høre hans hulken.

"Vi er altså endnu stadig bedrøvet?" sagde kolossen i sin uforskammede tone.

Ved disse sidste ord løftede den ulykkelige chevalier sit skønne ansigt, blegt og fortrukket, rejste sig, tørrede sine øjne, og sagde med en krampagtigt bævende stemme til Latréaumont:

"Herre, De er den stærkeste; jeg er svag og såret. Jeg kan ikke lade Dem kaste ud, det tilkommer altså mig at gå min vej."

"Ikke sådan, min søde hyrde, for ufærd! Vi vil på stedet begive os til mama Guémenée for at bede hende om forladelse, eller opsøge den gode kong Louis XIV! –" Med disse ord tog Latréaumont nøglen ud af den dør gennem hvilken Maurice var flygtet og lukkede også den anden.

"Godt, godt, herre," sagde herr de Rohan med et krampagtigt smil. "Jeg vil vente."

"Godt, og imidlertid vil vi sludre om vore forretninger. Når De har hørt mig, vil De forandre Deres tanker."

Herr de Rohan gjorde en ringeagtende bevægelse, bed i sit lommetørklæde for at undertrykke en feberagtig sindsbevægelse og sagde ikke et ord.

Latréaumont trak herpå Brüsseler Tidenden op af lommen, kastede den foran Rohan på bordet og sagde:

"Læs dette! Jeg har redeligt erhvervet mig det med spidsen af min kårde."

Rohan vendte hovedet bort.

"Også godt, så læs det ikke, og dog er det Brüsseler Tidenden, som De vældigt ville spidse øre ved at læse, for ser De, min kære, Monterey slår til. Han betaler os 50.000 livres forud til at begynde opstanden med. 50.000 om en måned, og så snart anordningerne er truffet i Brüssel, 600.000 livres i afdrag på de to millioner for at spille vort høje spil og begynde stormen! – Sådan tager jeg mig af Deres forretninger, De skændige, De utaknemmelige, og kommer jeg, bliver jeg modtaget med kårdestik og pistolskud! – Men på grund af denne glædelige

efterretning vil jeg være et godt menneske. Kom, kys papa Latréaumont, og lov mig at De ikke vil gøre det oftere!"

Rohan svarede intet på denne uforskammethed og vedblev i stumt raseri at bide sit lommetørklæde itu.

"Vi har ikke lyst til at passiare i dag? Nå, så vil jeg tale for to." Og idet han hævede sin stemme, fortsatte han: "Monterey, generalguvernør i Nederlandene, antager Deres navn, chevalier de Rohan-Montbazon-Guémenée-Soubase, og anerkender Dem som overhovedet for sammensværgelsen, der har til formål: 1. Med magt at oprette en republik, først i Normandiet, og derpå i Frankrig. 2. Ved en opstand og understøttet af fremmede våben at styrte Louis XIV af tronen. – Har De det nu, min tro undersåt?"

"Jeg forstår ikke, hvad De mener, men da jeg lige så lidt kan forhindre Dem i at tale som i at blive hos mig, bliv kun ved, hvis det passer Dem!"

"Meget vel. – Monterey venter altså blot på vore sidste instruktioner for at handle. Så snart han har modtaget dem, vil den hollandske flåde med landingstropper om bord krydse ud for Honfleur og Quilleboeuf, indtil vi giver det aftalte signal. – Nu tror jeg, vi gør vel i på ny at sende van der Enden til Brüssel. Om en måned kan han være tilbage, og vore forretninger have god fremgang, for han er anset der. Monterey agter ham højt og i tusinde henseender er han en fortræffelig udsending. – Hvad synes De om det?"

"Herre," svarede Rohan med den tvungne ro, som bevidstheden om en afmægtig vrede giver. "Nu vil jeg være herre i mit hus. Jeg skal visselig finde midlerne for at bevirke det, og når jeg er helbredt, må De give mig satisfaktion for så

mange fornærmelser. Hvad angår de ytringer, De fremfører mod kongens tjenere, så er jeg ingen angiver. Modtag derfor mit æresord på at det bliver mellem os. Men i øvrigt siger jeg Dem, herr Duhamel Latréaumont, og De må forstå mig, at *jeg ikke har været, ikke er, og ikke vil være delagtig i noget komplot mod Hans Majestæt kongen.* Er det tydeligt?"

"Og jeg siger Dem, herr de Rohan-Montbazon-Guémenée-Soubise, at *De har været, at De er, og at De vil være delagtig i en sammensværgelse mod Hans Majestæt kongen.* Er det tydeligt?"

"Jeg opfordrer Dem til at bevise, at jeg har haft del i sammensværgelsen?"

"Ha, De har ikke haft del i sammensværgelsen? De har ikke del i den endnu?"

"Beviserne, min herre!"

"Beviserne?"

"Ja, – beviserne, de *skriftlige* beviser!"

Latréaumont trak øjenbrynene sammen og bed sig i læberne og efter nogle minutters tavshed svarede han imidlertid koldt:

"Vi spiller altså dét spil, skønne barn? Jeg forudså dette tilfælde og har truffet mine forholdsregler. – Læg nøje mærke til, hvad jeg siger, chevalier" – obersten anlagde en mere højtidelig tone end hidtil – "eftersom De således opgiver Deres løfter, Deres hævn, Deres forhåbninger, Deres ærgerrighed, siger jeg Dem, jeg, som aldrig glemmer noget, jeg *vil* have Deres navn og Deres person til min sammensværgelse, og for tusinde djævle, jeg skal få dem, så sandt som jeg hedder Duhamel de Latréaumont. Hvis ikke, så tag Dem godt i agt!"

Herr de Rohan smilede foragteligt.

"Louis, for sidste gang, talen er om en sammensværgelse! Siger De ja eller nej?"

"Nej, nej, og tusinde gange nej!" skreg han.

Latréaumont fæstede et gennemborende blik på chevalieren og sagde derpå efter en pause:

"Da De altså siger tusinde gange nej, står kun to udveje åbne for Dem: Enten at angive sammensværgelse, eller at forføje Dem bort med Deres Maurice, uden at indlade Dem videre i noget komplot. – Hvad angivelsen angår, vil De ikke vove at gøre det, for der ligger for meget af Deres ædle, gamle slægt i Dem, det er tåbelige skrupler, men De har dem, og vil derfor ikke angive sammensværgelsen. Der er altså intet andet at gøre for Dem, end at De forføjer Dem bort, og ikke tager videre del deri. – De ved imidlertid, at hvad jeg vil, det vil jeg. Nu godt altså, i dag, som i morgen, som altid, i al evighed siger jeg Dem, at i det øjeblik jeg ser Dem tøve bare et minut, hører De, kun et minut, med at fortsætte sammensværgelsen, bliver i næste minut, De, van der Enden, Nazelles, Deres Maurice og jeg kastet i Bastillen, anklaget for en sammensværgelse mod kongens liv og statens sikkerhed, en sammensværgelse, som har Dem som overhoved, forstår De mig?"

Rohan sad ubevægelig af forbavselse, men han fattede ham ikke helt.

"Ved det venskabelige forhold, i hvilket De hidtil har stået til Pasha XIV, hans vezir Louvois, hans sultaninde Montespan, indser De vel klart og tydeligt, hvad De kan vente Dem, mit blide, forvildede lam, der bræger efter stalden?"

Og obersten gjorde en skrækkelig bevægelse, idet han spændte om sin hals med hånden.

Maurices skrækkelige drøm, hvori Latréaumont havde vist sig for hende i bøddelens skikkelse, faldt pludseligt herr de Rohan ind. Lidende, nervesvag, angrebet af de så hurtigt på hinanden følgende, modsigende sindsbevægelser, begyndte chevalierens tanker at blive forvirrede. Han stirrede med et vildt øjekast på Latréaumont og sagde med bævende, næsten klangløs stemme, og idet han uvilkårlig gøs: "Jeg ved ikke, hvad De vil sige!"

"Ikke? Så nu vil jeg forklare Dem det! Hvis De vægrer Dem ved at tage del i sammensværgelsen længere, tager jeg en af pennene der henne, foran Dem på bordet, og skriver til Dem – De forstår mig vel? – Jeg skriver til Dem, herr Louis de Rohan, et langt, fortroligt brev, i hvilket jeg udførligt udbreder mig over vore planer, mine rejser, mine forsøg i Normandiet, betydningen af artiklen i den Hollandske Tidende, hollændernes hensigt, de forslag, som jeg har stillet Monterey i Deres navn, denne ministers svar, og de udkast til republikanske regeringsformer og proklamationer, som van der Enden egenhændigt har skrevet. I mit brev nævner jeg Nazelles og din Maurice som medvidere i sagen. Jeg fortæller Dem, at vi har meget håb. Jeg tilføjer en mængde forhånelser mod den store monark. Jeg fremkommer med en mængde hentydninger til Deres had mod ham, hans foragt mod Dem. Jeg udtrykker en grusom og fornærmelig sarkasme over Louvois og en anden over fru de Montespan. Derpå sørger jeg for, at den omtalte Louvois får brevet i hænderne. – Forstår De mig nu?"

Planen var så djævelsk anlagt, at Rohan, ængstet af dens forvovenhed, næppe trak vejret.

"Men på den måde styrter De Dem selv med i fordærvelse!" udbrød han næsten uvilkårligt.

"Er mennesket fra forstanden! Ej, tusind skafotter, ganske vist, ja, jeg styrter mig selv i fordærvelse! Hvad bryder jeg mig om det? Hvad har jeg at vove endnu? Jeg er ruineret, da De er det. Jeg er for kendt og for gammel til igen at opsøge nye tosser, der vil lade sig tag ved næsen. Denne sammensværgelse er min sidste hjælpekilde: Skal den lykkes, behøver vi Deres navn. Trækker De Dem tilbage, mislykkes sammensværgelsen, og jeg er fordømt til den yderste elendighed, eller kan jage mig en kugle gennem hovedet! At dø på den måde, eller for bøddelens hånd – hvad bryder jeg mig om det? Ved at true Dem til at handle – og De ved, at jeg er i stand til at opfylde mine trusler, har jeg dog i det mindste udsigt til at få Dem til at fortsætte med at tage del i sammensværgelsen. Hvis ikke, lader jeg os alle fængsle, og forestiller mig, at verdens ende er kommet."

"O min Gud, min Gud!" Det var alt, hvad chevalieren kunne frembringe, og på samme tid foldede han med stigende rædsel hænderne.

"Se! hvor snaren er godt lagt! Hvem kan tvivle om sammensværgelsen, når jeg styrter mig selv i fordærvelse, og det hele oven i købet er sandt? Jeg kunne vist nok opsøge Louvois og angive Dem for at få min benådning og en sum penge, men, lad mig også være en forbryder, jeg synes dog ikke om en sådan fejhed. Når jeg derimod deler Deres skæbne, min smukke sværmer, har jeg intet at bebrejde mig, for De har villet det således. Hvad biomstændighederne ved oprøret angår, hvis nemlig van der Enden, Nazelles, De eller jeg (thi, for tusind djævle, jeg vil skynde mig at få en ende på tingene) vil *benægte*,

hvad jeg så vidtløftigt har sat op, så findes der i Bastillens hvælvinger en vis smuk, rødklædt dame, der har jernhænder, og således ved at insinuere sig, at hun efter et kvarters samtale kender alle Deres hemmeligheder, og selv andres også. Vundet ved disse smigrerier af den gode Dame Tortur, som hun kaldes, vil vi bekende alt, tage skylden på os for alt. Og selv hvis De var uskyldig, hvilket De på ingen måde er, vil kongens, hans yndlings og hans maitresses had være tilstrækkelig til at styrte Dem i fordærvelse. Så vil man en aften, min smukke, unge prins, bringe Dem i procession under afsyngelse af gravsange til et smukt, sortklædt stillads, midt på en smuk, offentlig plads. – Og der vil en vis mand, fru Torturs gemal, og ligesom hun rødklædt, med en økse i hånden nærme sig Dem."

Latréaumont ville drive en grusom spøg, stod derfor op, og skred med vældige skridt hen mod chevalieren.

"Ak!" skreg herr de Rohan, idet han angst veg tilbage, og afbrød obersten ved et frygteligt skrig. Derpå tilføjede han, grebet af et græsseligt raseri: "Maurice, til hjælp! Din drøm! – Maurice, til hjælp!" og faldt i afmagt.

I nogle minutter havde den ulykkelige chevalier, udmattet af sit sår, og rystet af så mange stød, følt sine tanker forvirres i samme grad, som Latréaumont udviklede sine græsselige trusler, der var så lette at udføre, så sikre og så nøje samstemmende med partigængerens utæmmede karakter.

Hans overtroiske ideer vendte tilbage med dobbelt styrke. Han knyttede til Maurices drøm erindringerne om den sorte jæger, om uvejret, under hvilket Latréaumont havde vist sig i Fontainebleau, og alt, lige til den forsvundne pistolkugle, bidrog til at opfylde hans allerede af smerte så svækkede

indbildningskraft med overtroisk skræk. Man må derfor heller ikke undres over, at den bevægelse, kæmpen gjorde, da han med rå spøg nærmede sig chevalieren, og hans frygtelige ord, mindede herr de Rohan endnu mere levende om Maurices drøm, og at han i sin feberagtige og rædselsfulde indbildningskraft et øjeblik antog Latréaumont for et afskyeligt fantom.

Herr de Rohans afmagt varede temmelig længe, og vi må tilstå, at Latréaumont var rørt over den grusomme tilstand, i hvilken han havde bragt chevalieren. Han lagde ham på en sofa, undersøgte hans sår, hvorpå forbindingen var gået løs, og da herr de Rohan var kommet til sig selv, ligesom vågnet af en drøm, fik han øje på Latréaumont, der lå på knæ ved siden af sofaen, og fæstede de store, grå øjne stift på ham.

Den første bevægelse herr de Rohan gjorde, vidnede om hans skræk. Han stødte Latréaumont fra sig og fjernede sig med afsky fra ham. Dernæst fo'r han med hånden over den glødende pande, og så sig ængsteligt omkring. Da han endelig helt havde genvundet sin samling, ville han rejse sig op fra sofaen, hvorpå han lå, men hans kræfter forlod ham, og han sank tilbage, og dækkede ansigtet med hænderne.

"Nå, Louis, hvordan har De det så nu? De virker stadig meget svag!" sagde partigængeren, idet han søgte at lægge så megen venlighed i sin stemme, som muligt.

"Hvis De blot besidder det mindste gran af medlidenhed," sagde Rohan med svag stemme, "så forlad mig. I morgen skal jeg svare Dem, i dag formår jeg det ikke. – De ser, jeg er sønderknust og forvirret i hovedet. Hav dog lidt medlidenhed

med mig! Hvad har jeg dog gjort Dem, at De piner mig således?"

"Nå, nå, vær rolig. Vi vil senere tale ned hinanden. For djævelen, De bringer mig også helt ud af koncepterne! Jeg tilstår, at jeg for nylig i mine trusler var noget rå, men De er heller ikke hverken fornuftig eller retfærdig!"

"De er en elendig!"

"Godt, jeg er en elendig! I øvrigt, min stakkels Louis, lad os se en gang – De behandler mig som en gal hund! – *Mort-dieu!* Lad os uden at gøre hinanden bebrejdelser, gøre vort regnskab op. De vil da se, at jeg ikke er så stor en djævel, som jeg ser ud til."

Imens Latréaumont sagde dette, var hans stemme endnu stadig rå, men der trængte alligevel en vis djærv hjertelighed igennem, for chevalierens beklagelsesværdige tilstand havde som sagt, rørt det stenhårde hjerte. Om i øvrigt Latréaumont også ubarmhjertigt ofrede alt for sin grusomme egoisme, besad han dog for megen naturlig forstand, og var ikke bundfordærvet nok til ikke undertiden at føle en vis ubestemt anger over det onde, han gjorde, hvilket uden tvivl gjorde ham endnu mere strafværdig, idet han således var sig sine forbrydelser bevidst, og også farligere, for det mindste deltagende ord i dette rå menneskes mund, gjorde så meget sikrere virkning, som det stod i modsætning til hans karakters sædvanlige hårdhed.

"Min stakkes Louis," gentog partigængeren, "lad os altså gøre vort regnskab op. Har De ikke to gange villet ombringe mig og oven i købet kastet mig pistolen i ansigtet. Jeg – jeg har reddet dit liv, en gang i Fontainebleau, en anden gang ved Maastricht, da jeg befriede Dem fra de fem spurzheimske uhlaners hænder.

Atter en anden gang gjorde jeg mere, jeg reddede nemlig Deres ære. Det var i lejren ved Worms, husker De det endnu? De havde en af Deres nervøse dage, da De gerne lod Dem slå af et barn og dog er så gnaven som en gammel bedesøster. I en strid med greven af Syran blev De bitter. Syran tog sagen alvorlig, De blev ængstelig, og jeg så det øjeblik nærme sig, da han ville misbruge sin fordel og insultere Dem. Hvad skulle jeg da gøre? For at lede striden, der begyndte at blive heftig, en anden retning, sprang jeg ind på Syran, og sagde til ham, at han i en time havde set skævt til mig. De ved, at han skelede. Han gav mig en ørefigen. Vi løb til vore kårder, skyndte os ud af teltet – og hurra for den gode sag! Min kårde spiddede ham på lyngen, ligesom en sommerfugl på et karton! Summa, De har to gange villet dræbe mig, og har en gang slået mig i ansigtet. Jeg har to gange reddet Deres liv, og en gang Deres ære. Er det ikke sandt?"

"Ja, min herre, det er vist nok sandt, men De lader Dem grusomt betale for Deres tjenester," sagde herr de Rohan med bitterhed. Det var ikke uden en vis indre angst, at han hørte Latréaumont gå over fra de hidtil udstødte trusler til en velvillig tone, og opfriske gamle erindringer.

"Det kan være, jeg anslår prisen vel høj," sagde kolossen. "Lad os imidlertid indrømme, at jeg har bevist Dem tjenester. Men lad os så se, hvad De har gjort for mig? De lod mig gnave på randen af de jammerlige 4-500.000 livres, i hvilke De bed med alle tænder! Men også uden mig havde De foræret dem bort, og måske ikke så lystigt."

"Fordi jeg tog Dem til mig, og gjorde Dem tjenester, elendige, er det uværdigt af Dem at behandle mig således som De gør!"

"Du har bevist mig tjenester! Ja, *mort-dieu*, det har De. Jeg rødmer ikke ved at tilstå dette, ja jeg siger endnu mere: Jeg vil ønske, De kunne bevise mig flere endnu! Men stod jeg, da jeg blev Deres selskabsbroder, ikke på pinde for Dem, dag og nat, fra morgen til aften? Altid flink og villig til alt? Når De var i Deres mørkeste lune, hvem opmuntrede Dem da, hvem satte mod i Dem? Hvem skød hjertet op i livet på Dem? Latréaumont! Hvem bar Dem hjem i seng, når De var beruset? Hvem red Deres hest til? Hvem tog Deres kobbel, bedre end nogen som helst jæger, under spidsen? Latréaumont! Hvem afrettede vore hunde til at bide rettens betjente eller amtsbuddene i benene? Latréaumont! Hvem modtog vore kreditorer med spark i maven, betalte dem med stokkeprygl, og jog dem bort med spark i –? Igen Latréaumont, og altid Latréaumont! – Og hvem fandt endnu for nylig i Bayern, med fare for at blive hængt og for at befri dig og din kurfyrstinde et øjeblik for at blive iagttaget af den skinsyge kurfyrste, der var bedre beredt end De, og ikke tabte Dem af syne – hvem, siger jeg, fandt da midler til at stikke hesten et stykke brændende svamp i øret, så den løb rasende til de 500.000 djævle, og den nådige herre skreg, som en besat, mens hele hoffet jog af sted bag efter ham, ligesom en flok får bag efter vædderen? Du blev alene med din kurfyrstinde, og benyttede dette øjeblik til at sikre dig den første rendezvous. – Hvem har De at takke for det? Igen Latréaumont! – Er det ikke sandt? Er det ikke alt sammen sandt?"

"Lad mig være," sagde Rohan, der med sin utrolig vægelsindede karakter ikke kunne bare sig for at smile, da han

erindrede partigængerens streger, mens han med græsselig angst følte sin vrede mod denne sætte sig efterhånden.

"Nu, Louis, lad os tale som mænd, *mort-dieu!* og ikke som sladderhanke. Jeg omtaler disse narrestreger, fordi alvorlige ting forskrækker Dem, for man ved, Guds død, ikke på hvad måde man skal tage Dem!"

"Lad mig være, lad mig være, siger jeg Dem! De forskrækker mig nu mere end før. Det er min undergang, min død, som De forlanger!"

"For Djævlen, hvad skal jeg gøre med Deres død, når den vil trække min med sig? Og hvad Deres undergang angår, vil jeg ved den treenige Gud ønske, at jeg først nu skulle begynde den, for da var vi rigere, min knøs, end vi er. Men da nu en gang ved Deres, eller om De vil, vor skyld, alting er væk, hvem tænker så på at frelse Dem fra Deres undergang? Hvem var det, der først tænkte på Normandiets opstand? Latréaumont! For besidder De tilstrækkeligt hoved til at stifte en sammensværgelse, for at finde tilhængere? Til at ophidse misfornøjede? Nej! De er gnaven, De er lad, De taber for let modet og imens organiserer jeg alt. Jeg skriver til Holland. Jeg opnår resultater. Kort sagt – gør alt! Og hvem kommer alligevel til at stå i spidsen for den normanniske republik, hvis planen lykkes? Herr de Rohan! Og hvem har forberedt det hele? Herr de Latréaumont! Sådan handler jeg, og hvorfor? For at bringe en utaknemmelig i vejret!"

"En utaknemmelig?"

"Ja, en utaknemmelig! For hvem vil når alt kommer til stykket få løvens andel? Ganske vist, *mort-dieu!* Ikke løven, vel? Altså må

De være taknemmelig mod mig for alt hvad jeg gør, for alle de ofre, jeg bringer Dem!"

"De ofre?"

"Ja! Er jeg ikke, hvis det er nødvendigt for at sikre vor sammensværgelse et godt udfald, villig til at ofre min nevøs, Auguste des Préaux, perlen over alle ynglinge, hans ro? Han er tapper som sin kårde, blid som et lam, og tænker for øjeblikket kun på i fred og ro at ægte en henrivende kone, som han har elsket i ti år! Nuvel, og alligevel besidder jeg mod til at ofre Dem alt!"

"Mig? De er forrykt!"

"Endnu en gang, Dem, fordi De er hovedet og har den største fordel deraf. Men fordi des Préaux er min egen nevø, bliver det ikke mindre tungt. *Mort-dieu*, jeg ved, hvad jeg gør, hvad Auguste og hans smukke enke er værd! Jeg ved også, at det vil volde dem kummer at måtte tilbringe deres hvedebrødsdage under de uroligheder og plager, der følger med en sammensværgelse. De, som ikke tænker det mindste på det, og De, i stedet for at være taknemmelig og at styrte Dem modigt over hals og hoved ind i sammensværgelsen, morer De Dem med at nære hyrdetanker. Jeg hørte Dem godt!"

"Mind mig ikke om dette optrin, for ved Helvede, jeg ved ikke, hvad jeg kan være I stand til."

"Men jeg vil minde Dem om dette optrin. Nu, vær blot rolig. De kan gøre, hvad De selv vil: De kan, hvis De lyster, tage til Bretagne med Deres Maurice."

"De vil lade mig rejse? De vil opgive den afskyelige plan – at åbenbare alt?"

"Måske!"

Rohan betragtede Latréaumont med en ubeskrivelig forbavselse, og spurgte så videre: "De opgiver Deres tidligere trusler?"

"Vi vil se, siger jeg Dem. For øjeblikket er alt, hvad jeg forlanger, at De sammenligner den fremtid, som jeg tilbyder Dem, med den, der venter Dem sammen med Deres Maurice. Det pålægger Dem ingen forpligtelser, vel?"

"Ti! Besmit ikke denne engels navn!"

"Tvært imod, jeg renser mig, ved at udtale det! Men så hør mig dog! Jeg forlanger først og fremmest at denne engel skal have været Dem tro i fem år. Jeg forlanger, at de rygter, der går om hende angående Lorraine og d'Effiat er falske!"

"De er en elendig bagvasker! Ti!"

"Ej, for tusind djævle, bliver De da forrykt? Jeg siger Dem jo at rygterne er falske, aldeles falske! – De er altså Deres Maurices gemal, og lever af Deres kone, hvis formue efter sigende beløber sig til 400.000 livres. Hun tager deraf 100.000 til at betale Deres gæld med. Hun har altså stadig 300.000 livres tilbage samt herskabet Penhoët, der, hvis forpagterne betaler godt, indbringer hende 5 til 6000 livres. Så er De altså ganske behørigt ansat som landjunker, ejer ikke en obol for Dem selv, og beder af og til Deres kone om et par daler, for hvilke De kan spille ungkarl. I øvrigt ser jeg Dem, ved den hellige Hubertus, med fem eller seks gigtbrudne vindspillere tappert ophidse en hare, og derpå komme hjem for at fortære denne hare ved Deres værtindes arne. Om aftenen får De Dem så et parti piquet med Deres præst eller Deres amtmand, hvis de ellers taler et andet sprog end den nederdrægtige dialekt. – Det er herligt og blændende! – Vivat Lucullus!"

"Nå ja, er dette liv endog så skændselsfuldt, så elendigt, som De skildrer det, foretrækker jeg det dog tusinde gange for det, som jeg fører her!" sagde chevalieren utålmodigt.

"Således altså," vedblev Latréaumont uden at svare Rohan, og overbevist om at have såret hans egenkærlighed, "således ender altså den glimrende prins, der kun et år i forvejen forførte kurfyrstinden af Bayern! Den smukke kavaler, for hvem den smukke hertuginde af Mazarin ofrede alt! Den stolte hofmand, for hvem alle hjerter slog! Således er De levende begravet, til stor glæde for Lorraine, d'Effiat, Villarceaux, Lauzun, Cavoyes, kort sagt, alle Deres rivaler, der ser sig befriet for Dem og Deres sejre, der så tit tilintetgjorte dem! Det er smukt! De har ærgret papa og mama, og går selv hen i skammekrogen. Det viser en blid, rosværdig karakter! Man vil fortælle smukke historier om det ved hoffet, hvor man så lidet misunder Dem. – Men kan De sige mig, hvad De vinder ved denne levende begravelse?"

"Jeg vinder derved fred og en rolig samvittighed."

"Denne hele hyrdenimbus vil ikke sige videre end at De ved Deres giftermål finder midler til at betale Deres gæld, og tillige har udgifter til et par tusind pistoler. – Jeg forstår, jeg forstår!"

"Og hvis det nu forholdt sig sådan? Ved De ikke, at jeg er ganske ødelagt, at jeg ingen hjælpekilder, intet gods har?"

"Men, pesten ramme Deres egensindighed, De er helt ødelagt, fordi De selv vil være det! De vil ikke høre, hvad Monterey tilstår os! Læs dog tidenden, siger jeg Dem. Da han jo samtykker i vore betingelser, må den portugisiske købmand endnu i dag udbetale os 50.000 livres, om en måned igen 50.000 livres, og om tre måneder 600.000 til afdrag på de to millioner, vi har forlangt for at åbne ballet."

"Men, elendige, disse penge er bestemt til at fremme sammensværgelsen, og ikke til at betale min gæld. Ikke at anvende disse penge til det tilsigtede øjemed, elendige, vil være at begå en ny skændighed!"

"Men ved Djævelens tusinde kreditorer, hvem taler vel om at betale Deres gæld! Jeg håber tvært imod, at ingen af disse narre med de lange regninger skal få så meget som skyggen af en pistol at se! Disse penge er vistnok hellige, og alene, som De meget rigtigt siger, bestemt til at fremme sammensværgelsen! Men eftersom nu sammensværgelsens eksistens er på det nøjeste forbundet med vor eksistens, er vi nødt til at anvende Montereys dalere til at udvide denne for at skaffe os tilhængere, hverve misfornøjede! Skal dette imidlertid ske, må sammensværgelsen holde rigt taffel, spille højt spil, have fortræffelige vine og smukke kurtisaner! Den må føre et lystigt, yppigt liv, for at fange medskyldige på de friske limpinde, for, *mort-dieu!* man fanger ikke fluer med vineddike. På den måde fisker vi så mange tilhængere som muligt, og i juli måned, når militsen er samlet I Rouen, bryder vi op for at iværksætte opstanden og forberede spaniernes landing."

"Jeg siger Dem, denne opstand er en fantasi, og selv om den virkelig lod sig udføre, må De ikke gøre regning på mig."

"Da De aldrig har haft en fod i Normandiet, kan De ikke vide, om det er en fantasi. Men tror De da, for Djævelen, at Monterey, den snu ræv, der mindst er lige så fiffig, som Isola var, vil give betydelige summer i forskud, lade tyve linjeskibe krydse ved Normandiets kyster, og lade alle disse skibe med tropper, munition og genstande af alle slags, hvis han ikke var så vis på et godt udfald; dersom hans udsendinges beretninger

ikke lød overensstemmende med de forhåbninger, som van der Enden og jeg har vakt hos ham? Svar mig på det!"

Herr de Rohan vidste i sandhed ikke, hvad han skulle svare på denne indvending, for Latréaumonts grunde syntes meget vægtige.

"Altså" vedblev obersten, "kan vi, om ikke med vished, dog med den største sandsynlighed, vente os et gunstigt udfald. Jeg tænker, at de nye afgifter allerede har bragt vore ciderdrikkere noget i bevægelse. Snart kommer vore penge i omløb, løfterne regner ned, skræk griber gemytterne, opstanden følger, den oprørske adel stiger til hest og samler sig, fordrer generalstaternes sammenkaldelse. Pøbelen løber bag efter og gø'r. Des Préaux og hans dyrebare venner forestiller Dem derpå for de balstyriske landjunkere. De hedder Rohan. De bærer en blond paryk, en prægtigt broderet klædning. De er smuk som en engel. De kalder den store monark en tyran. De befaler, at man skal bemægtige sig alle skatteembedsmænds personer og i særdeleshed deres kasser, som De erklærer for en *offentlig pest*. – Hurra, provinsens hele adel støtter Dem og, *mort-dieu!* De bliver anerkendt som general og overhoved for den Normanniske Republik, som van der Enden vil have, at det skal hedde. I sandhed, titlen er god til at tilfredsstille pøbelen. Er Normandiet først en gang i opstand, vil alle de misfornøjede huguenotter i Dauphiné og Guyennes huske på Deres onkel, hertugen af Rohan, og ligeledes gøre opstand. Tiden griber rasende om sig, der er ikke 10.000 mand tropper i Frankrig, og, for Djævelen, hvad kan det ikke føre til? Men nu, for Djævelen, nu kommer det bedste af historien! Vi marcherer lige løs mod Versailles, der i det højeste er besat med 2.000 mand

hustropper. Vi bemægtiger os sultanen, sultaninden, den lille sultan og veziren Louvois. Jeg overlader Dem sultanen, sultaninden, og er fornøjet med veziren, som jeg allerede i lang tid har haft i sinde under fire øjne at hviske ordet: "Galge" til! De ser således, at på Deres triumfdag er den stolte despot, der så tit har tvunget Dem til at bøje Dem for ham, for siden at behandle Dem endnu frækkere, afhængig af Deres nåde. De kan hævne Dem, De har ham i Deres magt. De kan tillige råde over nogle dukker, der efter deres herres eksempel har fornærmet Dem. – Lorraine, d'Effiat, Villarceaux! For Djævelen, hvad? Og varer denne triumf kun en time, køber De ikke gerne denne time med – "

"O, med mit liv! Have ham i min magt bare en time – en eneste time og så dø!" skreg Rohan ude af sig selv ved mindet om de ydmygelser, som han selv for kort tid siden havde måttet tåle, og idet han med en jammerlig svaghed gav efter for de hævngerrige følelser, som Latréaumonts ord på ny havde opvakt i hans sjæl.

"Nå, *mort-dieu!* der er den højeste grad af sandsynlighed for at De vil få Phøbus og hans glimrende stråler i Deres magt, og De nøler endnu? De har intet andet at gøre end at leve lystigt og vente i to måneder; det er alt, hvad jeg forlanger af Dem, da jeg påtager mig sammen med des Préaux at forberede det hele, så De blot behøver at vise Dem i sidste øjeblik."

"Ak, min svaghed, min svaghed!" råbte Rohan med stigende rædsel, for han var rystet, og følte allerede Latréaumonts fordærvelige indflydelse, der bemægtigede sig ham, næsten mod hans vilje. Men han tog mod til sig endnu engang, og

råbte: "Nej, nej! Vig fra mig, afskyelige frister, bort! – Aldrig – aldrig, giver jeg mit samtykke! Lad mig komme bort!"

"For pokker!" svarede Latréaumont utålmodigt, "jeg holder Dem ikke, men lad mig tale ud. – Jeg antager altså med grund, at De står i spidsen for to eller tre oprørte provinser. Hvem ved, hvad følger det endnu kan have for Dem? Ved den grad, som hele Europas had til Sultan XIV har nået, var det slet ikke umuligt, at kejseren og kongen af Spanien (jeg har ivrigt ladet et par ord falde derom for Monterey, med hvem Deres hus er beslægtet, for at styrte den store monark og hans grådige monarki) anerkender Dem som suveræn fyrste, eller tributpligtig konge af Isle de France. – Det er unægteligt magert i sammenligning med hele det franske gebet. Men, tusind lukkede kroner, det er meget mod Djævlehytten i Saint-Mandé, det øde kongerige, som herr de l'Huillier, parlamentsråden i Rouen, låner os! Hvad siger De til det?"

Chevalieren befandt sig i en uhyre forlegenhed. Så fantasifulde end de forhåbninger, hvormed Latréaumont ville beruse ham forekom ham, stod alligevel den indflydelse, hvilken hertugen af Rohan havde udøvet, idet han underhandlede med Louis XIV som konge med konge, ikke til at nægte. De uroligheder, der havde fundet sted under hans mindreårighed var ham i alt for frisk erindring, man havde under dem haft så påfaldende eksempler på partiernes lykke, at et mindre svagt og mindre stolt hoved end herr de Rohans havde kunnet blevet svimmelt, og ligesom den ulykkelige chevalier have fæstet for stor lid til Latréaumonts dristige planer.

Herr de Rohan gik omkring med hastige skridt, stod stille, tænkte efter, slog sig fortvivlet for panden, mens kæmpen, der søgte at fastholde tråden, ved hvis ende den lidende sjæl flagrede omkring, godtede sig over det indtryk, som han havde frembragt, og med skarp betoning vedblev: "Jeg siger tributpligtig konge af Isle de France, fordi De jo nok indser, at van der Enden med sine sværmerier om republik, frihed, lighed, gylden tidsalder og paradis på jorden, er det dummeste dyr, jeg kender. Jeg holder ham, min tro, for et sandt kvæg, når han indbilder sig, at man ikke, når opstanden er forbi, ryger ham under næsen med hans republikanske papirer, idet man brænder dem. – Jeg lader ham tro, at man vil opfylde hans ønske, fordi han kan være os til nytte ved underhandlingerne med Monterey, men er Deres trone først befæstet, sire, og jeg Deres første minister, lader jeg ham rådne op i et underjordisk hul, eller hænge – det er mere sikkert, for den gamle nar er virkelig farlig for enhver bestående magt."

"Hvad skal jeg gøre, hvad skal jeg nu gøre!" sagde chevalieren med en frygtelig angst. "O, mit gode forsæt fra før! O min ro for et sekund siden! Min Gud, hvad skal jeg gøre?"

"Det er meget simpelt! Slut Dem til sammensværgelsen! Man kan ikke deltage i en sammensværgelse og gifte sig på en gang. Deltag i sammensværgelsen, og De gør én lykkelig – gift Dem, og De gør én ulykkelig!"

"Hvad vil dette sige?"

"Ved sammensværgelsen er jeg den lykkelige, ved giftermålet er Lorraine den ulykkelige, for De berøver ham hans maitresse for at gøre hende til Deres hustru."

"Men beviser, beviser, elendige! Giv mig bare et bevis, bare et eneste, og jeg ser aldrig mere Maurice i mit liv."

"Hvor Djævlen skal jeg da skaffe beviser fra? Jeg har ingen! Det er kun et blot og bart: Man siger det! Rygter, som hele verden gentager. For resten kan det godt være, at de er falske. Gift Dem da, og jeg får at se, hvad jeg kan foretage mig."

"Rygter – men der går rygter om det! Og verden modtager alt, hvad der er lavt og slet, så hurtigt og villigt, at en vidt udbredt bagtalelse i hans øjne bliver til sandhed! – Hvis man nu troede, at jeg blev bedraget af Lorraine – at jeg for nogle få penge var lav nok til at ægte en kvinde, som han havde til maitresse!" – Dog erindrede han sig Maurices tilbøjeligheds storhed og adel, hendes engleagtige og rene karakter og udbrød: "Men nej! Det er umuligt! Denne rørende stemme, disse tårer, denne stolthed, disse henrivende ord kan ikke skuffe! Det er intet tomt spil med læberne, de kommer fra den trofasteste sjæl, der findes på jorden! De lyver altså, elendige, ja De lyver! Lad mig være – jeg føler det, min lykke er knyttet til Maurice, for jeg var netop så lykkelig! Jeg følte mig så stor, så stærk, så kraftfuld! Mine ædle forsætter giver mig deres mod! Min livsbane forekom mig så smuk, så smilende, mens nu, takket være Dem, elendige, alt omkring mig synes indhyllet i mørk tåge!" sagde den ulykkelige chevalier med dyb tungsindighed, men derpå tilføjede han med en møjsommeligt tilkæmpet, fortvivlet tillidsfuldhed: "Nej, nej! Maurice elsker mig, og jeg forlader hende ikke! Maurice er mig tro, endnu en gang, sådanne vidnesbyrd kan ikke lyve!"

"Nå ja, jeg indrømmer Dem, at Maurice mener det oprigtigt!" sagde Latréaumont ligegyldigt, "men hør: Har De ikke tusinde

gange fortalt mig, at De hver morgen, når De havde ligget med en almindelig tøs, kom til den smukke hertuginde af Mazarin, vidste at fortrylle denne således ved stemme, tårer, rørende ord, og hundrede tusinde andre ting, at hertuginden tænkte: *Det er ytringer fra den troeste sjæl på jorden!* Og dog var alting falsk, De bedrog hertuginden, vi gjorde os lystige over det, og De gentog spottende for sigøjnerinderne, der den gang undertiden delte vore aftensmåltider, Deres oprigtige ytringer!"

"Det er græsseligt, græsseligt – men det er sandt!" sagde chevalieren med bitterhed. "Jeg har skændigt belønnet og besmittet det helligste, som findes i verden! Hvorfor skulle hun ikke gøre det samme mod mig?" Han gjorde imidlertid endnu en sidste anstrengelse for at tro og sagde: "Men, hvad nytte havde Maurice af at få mig til at ægte sig? Vil hun ikke blive stiftsdame?"

"Ja, ligesom jeg vil være domherre! Hvis det havde været hendes alvor, ville hun da have sagt: *Jeg gør det*? Nej, hun havde først gjort det, og så sagt: *Det er sket*, tag nu mine penge eller lad være!"

"Men, endnu en gang, hvad nytte kan hun have af at ægte mig?"

"Ej, for Djævlen, hun vil gøre en ende på sagen! Hvem har vel indtil nu bedt hende om det? Ingen! Om to-tre år er hun en gammeljomfru eller en ung kone, og hvis rygterne er sande, anser jeg det, ved hendes ringe formue, for en stor lykke at komme ind i huset Rohan, og at ægte en af Frankrigs fornemste og smukkeste mænd, og det, efter at have ført et sådant udsvævende liv, for slet ikke at tale om, at hun og Lorraine senere kunne gøre sig lystige over Dem! Og, mellem os sagt, De

kan ikke med nogen grund klage over falskhed, for har De ikke mishandlet, udskældt og fornedret hende? Bilder De Dem ind, at hun slet ikke vil huske Dem for det? Tror De, for Djævlen, at hun i fem år ville have tålt alt det af Dem, som hun har tålt, hvis hun havde været så uskyldig, som hun siger? Nej, nej, den ædle renhed oprøres, men bedrag underkaster sig fejt fornærmelser, forfølger hårdnakket sit øjemed, og dets skjulte had vokser ved enhver ny beskæmmelse."

Med sit dybe kendskab til herr de Rohans karakter havde Latréaumont ikke forgæves brugt sin djævelske snedighed, for han vidste, som allerede anført, at chevalieren på grund af hans hæslige karakter, idet han gjorde Maurice til den ulykkeligste skabning på jorden, kendte det onde, han begik, og hans af ulykken bittert stemte sjæl kunne ikke tro, at Maurice, således miskendt, besad højmodighed nok til at glemme hans grusomheder, og blot at besvare dem med en uforanderlig kærlighed og hengivenhed. Med et ord, herr de Rohan kunne ikke begribe dette fromme, blide tålmod, der for ømheden er det samme, som det borgerlige mod er for modet til at handle. Den ulykkelige anså derfor i sin forblændelse Maurices kærlighed for en afskyelig forstillelse, der pønsede på hævn.

"Min Gud, min Gud! Hvad skal jeg gøre? Hvorledes redde mig ud af denne tvivl, dette kaos? Det er græsseligt!" sagde den ulykkelige chevalier.

"Den gode Guds tusind millioner lyn tjener Dem til lanterne for at frelse Dem ud derfra, men bestem Dem, deltag i sammensværgelsen eller gift Dem, ja eller nej? – Jeg vil så se, hvad jeg har gøre. De kender Deres dobbelte skæbne. Vælg, bestem Dem og sig: Jeg er Deres, på en Rohans ord!"

"Ak, hvis jeg var overbevist om, at Lorraine – hvis De vidste med sikkerhed –"

"For tusind djævle, jeg ved blot en ting med vished: At Monterey samtykker, at De tør gøre Dem forhåbninger om en trone, og at De vakler mellem en trone og et usselt landsted i Bretagne! Nå! Er det ja? – er det nej?"

"I sandhed," sagde Rohan med et udtryk af fortvivlet bestemthed, og idet han på en vis måde styrtede sig med lukkede øjne i den afgrund, som Latréaumont havde åbnet for hans fødder, "hvis jeg ægtede Maurice i morgen og selv om hun var uskyldig, er tillidens kilde alligevel forgiftet i min sjæl for evigt. At tilbringe hele sit liv alene med en kvinde, som man har mistænkt, eller at sætte sit hoved på spil mod en trone – der er valget ikke tvivlsomt! Latréaumont, det er måske min dødsdom, jeg underskriver – " og chevalieren nølede endnu et øjeblik, men sagde så rask: "*På Rohans ord* – jeg er Deres – jeg tager del i sammensværgelsen!"

"Og på Latréaumonts ord, det gør De vel i! Det er nu afgjort mellem os for liv og død!" og Latréaumont omfavnede chevalieren hjerteligt.

I dette øjeblik lød en frygtelig larm, døren ind til galleriet blev sprængt og Jean, bevæbnet med sin bøsse, Dupuis med en gammel hellebard og mester Francois med en møggreb styrtede ind med det lydelige skrig: "Slå uhyret ihjel! Slå det ihjel!"

Denne pludselige afbrydelse dannede en så meget, større kontrast, som Latréaumont endnu holdt herr de Rohans hånd i sin. "Hvad er på færde?" spurgte chevalieren med rynket pande.

"Nådige herre, de befalede mig, at kalde på Jean og Francois. Jeg har fundet dem og vi kommer –"

"Vi kommer, nådige herre, for at –" sagde Jean, idet han lagde an mod Latréaumont.

"Dupuis er en gammel nar. Han har antaget en spøg for alvor. Gå – forføj jer bort!" sagde herr de Rohan, idet han med hånden gav et tegn, der satte de redelige tjenere i forbavselse.

"Dupuis, gamle nar," sagde obersten, "noget at drikke, for Djævlen, og af mit store glas! For i al denne tid har jeg endnu intet fået at drikke, og jeg kreperer af tørst! – Og du, mester Francois," tilføjede han, "læg straks seletøjet på dine gamle skindmære, gamle drukkenbolt, hvis de i aften kan slæbe sig frem!"

"Nådige herre?" sagde Francois, idet han så spørgende på chevalieren.

Da chevalieren nølede, hviskede Latréaumont denne i øret: "Må vi ikke endnu i aften sende den gamle i Picpus bort?"

Herr de Rohan sukkede og sagde: "Læg seletøjet på, mester Francois!"

Og tjenerne fjernede sig, ganske forbavsede.

"Vejret er blevet bedre," sagde Latréaumont. "Når vi kommer tilbage, kører vi en tur til Vincennes, og går derpå, hvis De vil, for at adsprede Dem, op til madame Duchesne og spiser til aften, og *vive-dieu*! efter faraospillet, som finder sted efter souperen, sludrer vi et par ord med hendes niecer."

"Nej, jeg tager tilbage hertil."

"Nå, for mig gerne! Jeg sagde det til Dem, blot fordi der vil være et helvedes spil der! Louvigny fortalte mig det i går i *De tre Skeer*. – Men, a propos, De ved ikke endnu, at jeg måtte trække fra læderet for at få denne tidende?"

"Og mod hvem?"

"Mod Chateauvillain. Han fik, for tusind djævle, min dybe kvart at smage."

"Bravo! Jeg hader ham, for han er en af Lorraines venner!"

"Det vil også have været min lykke! – Kom, støt Dem til mig, men før vi går, lad mig drikke, hvad narren der bringer mig!"

Latréaumont tog en god slurk af det glas, som Dupuis bragte ham, vrængede derpå ansigtet og råbte: "For fremtiden vil jeg ikke drikke anden vin, end madame Guerbois' burgunder! Forstår du mig, gamle nar? Og tag dig vel i agt for at ville narre mig! –"

"Den nådige herres vogn," sagde Jean sørgmodigt.

Rohan skred, støttende sig til Latréaumont, over galleriet.

Da han trådte ud på den forfaldne trappe, bøjede mester Francois sig ned fra sit sæde og spurgte, som det den gang var skik hos kuskene: "Hvorhen, nådige herre?"

"Til Picpus, til mester van der Enden, gamle nar!" sagde Latréaumont.

5. del

Sammensværgelsen

20. Sammensværgelsen

De ord, *Musernes Sæde*, som man måske endnu erindrer at have læst i begyndelsen af dette værk over døren til den skole, som mester Affinius van der Enden i året 1669 holdt i Amsterdam, kunne man nu igen læse i Paris, og i samme hensigt, for Musernes Sæde var omplantet til Faubourg Saint-Antoine, tæt ved siden af de ærværdige fædres kloster Picpus.

Når undtages nogen forskel i lokaliteterne, syntes intet at være forandret i den gamle, på den tid fire og halvfjerdsårige doktors omgivelser og sædvaner. Der eksisterede stadig den gnavne og skrigende fru Catharine, og Clara-Maria, filosoffens ældste datter, der her, ligesom i Holland, i hans sted gav undervisning i de gamle sprog, for dertil indskrænkede sig van der Endens forelæsninger, da enhver politisk forelæsning efter hans sind var forbudt ham i Frankrig. Ikke desto mindre gik den strenge og uforbederlige republikaner, henrevet af sin overbevisnings magt, ofte så vidt, at han tillod sig dristige demokratiske hentydninger, hvilke behagede nogen, forskrækkede andre, og var andre igen ligegyldige.

Frygtelige tildragelser havde ført van der Enden til Frankrig, nemlig de syv forenede provinsers ødelæggelse af Louis XIV.s armeer, og begge brødrene Witts nedsabling, de nødvendige og uundgåelige følger af kongens mange forræderier, mord, der blev begået med uhørt råhed og grusomhed, og hvis anstiftelse ikke skal have været prinsen af Oranien fremmed.

Da van der Enden havde hørt til storpensionæren Jean de Witts ivrigste venner og beundrere, var den gamle doktor nødt til at udvandre for at unddrage sig de første forfølgelser, som

Vilhelm af Oranien iværksatte mod alle de hollændere, der var mistænkt for at være republikanere eller at høre til det franske parti. Disse to benævnelser var blevet ens betydende, da den dydige og redelige Jean de Witt, der så fejt blev bedraget af Louis XIV, hvis alliance og troskab han fæstede blind tro til, bestandig af alle kræfter opretholdt Frankrigs interesse mod Englands og Spaniens politik – hvilke to lande understøttede Vilhelm af Oraniens parti.

Storpensionæren havde altid frygtet denne fyrstes indflydelse. Han forudså i ham en forstyrrer af den demokratiske regeringsform, som han, Jean de Witt, og Louvestein-partiet i en lang række år havde forsvaret med en indre og på erfaringer rig overbevisning, for denne tingenes tilstand havde i virkeligheden hævet de syv forenede provinser til en uhørt højde af magt og velstand.

Trods Louis XIV.s had og havesyge skinsyge til denne republik, var alligevel denne konges raseri mod Vilhelm af Oranien så stort, at der hos den franske regering næsten ingen sikrere anbefaling fandtes end at være forfulgt af denne fyrste. Van der Enden turde derfor også uhindret opholde sig i Paris, og der ofre sig for undervisningen i sprog, medicin og kemi.

Nogen tid efter sin ankomst til Paris traf doktoren atter Latréaumont, som han havde set i lejren ved Norden, da vore tropper oversvømmede Holland, for da han flygtede for statholderens forfølgelser var van der Enden nødt til i nogle måneder at opholde sig med sin kone og sine børn i et hus, der lå i nærheden af denne lejr.

Rohan var fuldstændig ruineret. Filosoffen og partigængeren talte atter om deres gamle planer, om muligheden for i dette

øjemed at knytte nye forbindelser med udlandet, og aftalte at mødes i Paris, hvortil doktoren ville rejse. Her traf de hinanden igen, og fornyede planerne fra lejren ved Norden, hvori også des Préaux havde lade sig indvi – man vil senere høre, hvorfor. Latréaumont blev af ærgerrighed og havesyge på ny tilskyndet til denne opstand, van der Enden derimod af sin uimodståelige længsel efter at se sit Utopia realiseret. Derfor havde han også denne gang lovet sin mægling i Holland alene blot på det udtrykkelige vilkår, at han skulle udkaste de politiske statutter til den tilkommende normanniske republik.

I udlandet kunne doktoren virkelig være sjælen i denne sammensværgelse. Hans forvisning af prinsen af Oranien, beviste at filosoffen besad en mægtig indflydelse. I Amsterdam havde i sandhed van der Endens store dyder, visdom og borgerlige mod i tyve år været lige så populære, som hans demokratiske grundsætningers urokkelige fasthed. Så snart grev de Monterey ankom til Brüssel, underrettede baron Isola denne nye generalguvernør om de tilbud, som Latréaumont i sin tid havde givet ham angående en opstand i Normandiet. Denne plan, der i året 1669 ved Frankrigs dybe fred med Europa var vanskelig at udføre og understøtte, syntes lettere at kunne iværksættes i 1674, da man talte meget om den almindelige misfornøjelse i Frankrig, og næsten alle magter rejste sig mod Louis XIV. Herr de Monterey talte med prinsen af Oranien om disse oprørsplaner. Denne hadede de republikanske grundsætninger for en stat, som han havde i sinde at beherske despotisk. Men netop derfor betragtede han dem som en frygtelig løftestang, der med fordel kunne anvendes til at undergrave eller omstyrte Louis XIV.s trone. Van der Enden

turde af denne årsag også frit vende tilbage til Holland, så snart han havde skrevet til herr de Monterey for at bede ham om en sammenkomst med hensyn til de meddelelser, som han 1669 havde gjort baron Isola.

Lige så meget af overbevisning og sandsynlighed, som af det heftige ønske, at det måtte forholde sig således, havde doktoren fæstet ubetinget tillid til alt, hvad Latréaumont for nylig havde betroet ham angående den fjendtlige og truende stemning i Normandiet. Da van der Enden derfor hen mod slutningen af året 1673 rejste til Brüssel, var det ham en let sag at meddele sine forhåbninger til herr de Monterey og prinsen af Oranien, der ikke mindre end han ønskede at tingene måtte antage denne skikkelse. Han forlod dem meget tilbøjelige til at understøtte Normandiets opstand, men da nu *tiers et dangers*-skatten blev udskrevet, syntes disse pålæg – og var det også virkelig – så grusomme, vilkårlige og overdrevne, at begge de ovennævnte personer ikke et øjeblik tvivlede om en opstand i Frankrig, forpligtede sig til at understøtte den, og gav de sammensvorne bestemt forsikring herom, idet de i den Hollandske Tidende lod indrykke de to betydningsfulde artikler, som van der Enden og Latréaumont havde sendt til Holland ved en portugisisk købmand, der var Montereys hemmelige emissær.

Man vil måske sige, at det var afskyeligt af van der Enden, der havde fundet et tilflugtssted i Paris, at lade sig forlede af sin hang til proselytmageri til at forråde gæstfriheden og pønse på at styrte den konge, der viste ham den. Det er da også sandt, men filosoffen troede fuldt og fast, at han skænkede Frankrig den kostbareste gave, og sikrede det folk, som modtog ham

gæstfrit, besiddelsen af lykken. Men når man sætter sig i van der Endens sted, ser man, at beskyldningen for den sorteste og grusomste utaknemmelighed rammer Louis XIV og Louvois, der uden anden grund end et råt raseri og en uædel havesyge glemte de umådelige tjenester, som republikken og Jean de Witts parti havde vist Frankrig, og uagtet de helligste traktater og eder begyndte en frygtelig ødelæggelseskrig mod de syv forenede provinser, van der Endens fædreland.

Førend vi nu på ny indfører læseren i det indre af Musernes Sæde, må vi berette de særlige tildragelser, der indviede herr de Nazelles i den sammensværgelse, som Latréaumont ville iværksætte.

Herr de Nazelles, der boede i nærheden af klosteret i Picpus, blev som så mange andre nysgerrige lokket til af mester van der Endens strålende berømmelse, og overhørte tilfældigvis en forelæsning, som Clara-Maria holdt over det latinske sprog.

Mærkeligt er det, at denne kvinde, hvis væsen var så iskoldt, vakte en lidenskabelig kærlighed hos herr de Nazelles, så han ikke alene blev en af doktorens og hans datters ivrigste tilhørere, men også ved flere snilde skridt hos fru Catherine vidste at bringe det til at han blev antaget som kostgænger, og det til stor glæde for den gerrige husmoder, der så sig holdt skadesløs for den største del af sine udgifter, for Nazelles betalte højmodigt 1500 livres om året i kostpenge.

Skønt van der Enden og i særdeleshed Clara-Maria var langt fra at dele fru Catherines forkærlighed for den, som hun stolt kaldte sin pensionær, indbød hun alligevel alle husets beboere, hvis uindskrænkede herskerinde hun endnu var, en sådan frygt,

at doktoren for ingen pris i verden ville have vovet at lukke sin skoledør for fru Catherines klient.

Angående det, som Nazelles vidste om sammensværgelsen, forklares det på følgende måde:

Ked af bestandig at se sig afvist af Clara-Maria, der hadede ham med en uforanderlig foragt, og af denne årsag vidste at undgå enhver lejlighed til at være alene med ham, ville Nazelles for enhver pris tale udførligere med hende om sin kærlighed. Han faldt derfor en dag, da doktor Ker-Kerin, Clara-Marias ægtefælle, var i Holland, på at skjule sig i en slags lille oratorium, i hvilket Clara-Marie om aftenen trak sig tilbage for at læse, bede, eller tænke efter.

Ved et besynderligt tilfælde havde van der Enden og Latréaumont netop selv samme dag noget at tale med hinanden om angående opstanden i Normandiet, og da de formodentlig tænkte sig mest sikre i Clara-Marias oratorium, begav de sig derind, og talte så længe og udførligt om den besluttede opstand, at herr de Nazelles blev underrettet om alt. Da samtalen var til ende, skiltes obersten og van der Enden, og Nazelles forlod sit skjul.

Dagen derefter spadserede Latréaumont frem og tilbage i Palace Royals buegange. Nazelles trådte hen til ham, trak ham til side og sagde: "*Jeg ved alt.*"

Forgæves ville den overraskede partigænger nægte. Advokaten meddelte ham så nøjagtige omstændigheder, at det blev ham umuligt at vedblive sin benægten. Obersten udstødte frygtelige trusler. Nazelles svarede ham imidlertid koldt: "Alt, hvad jeg har erfaret om sammensværgelsen, er skrevet ned af min hånd, henlagt hos en notarius, en ven af mig, som

testamente, og så snart De måtte være til sinds at udøve en eller anden blodig gerning mod mig, vil hele Deres forbrydelse komme for en dag."

"Men hvad vil De da?" spurgte Latréaumont.

"Intet," svarede advokaten. "Jeg er fornøjet med at have kendskab til sagen, og i min hånd at holde Deres eksistens, som styrer denne sag, der i øvrigt, som jeg håber, på en eller anden måde kan gavne min kærlighed. Hvad selve sagen angår, vil jeg i van der Enden og herr de Rohans nærværelse lade, som om jeg intet ved."

Hvad skulle han gøre i denne stilling? Ombringe Nazelles? Hans udtalelser havde røbet alt! Tilbyde ham penge af dem, som Monterey skulle sende? Advokaten afslog disse, da han selv var formuende nok, og havde for få fornødenheder til at sælge sin tavshed. Latréaumont fandt sig derfor i Nazelles farlige, men nødtvungne medviden, men han vogtede sig vel for at underrette herr de Rohan derom, for denne nye mulighed for opdagelse ville yderligere have forøget chevalierens ubeslutsomhed.

Efter at have sluttet denne parentes vil vi ile til det optrin, der fandt sted i Musernes Sæde den dag, da Latréaumont endelig havde bestemt herr de Rohan til sammensværgelsen, og da begge ville opfordre van der Enden til straks at rejse til Brüssel. Clara-Marie, der endnu sad ved sit kateder og lagde sine bøger sammen, havde netop endt sin forelæsning. Alle hendes tilhørere, med undtagelse af en eneste, havde forladt den rummelige skolesal. Denne var Nazelles, der for to timer siden var kommet derhen fra kabaretten *De tre Skeer*.

Det var måske fordi den unge kone endnu var beskæftiget med at ordne sine bøger, eller fordi hun ikke ville bemærke advokaten, nok sagt, hun vedblev at se mod gulvet, mens hun ordnede sine papirer. Herr de Nazelles måtte derfor træde så nær hen til Clara-Marie, at han næsten kunne berøre hende, for endelig at blive bemærket.

"Madame," sagde han i en ængstelig tone, "man kan ikke lære bedre, end De gjorde netop nu, og selv om videnskaberne ikke i og for sig selv besad så megen ynde, må den lykke at blive undervist af Dem give Dem en sand underkraft!"

"Undskyld mig, min herre, men jeg må ned i haven til min fader," sagde Clara-Marie kort og med sin sædvanlige strenge kulde.

Herr de Nazelles posterede sig imidlertid ved den lille dør, der førte fra lokalet og lænede sig mod den, så Clara-Marie ikke kunne komme ud.

"Jeg beder Dem om at unde mig et sekund, blot et eneste øjeblik," sagde han meget indstændigt.

"Hvad vil De, min herre?" sagde den unge kone, idet hun fæstede sit blik så stift på advokaten, at han måtte slå blikket ned.

Efter nogen tøven drog herr de Nazelles et dybt, fortvivlet suk, og sagde med en svag stemme: "Ak, De ved det kun alt for vel, skønne grusomme, der ikke vil forstå min kærlighed."

Det er umuligt at skildre det stolte og tilintetgørende blik, som Clara-Marie, bestandig bleg og alvorlig, kastede på dette menneske. Uden at værdige ham så meget som et vredt eller utålmodigt udbrud, sagde hun koldt, idet hun i en hast greb nogle bøger:

"Åbn døren!"

"Af barmhjertighed, et ord, et eneste ord! Hør mig! Bring mig ikke ud af mig selv!" Og støttende sig på kanten af katedret, hævede advokaten bønligt hænderne.

"Døren, min herre, døren!" sagde den unge kone bydende, idet hun gjorde sig klar til at gå.

"Men, madame, næsten i et helt år – er min lidenskab – Dem bekendt. Jeg dør af kærlighed, forbarm Dem over mig! De må forbarme Dem, De må!"

Og efter at advokaten havde udtalt disse ord med tøvende, afbrudt røst trådte han tæt hen til katedret, og søgte at gribe Clara-Maries hånd, mens hun, idet hun fo'r tilbage, skælvede som om en hæslig slange truede med at nærme sig hende, og udbrød: "Rør mig ikke – rør mig ikke!"

Disse ord, den bevægelse, der ledsagede dem, og den unge kones strenge ansigtstræk havde et så fornærmeligt udtryk af afsky og modbydelighed, at herr de Nazelles hastigt åbnede døren, idet han skælvede af raseri, mens hans små, falske øjne funklede med en djævelsk ild.

Clara-Marie ilede derpå ned ad trappen, og uden at se på advokaten, skred hun, med bøgerne under armen, med majestætisk højhed gennem høresalen. Herr de Nazelles var sønderknust og fulgte hende med øjnene. Derpå gjorde han en truende bevægelse, stampede rasende med foden, mens Clara-Marie, ophidset, men endnu stadig rolig, opsøgte sin fader i haven.

Van der Enden havde ikke mange disciple. Krigen og embedspligterne lod kun få ørkesløse tilbage, han havde derfor ved siden af undervisningen i de gamle sprog oprettet en skole

for børn, som oldingen lærte at læse med en tålmodighed og en sand faderlig godhed, der for ham var fuld af ynde.

En mærkværdig og rørende kontrast! Denne alvorlige og dybttænkende mand, denne store, lærde, dette mandige, politiske geni, nedsteg således fra eftertankens højtidsfulde og hemmelighedsfulde højde, eller steg op af videnskabens dyb, og fandt en uendelig lykke i at opmuntre sin skønne sjæl ved omgangen med de uskyldige små væsner, i at betragte så store skatte af uskyldighed, ungdom og oprigtighed og ved fromt at smile over deres barnlige lege, måske de eneste, som mennesket nogen sinde nyder uden efterfølgende anger. Når vejret og årstiden tillod det, underviste van der Enden børnene i den rummelige have ved hans skole. Denne dags aften var lige så skøn, som morgenen havde været mørk og regnfuld. Den milde søndenvind drev hvide, sølvkantede skyer langsomt hen over den mørkeblå himmel, mens de første blomster på hylde- og mandeltræerne fyldte luften med sød vellugt. Luften var mild, solen havde tørret sandet i alléerne, og filosoffen, der sad i en stor lænestol under skyggefulde lindetræer, var omgivet af nogle børn, hvoraf det ældste endnu ikke var seks år.

Man må tilstå, at den gode olding ikke syntes særlig streng mod dem, for nogle legede ubekymrede med hinanden, siddende ved hans fødder, mens andre, tænkende på fremtiden, fulde af nysgerrighed, men med et slags slet skjult ængstelse, pegede på begge de vise på det billede, hvis beskrivelse doktoren lige havde ladet dem læse.

Det var et venligt maleri.

Van der Enden var klædt i brunt og bøjet af alderdom. Han bar en sort fløjlskalot, hvor under det sølvhvide hår faldt ned,

og smilede blidt. Solen skinnede klart på det ærværdige, blege, men lidende ansigt, der bar dybe rynker af alderdom og kummer, men i dette øjeblik udtrykte en høj grad af lykke og sjælsro. På hans knæ lå en stor, illumineret Bibel, og to børn stod hver på sin side af ham og fulgte hans undervisning.

Det ene, fint og smukt, hvidt og rødt, med lange, lysegule hår, påfaldende fint og åndrigt ansigt, bar en skarlagenrød trøje, og lukkede de skønne, kloge, blå øjne vidt op, mens det med de små fingre alvorligt fulgte de malede bogstaver, som oldingen pegede på med rystende hånd og barnet sagde efter ham.

Det andet barn derimod var en kraftig, sund dreng, brun og bestemt, med runde, men blege kinder. Han bar en grøn trøje og glemte undertiden bogen for med sine store, sorte øjne at forfølge fuglene, der flagrede fra gren til gren. Hans kraftfulde, kække stemme repeterede derfor også blot bogstaverne, når hans kammerat allerede havde nævnt dem med sin bløde, frygtsomme stemme. Til stor glæde for børnene, der straks adspredte sig, blev timen afbrudt af Clara-Marie, der trådte hen til sin fader og sagde med bævende stemme:

"Det er utåleligt, min fader, nu igen dette menneske!"

Van der Enden trak på skuldrene og sagde sørgmodigt: "Ak, Catherine, Catherine ..."

"Men min fader, hvad skal jeg gøre? Jeg har ikke villet sige min mand noget om det, for jeg ved, hvor heftig han er! Dette menneskes frierier er mig utålelige. Endnu en gang, hvad skal jeg gøre? Hans stilling som kostgænger giver ham tusinde anledninger til at forfølge mig med sine skændige tilbud. – Jeg sværger Dem, min fader, sig til min stedmoder, at hun skal

sende ham ud af huset," tilføjede Clara-Marie, der som man vil erindre sig, var en datter af van der Endens første ægteskab. – "Hvad forlanger du, mit barn, du kender Catherine, og ved, hvad grunde formår hos hende! Ser du ikke selv, at alt vil være forgæves?"

"Min fader, jeg vil tale med hende selv, hvis De tillader det."

"Ak min Gud, der kommer hun!" sagde doktoren frygtsomt.

Det var virkelig fru Catherine, stadig sortklædt med en hvid halskrave og hue. Vi har allerede sagt, at hun havde et sandt holbeinsk ansigt, hårdt, magert og blegt.

Clara-Marie ville frembringe sine klager mod herr de Nazelles, da et heftigt vredesudbrud af fru Catherine kom hende i forkøbet.

"Guds dag!" udbrød hun, "jeg hører smukke ting! Nu for nylig møder jeg min pensionær, herr de Nazelles. Jeg siger til ham: "Guds fred! Vi vil i aften gøre os ret til gode. Det er ikke for at rose mig, men vi skal have en *hochepot* Note 12) og en fiskesuppe, der ikke vil vanære en domherres taffel." – Hvad sker der? I stedet for at høre venligt på min efterretning, som det anstår sig en kostgænger med god appetit, svarede herr de Nazelles i en hjertegribende tone: Tak, fru Catherine, jeg er ikke hungrig, jeg spiser ikke til aften, og henter sin kappe og hat for at gå ud. – Ikke spise til aften? udbrød jeg, og det, når jeg siger Dem, at vi skal have en så fortræffelig *hochepot*. Det går ikke naturligt til. Der må stikke et eller andet under, herr de Nazelles. Endelig efter mange nå'er og men'er tilstår den ømme skabning mig, at det igen har været Dem, madame –" og med disse ord fæstede fru Catherine et rasende blik på sin steddatter – "at det igen har været Dem, der med sure ord har betaget ham hans appetit."

"Det har han vovet at sige til Dem?" sagde Clara-Marie.

"Sige – sige – han har i grunden intet sagt, den stakkels sjæl af en kostgænger, men jeg gættede det af hans væsen, for eftersom han kom fra Deres klasse, kan ingen anden end De have plaget ham. Men, jeg siger Dem en gang for alle, at det keder mig! Jeg antager mig min kostgænger, som om det var mig selv! Takket være hans 1500 livres, lever vi næsten for intet, for De tror da vel ikke, at de lumpne 60 pistoler, som Deres mand betaler om året, kan bringe os stort fremad?"

"Kone, kone!"

"Og jeg er heller ikke mere værd!" vedblev fru Catherine henvendt til filosoffen, hvem hun målte med ringeagtende blik. – "Hvorfor er man så opbragt på min pensionær? Betaler han ikke punktligt sine kostpenge? Femtenhundrede gode livres? Se dog om De kan finde nok en sådan pensionær! Altså endnu en gang, hvad har man imod ham? Hvorfor hader man ham? Hvad forlanger man af ham?"

"Jeg hader ham ikke, men jeg foragter ham," sagde Clara-Marie.

"Hellige jomfru, foragte min kostgænger og med hvad ret, hvis det behager Dem?"

"Der findes ting, madame, som man ikke kan sige," svarede doktorens datter med strenghed.

"Nu, Catherine, siden De dog absolut må vide det," sagde filosoffen utålmodigt, "herr de Nazelles gør kur til min datter, og forfølger hende med upassende tilbud. Forstår De nu?"

"Nå, og hvad stor ulykke er der så ellers i det? Er Deres datter ikke en retskaffen kone? Kan hun ikke tage sig i agt uden derfor at mishandle min pensionær, berøve ham appetitten, og gøre

ham led af den fortræffelige *hochepot* som jeg så meget stolede på for at fængsle herr de Nazelles mere og mere? Men han skal spise den, Affinius – jeg erklærer Dem, at han må spise den! Eller i det mindste smage på den, forstår De mig?"

"Hvis det er Dem så magtpåliggende, at Deres aftensmåltid bliver spist," sagde oldingen, der ikke kunne bare sig for at smile ad sin kones raseri, "så kommer dér en selskabsbroder, der gerne vil vise Dem den tjeneste." og med disse ord pegede han på Latréaumont, der kom i følge med Rohan.

"Du gode Gud i Himlen!" skreg fru Catherine, "det er den afskyelige kæmpe! – Jeg tror gerne, at han vil sluge mit aftensmåltid og mange flere oven i købet," tilføjede husmoderen sitrende. "Han har formodentlig fået nys om min *hochepot*, og nu kommer han med sin fornemme herre, men hvilken – en i bund og grund ruineret, som man siger, for De kan jo ikke vælge Deres smukke bekendtskaber anderledes," sagde Catherine foragteligt.

Da van der Enden bemærkede Latréaumont og herr de Rohan, lukkede han sin bog sammen. Clara-Marie fjernede sig, og Catherine fulgte sin steddatter, da hun ikke havde lyst til som sædvanlig at tåle Latréaumonts rå drillerier, og sandsynligvis også ville sørge for sin *hochepot*s sikkerhed, skønt obersten ikke mere, som tidligere i Amsterdam, indbød sig selv som daglig gæst.

Doktoren blev derfor alene i haven med begge sine gæster.

"Nu, Fader Visdom, vil du le," sagde Latréaumont, der havde familiariseret sig så meget med oldingen, at han uforskammet sagde du til ham. "Du vil le i skægget, for Monterey samtykker, og Rohan også. Tidenden er ankommet."

Herr de Rohan nikkede bejaende.

"Monterey samtykker?" råbte van der Enden med et ubeskriveligt udtryk af fryd, idet han strakte de sitrende hænder op mod himlen. "Han samtykker? Endelig holder han da det ord han gav mig! Men lad os gå op. Vi er mere uforstyrrede deroppe."

Alle tre begav sig til doktorens kabinet, et lille, mørkt værelse, blot oplyst af et vindue og stablet fuldt med bøger og musikalske instrumenter.

Van der Enden lukkede omhyggeligt døren, overbeviste sig om, at ingen var i det tilstødende værelse, og de sammensvorne tog plads.

"Han samtykker, han samtykker!" gentog oldingen.

"Tag," sagde Latréaumont, "og læs tidenden der!"

Mens doktoren opmærksomt gennemlæste bladet, sagde Latréaumont:

"Der viser sig, som jeg håber, min gamle Lykurg, en smuk lejlighed til at bringe dit system i anvendelse, at få din dyrebare republik i Normandiet, at se engle vokse op. Nå, sagde jeg ikke for fem år siden i Amsterdam til dig, at du ikke skulle fortvivle, og at jeg nok skulle hitte et navn, det kunne tjene vor opstand som fane og skjoldmærke? Har jeg holdt ord? Er han brav og ædel nok, han der, Louis de Rohan, den store hertug Henri de Rohans, den ubetvingelige oprørers nevø?"

"Ja, meget ædel og meget brav," sagde van der Enden med et ejendommeligt udtryk. "Hvis jeg kunne have valgt overhovedet for de republikanske stater, om hvilke jeg så længe har drømt, ville mit valg sikkert være faldet på herr de Rohan."

"Netop som hos mig," svarede Latréaumont, "skønne sjæle finder hinanden."

"Jeg håber at alting vil gå godt," sagde herr de Rohan med slet skjult angst, for tanken om Maurice smertede ham. "Sagen er indledt. Vi vil altså nu med Guds hjælp fremskynde den! For det er ingen fornøjelse at dvæle så længe ved forbrydelsen!"

"Ved forbrydelsen?" råbte Latréaumont leende. "Ih, tusindfoldige anger, det holder De nu for en forbrydelse? At hævne Dem for en konges foragt og mishandling en forbrydelse? Hvis De kalder det en forbrydelse at redde Dem af den dybeste, smudsigste afgrund, ved jeg ikke, hvad jeg skal sige."

"En forbrydelse!" udbrød van der Enden, der ikke kunne billige den uædle måde, hvorpå Latréaumont betragtede opstandens øjemed, for han havde selv en langt ædlere hensigt. "En forbrydelse? Tro ikke det, min herre! At rive det ulykkelige land fra den despot, der decimerer og opsluger det, befri Deres brødre fra deres lænker, sikre enhver frihed, lykke og lighed. – Gøre det for Deres land, som den store martyr for friheden, Jean de Witt, drømte for sit; udføre det, som Deres onkel, den uforsagte og uafhængige, havde til hensigt at udføre for sine trosfæller. – Nej, det er ingen forbrydelse! Det er den helligste og største handling, der formår at hæve et menneske over sine medmennesker! – De sikrer Dem derved for eftertiden et af disse hellige navne, som de folk, der rejser sig mod deres herskeres tyranni, bruger som feltråb, når de iler til våben. – Et af disse hævnernavne, der, indgraveret med flammeskrift i historien, tit bringer tyrannerne til at skælve på deres troner."

Van der Enden var ophøjet, mens han talte således, og hans varme overbevisning indvirkede mægtigt på herr de Rohan, der så at sige følte sig hævet i sine egne øjne, da han hørte denne vise, oplyste, retskafne olding udkaste sådan et billede af opstanden. Han betragtede af denne årsag Maurices indvendinger som ytringer, der havde deres grund i frygt eller personlighed, og udbrød, idet han delt oldingens entusiasme: "De har ret. Det er ingen forbrydelse! Må mit navn, efter den største Rohans, blive udtalt med blot nogen berømmelse!"

Intet kunne mere svare til Latréaumonts hensigter, og han sagde derfor rask til van der Enden:

"Nu må du rejse, min gamle Brutus, og igen tage til Monterey i Brüssel for at aftale de sidste forholdsregler med ham, for han har fuldkommen tillid og sætter ubetinget lid til dig."

"Jeg skal rejse!"

"I morgen?"

"I morgen!"

"Har De penge til at gøre den lange rejse for?" spurgte herr de Rohan.

"Nej! Hvad jeg tjener er næppe tilstrækkeligt til at ernære min familie."

"Hvor meget behøver De?"

"Så meget, som der er nødvendigt, for at gøre rejsen."

"To tusinde livres?" spurgte Rohan.

"Nej, det er meget for meget!" sagde doktoren, og trak på skuldrene.

"Tusinde livres?"

"Jeg tror selv at dette er for meget, men jeg skal bringe Dem igen, hvad jeg får til overs."

"Brave mand!" udbrød herr de Rohan.

Latréaumont tilføjede: "Ved du vel, min værdige Lykurgus, at du er meget gammel til sådan et foretagende?"

"Fire og halvfjerdsindstyve år, født ved århundredets begyndelse – må jeg blot en dag skue frihedens triumf og så dø!"

"Ved du også, at du må gennem to armeer for at komme til Brüssel?" sagde obersten.

"Jeg ved det!"

"At du vil komme til at gennemgå store farer?"

"Jeg ved det, jeg ved det!" sagde oldingen, der for få øjeblikke siden havde skælvet for sin kone, med utålmodig bestemthed.

I nogle øjeblikke gjorde herr de Rohan tegn på tegn til Latréaumont for at gøre ham opmærksom på, at han greb til et besynderligt middel for at bevæge filosoffen til det farlige foretagende, når han således overdrev alle farer. Men Latréaumont ænsede ikke den stumme rådgiver, men ve blev ved: "Ved du godt, at du måske bliver hængt som spion, når man arresterer dig?" – "Så lad os hurtigt aftale kodetegnene, så jeg derfra kan skrive til Dem med sikkerhed," svarede oldingen med et skuldertræk, uden at blot den mindst bevægelse af frygt viste sig på hans ansigt.

Dernæst, idet han vendte sig til herr de Rohan, sagde Latréaumont, pegende på van der Enden: "Jeg bemærkede ret godt dine tegn, men jeg ville bringe ham til det yderste. Nåda, hvilken mand! – Fire og halvfjerdsindstyve år og hvilket mod! Og De tøver endnu?"

"Har jeg ikke givet Dem mit Rohansord?" sagde chevalieren mørkt, men med værdighed.

"Det er sandt, det er sandt, De må derfor også gerne være en romer eller en spartaner fra den gamle tid, lige som De vil, men din Maurice, *mort-dieu* – hun vil dog vel se sine bånd blive opløst?"

"Eftersom jeg tilhører Dem, må jeg bryde for bestandig med hende. Og alligevel, hvis hun oprigtigt havde ment de tilbud, hun gav mig, så er min adfærd mod hende en afskyelig forbrydelse!" sagde herr de Rohan med et dybt suk.

"Ja, *mort-dieu!* Jeg siger ganske det samme som De: Vil hun ikke bevæge Dem til ægteskab, for senere med Lorraine og d'Effiat at le ad dig, så er det en afskyelig forbrydelse."

Den ulykkelige chevaliers tvivl blev vakt på ny ved dette lumske svar fra obersten, og han råbte: "Nå ja, var der også blot en sandsynlighed mod tusinde for, at denne afskyelige mistanke var en virkelighed, og at Maurice kunne være i stand til sådan en skændighed – vil jeg dog ikke udsætte mig for denne eneste mulighed, ved hende at blive dækket med skændsel. Jo heftigere stødet, desto sikrere bruddet."

Under denne samtale, i hvilken van der Enden ikke deltog, nedskrev han hastigt nogle bemærkninger.

"Vær så god," sagde han endelig til Latréaumont, "her er en kodeskrift, der vil være god til uden frygt at korrespondere med hinanden, for brevseglets hellighed bliver dagligt krænket. – Hvis jeg har noget at skrive til Dem angående vore anliggender, og talen er om Monterey, vil jeg sige: Min svigersøn Ker-Kerin, der i dette øjeblik er i Brüssel. Ved min datter Margarethe forstår jeg staterne Holland. Ved min anden datter, Clara-Marie, staterne Flandern."

"Fortræffeligt, Fader Visdom," sagde Latréaumont. "Altså: "Jeg så min svigersøn Ker-Kerin, og talte med ham om den omhandlede genstand, men før han bestemmer sig, må han først rådslå sig med min datter," betyder så meget som: "Jeg talte om sammensværgelsen med Monterey, og han måtte blot endnu først rådføre sig med staterne Holland.""

"Rigtigt," svarede van der Enden og vedblev: "De penge, som Monterey endnu skal sende, bliver betegnet med *diamanter*. *Kareten* betyder: Flåden; *pakkerne* er *tropperne* og *indskibningsgenstandene* og *huset* endelig den fæstning, som man kan udlevere."

"Jeg har det," råbte Latréaumont: "Ker-Kerin, min svigersøn, vil med det første sende Dem diamanterne, og Rohan med postkareten de pakker, som De venter, så snart han nemlig har fået svar fra min datter Margarethe, og ved nummeret på huset, hvortil han skal adressere forsendelsen. – Betyder så meget som: "Monterey vil med det første sende pengene, og dernæst på flåden tropperne og landingsgenstandene, der skal blive indskibet, så snart han har rådført sig med de hollandske stater, og med bestemthed ved, hvilken fæstning man kan udlevere ham."

"Rigtigt," svarede oldingen. "Bravo! Vi forstår hinanden, som et par forelskede, der narrer en skinsyg," råbte obersten.

"Altså," sagde herr de Rohan, "lad os aftale helt nøjagtigt, fordi det vil være farligt, at skrive om det: Man fordrer af Monterey 6000 mand landgangstropper! På flåden våben til 20.000 mand og befæstningsredskaber."

"Og," tilføjede Latréaumont, "to millioner i penge, af hvilke 600.000 livres skal udbetales snarest muligt for at stemme

massen for os, skaffe os kreaturer, og ved herr Plutus' mægling hverve misfornøjede."

"Det er afgjort," sagde van der Enden.

"Så snart den hollandske flåde viser sig ved kysten af Normandiet," vedblev Latréaumont, "begiver seks adelsmænd sig til admiralen. Fire bliver tilbage som gidsler, og to sætter spanierne i besiddelse af Quilleboeuf."

"Dernæst," faldt van der Enden ham i talen, "bevæbner Normandiet, der er sikret fra denne kant, sig, anerkender herr de Rohan som sit overhoved, og erklærer sig, ifølge min udtrykkelige betingelse, for en fri og uafhængig republik, for hvilken mine politiske statutter ligger til grund, uden at spanierne her tør gøre fordring på den ringeste besiddelse."

"Med undtagelse af Quilleboeuf," svarede Latréaumont, "som de imidlertid også blot beholder så længe, indtil man har udleveret dem Havre eller Abbeville, til borgen for deres troppers sikkerhed."

"Således lyder aftalen," bemærkede van der Enden. "Men," spurgte herr de Rohan Latréaumont, "hvad har De fastsat, i det tilfælde, at foretagendet mislykkes?" – For med en sorgløshed, der kun kan forklares ved hans hidtil værende tvivlrådighed med hensyn til opstanden, havde han ladet Latréaumont alene opsætte og indgå alle betingelser.

"I tilfælde af, at det mislykkes," svarede Latréaumont, "lover man os, som Monterey lod sige ved den portugisiske købmand, et sikkert tilbagetog til Spanien eller Holland. Tredivetusind gode livres i pension for Dem, tyvetusind ikke mindre gode for mig, og Spanien eller Holland vil intet forlig indgå med Frankrig, hvori vor benådning ikke er fastsat og tilbørligt

garanteret. Jeg håber, for tusind djævle, at det er ingen slet lod for fremtiden. He? Glem altså især ikke denne klausul, gamle Brutus, for man ved ikke, hvad der kan ske."

"Jeg skal ikke glemme noget," sagde oldingen.

"Men," udbrød herr de Rohan, "hvad får De da, van der Enden?"

"Om så frihedens sag triumferer eller bukker under, kan blot efterverdenen eller skafottet lønne mig for hvad jeg har gjort!" sagde oldingen meget alvorligt.

"*Mort-dieu!* Gamle Brutus, du vil ikke ruinere Spaniens og Rigets skatkammer," sagde Latréaumont med en skraldende latter. "En skarp økse, eller den hule hæders hule trompet er alt, hvad din hele ærgerrighed fordrer!" – Da han imidlertid så, at Rohans åsyn formørkedes, tilføjede han muntert: "Nu, på snarligt gensyn, vor befuldmægtigede gesandt hos herr de Monterey! Og, vivat den frie normanniske republik og dens glorværdige overhoved, Louis de Rohan, den første republikaner af sit navn. – Altså til i morgen, min brave Lykurg. Jeg vil endnu besøge dig, inden du rejser og drikke et bæger til afsked med dig." – Og Latréaumont drog herr de Rohan bort med sig.

Filosoffen så længe efter dem med et foragteligt blik, og da han havde tabt dem af syne, råbte han, idet han gik frem og tilbage med hastige skridt: "Endelig, endelig, efter så mange henlevede år i frygt og forventning, efter så mange bittert skuffede forhåbninger, er jeg nær ved målet. Disse drømme, disse utopier, som de kalder det, skal blive virkelighed! Denne min nattevågens sjæl vil altså levendegøre et tappert, kraftigt,

ædelt legeme: Folket! – Den vil måske tilskynde det til store, uberegnelige foretagender! Og, o lykke, o lykke, skæbnen begunstiger denne hellige sag så meget, at denne Rohan og denne Latréaumont, der er forenede med mig til dens triumf, ikke kan forandre dens væsen, ikke standse dens gang, og det vil senere være dem umuligt at gøre den til et skalkeskjul for deres egennytte. Kun en ting beklager jeg bittert, at han, som alene ganske forstod mig, ikke er til stede. – Ak det ædle, unge menneske des Préaux – har han i en fredelig lykkes glæde glemt vore omfattende planer? Hvor megen kraft og godhed lå der ikke i hans karakter! Trods den ulykke, som den gang nedbøjede ham, følte han den mest brændende kærlighed for den hele menneskeslægt! Man skulle have troet, at hans skønne, lidende sjæl ville flygte for smerten ved at drømme om menneskenes lykke. Men om også han fattes i friheden sag, kan lykkeligvis mine andre forbundne ikke besmitte den. – Hvem er disse mennesker i øvrigt? En svag og ubestemt vellystning, der ikke engang besidder ærgerrighedens styrke. En rå soldat, der ikke engang ved at skjule den uædle hævnsyge, der fortærer ham! Hvilket hovedøjemed kan sådanne mennesker udøve på masserne, hvis moralske instinkt er så rent og stort? Så længe urolighederne varer, kan den vanærede hofmands navn vel tjene til feltråb. Under opstanden kan partigængerens blinde voldsomhed styrke og opretholde mangt et synkende mod, men senere, når folkestrømmen er rullet hen over den afskyelige bygning, der blev rejst på de usleste fordomme, hvem vil da være kaldet til at opføre det på en almindelig *friheds* og *ligheds* uforgængelige grundvold! Den grusomme partigænger? Den lade vellystning? Nej, nej! Da kommer min time, da frembryder

den strålende dag for menneskeheden, da disse frugtbare og herlige teorier, ved hvilke de vise i ethvert århundrede vil sikre menneskenes lykke, og som århundredernes mægtige kaldte drømme, fordi disse tyranner befandt sig alt for godt i deres forbryderiske livs virkelighed, vil kunne anvendes! Hvilken fremtid! Hvilken dag vil denne dag være! O Witt, min ædle ven, min broder, vil det ikke være en hævn, der er dig værdig, at sikre et stort folks lykke, idet vi omstyrter den ubønhørlige despots trone, hvis forræderi førte til din død, såvel som vor republiks undergang!"

Sat i bevægelse af sine tanker, ventede oldingen med feberagtig utålmodighed på den næste dag, der var bestemt til hans afrejse til Brüssel.

21. Enken

Otte dage efter herr de Rohans og Latréaumonts besøg, der bevægede van der Enden til at rejse til Brüssel, fandt følgende optrin sted på slottet Eudreville, hvor vi har forladt fru de Vilars, hensunken i sørgmodige tanker over Auguste des Préaux' pludselige afrejse, da denne var nødt til at følge herr de Téméricourt til Cyandias belejring.

Herr de Vilars var død henimod slutningen af året 1773 og omtrent midt i marts måned 1774, den tid, da denne fortælling igen begynder, havde marquisen været enke i otte måneder og var to og tredive år gammel.

Klokken var fire om eftermiddagen og Louise sladrede, beskæftiget med et broderi, fortroligt med fru de Sarrau, der var gift med hendes onkel, Isak de Sarrau, en protestantisk gejstlig, en mand, der besad streng dyd, kundskaber og fromhed, alle disse egenskaber, der syntes at være ejendommelige for denne familie af store og retskafne mænd.

Fru de Sarrau var 50 år gammel. Hun besad ingen omfattende ånd, men hendes ligefremme opførsel, hendes åbne karakter, hendes uforanderlige godhed, gjorde hende yndet af marquisen, der i det mindste til hende kunne tale uforbeholdent om sin lykke og sine forhåbninger, for Louise følte sig lykkelig, meget lykkelig, uudsigelig lykkelig. Hendes yndige åsyns rolige og rene udtryk havde ikke forandret sig. Kun smerteligt grebet ved herr de Vilars død, var den unge kones samvittighed forblevet så rolig, den strenghed, med hvilken hun havde opfyldt alle sine pligter, havde bevaret hende

en sådan sjælero, at de første ungdomsblomster endnu viste sig på det ædle, skønne ansigt.

For seks måneder siden havde fru de Vilars lagt den dybe sorg, og bar nu en klædning af sølvgråt taft, besat med sorte bånd, ligesom dem, der på begge sider af hendes alabastpande fastholdt hendes hårs svære lokker. Man kunne ikke tænke sig noget simplere og elegantere end denne påklædning, der fremhævede Louises hvide teint og hendes kinders fine rødme.

Marquisen og hendes tante lod til at være af forskellig mening.

"De er en lille egensindig én, Louise," sagde fru de Sarrau, "og var jeg i chevalier des Préaux' sted –"

"Nå, hvad ville De så gøre, bedste tante?"

"Hvad jeg ville gøre? Jeg for min part ville også udsætte brylluppet."

"Og hvem blev derved straffet?"

"Vist ville dette ligne et tveægget våben! Men De er også så ondskabsfuld!"

"Ondskabsfuld? – Ondskabsfuld! Betænk, dyrebare tante, hvad fordrer Auguste? At udsætte den dag, som jeg har fastsat til vor forbindelse, med seks måneder – Det er alt."

"Nu, og er dette intet? Seks måneder, og når man elsker således, som han elsker Dem. At vente i seks rasende, lange måneder."

"Nej, det er intet i sammenligning med den evighed af lykke, der er forbeholdt os."

"Det er muligt, men jeg ville også, ligesom Auguste, hellere begynde denne evighed seks måneder tidligere. For hvortil den tøven? Vil anstanden ikke i alle tilfælde blive iagttaget? Og De

Louise, hvis ånd er så klar og rigtig, kan De ved at gifte Dem igen lægge mindste vægt på seks måneder mere eller mindre? I særdeleshed da De ser, hvilken sorg Deres beslutning forårsager den stakkels Auguste."

"Hør, kære tante," sagde Louise alvorligt, "jeg kan ikke sige Dem grunden, der tvinger mig til ikke at handle anderledes, men hvis de kendte den, ville De vist give mig ret. Og for øvrigt, bør Auguste ikke blindt tro mig?"

"Men, du ondskabsfulde, netop fordi han tror Dem blindt, er han så ulykkelig. Han ved godt, at intet i verden kan bringe Dem til at forandre Deres mening. I øvrigt ved De, hvor let han bliver ude af sig selv. Har De ikke selv fortalt mig, at han den gang, da De måtte renoncere på oftere at se ham, skyndte sig bort næsten vanvittig af fortvivlelse for at finde døden i krigen. At han, da han endnu ikke fandt lejlighed til dette på havet, trods herr de Saint-Marcs forestillinger, tillige med sin onkel og herr de Rohan fulgte armeen til Holland?"

"Kære tante," sagde Louise sørgmodigt, "mind mig ikke om denne sørgelige tid. Jeg opfyldte den gang modigt min pligt ved at fjerne Auguste, men hvor ofte skælvede jeg for det ulykkelige barns skæbne, da jeg hørte om hvilke farer, han styrtede sig blindt hen til og i særdeleshed i hvilket frygteligt selskab, han var kommet. En herr de Rohan, og endog en herr de Latréaumont!"

"Det synes, som om denne sidste virkelig er et afskyeligt menneske?"

"I den grad, at man ikke bør nævne ham sammen med agtværdige mennesker. Men himlen være velsignet, netop af den grund, at fordærvelsen var så overdreven, blev den uden

indflydelse på Augustes grundsætninger, og denne farlige prøvelse har, så at sige, lutret ham endnu mere."

"Hør, Louise," sagde fru de Sarrau, ligeledes meget alvorlig, "De ved, mit barn, at jeg elsker Dem. De ved, at jeg beundrer Deres ædle karakter, De ved, at jeg var inderlig rørt, da jeg så den religiøse hengivenhed, som De viste herr de Vilars i hans sidste øjeblik. Alt, hvad hjertet kan indgive en datter, der elsker sin fader, for at lindre dens smerter, som hun elsker og ærer højere end noget andet menneske på jorden, har De gjort! Endnu dagen før De mistede herr de Vilars, tilkendegav han mig den beundring, den taknemmelighed han nærede for Dem. Han sagde, at han i denne sin sidste time kun nærede et ønske, det nemlig, at De i Deres hele øvrige liv måtte leve så lykkeligt, som De havde gjort ham i ti år – ti år, sagde han, der var gået for ham, som en himmelsk lyksaligheds drøm."

"Min tante!"

"Jeg tør tale således, Louise, for De må være Dem alt det gode bevidst, som De har fuldbragt, så at erindringen om denne tro, gode ven må være Dem sød, i stedet for smertelig!"

"Smertelig? O nej!" sagde Louise, "jeg dvæler tvært imod gerne derved!"

"Nu vel, ved denne erindring, ved Deres lykke og Augustes lykke. Augustes, der i så lang tid har vist sig Dem så værdig, sværger jeg Dem, mit barn, ikke at risikere måske at tabe det hele ved en hårdnakket beslutning."

"Tabe Auguste! O min gode tante, De overdriver meget, og jeg vædder, at han, hvis han hørte Dem, ikke ville være af Deres mening," sagde marquisen smilende.

"Upåtvivleligt – jeg overdriver måske, men det må allerede være Dem for meget at bedrøve ham, og denne beslutning bedrøver ham så meget!"

"Derpå, min gode tante, har jeg ikke andet at svare, end at jeg ikke kan forandre det," svarede Louise med et ubeskrivelig fast udtryk.

"Men så tilstå ham da i det mindste grunden, der bevæger Dem til at handle således!"

"Han må tro at denne grund er ædel og nødvendig, da jeg, der elsker ham lige så højt, som han mig, underkaster mig den. Og når i øvrigt Louise siger ham, at hun ikke kan blive hans kone før end i november, må han tro Louise," svarede marquisen stolt.

"Min Gud, han tror Dem kun alt for meget, men hvorfor fortier De ham grunden til denne tøven? Denne mangel på tillid er det især, som gør ham ulykkelig."

"Det er sandt, den stakkels Auguste," sagde marquisen sukkende.

"Han vil vise sig så taknemmelig derfor! Og dernæst, mit barn, ingen beundrer vist mere end jeg en fast karakter, men alle ting kan overdrives, og dette kan blive farligt."

"De har ret, tante!" sagde Louise eftertænksomt. "Og uden at forandre min beslutning, for hvis De kendte den, ville De handle ligesom jeg, vil jeg i det mindste betro Auguste årsagen dertil. Hidtil vægrede jeg mig derfor, måske af en barnagtig frygt for at såre hans pirrelighed, eller rettere sagt hans kærligheds overordentlige delikatesse. Men i sandhed, denne frygt er uretfærdig og fornærmelig for sådan en karakter, og endnu i dag skal han få alt at vide."

"Ak, mit barn, hvor lykkelig vil De gøre ham. Dog, jeg hører støj i gården, og jeg er vis på, at Himlen netop i dette øjeblik fører chevalieren her til. Eftersom talen er om en hemmelighed, lader jeg Dem ene, men først," sagde fru de Sarrau, idet hun kyssede sin niece på panden, "må jeg takke Dem for denne højmodige og vise beslutning."

Det var virkelig Auguste. Fem år mere havde skænket chevalierens skønne ansigtstræk en mere fast og bestemt karakter, og det udtryksfulde, ædle ansigt syntes forklaret ved den indre bevidsthed, den uudsigelige bevidsthed om den lykke, der forestod ham. Auguste var derfor også, trods de ytringer, der var undsluppet Louises tante, ikke virkelig bedrøvet. Hans skønne ansigt røbede snarere en blid melankoli, af og til blandet med den brændende utålmodighed, der er naturlig hos dem, der brænder af længsel efter omsider at se en forhåbning, som de så længe betragtede som en drøm, gå i opfyldelse.

"Sæt Dem ned!" sagde marquisen, så snart hun så ham træde ind. "Jeg har en god efterretning at meddele Dem."

"Hvorledes, De samtykker endelig?" udbrød han, thi for et forelsket, ungt menneske findes der på jorden kun én god efterretning.

Louise kunne ikke bare sig for at smile, idet hun svarede: "Glæd Dem ikke for tidligt, min stakkels ven. Hvad jeg har at sige Dem, er ikke, hvad De så højt ønsker."

"Ak," sagde chevalieren bedrøvet. Dog derpå tilføjede han med ynde: "Ikke desto værre, for jeg har dog et øjeblik troet det, og derved fornemmet en så stor indre lykke, at jeg derfor tværtimod må sige tusind tak for de få salige øjeblikke."

"Gode Auguste! Hør: Selv om jeg ikke kan sige til Dem: Vær i morgen lykkelig, vil jeg dog i det mindste betro Dem grunden til den opsættelse, der bedrøver Dem så meget, og som jeg indtil nu havde betænkeligheder ved at meddele Dem."

"Ak, Louise, Louise, hvor jeg takker Dem for denne tillid, og hvor vil det hjælpe mig til at vente med tålmodighed."

"Hør mig," sagde fru de Vilars alvorligt. "Og bliv ikke forundret over, hvis jeg går noget langt tilbage i tiden."

"Jeg beder Dem tvært imod, Louise, at gå tilbage til mine første tanker, mine første glæder, min første tungsindighed, kort sagt, til min første kærlighed."

"Nej, nej! Jeg vil ikke ødsle således med mine skatte, men blot erindre Dem om, hvad der har tildraget sig siden 1669, da De for fem år siden blev så pludselig bortkaldt til Candia af herr de Téméricourt."

"Ak, min Gud! Hvor jeg led den gang, hvor jeg var ulykkelig!"

"Ja, De rejste bort meget kummerfuld og modløs. Og også jeg følte første gang en grusom smerte. Netop selv samme aften sagde herr de Vilars: Louise, jeg tror, at Auguste elsker dig."

"Det sagde han til Dem?" udbrød chevalieren.

"Ja!"

"Og hvad svarede De?"

"At jeg også troede det."

"At De også troede det! At jeg elskede Dem? Og han – han – hvad sagde han?"

"Han sagde, Auguste," svarede Louise med våde øjne, "han sagde ord, der vidnede om en himmelsk tillid, og beviste hans uforanderlige agtelse for mig og det faderlige sindelag han nærede mod Dem. Han svarede: Det ulykkelige barn!"

Auguste slog inderlig rørt øjnene mod gulvet.

"Efter denne opdagelse," vedblev Louise, "kunne intet forandre sig i den gensidige og inderlige tillid, som herskede mellem herr de Vilars og mig. Som altid talte vi om Dem med den ømmeste omsorg. Vi overvejede i fællesskab, hvad der var bedst for Dem, at lade Dem vende tilbage til Eudreville, eller at finde et gyldigt påskud til efterhånden at fjerne Dem for at spare Dem for en håbløs kærligheds kummer. På den anden side derimod tænkte vi på de skønne følelser, som De ofte havde af denne tilbøjelighed, der altid måtte forblive mig ukendt, så vel som på den gavnlige indflydelse, som den skænkede mig over Dem. Som Deres sande venner tænkte vi på denne malstrøm, hvori De muligvis af fortvivlelse kunne styrte Dem, hvis vi voldsomt sønderrev de sædvaner, der i så lang tid havde knyttet os til hinanden. Vi besluttede derfor også efter moden overvejelse, at De ligesom sædvanligt skulle vende tilbage til Eudreville. – Dette skete for to og et halvt år siden."

Ved nogle af marquisens ord skælvede Auguste uvilkårligt, i særdeleshed da hun omtalte de fordærvelige skridt, hvortil hans fortvivlelse kunne drive ham. Men Louise var for optaget af sine egne tanker til at bemærke chevalierens sindsbevægelse, og vedblev:

"De vendte efter et langt fravær tilbage, og en aften – netop her på dette sted – tilstod De mig Deres kærlighed. Denne tilståelse fornærmede mig ikke, Auguste, men den bedrøvede mig smerteligt, for før denne tilståelse kunne jeg se Dem som sædvanligt, skønt Deres følelser allerede eksisterede og røbede sig på andre måder, men efter den formelige erklæring, som jeg måtte meddele herr de Vilars, var det hverken ham eller mig

længere værdigt at modtage Dem, ligesom det også var Dem uværdigt at vende tilbage til Eudreville. Fuld af fortvivlelse drog De bort til krigen i Holland." Ved disse ord steg Augustes forvirring tydeligt. Han blegnede, som om en frygtelig erindring blev vakt, og udbrød:

"Louise, mind mig ikke om denne græsselige rejse. Af barmhjertighed, Louise, tal ikke om den. Jeg må glemme den."

Fru de Vilars blev forbavset over den anger, der så pludseligt udtalte sig i Augustes ansigtstræk, men vedblev roligt, skønt hun følte sit hjerte banke stærkt og hurtigt: "De har ret, Auguste! Vi må glemme denne rejse, der skyldtes den ulykkelige tilståelse. Men tak Himlen, fordi den bevarede Dem for døden, som De den gang opsøgte, og i særdeleshed fordi den drev Dem fra de andre farer, af hvilke De var omringet. Man dør kun én gang, men man kan meget ofte være en usling! – Og herr de Rohans afskyelige rygte og Deres onkels – ak, jeg skælver endnu derover."

"O, af barmhjertighed, Louise, tal ikke mere om de tider. Jeg må betragte dem som en hæslig drøm. – Tal ikke mere derom! Jeg må glemme dem, siger jeg!"

Augustes ansigtstræk var ved disse ord så fordrejede, hans stemme skælvede så meget, at Louise blegnede, grebet af en uvilkårlig og ubestemt skræk, men pludselig tænkte hun på Augustes overordentlig fine følelser, og troede at chevalieren, da han hørte om herr de Vilars ædle adfærd, blev grebet af en heftig anger over at have vist sig så utaknemmelig mod marquien, idet han vovede at tilstå hans gemalinde en strafværdig lidenskab. Louise følte sig også derfor særdeles taknemmelig mod Auguste for denne ædle anger, fattede sig

efter den forbigående skræk, og sagde med øm deltagelse: "De har ret, min stakkels Auguste. For et hjerte, som Deres, er sådanne erindringer bitre. Vi vil derfor ikke tale mere om den tid, om hvilken erindringen også er mig meget smertelig, for den gang," tilføjede Louise sørgmodig, "bemærkede herr de Vilars symptomerne på den sygdom, af hvilken han døde. Jeg gjorde den gang alt, hvad jeg formåede at gøre, hvad jeg måtte gøre, og min samvittighed siger mig, at jeg handlede rigtigt. – På trods af min omhu følte herr de Vilars snart, at hans endeligt nærmede sig, han var derfor rolig og alvorlig," sagde den unge kone dybt rørt, mens en tåre skælvede i hendes øjenhår. Derpå fortsatte hun, mens hun betragtede Auguste: "Ak min ven, hvis De vidste, hvilken bitter anger jeg den gang følte! – Jeg havde altid fundet ham så ædel, så god mod mig – og mod Dem," tilføjede hun, idet hun rakte Auguste hånden.

Rørt tog chevalieren Louises hånd inden i sin, og efterhånden syntes han at betvinge den heftige sindsbevægelse, af hvilken han i nogle øjeblikke havde været grebet.

"De skal selv bedømme, min ven," vedblev Louise, idet hun tørrede sine tårer, "alt det store og ædle, som boede i denne skønne sjæl. De skal endelig erfare, hvad jeg hidtil fortav for Dem. – Den 20. november, fem dage før han døde, lod han mig om aftenen sende domestikkerne bort, og bad mig tage plads ved hans seng. Derpå sagde han med et taknemmeligt og ømt udtryk, der ikke lader sig gengive:

"Louise, endnu i dag kan jeg sige dig, hvilke følelser dit forhold mod mig har vakt. I morgen vil det måske være for sent. I ti år, Louise, har jeg dig at takke for det lykkeligste liv, hvormed Forsynet kan velsigne sine udvalgte. I disse mine

sidste timer, Louise, må jeg rette en bøn til dig, og bede dig om tilgivelse. – Auguste elsker dig – du elsker ham igen – dydige engel, og i lang tid har du måske lidt grusomt!"

"Jeg sank ned på mine knæ, og han vedblev: "Tilgiv mig, Louise, at jeg så villigt modtog din hånd. Tilgiv mig, for jeg har derved i nogle år berøvet dig en anden tilbøjelighed end den, som jeg kunne tilbyde dig. Nu er min bøn denne, og skønt den forekommer dig grusom, bliver den dog dikteret af en faders ømme kærlighed for hans dyrebare datter. Vent fra i dag af endnu blot to år, inden du ægter Auguste. Han er endnu ung. Han har de ædleste, bedste anlæg. Alt i ham viser en ædel og sjælden fasthed i det gode. – Denne forventning, om en uendelig og uventet lykke, på hvilken han så fromt kan forberede sig, vil derfor være den sidste, og en meget sød prøvelse, for han vil se dig næsten hver dag, som han endnu må vente, for at nå det højeste trin af den menneskelige lykke. – Den sande grund, som bevæger mig til denne bøn," vedblev herr de Vilars, idet han overrakte mig en forseglet pakke, "og som giver dig endnu nærmere oplysning, findes i denne skrivelse. Nu, Louise, lov mig ikke at åbne dette brev, før på din bryllupsdag – det vil sige om to år."

"Jeg lovede herr de Vilars, at opfylde hans vilje, og afvente denne termin. For endelig at svare til hans tillid, uden frygt for at såre ham i det højtidelige øjeblik, da egenkærlighedens overfølsomhed udslukkes, tilstod jeg ham, Auguste, at jeg virkelig elskede Dem ømt, og allerede i længere tid. – Han trykkede min hånd – vi havde forstået hinanden. – Fem dage derefter var han ikke mere. – Nu, min ven, ser De, hvorfor jeg bestandig har opsat vor forbindelse til slutningen af dette år?"

"Ak, Louise," sagde Auguste, der havde fattet sig ganske efter sin pinlige sindsbevægelse, "tilgiv nu mig, at jeg ved min utålmodighed har bragt Dem til, måske mod Deres vilje, at give mig en meddelelse, der vækker så smertelige erindringer hos Dem. Men hvis De vidste, hvor taknemmelig jeg er Dem derfor! Hvorledes jeg beundrer og ærer den højmodige, der endnu i sine sidste øjeblikke beskæftigede sig med Deres og min fremtid. – For at tænke på at grundfæste Deres lykke, var det ikke det samme som også at sørge for min? Tanken om, modent at overveje den frist, som tiden gav Dem, før De bandt Dem på ny, og at bedømme, om jeg altid vil vise mig Dem værdig – denne tanke blev foreskrevet mig af den højeste og viseste forsigtighed. Tro derfor også, Louise, at mit hjerte aldrig vil glemme alt det, som herr de Vilars har gjort for mig, hans råd og hans godhed mod mig. Hvis jeg må gøre mig en bitter bebrejdelse, er det den at have misbrugt det gæstevenskab, med hvilket han modtog mig så venligt, ved at tilstå Dem min strafværdige kærlighed. Men hvis det var muligt for mig at retfærdiggøre mig, Louise, ville jeg sige at – skønt jeg indså det strafværdige i min adfærd – herr de Vilars i mine øjne opførte sig mod Dem så alvorligt og faderligt – at De selv beviste ham en så barnlig, så agtelsesfuld, så from tilbøjelighed – at – ak, tilgiv mig, hvis det, jeg siger, fornærmer Dem – men det forekom mig, som om min kærlighed til Dem havde været endnu meget mere strafværdig, hvis herr de Vilars ikke var forekommet mig blot som en fader for Dem." Den unge kone slog øjnene ned og rødmede.

"De kan derfor heller ikke tro," vedblev Auguste, "hvad der gjorde mit fravær mindre tungt, mine lange, søvnløse nætter

mindre smertelige for mig. Det var igen *denne* tanke. Det, som nu skænker mig mod til næsten uden kummer at se min lykke opsat. – Det er igen den rus, i hvilken denne tanke sætter mig. – O, Louise, min elskede – tal – har mit hjerte anet rigtigt? – Ikke sandt, jeg har altid instinktmæssigt følt min uudsigelige lykke?"

"Ti, Auguste!" bad Louise, hvis barm bølgede, og på en gang følte sig lykkelig og forvirret over således at se sin rene og kyske kærligheds slør løftet.

"Ak, lad mig sige Dem alt," vedblev Auguste. "Ingen af mine glæder, ingen henrykkelse bliver Dem ukendt! Lad mig tale om mine endeløse drømme, om fremtiden. Ak, Louise, om fremtiden! Se os forenede, forenede for evigt. Fatter De dette liv? Er det da ikke en drøm? Jeg – jeg – at tilhøre Dem, ganske at turde hellige mig det liv, hvis første følelser De vakte!"

"Ja, Auguste, ja, jeg tror, jeg føler, at en stor, en uendelig lykke forestår os. Så meget større, så meget uendeligere, som vi kan nyde den uden anger og med den skønne bevidsthed om at have fortjent den. Ak, min ven, jeg siger ligesom De: Hvilken fremtid! Tænk blot på, hvilke lange og flygtige dage, der venter os! Og vore morgenpromenader? Vor aftenlekture? Og vore landlige beskæftigelser? – Og så, Auguste, må vi absolut bevæge Deres fader til at flytte til Eudreville. Han elsker vist Préaux højt, men jeg skal nok bringe ham til at glemme det."

"Ak, ja, Louise, således at leve mellem Dem og min fader, at forene hjertets hele lykke, alle familielivets hellige glæder, og senere – måske endnu andre glæder – disse barnlige glæder, der synes at være det levende ekko af vor lykke. – Ak, ikke sandt, Louise," sagde Auguste kærligt, – "således at se de friske

blomster, som med deres farvepragt og duft forskønne dets aften, spire og udvikle sig fra livets morgen! – Ikke sandt, min elskede Louise?"

Auguste trykkede begejstret marquisens hånd, og søgte hendes blide blik, dog forgæves, for Louise sænkede bævende og bevæget øjnene mod gulvet.

I dette øjeblik bragte en dør, der blev åbnet i den til galleriet tilstødende salon, Louise til at skælve, og rask trak hun sin hånd ud af Augustes.

En af marquisens kammertjenere trådte ind, efter at han i forvejen havde banket på, og henvendt til Auguste sagde han:

"En af herr chevalierens venner, der blot har et ord at sige Dem, venter ved den lille haveport. Han kommer fra Préaux, hvor man forsikrede ham, at herr chevalieren var her."

"Hvilken besynderlighed! Hvorfor, chevalier, træder Deres ven ikke ind?" sagde Louise forundret.

"Tillader De, fru marquise, at jeg ser efter, hvem det er?" spurgte Auguste.

"Min Gud, gå, og kom hurtigt tilbage for at sige mig, hvem denne hemmelighedsfulde og undselige ukendte er."

Auguste bukkede for fru de Vilars, og fulgte kammertjeneren, der førte ham til en meget fjern del af parken, fordi chevalierens ven ventede ved en lille dør, som befandt sig der.

Auguste forstærkede sine skridt, dels af uro, dels af nysgerrighed, ankom til det betegnede sted, åbnede den lille dør, og så sin onkel Latréaumont. En anden kavaler, indhyllet i sin kappe, holdt til hest i nogen afstand, og førte oberstens hest ved tøjlen.

22. Løftet

Des Préaux kunne ikke skjule den forbavselse og uforklarlige uvilje, som han følte ved at se sin onkel.

"God dag; *mort-dieu!* god dag, Auguste," sagde obersten, idet han hjerteligt trykkede sin nevøs hånd, mens denne med nogen kulde besvarede den forekommende hilsen.

"Hør," sagde Latréaumont, "skønt vi ikke har set hinanden i atten måneder, har jeg dog blot et ord at sige dig, og det i hast, for man venter mig i Rouen i *Les Uniques* til et aftensmåltid med nogle lystige kumpaner." – Og med sagte stemme tilføjede han: "Du vil blive meget overrasket og tilfreds! Den sammensværgelse, i hvilken du for to år siden ville tage del i, og om hvilken jeg senere ikke har meddelt dig et ord, fordi jeg ikke ville gøre dig nogen forgæves glæde, går i dette øjeblik fremad, som på hjul. Udlandet støtter os. Din gamle yndling, van der Enden, måtte i vore anliggender rejse til Brüssel, ellers ville han selv være kommet med for at huske dig på din ed. For der står kun endnu tilbage at sætte bevægelse i provinsens adel, og dertil stoler vi blandt andre på dig, fordi du har givet os dit ord på det."

Auguste var tilintetgjort, og stirrede stift på sin onkel. "Nå, *mort-dieu*, hvad er der med dig?" spurgte obersten. "Auguste! Auguste! Du er jo rent forbløffet."

"Mit ord!" gentog den ulykkelige des Préaux. "Mit ord?"

"Nå ja, naturligvis, dit ord! Nu, kom til dig selv! Hvad Djævelen, hvorfor sluger du mig da således med øjnene? Genkender du da ikke længere din gode onkel?"

"Mit ord," gentog Auguste nok en gang, idet han syntes at vågne af en drøm. For det græsselige i hans stilling trådte ham pludseligt ved anelsen om en nærforestående, uundgåelig og frygtelig katastrofe, hvorved samvittigheden vækkes, klart for øje. Han overså ikke en eneste af de skrækkelige følger af det løfte, som han havde givet. Også var den angst, hvilken han kort i forvejen havde følt et øjeblik under hans samtale med marquisen, blevet vakt alene ved en uvilkårlig erindring om dette skæbnesvangre løfte. – Et par ord vil tydeliggøre det hele.

Som vi har anført, havde Auguste efter sin tilbagekomst fra Candia, beruset af elskov for fru de Vilars, tilstået denne sin lidenskab, og Louise nødsagedes derved til at bandlyse ham for altid fra sit åsyn. I fortvivlelse, da han kendte den unge kones urokkelige moral, og da han anså sine forhåbninger for at være tilintetgjorte for bestandigt, var han tvunget til at undertrykke en følelse, der indtil da havde været drivfjederen i alle hans handlinger. Med det forsæt at ende et liv, som han afskyede, kunne han ikke bekvemme sig til at blive i Préaux, da godsets nærhed til Eudreville, som han ikke mere turde nærme sig, vakte for smertelige erindringer hos ham. Han forlod derfor sin fader trods dennes befalinger og tårer, og da han ikke fandt nogen ledig plads i marinen, opsøgte han Latréaumont, som han vidste, stod i begreb med, sammen med herr de Rohan, at bryde op til krigen i Holland. Han bad sin onkel om at tage ham med sig, fulgte ham i krigen, og søgte døden i to eller tre morderiske fægtninger, som han styrtede sig blindt ud i, uden at finde den. Latréaumont tænkte den gang alvorligt på opstanden i Normandiet, og da han så sin nevøs fortvivlelse, for denne udsatte sig for de største farer, da han kendte hans mod

og bestemthed, og håbede, at chevalieren ved sine familieforbindelser kunne være ham meget behjælpelig med at stemme gemytterne i Normandiet, holdt han det i ethvert tilfælde for fordelagtigt at vinde en medskyldig, der var mindst lige så resolut, som alle de, der blev drevet af fortvivlelse. Det var en let sag for obersten at bringe Auguste til at forlange at måtte tage del i det dristige foretagende, som Latréaumont blot havde omtalt overfladisk, og hvori den ulykkelige des Préaux så et middel til at bedøve sig over sin tilstand, og for fremtiden det næsten sikre håb at miste livet, eller at blive en af hoveddeltagerne i en stor og lykkelig politisk revolution. For sammensværgelsen havde efter alt at dømme blot den højhjertede hensigt at løsrive Normandiet fra Louis XIV.s ødelæggende despotisme, og i navn af en almindelig lighed og broderskab erklære det for frit og afhængigt. Det var en af de skønne drømme, der altid er skikket til at besnære en ædel, ungdommelige, glødende fantasi, som ulykken har eksalteret.

Auguste bestyrkedes i sit forsæt i særdeleshed ved flere lange samtaler, som han havde med van er Enden, hvis rene, ædle og uegennyttige hensigter så vel som store karakter, gjorde et levende indtryk på ham, og hævede hans sidste tvivl. Han overvågede derfor alle de rådslagninger, som blev holdt af hans onkel, filosoffen og herr de Rohan, kendte alle de sammensvornes planer og hjælpemidler, tiltrådte frivilligt alle deres hensigter, og påtog sig ved sin tilbagekomst fra arméen at overtale flere adelsmænd i sin provins til ligeledes at slutte sig til sammensværgelsen.

Men ved en ond skæbnes indskydelse erfarede Auguste – efter at han i seks måneder havde ført dette feberagtige,

fortvivlende liv, da han var fritstillet for fremtiden og var vundet ved frygtelige løfter, efter at han havde skrevet flere breve, der beviste hans deltagelse i sammensværgelsen – at Louise var enke, at hun var fri – at hun elskede ham.

Latréaumont kendte gennem Auguste fru de Vilars' karakter, og indså straks, hvilken uhyre fordel han kunne have af marquisens indflydelse i Normandiet, når hun ægtede Auguste.

Partigængeren kendte sin nevøs retsindighed godt, og idet han lod ham vende tilbage til sit hjem, måtte han derfor frygte, om han ville besidde mod nok til hellere at give slip på fru de Vilars' hånd, end indvikle hende i et oprørs farefulde, omskiftende begivenheder, men på den anden side stolede han også så meget på hans lidenskabs magt, at han håbede, at når opstanden blev opsat på ubestemt tid, ville Auguste ikke overveje, om hans ulyksalige forpligtelse ikke desto mindre bestod. Obersten tænkte derfor også blot på en ting: At udslette hos Auguste den forløbne tids frygtelige løfter ved de berusende udsigter for fremtiden. Derfor talte han uophørligt med ham om hans kærlighed og meget lidt om sammensværgelsen – ja han vidste endogså at vække tvivl hos ham om sammes udførlighed ved at hentyde til herr de Rohans svaghed og ubestemthed. Kort sagt, han opførte sig med en så fin, djævelsk snedighed, at det lykkedes ham aldeles at nedtone des Préaux hans farlige medskyldighed, skønt han havde i sinde engang grusomt at misbruge den. Med andre ord, Auguste rejste bort, beruset af kærlighed og håb, og i nydelsen af en gengældt lidenskab glemte han snart sine sørgelige erindringer.

I atten måneder vogtede Latréaumont sig vel for at ytre noget om sammensværgelsen til sin nevø. Han afbrød endda al

forbindelse med ham. Den ulykkelige Auguste troede derfor også, at obersten for bestandigt havde opgivet sine sammensværgelsesplaner, og hengav sig tillidsfuldt til en salig fremtids glimrende forhåbninger, da Latréaumont så pludseligt vakte ham af hans henrykkende drømmerier for at styrte ham ned i en græsselig virkelighedens afgrund.

Hvad skulle chevalieren gøre? Han havde selv udbedt sig delagtighed i sammensværgelsen. Han kendte Latréaumont og van der Endens hemmelighed. Han havde svoret at handle, og ved under så frygtelige og farlige omstændigheder at nægte sin medvirken i farens øjeblik, ville han blive set som en fej forræder mod hans medskyldige. Enhver tilhørte alle, og alle stod for en! – Og endelig havde Auguste bestandigt hørt marquisen gentage, at blindt at opfylde et frivilligt givet løfte var den første betingelse for en ædel, tro karakter, så han på dette punkt tænkte næsten lige så eksalteret som sin veninde. Man kan derfor begribe den frygtelige angst, det martrede ham, da Latréaumont så uventet huskede ham på hans afgivne løfte.

"Ej," tog obersten igen ordet, "du står jo, *mort-dieu*, der som en billedstøtte, uden at svare mig. Jeg har hastværk, siger jeg dig, for man venter mig til et aftensmåltid i *Aux Uniques*. I øvrigt er det, som du har at gøre, ganske simpelt, og tusinde gange aftalt mellem os! Aftalen er at du opsøger provinsens adelsmænd og gør dem misfornøjede og oprørte. Kort sagt, det er håndværkets ABC! – Det er altså en afgjort sag. Driv dygtigt på de ciderdrikkere, og om fjorten dage ser vi hinanden igen."

"Men det er umuligt," sagde Auguste fortvivlet, "endnu en gang – det er nu ganske umuligt!"

"Hvordan det, umuligt? – At få disse græsjunkere til at røre sig? – Tidligere har du dog sagt mig, at det ville gå ganske af sig selv?"

"Den gang – ja – dengang! Men jeg siger Dem, at nu kan jeg ikke tænke mere på at bringe Normandiet til at gøre opstand – endnu engang, det er umuligt!" svarede den ulykkelige med en hjerterørende sjæleangst. "Alt i provinsen er roligt. Jeg sværger Dem, ikke en adelsmand vil røre sig."

Latréaumont så stift på sin nevø, trak ham derpå bort fra herr de Rohan – for han var den anden rytter – og sagde med dæmpet stemme: "Auguste, *provinsen er rolig nu*, det vil sige så meget som: Du vil nu forblive i ro. *Ikke en adelsmand vil røre sig*, betyder, at du ikke vil røre dig. – *Mort-dieu*, er det dine løfter? Hvornår har du talt med adelsmændene? Hvor har du set dem? Jeg er først for nylig ankommet til Rouen, og har allerede hvervet over hundrede misfornøjede! – Auguste, du lyver! Du vil fejt bryde dit ord!"

Den ulykkelige des Préaux skjulte sit ansigt I sine hænder.

"Hvem har bedt mig om at måtte deltage i denne opstand?" fortsatte partigængeren. "Eller har jeg foreslået dig det? Kom du ikke til mig af dig selv? Har du ikke bedt mig om at lade dig tage del i et ædelt og farligt foretagende, der skulle sikre vore provinser friheden? Har du ikke i hele dage rådført dig med van der Enden, hvis dyder du slet ikke blev træt af at beundre? Og nu, da du har lært alle vore planer, da du kender alle vore hemmeligheder, nu i farens stund, tager du flugten og afslår

din medvirken? – Du er en kujon – måske endda noget værre – en usling!"

"En usling!" sagde Auguste med bitterhed, idet han tænkte på sin onkels levnet. "De kalder mig en usling?"

"Ja, det vil du være, hvis du bryder dit ord. For sæt nu at i stedet for mig, der blot er en døgenigt og foretagendets sværd, hvis nu i stedet for mig, siger jeg, den ædle tanke, der behersker vore planer – hvis van der Enden var kommet til dig? Ville du have vovet at gå fra dit ord til denne strenge filosof, hvis ivrige beundrer du var? For denne mand, der besidder oldtidens dyder? Er ikke han også din sammensvorne. kan han ikke også fordre, at du skal opfylde din ed?" sagde Latréaumont, der således med behændighed vidste at skyde van der Endens ærværdige skikkelse frem.

"Men når jeg siger Dem, at denne opstand nu er umulig!" gentog den ulykkelige chevalier, behersket bare af en tanke.

"Hvorfra ved du, at den er umulig? I atten måneder har du ingen del haft deri," sagde obersten, idet han stift betragtede sin nevø. "Nu godt, jeg vil bevise dig, at den er mulig, endog meget mulig. – Hør mig nøje!" – Og med få ord gjorde partigængeren sin nevø bekendt med Montereys løfter. Derpå spurgte han: "Nå, vil du stadig sige, at opstanden er umulig?"

"Ak, min Gud! Min Gud!" råbte den ulykkelige des Préaux, idet han slog sig fortvivlet for panden. – "Ja, den er umulig – for hun – hvad skal der da blive af hende – når jeg forlader hende?"

"Hvilken hun? Din marquise? – Ih, *mort-dieu*, det er ganske nemt! Hvis hun elsker dig og er en resolveret kone, vil hun også tage del i sammensværgelsen, når du gør det. Intet er mere vist.

Jeg har gjort sikker regning på det, og hun står derfor også i spidsen af min liste."

"Louise! Gud i Himlen! Bringe Louise i sådan en fare?" råbte des Préaux rasende. "Før jeg tillader dette, ombringer jeg først Dem, og dernæst mig selv!"

"Du skal ikke dræbe din onkel Latréaumont! – siger det 49. af den gode Guds bud. Og hvad marquisen angår, så vil jeg ikke engang se hende, jeg vil ikke tvinge hende til noget, men jeg gentager: Så sandt som jeg hedder Duhamel de Latréaumont, er det sikkert, vil hun vil tage del i sammensværgelsen, når du er med, og det uden at det er nødvendigt at sige den unge, modige kone det to gange!"

"Og når jeg nu ikke vil mere?" råbte des Préaux ude af sig selv.

"Jeg udfordrer dig til ikke at ville mere! Til at bære dig ad som en fej – som en forræder!" sagde obersten, der vidste, hvor retsindig hans nevø var, og virkelig ikke var i stand til at befri sig af den stilling, i hvilken han tidligere så ubetænksomt havde styrtet sig. "Endnu en gang," vedblev partigængeren, "hvorfor kom du til os? Hvorfor ville du kende vore hemmeligheder? Hvorfor har du frivilligt lovet din medvirken?"

"Nå ja, det er sandt, jeg lovede Dem min medvirken. Jeg gav Dem mit ord, jeg var Deres – men betænk også, hvor ulykkelig, hvor fortvivlet jeg var dengang! Vær barmhjertig, onkel, tænk på det!"

"Hvad kan det gavne os? Det gør mig ondt, men det er for sent! I kapitalsager trækker den forgangne tid fremtiden efter sig! Du kender vore hemmeligheder! – Desto bedre, eller desto værre for dig! Rohan, van der Enden og jeg gør regning på dig,

ligesom du kan gøre regning på os! Men, når vi er dine, så må du også være vor!"

"Men De! De kan give mig mit ord tilbage – opgive sammensværgelsen!"

"Umuligt, jeg har kun én vilje, og vi er fire. Det er for sent. Monterey samtykker, og støtter os. I dette øjeblik rådslår van der Enden med ham. Man må smede, mens jernet er varmt. Om en måned vil det måske ikke mere gå an. Og, for tusind djævle, vor hals står på spil derved!"

"Ak, endnu en gang, De kan give mig mit ord tilbage, og handle uden mig. De ved godt, at jeg ikke vil forråde Dem."

"Ikke at handle – er at forråde."

"Men så opgiv Deres planer."

"Mine medsammensvorne har mit ord, ligesom jeg har dit. Umuligt!"

"Ak, min Gud, min Gud!" råbte den ulykkelige Auguste. Han var frygtelig bleg, og sveden løb ham ned ad panden. Endelig ville han gøre det allersidste forsøg. Han hævede derfor hænderne bønligt mod Latréaumont, og sagde i en hjerteskærende tone, idet han lagde al den inderlighed, han formåede i sin stemme: "Eftersom jeg intet er for Dem, da De så let kan tilføje mig dette frygtelige slag, besværger jeg Dem – i min stakkels moders navn – og ved mindet om Deres – som De elskede så højt – opgiv Deres plan, eller handl uden mig!" – Og den ulykkelige vædede Latréaumonts hænder med sine tårer.

"Tal ikke om min søster, eller min moder," sagde obersten, idet han stampede med foden, "det er ikke tiden til dét – ti!"

Men Auguste håbede dog stadig at gøre indtryk på Latréaumont, som han så var rørt, og vedblev derfor:

"Hvad har jeg gjort Dem? Indtil for nylig var jeg så lykkelig – onkel – se på mig – vend ikke Deres blik fra mig! Man siger, at jeg skal ligne min moder så meget, der igen var lig Deres moder! Jeg ved det, De kunne aldrig afslå Deres moder eller Deres søster noget!"

"Helvede! Lad mig være! Ti!" sagde obersten rørt.

"Onkel!" råbte des Préaux, idet han faldt partigængeren om halsen. "Jeg ser det, Deres øjne bliver våde! Disse erindringer griber Dem, selv mod Deres vilje. Jeg håber, jeg er reddet! De har trykket mig til Deres hjerte!"

Og Latréaumont kunne virkelig heller ikke, selv om han var af stål, modstå en så hjertesønderrivende smerte, og trængte erindringen om sin moder og sin søster tilbage, der var de to eneste væsner, som han nogen sinde havde bragt sin personlige interesse til offer. Han var derfor i dette øjeblik virkelig og inderlig rørt.

Han løsrev sig af sin nevøs arme, og nærmede sig til herr de Rohan, der, stadig indhyllet i sin kappe, havde været en tavs tilskuer ved dette optrin. Latréaumont trak kappen bort, så han kunne se ham lige i ansigtet, og sagde med næsten harmfuld stemme:

"Sagde jeg Dem ikke, herr de Rohan-Guémenée-Montbazon-Soubise, at jeg havde noget andet at ofre, end en jammerlig kvinde? Se denne yndling, ædel, højmodig og god. Han besidder lige så mange dyder, som De og jeg laster. Han forlanger intet – hverken guld eller ære eller tilfredsstillelse af sin hævn. Ligesom van der Enden drømte han kun om Frankrigs lykke og frihed. Han ville glemme denne drøm for at ægte en smuk, rig og dydig kone. For Deres tilkommende

ophøjelse må jeg sætte alt dette på spil. Men er De først engang konge, eller nærved at være det, skal De, *mort-dieu!* komme til at betale det!"

"Hvad siger De," råbte den ulykkelige Auguste, der et øjeblik havde overladt sig til sit håb.

"Jeg siger, min knøs, at blive rørt og have våde øjne kan være ganske godt. Jeg har, som man siger, ydet naturen min tribut ved at huske min familie, mine slægtninge. Men, for en ulykke, alt bliver alligevel ved det gamle. Det er for sent, og du må holde dit ord. Sammensværgelsen gør for megen regning på dig og din marquise til, at den kan give slip på Dem. Øjeblikket er afgørende, vi må spille vort spil til ende, og du og hun er vore bedste kort."

Da Auguste så sit øjeblikkelige håb så grusomt forsvinde, følte han det græsselige i sin stilling næsten mere end før. Virkelig havde han af egen tilskyndelse, om også lokket af fortvivlelse, taget del i en sammensværgelse, men han kendte nu denne hemmelighed, og skulle han nu, da han følte sig så lykkelig, bryde sit ord, og lade sine medsammensvorne, og i særdeleshed van der Enden, for hvem han nærede en dyb ærefrygt, alene gå et så dristigt foretagendes farer i møde? Vist nok var talen om at begynde en i og for sig selv forbryderisk sag, men havde han ikke tidligere, ved en frivillig deltagelse forskertset sin ret til at kalde foretagendet en forbrydelse? Måtte han ikke nu have det sørgelige mod, at tilsidesætte ethvert andet hensyn, for blindt hen at dele lykke og ulykke med de sammensvorne?

Disse tanker opstod hos de Préaux i vild forvirring, og Latréaumont vendte imens ikke blikket bort fra ham.

Endelig sagde des Préaux til sin onkel: "Jeg ved endnu ikke, hvilken beslutning jeg vil tage, men i hvert tilfælde kan De være overbevist om, at jeg vil bære de sørgelige følger af mit tåbeligt givne ord. Min skæbne går således i opfyldelse! I morgen skal jeg opsøge Dem i Rouen, det kan De stole på!"

Herr de Rohan, som Latréaumont, trods hans udtrykkelige tiltrædelse af sammensværgelsen, ikke havde villet ladet blive tilbage i Paris, fordi han kendte hans svaghed og vægelsindethed, og fordi han desuden ville forevise ham for de misfornøjede; herr de Rohan var inderlig rørt, og sagde med hjertelighed i stemmen: "Nu, des Préaux, fat mod! Vores sag er godt i gang, og udlandets støtte borger os for et lykkeligt resultat."

"Ak, det lykkelige resultat bryder jeg mig nu kun meget lidt om," svarede chevalieren.

"Ej, for tusinde tordenskrald," råbte obersten, "det må du tvært imod bryde dig meget om! Er man gået med i en sammensværgelse som du, sætter man alles skind i fare, når man handler lunkent. Men jeg forstår dig – i det første øjeblik er man altid sådan en smule benovet. I morgen vil du allerede være kommet på bedre tanker, og have lært at indse, at det er bedre for dig og din marquise, at De i forening deltager i sammensværgelsen."

"Nej, aldrig, aldrig!"

"Du skal få det at se! Jeg blander mig ikke i det! Jeg vil slet ikke forsøge at have nogen indflydelse på hende og alligevel skal du få at se, at din smukke marquise vil høre til os, så sandt som Rohan rider sin Selim. Til i morgen altså. Jeg venter dig i *Aux Uniques*, du ved, ved siden af rådhuset. Kom til spisetid, vinen

skal være frisk, maden varm, og ved desserten aftaler vi så, hvad der skal gøres. Omfavn din gode onkel og tro mig, *mort-dieu!* at det gør mig endnu mere ondt end dig, således at rive dig ud af din lykke. Nå, så omfavn mig dog!"

Latréaumont strakte sine arme faderligt ud mod Auguste, men des Préaux veg tilbage med afsky.

"Nuvel, så vil jeg i dit navn omfavne den første, den bedste tjenestepige, som jeg træffer i værtshuset," sagde onklen, idet han lod armene synke ned, "for jeg er i dag så kærligt stemt, at jeg i alle tilfælde må omfavne nogen."

Med disse ord svang han sig op på hesten, og jog af sted med herr de Rohan.

23. Katastrofen

Da han var blevet alene i parken, troede Auguste et øjeblik, at hans hoved ikke ville være i stand til at modstå det frygtelige slag, men efterhånden fattede han sig.

Idet han adlød sit højmodige hjertes første bevægelse, havde des Préaux, før han overlod sig til den forestilling at blive et offer for den frygtelige skæbne som han forudså, anvendt ethvert middel, hvorved han selv ville have ladet sig blødgøre, for at ryste sin onkels jernfaste vilje. Øm og god, som han var, appellerede han til sin onkels ømhed og godhed. Men da han med bitterhed havde overbevist sig om, at de udtørrede strenge i Latréaumonts sjæl ikke gav genlyd, fandt des Préaux sig roligt og fast i sin græsselige skæbne. Endnu søgte han efter en eller anden mulighed til at gå fra sit ord, men han så ingen. Enten måtte han handle ganske som en kujon, idet han i farens stund forlod sine medforbundne, eller han måtte gøre sig skyldig i en majestætsforbrydelse.

Måske drev dette menneske, der således kun havde de to ekstremer for øje, sin ordholdenhed for vidt. Måske ville en fast moralitet have været rosværdig. Måske kunne des Préaux have unddraget sine medforbundne sin medvirken, mens han begravede deres hemmelighed i sin barm. Men ulykkeligvis handlede han ikke således. Man tør tro, at de grunde, der bevægede ham til at ville holde sit ord, havde været en misforstået æresfølelse. Den inderlige ærefrygt, som han følte for van der Enden, såvel som den mægtige indflydelse, som marquisen, der påstod, at et frivilligt givet løfte burde holdes ubrydeligt, udøvede på ham, bevægede ham til at blive hendes

og sine grundsætninger tro. Han besluttede derfor at tage del i sammensværgelsen, men samtidig, indtil den var tilendebragt, at ophæve sin forbindelse med Louise, for han ville ikke styrte fru de Vilars i fare, og bebrejdede sig højligt, at han i så lang tid havde fortiet hende en så frygtelig hemmelighed.

Han vaklede et øjeblik, inden han bestemte sig til at ville gense marquisen og betro hende alt. Han ville vende tilbage til Préaux, hvor hans fader, den brave herr de Saint-Marc til alt held var fraværende. Derfra ville han skrive til Louise, at en uundgåelig nødvendighed tvang ham til ikke at se hende i to eller tre måneder. Men han tænkte på, at fru de Vilars derved endelig kunne blive for meget foruroliget, at de skridt, som hun måske ville tage for at komme på sporet af årsagen til dette pludselige brud, kunne blive farlige for dem begge. Oven i købet havde han i så lang tid været vant til at sige Louise alt, at tage hende på råd om alt, og blindt at følge hendes råd. Han kendte hendes strenge, bestemte karakters adel så nøje, at han fattede det rosværdige forsæt at forelægge grundene for deres øjeblikkelige adskillelse til hendes afgørelse.

Han vendte altså tilbage til slottet.

Imens des Préaux og Latréaumont underholdt sig med hinanden, havde Louise, lykkeligt smilende og i sød sindsbevægelse, arbejdet videre på sit broderi. Hun tog derved en smuk rosenbuket, der stod foran hende i en krystalvase, til mønster.

Mere end en halv time var forløbet siden chevalieren havde fjernet sig. Louise begyndte allerede at forbande den

påtrængende person, der berøvede hendes kærlighed så kostelige øjeblikke, da hun hørte chevalierens trin. Hun tog hurtigt rosenbuketten op af vasen, skjulte sig bag døren, og kastede med høj latter Auguste blomsterne i ansigtet, da han trådte ind. "Nå, således, min herre," udbrød hun og fortsatte: "De forlader mig altså, for –"

Men pludselig bemærkede hun hans ansigts frygtelige bleghed, hans fordrejede miner, og idet hun ilede hen mod ham, udbrød hun: "Gud i Himlen, hvad fejler De? De gør mig bange!"

Auguste støttede sig til en stol, og sagde med bævende stemme:

"Tilgiv mig, Louise, et øjeblik, et eneste øjeblik, De skal få alt at vide."

Den ulykkelige chevalier satte sig ned, mens Louise, stiv af forbavselse og med foldede hænder, angst betragtede ham.

"Nu, Auguste," sagde Louise. "Denne fremmede?" – Den fremmede! – Men han kunne ikke mere, han følte sin fasthed vige, faldt på knæ for marquisen, skjulte sit ansigt i hendes hænder, og sagde med tårekvalt stemme: "Jeg må bort, Louise, jeg må forlade Dem i nogen tid!"

Disse ord var fru de Vilars ganske uforklarlige. Hun var så langt væk fra tanken, hun troede så lidt på denne mulighed, at hun i begyndelsen ikke blev meget forskrækket. Hun tog begge Augustes hænder i sine, og sagde med sin sædvanlige fasthed og i en øm tone:

"Lad mig høre, min ven, fat Dem. Sæt Dem hos mig, og sig mig, hvad der sket!"

"Jeg må forlade Dem, Louise," råbte Auguste, idet han betragtede hende med tårefyldte øjne. "Jeg må forlade Dem, i det mindste nogen tid."

"Men hvorfor da? Hvorfor da forlade mig – endnu en gang – forklar Dem, Auguste!"

"Godt, Louise," sagde Auguste med dæmpet og mere hæs stemme. "De skal få alt at vide og De vil da indse, at vi må skilles. Da jeg for to år siden, ude af mig selv og fortvivlet, ledsagede min onkel til krigen i Holland, opsøgte jeg forgæves døden i slagene. Jeg ville for enhver pris være livet kvit. Ethvert tåbeligt eller farligt foretagende måtte derfor være mig velkomment. Med et ord, den gang har jeg af egen tilskyndelse sluttet mig til en sammensværgelse mod staten og kongen, og nu må jeg handle, for min onkel kommer for at fordre, at jeg skal opfylde mit afgivne løfte."

"O, mine anelser!" udbrød Louise, idet hun erindrede sig den angst, der havde grebet hende ved at vide Auguste i herr de Rohans og Latréaumonts selskab. Så råbte hun, idet hun huskede på, at Auguste havde styrtet sig ud i faren, fordi hun havde afvist ham: "Og mig er det, mig, der er skyld i Deres fordærv!"

"Og jeg kunne i så lang tid holde den frygtelige hemmelighed skjult for Dem! Deri består min forbrydelse," sagde Auguste med jamrende stemme.

"En sammensværgelse mod staten, Gud i Himlen!" sagde Louise bævende. "Men Auguste, hvorledes kunne De, som jeg ved besidder så ærefulde grundsætninger, lade Dem forlede til et sådan skridt? Hvorledes kunne i særdeleshed mennesker som Deres onkel og herr de Rohan bringe Dem dertil?" – Men uden

at give Auguste tid til at svare, svarede marquisen sig selv i en smertelig tone: "Ak, det er jo så naturligt! Det ulykkelige barn var vanvittigt af smerte og fortvivlelse. – Jeg, jeg alene har styrtet ham i fordærv!"

"Ak tro mig, Louise," svarede Auguste, "jeg var vanvittig, jeg fortvivlede. Men tro også, jeg havde aldrig taget del i denne sammensværgelse, hvis min onkel og herr de Rohan havde været de eneste anstiftere af den."

"Men hvem kunne da ellers bestemme Dem dertil?"

"Et stort, ædelt menneske, Louise, en streng filosof, værd Deres fulde agtelse, med et ord, en udlænding ved navn van der Enden."

"Og hvor traf De ham?"

"I lejren ved Norden, under vore troppers første invasion i Holland. Ak, Louise, hvis De havde set de ødelæggelser, der blev anrettet i denne frygtelige krig, som kongen påførte de uskyldige, fredelige provinser, ville De måske begribe, at jeg, der allerede var bittert stemt ved min kummer, følte et heftigt had vågne i mit indre mod ham, der forårsagede så megen ulykke. Ved skinnet af de brændende, hollandske landsbyer, der stod i lys lue rundt om i horisonten, i en lejr, der var propfuld af røvernes bytte, så jeg van der Enden første gang. Den ulykkelige olding flygtede såvel for franskmændene, der ødelagde hans fædreland, som for prinsen af Oranien, der havde landsforvist ham. Han havde sin kone og sine børn hos sig. Alle befandt sig i den dybeste elendighed, for den smule, som de havde reddet med sig fra Amsterdam, havde vore soldater frataget dem. Hvad skal jeg sige Dem, Louise? Mens han opholdt sig ved Norden, og boede i det hus, som man havde overladt ham af

medlidenhed, så jeg ham dagligt. Jeg kan ikke beskrive Dem den velgørende ro, som hans alvorlige, ophøjede tale bredte over min smerte: "De har mistet alt, hvad der knyttede Dem til livet," sagde han. "Og Deres eksistens er Dem til byrde? Vel, så hellig Dem til en ædlere, helligere sag: Frihedens, der er alle rene, højmodige menneskers sag. Se den jammer, der sønderslider mit ulykkelige fædreland! Hvem er skyld i det? Tyrannens, Deres herskers ubønhørlige vilje. Hvem pålægger Deres brødre et afskyeligt åg? Hvem ruinerer Dem ved utallige afgifter? Hvem ofrer mennesker og ting for sine ministres grusomme luner? Hvem krænker i hele verdens påsyn de helligste følelser, ved uden undseelse og med oprørende pomp at bære et dobbelt og afskyeligt ægteskabsbrud til skue? – Igen han!"

"Stakkels ulykkelige barn!" sagde Louise. "Ak, jeg begriber Deres forførelse! Jeg vidste vel, at der selv for denne forbryderiske og fortvivlede plan måtte ligge et ædelt øjemed til grund."

"Nok, Louise, jeg så hos dette menneske så megen kraft, så mange høje, herlige tanker, så ædle overbevisninger. De afskyelige ødelæggelser, som jeg daglig havde for øje, oprørte mig så meget mod kongen, at jeg besluttede at sammensværge mig, og frivilligt og ved ed forpligtede jeg mig til det."

" Frivilligt og ved ed!" gentog Louise, idet hun forskrækket foldede hænderne.

"Ak ja, ganske rigtigt, og i selv samme øjeblik erfarede jeg, at De var fri og elskede mig. – Sig, Louise, sig, var jeg ikke ulykkelig nok? Er jeg i det mindste ikke til at undskylde i Deres øjne?"

"De, Auguste – oh! Ak, uden tvivl!"

"Vil De tilgive mig, at jeg fortav det hele for Dem? – Eller at jeg rettere sagt i overmålet af min lykke glemte alt? Ak, jeg vendte jo beruset af lykke og elskov tilbage til mit hjem, og desuden havde min onkel forsikret mig, da jeg tog afsked, at udførelsen af sammensværgelsen var udsat indtil videre. – Men jeg indser, Louise, at jeg begik en utilgivelig fejl ved ikke at fortælle Dem, at jeg var bundet så fast for fremtiden. For min afskyelige egoisme – frygten for måske at tabe Dem – bragte mig til at handle således. Ak, Louise, jeg er meget ulykkelig og meget strafværdig!"

"Ja, meget ulykkelig," sagde marquisen, der længe havde siddet tavs og eftertænksom. Derpå løftede hun sit skønne ansigt, der udtrykte en ubeskrivelig entusiasme og bestemthed, og sagde med fast stemme: "Det er en frygtelig ulykke – men den er uundgåelig, og De må derfor underkaste Dem den, og adlyde den grusomme skæbne. Sig mig nu, Auguste, hvilken rolle skal De have i denne sammensværgelse? Hvad er Deres forretning?"

"Jeg har lovet at bevæge adelen til at træde under våben, afslå at betale afgifterne, åbenlyst modsætte sig kongens befalinger og soldater."

"Og hvad sker der, hvis sammensværgelsen lykkes?"

"Normandiet erklæres for en republik, og regeres ved de milde, faderlige love, som van der Enden har lavet udkast til, med herr de Rohan anerkendt som overhoved."

"Og hvis sammensværgelsen ikke lykkes, hvis de sammensvorne blev opdaget og fængslet, hvad bliver da deres lod?"

"Døden, Louise, en vanærende død!"

"Og herr de Latréaumont forsikrer at have håb om et lykkeligt udfald?"

"Meget, efter hvad han siger, da han i Quilleboeuf har aftaler, der sikrer troppernes landing."

Louise sank hen igen i lang tid i eftertanke, men så sagde hun bleg og alvorlig til Auguste med rørt stemme: "De kender mig, Auguste. De ved, at opfyldelsen af et givet løfte er mig helligt, og hvilken beslutning vi skal tage, er ikke underkastet nogen tvivl. Jeg gentager for Dem, det er en frygtelig ulykke, men De har lovet det – De må holde Deres ord."

"Det forlanger De, Louise!"

"Ja!"

"Og dog er det en forbrydelse, en majestætsforbrydelse," sagde Auguste, der selv mod sin bedre overbevisning, endnu ville forsøge på at flygte fra sin frygtelige forfatning.

"Når det nu i Deres øjne er en forbrydelse, Auguste, må det også tidligere have være det. Hvorfor indlod De Dem så den gang frivilligt i sammensværgelsen?"

"Den gang – den gang havde jeg uret, og angrer det nu."

"Hvis dette *nu* var triumfens, og *den gang* farens stund, ville Deres adfærd være til at undskylde."

"Men endnu en gang, dengang fortvivlede jeg, og nu elsker De mig."

"Hvad har det at gøre med Deres ord, Auguste? De fæstede lid til van der Endens ædle forhåbninger. De har delt hans anskuelser, De har lovet ham at forsøge, om de kunne lykkes. De siger, at han er en meget dydig mand, den eneste af Deres medskyldige, hvis hensigter er ædle. Var det også blot for at

holde Deres ord til ham, måtte De alligevel handle, skønt De også burde anse Dem bundet på samme måde til de øvrige medsammensvorne, da De kom dem i møde af egen tilskyndelse."

"Men opstanden er umulig. Den er en fantasi!"

"Det burde De tidligere have tænkt på, nu må De gøre alt for at den kan lykkes."

"Men min fader!"

"De skulle have tænkt på Deres fader tidligere, nu er det for sent!"

"Altså, fordi jeg et øjeblik fo'r vild, er enhver anger mig nægtet?"

"Angeren ikke, men vel forræderiet mod Deres medskyldige. At forlade dem i farens øjeblik er at forråde dem."

"*Således* råder De mig altså at handle?"

"Ja, jeg råder Dem til at handle således!"

"Men tænk dog på, at jeg så må forlade Dem, for det vil være at stille Dem frygteligt blot, hvis jeg fremdeles ser Dem dagligt."

"De vil ikke forlade mig, De kan ikke forlade mig."

"Men det må ske, Louise, tænk dog blot på følgerne!"

"Hvilke følger? Er jeg ikke Deres medskyldige?" sagde Louise med ophøjet simpelhed.

Auguste betragtede hende forundret.

Latréaumonts ord: Louise vil også tage del i sammensværgelsen, randt ham i hukommelsen, og han skælvede uvilkårligt. "Aldrig! Aldrig!" udbrød han. "De erfarer intet videre om de forskellige planer, og jeg rejser i morgen – endnu i denne time."

"Og i morgen – endnu i denne time, skriver jeg til Deres onkel, for at tilbyde ham min formue og den indflydelse, som jeg besidder i provinsen og over mine undergivne."

"Men det er umuligt, ulykkelige kone. Ved De da ikke, at De, hvis Skæbnen forråder os –"

"- vover mit hoved! – De fortalte mig det for nylig!"

"Store Gud!"

"Og hvorfor skulle jeg ikke handle ligesom De? Hvorfor ikke dele den fare, som De svæver i? Betragter jeg mig ikke som Deres, skønt vor forbindelse er udsat? Er mit løfte ikke lige så godt som min hånd? Og hvis skæbnen ikke indtil videre havde forhindret vor forbindelse, havde jeg altså allerede været Deres ægtefælle, ville De da ikke beskylde mig for fejhed, hvis jeg handlede anderledes?"

"Men Louise, hvilken rolle for en kone som Dem?"

"Hertuginden af Longueville var endda en langt fornemmere dame end jeg, og hun indlod sig alligevel i en sammensværgelse."

"Men –"

"Jeg har fast besluttet det," sagde marquisen utålmodigt. "Det er unægtelig frygteligt, skæbnesvangert, men jeg må i ethvert tilfælde dele Deres skæbne!"

"Endnu en gang, i Himlens navn, lad mig handle alene. Hvis alt lykkes, vender jeg tilbage til Dem, derpå kan De være vis."

"Og hvis det mislykkes! Hvis sammensværgelsen ikke når sit mål, mister De Deres liv!"

"Ak!"

"Og midlet til, at alt kan lykkes, består det ikke i at udbrede sammensværgelsen så meget som muligt? At give den en

fastere grundvold? At sikre den den største mulighed for et heldigt udfald? Kan min indflydelse ikke være behjælpelig med det? Gør mine godser mig ikke til herre over betydelige kræfter? Jeg har undersåtter, forpagtere – vi bevæbner disse. Ved mine familieforbindelser har jeg bekendtskab til mange adelige i provinsen. Vi ophidser dem mod kongens tyranni og de trykkende skatter," sagde marquisen med utrolig bestemthed.

"Min Gud! Talen er jo om en sammensværgelse, som er Deres interesser aldeles fremmed. De har ingen grund til at hade kongen, ingen grund til at styrte de bestående forhold. Ulykkelige kone!"

"Hvad bryder jeg mig om bevæggrundene til sammensværgelsen," råbte Louise med beundringsværdig utålmodighed. "Hvad angår det mig at styrte det bestående! Hvad bryder jeg mig om alt dette! Jeg har kun et øjemed: At gøre skafottet Deres hoved stridigt, da denne sags heldige eller uheldige udfald for Dem afgør spørgsmålet om liv eller død. Endnu en gang, jeg må, jeg vil ofre alt, for at denne sammensværgelse må lykkes – eller, hvis jeg ikke kan redde Dem, dø med Dem."

Louises hele sjæl, hendes hele karakter og begejstring afslørede sig i disse hendes sidste ord, der med nedtordnende logik beviste hendes kærlighed og hengivenhed for Auguste.

I virkeligheden fandtes der intet sikrere, end at nu, da des Préaux, og ved ham marquisen, var indviklede i sammensværgelsen, tvang alt dem til at opbyde ethvert middel for at sikre dem et heldigt udfald, ganske som Latréaumont med djævelsk list havde forudset.

24. Skuffede forventninger

I de første dage af september, omtrent tre måneder efter at Auguste des Préaux og marquisen blev tvunget til at tage del i sammensværgelsen, befandt obersten sig sammen med sin nevø i Rouen.

Latréaumont boede på et gæstgiversted, hvor han plejede at tage ind, *Aux Uniques*, ved siden af rådhuset.

Klokken var otte om aftenen. Obersten og hans nevø sad i et værelse, der ligesom alle værelserne i gæstgivergården var sørgeligt, koldt og dårligt møbleret, og talte ved skinnet af en lampe fortroligt med hinanden. I baggrunden stod Latréaumonts seng, på venstre side af sengen fandtes døren til et kabinet, som blev skjult af et skærmbræt. På højre side var en dragkiste af udskåret nøddetræ. To gammeldags lænestole, hvorpå gæsterne havde taget plads, fuldendte møblementet. Mellem disse stod et bord med snoede fødder, og på dette en flaske med genever, som obersten flittigt holdt sig til.

Des Préaux bar rejseklæder, der lignede en militæruniform, en vams af bøffellæder, et rødt skærf, og store gamachestøvler med stålsporer. Han kom fra Eudreville, hvor han havde forladt den ulykkelige marquise. Chevalierens blege, indfaldne ansigt bar præg af dyb kummer, for det stormfulde levned, som han havde ført i de sidste tre måneder, og i særdeleshed de frygtelige ængstelser, der altid martrede ham, idet han tænkte på, at Louise dagligt satte sit hoved på spil, havde tydeligt skæmmet hans ædle ansigtstræk.

Latréaumonts påklædning røbede atter en omveksling af lykken. Han var næsten lige så dårligt klædt som den gang i

Amsterdam. Hans uhyre korpulence havde formindsket sig betydeligt. Hans tidligere så runde, plussede kinder begyndte at blive indfaldne, og måske for første gang i mange år syntes Latréaumont at være eftertænksom, sørgmodig og modløs. Hans ansigtstræk var mørke og hans slette lune skaffede sig luft ved bitre udfald eller heftige eder, skønt hans uforsagte sorgløshed af og til vandt overhånd i en rå spøg.

Grunden til partigængerens utilfredshed var meget simpel. Han så sine forhåbninger om at ophidse adelen og folket i Normandiet næsten ganske forsvundne og skuffede. Militsen var blevet sammenkaldt. Landadelen var kommet til hest, men trods dens løfter og uagtet de nye trykkende skatter, forblev alt roligt.

Latréaumont var alt for tilbøjelig til at bedømme andres attrå og ønsker efter sine egne. Han havde derfor narret sig aldeles i sin mening om landadelens almindelige karakter. Når græsjunkerne ved et drikkelag og ophidsede af partigængerens taler, dristigt udbragte en farlig skål, eller knurrede over de hårde afgifter, måtte man ikke derfor tro, at når rusen var sovet ud, ville disse landjunkere, der endnu led af følgerne af Fronden, straks igen vove deres ringe arvelod i et åbenlyst oprør eller en borgerkrigs farer.

Så længe derfor talen blot var om inden for lukkede døre at ivre mod Louis XIV.s tyranni og mellem fire vægge at beklage sig over, *at blive behandlet som i Tyrkiet*, havde enhver landjunker under de almindelige forbandelser mere eller mindre taget Latréaumonts parti, men da obersten uforsagt foreslog, i åben mark at proklamere opstanden og understøtte den med sabler og musketter, faldt hver en sjæl fra ham. Desuden havde

kongens regering i lang tid været på sin post. En mærkelig kendsgerning er det, at Louis XIV allerede to dage efter at Latréaumont havde skrevet til herr de Monterey, vidste, at man havde givet hans fjender tilbud, om end han ikke kendte navnene på dem, fra hvem de kom.

Herr Pellot, første præsident i Normandiet, og hertugen af Roquelaure, guvernøren i denne provins, anstillede derpå meget virksomme undersøgelser for at opdage den ildesindede, der ikke var nogen anden end Latréaumont. Da han imidlertid på den tid forholdt sig rolig i Paris, blev undersøgelserne forgæves, eller måske ville Louis XIV og Louvois, der vidste, at herr de Rohan skulle stå i spidsen for opstanden, med forsæt lade ham styrte sig i fordærvelse ved en tåbelig sammensværgelse, hvis tråde de havde i hånden, for på den måde at blive et menneske kvit, som de begge hadede.

Hvad der gør denne hypotese endnu mere sandsynlig, er den omstændighed, at man allerede den gang i Frankrig ventede et fjendtligt foretagende på kysterne af Normandiet, og at Latréaumonts plan vedrørende Quilleboeuf var gennemskuet, for hertugen af Saint-Aignan skrev til Colbert den 28. juni 1674, at adelen var fuldkommen til sinds at gøre sin pligt, og at han havde truffet alle forholdsregler til med sikkerhed at tilbagevise den hollandske flåde, der hele tiden krydsede ved Frankrigs kyster fra Calais til La Rochelle.

Af den hele uhyre udrustning, som kommanderedes af Tromp, Ruyter og grev Horn, havde de syv provinsers regering ingen anden fordel end de ubetydelige angreb på Belle-Isle-en-Mer (27. juni) og Noirmoutiers (7. juli), fordele der indskrænkede sig til afbrændelsen af nogle barkasser og

fiskerbåde, der lå ved kysten. For uagtet disse demonstrationer af fjenden og den beskyttelse og understøttelse, som denne syntes at ville skænke de misfornøjede, var folkets frygt alligevel for stor, og de græsselige henrettelser i Bretagne i for frisk erindring. Nødvendigheden af, ved dagligt anstrengende arbejde at sikre sin materielle eksistens mod opkrævningen af de svære afgifter, trykkede folket så meget, at ingen rørte sig, skønt misfornøjelsen var bitter og almindelig.

Det ville synes at være en umulighed, hvis sådanne tilfælde ikke havde fundet sted, oftere at forklare sig, hvorledes herr de Monterey og de syv provinsers regering, aldeles uvidende med hensyn til gemytternes stemning i Frankrig, og blot efter van der Endens og Latréaumonts beretninger, kunne vove en så betydelig udrustning.

Intet var imidlertid i sin inkonsekvens så logisk. Prinsen af Oranien nærede, som han sagde, kun en idé, eller han havde, rettere sagt, kun en tanke: Et bittert, fordærveligt, ubetvingeligt had mod Louis XIV.

Vilhelm af Oranien var som oftest urokkelig, ubegribelig, rolig, mistroisk, snedig og mådeholden. Gjaldt det imidlertid et fjendtligt angreb på kongen af Frankrig lod han sig alligevel henrive til tomme fantasier.

Han benyttede derfor den almagt, som han efter Jean de Witts fald ved styrelsen af republikkens anliggender havde revet til sig, til at tilfredsstille sit had, og stod ganske alene for den uhyre udrustning, der, hvis det var lykkedes ham at vække en almindelig opstand i Frankrig, virkelig ville have været et frygteligt slag for Louis XIV, idet han således måtte foretage en

almindelig afledning i selve hjertet af sit rige, mens hans arméer var optaget ved Tysklands grænser.

Men denne opstand kunne ikke lykkes, fordi samme personlige hensyn, der blændede prinsen af Oranien, også havde narret begge de eneste sande ophavsmænd til sammensværgelsen, nemlig Latréaumont og van der Enden. For herr de Rohan var kun en fane i partigængerens hænder, og Auguste såvel som marquisen var blot ufrivillige deltagere i sammensværgelsen, og næsten i forvejen overbeviste om umuligheden af, at den ville lykkes.

Fru de Vilars handlede imidlertid for den vigtige og sande tanke, at hun forstærkede muligheden af frelse for hende og Auguste i samme grad, som hun skaffede sammensværgelsen tilhængere. I øvrigt opfyldte hun, hvad hun anså for sin pligt, med heltemodig redelighed. Hun forsøgte alt for at ophidse sine forpagtere, sine undergivne, og nogle adelsmænd i Normandiet til oprør, men overalt uden fremgang, så stor var frygten for skafottet. Louises sjæleadel indgød imidlertid så dyb agtelse, at ingen forrådte de farlige hemmeligheder, som hun åbenbarede. Louise og Auguste blev derfor narrede ligesom Latréaumont og von der Enden, fordi ingen af dem besad nogen rigtig kundskab om gemytternes stemning.

Upåtvivlelig ville van der Enden, denne strenge filosof, på sin vis det gode. Upåtvivlelig var hans utopier agtværdige, men som en spekulativ og ingen materiel ånd havde hans handlemåde bestandigt det umulige som øjemed, for han så kun undtagelserne af menneskene, og ikke hvordan flertallet er. Han glemte, at menneskene agter mere på hungeren end på frihedens råb. At man enten må nyde en vis overflødighed eller

være en bandit, i stand til alt for at spilde sin tid til ingen nytte ved de ufrugtbare uroligheder under en opstand på hans tid. Flertallet af menneskene består imidlertid ikke af røvere og mordere og da folket, i færd med at forgylde og male den store konges Versailles, ved det daglige arbejde fortjente det tørre brød, fik det ikke en minut til overs til at gøre oprør.

Van der Enden håbede dernæst i sit skønne hjertes tåbelige og barnlige stolthed, såvel som i sin utålmodige iver for at se sine utopier realiseret, at hans skrifter, som obersten spredte ud over Normandiet, ville gøre en vidunderlig virkning på gemytterne, ved at vække håb hos det om en gylden tidsalder, som filosoffen jo virkelig tænkte at tilføre, så snart det despotiske monarki var styrtet. – Men lad det være sagt endnu en gang, det hele var et tomt selvbedrag, for filosoffens skrifter blev sjældent læst, og endnu mindre forstået.

Latréaumont blev bestandig vildledt ved erindringen om Fronden, et af de besynderligste fænomener i historien, og havde derfor aldeles misforstået den offentlige stemning. Dette frække menneske, der ikke rødmede over at tilstå for sig selv, at han kun handlede af ærgerrighed og personlig hævnsyge, besad hverken duelighed eller færdighed nok til at skjule sine slette motiver og han vidste uden tvivl ikke, at folk af hans slags, når de viser sig offentligt, som de er, med få undtagelser ingen indflydelse udøver på andre mennesker. Han vidste lige så lidt, at selvopholdelsens og fordelens instinkt hos masserne tit bliver til den højeste egoistiske klogskab, og at dens naturlige, sunde forstand ved enhver revolution, der, efter hvad man siger den, bliver foretaget for dens skyld, vil vide det egentlige "*hvorfor*". Med et ord, når den tingenes ændring, hvormed man lokker

dem, ikke ubetinget opbyder de nødvendige fornødenheder eller svarer til den større mængdes begreber, når den, som vil beherske massen, ikke virkeliggør øjeblikkets almindelige fornødenheder og ideer, er ethvert håb om at ophidse et folk til opstand en tåbelig og naragtig indbildning.

Fordi nu Latréaumont, belært af erfaringen, i dette øjeblik følte, at han ikke besad nogen af de egenskaber, der fordredes for at hans planer skulle lykkes, kunne han ikke undertrykke sit dårlige lune, da han nu sad i det omtalte værelse på gæstgiverstedet i Rouen og talte med des Préaux.

"Og at måtte sige," skreg obersten, idet han skyllede sit glas i sig, "at ikke et af disse fårehoveder af kåljunkere vil røre sig! De elendige feje slaver af deres plove og deres dueslag! Ha! ved tusinde guder. Spottevisen har godt nok ret!" – Og, uden tvivl for at dæmpe sin harme, istemte partigængeren en af sin tids viser om sammenkaldelsen af militsen.

Det er en landmand, som taler:

Skulle jeg i kampen falde,
skal min gravskrift lyde så:
Et gevær han hørte knalde,
og af skræk han myrdet lå.

"Det er sandt, *mort-dieu*, således er de og således vil de alle dø – af *frygt* – de gemene oksedrivere! Og i vore forsamlinger agerer de sande pralhalse! Det ser ud, som om de kappes om, hvem der først skal drage oprørssværdet, og nu, da de er til hest og forsamlet under denne Saint-Aignan, som Helvede fordømmer, har disse fordømte æbleædere kun mæle til at brøle: Kongen leve! *mort-dieu*, og ingen har rørt sig. Men ved Helvede, hvad har de da at tabe? Deres elendige liv? Det er også

ret beklageligt! Og at måtte renoncere for disse uslingers fejhed på så gode udsigter til et lykkeligt udfald. Tresindstyve linjeskibe krydser for vore øjne og fordrer intet andet end at kunne sætte tyve tusinde mand i land på kysten – hvis man blot kan sikre dem et punkt til at lande på. – Men nej – den forbandede Saint-Aignan er alle vegne. Til Quilleboeuf har han forlagt en garnison. Ingen sandbanke findes på kysten, som ikke er forsynet med et fyrtårn eller en vagtpost, og mere fordres der ikke, for at indjage disse kåljunkere skræk, og afholde dem fra at handle. Det er tusinde gange til at forbande! – Og du og din marquise har heller ikke været heldigere?"

"Nej, det har jeg allerede fortalt Dem. Fru de Vilars har blandt andre talt med herr de Aigremont og herr de Saint-Martin. Denne sidste undveg et svar. Den første sagde, at han vidste, at der var et dragonkompagni til købs, på hvilket man måske kan gøre regning. Det er alt. Hvad de øvrige adelsmænd angår, måtte jeg og marquisen, så meget vi ville, forestille dem de uhyre afgifter, men de svarede alle: "Det er sandt, men kongen er herre, og han er stærkere end vi – kast blikket på Bretagne, hvor der endnu damper mange skafotter.""

"Og disse undersåtter, disse forpagtere, disse arbejdsokser, hvad brølede de?"

"Ved det første ord om opstanden skreg de alle: Og mens vi gøre opstand, hvem dyrker da vore jorder og hvis fjenden nu gør landgang og afbrænder vor sæd, som på øen Noirmoutiers? Og hvis borgerkrigen begynder sine ødelæggelser, som under kongens mindreårighed, hvordan bærer vi os da ad, for at kunne leve? Hvordan betaler vi vore skatter? Vi er ganske vist meget ulykkelige, men vi lever dog i det mindste!" – De

uslinger! Det er altid det gamle lirumlarum! Leve! Det pak tænker kun på at leve. Ha, hvis *det* sker, som jeg håber, hvis jeg nogensinde får tusinde banditter under min befaling, skal disse lastdyr komme til at betale deres vægring og deres dumme fordringer til livet dyrt! Jeg vil blive levende radbrækket, hvis jeg ikke giver mit rytteri deres grønne korn til strøelse, og hævner mig for deres afskyelige fejhed ved plyndring og afbrænding."

Ved disse ord tømte obersten flasken i et drag. Derpå slog han den rasende i stykker på kamingesimsen og sagde: "Har du ikke talt med din far?"

"Men jeg kender jo hans grundsætninger, den troskab og ærefrygt, som han nærer mod kongens person. Han er den sidste, store Gud, med hvem jeg ville tale om disse ting. – Ikke tale om, at jeg må frygte, at bringe ham i fare derved. Ak min stakkels fader, min stakkels fader, hvis han vidste –", tilføjede chevalieren med et dybt suk og vedblev derpå: "Heldigvis er han imidlertid i Paris på grund af en proces og ved intet om det hele."

"Men det værste," råbte obersten med fornyet heftighed, "er, at hollænderne, der allerede i tre måneder har krydset ved vore kyster, ikke set noget røre sig, hverken i Dauphiné, eller i Brouage, eller her, men blot i Bretagne, og der er det blot stråild – at, siger jeg, mynheer'erne uden tvivl vil trække sig tilbage, når jævndøgnstiden nærmer sig, og så er det hele forbi. På den anden side er Monterey, da intet lykkes, stoppet med at sende penge til at vedligeholde sammensværgelsens helbred. Den er derfor også, *mort-dieu*, skrækkelig mager, mager, til at græde over," sagde Latréaumont, idet han kastede et bedrøvet blik på

sin skødesløse påklædning. "Vi er læns og har ikke en hvid, men netop nu må man gøre et fortvivlet forsøg."

"I sandhed, De er vanvittig, hvis De endnu nærer et ringeste håb. Ak, jeg sagde det vel for tre måneder siden til Dem, at det hele var blot et fantasifoster og give Himlen, at det endnu ikke bliver andet!"

"Ti, for tusind dæmoner, hvis du vil fortvivle, når du tvært imod skulle fordoble dit mod – dette er ikke midlet til at bringe vore anliggender fremad."

"Hvordan, fordoble modet?" sagde des Préaux ganske betuttet. "Og hvad vil De da nu gøre?"

"Gøre endnu et forsøg. Sætte alt på ét kort."

"Men endnu en gang – hvorpå bygger De nu det ringeste håb? De så, at vi drog gennem hele provinsen. De kan ikke nægte, at fru de Vilars indflydelse her er betydelig! De kan lige så lidt nægte, at den ædle kone uforsagt har vovet alt, forsøgt alt, at hun overvandt skammen over at spille en så forbryderisk rolle, for som De kun alt for rigtigt i forvejen bemærkede, var hun overbevist om, at man ved en sammensværgelse, hvorved man ender på skafottet, når man bliver overvundet, må gøre alt for at vinde, hvis man vil redde sit hoved!"

"Det er sandt! Marquisen har troligt opfyldt sit løfte, og hvis intet heldigere udfald lønnede den tapre kones bestræbelser, ligger skylden fornemmelig hos ciderdrikkerne, der skulle aflægge mig regnskab derfor! For tusind tordenskrald!" skreg obersten, idet han rasende knyttede næven, "for hvis det alt sammen ikke fører til noget, tager jeg, så sandt som jeg hedder Duhamel de Latréaumont, min store stok i den ene og min kårde i den anden hånd, og gør en runde på deres landsteder

for at lære dem ikke at bryde deres løfter. De, som ikke vil stå med mig, gennemprygler jeg, og den, som modtager min udfordring, spalter jeg hjerneskallen på. Dog, til alt held for det dyreskind, hvormed disse elendige er betrukket, er vi endnu ikke så vidt."

"Onkel, tro mig," sagde des Préaux meget alvorligt, "opgiv den vanvittige plan og tak Forsynet for at sammensværgelsen indtil nu ikke er opdaget. For tænk på den skæbne, der venter Dem, hvis alt kommer for en dag. tænk på det had, som kongen nærer til herr de Rohan, hvor opbragt Louvois er på Dem. Men jeg ved godt, at alt dette er intet i Deres øjne, men tænk dog på fru de Vilars, på mig! På os, der var så lykkelige, og som nu på grund af Dem må leve i bestandig angst og skræk, os, der indlod os uden grund i en sammensværgelse og i en kamp, der er os ligegyldig, blot for at gøre bøddelen vort hoved stridig. – Onkel, De har tilføjet os meget ondt! Opgiv nu et umuligt foretagende, afbryd al brevveksling med udlandet og vi vil i vor lykke finde kraft til at velsigne Dem."

"Hør, min knøs, så fortvivlet står det ikke til endnu. Hør min plan, jeg kender et regiment på 400 mand, som er til købs. I dette regiment tjener hundrede gamle døgenigte, der er i stand til alt, og som under Fronden stod ved det kompagni af fortabte sønner, som jeg oprettede under Hocquincourt. Det er en god kerne af skinbarlige djævle, der vil hænge en bonde, var det også blot for at sælge hans tænder til en tandlæge og hans hår til parykmageren. Er de først engang sluppet løs på fri mark, skal du se, hvordan de bærer sig ad. Der fordres imidlertid 200.000 livres for at betale dette regiment. Rohan har, stolende alene på Monterey, bedt sin monark om tilladelse til at købe det.

Naturligvis har Phoebus rent ud afslået det. Til alt held har vi Sourdeval, som man ikke mistænker, og som vil låne sit navn for at købe regimentet til sig. Er dette regiment engang vort, fører mine hundrede banditter ordet, da de ved sig understøttede af førere, der er lige så forvovne som de selv. Deres ånd breder sig videre, og dels af frygt, dels ved forførelse, dels ved håb om plyndring, det står jeg inde for, så vil jeg om to eller tre måneder byde over fem til seks hundrede skurke, villige og brugbare til alt, og som vil lade sig hugge i småstykker for mig indtil den sidste mand. Da, for tusinde tordenskrald, fører jeg dem til trods for Louvois til Normandiet, og måske resolverer de dumme og feje stråjunkere sig til åbenlyst oprør, når de foran sig har en sådan avantgarde, der vil bryde dem vej til Helvede!"

"Men denne plan er forrykt, selv om jeg indrømmer, at jeg kan købe dette regiment, at det er muligt for Dem at styre og omskabe det efter Deres sind, hvilket imidlertid ikke er så let som under Fronden, vil dog den skræk, som sådanne skurke spreder på landet, være tilstrækkeligt til at vende alle dem imod Dem, der før bare havde tænkt tanken om at slutte sig til Dem!"

"Det forstår du intet af, min dreng. Bondens æresfølelse og evne til at lade sig ophidse sidder mellem hans ribben, og til at anspore dem er intet bedre end partigængernes hellebarder. Ha, du skulle blot have set mine fortabte sønner under Fronden bearbejde bønderne! Sande jernpresser, min dreng, der forstod at presse alt ud indtil marven af en landsby! *Mort-dieu*, Ægyptens græshopper var intet i sammenligning med mine brave kammeraters gennemmarch."

"Men tiderne er ikke længere de samme. Man er træt af borgerkrigen. Man vil hellere ofre alt, end miste denne sløve virksomhed, der i det mindste skænker ro oven på så frygtelige stød. Onkel, jeg beder Dem – lad det hele fare!"

"Hør mig, Auguste, jeg er ingen tiger, og så sandt som jeg ikke har noget helligt på jorden, lover jeg dig, straks efter van der Endens tilbagekomst ..."

"Hvorledes! Han er rejst bort igen?" spurgte chevalieren forundret, idet han afbrød obersten.

"Ja, for få dage siden sendte jeg ham igen af sted til Monterey for at lade ham sige, at han ikke skulle blive utålmodig, at det ikke stod så fortvivlet til med vore sager, at han måtte lade den hollandske flåde fortsætte med at krydse ved vore kyster og sende os tre-fire hundrede tusinde francs til at købe dette regiment, og give nogle forskud med."

"Men herr de Rohan?"

"O, han er, som altid, håb og fortvivlelse, had og anger, sorg og glæde. – I øvrigt mere bedrøvet end lystig, for på mit råd har han skrevet til den smukke Maurice, som han var dødeligt forelsket i, og løsrevet sig fra hende for altid. Siden dette kærlighedsbrev har den smukke infantinde ikke villet se ham mere, eller også har hun ikke vovet det. Han bestormer mig, ligesom du, om at gøre en ende på sagen, og *mort-dieu*, du vil le – i tilfælde af, at Monterey sender et negativt svar, taler han om at indespærre sig i La Trappe."

"Og hvornår kommer van der Enden tilbage fra Brüssel?"

"Den 12. eller 15. i denne måned. – Og for at komme tilbage til mit løfte – hvis Fader Visdom medbringer Montereys vægring – hvis han og prinsen af Oranien trækker penge og

skibe tilbage, giver vi slip på alt, eftersom vi ikke kan andet. Jeg sender bud efter en notarius for at diktere min sidste vilje og testamenterer dig hele min ejendom," sagde obersten, idet han pegede på sin påklædning, der nu syntes at udgøre hele hans rigdom. Derpå tilføjede han komisk, idet han, som en offentlig udråber skreg: "Item efterlader jeg dig mit store glas. – Item min huggekårde. – Item et gammelt hæfte med forskellige revolutionsplaner, dernæst," vedblev partigængeren i sin sædvanlige tone. "Dernæst jager jeg mig en kugle gennem hovedet for at se, om det måske ikke er muligt i Helvede, under påskud af at svovlen ikke duer, at anstifte en opstand mod Beelzebub."

På trods af alt det onde, som Latréaumont havde tilføjet ham, kunne Auguste ikke afholde sig fra at føle en vis sørgmodighed ved at høre obersten tale således – i en halvt komisk, halvt bestemt tone – om sit endeligt. Han sagde derfor også til ham: "Men min Gud, hvem tvinger Dem da til at handle? Hvorfor opgiver De ikke Deres planer? Er De ikke fortvivlet, og ved De ikke, at jeg trods den kummer, som De har beredt mig, aldrig vil glemme, at De er min moders broder, hendes elskede broder?" – Obersten gjorde en barsk bevægelse og skjulte hovedet i sine brede hænder.

Auguste bemærkede, at hans onkel var rørt, uden derfor at nære det allerringeste håb om, at han ville opgive sine planer. For han vidste af erfaring, at partigængeren nok var i stand til at lade sig rive med af sin erindring, men at han alligevel med den største hårdnakkethed fremturede i sine strafværdige hensigter.

"Hør, Auguste," sagde Latréaumont, idet han så i vejret, "jeg ved ikke hvorfor, men det er en skæbnesvanger dag i dag. I morges gik jeg tilfældigvis forbi kirkegården Saint-André, og så min moders grav. Og dernæst har du fortalt mig om Cauchois', min gamle ammes død, og – jeg tilstår, at det er dumt – dette har sat mig i en tungsindig stemning, skønt jeg nu bærer mig ad som et tosset pattebarn." For han kunne ikke selv lade være med, ved en rå spøg at undertrykke de få ædle følelser, som han endnu besad.

"Og den gamle kone døde med en bøn for Dem, idet hun i hånden holdt det guldkors, som De gav hende. For hun ville aldrig tro de dårlige rygter, der gik om Dem, og sagde altid, at det var usandheder og bagvaskelser."

"Den gode gamle! Mens jeg var lille, kaldte hun mig for sin dauphin! Ak, hendes dauphin. Man må tilstå, at han har forandret sig skrækkeligt og er blevet til en ulv eller vildbasse! – Snart vil man blæse vildbassens hallali," sagde obersten eftertænksom, efter en temmelig lang tavshed, og idet han rynkede panden. Men derpå vandt hans utæmmelige karakter igen overherredømmet, og han råbte, skamfuld over sin svaghed: "Men, *mort-dieu*, hallaliet skal blive blodigt, så sandt som jeg nu snakker som en sladdertaske, og lader mig rive med af en så tåbelig sniksnak. Op, *mort-dieu!*" Og kæmpen rettede sig i vejret i hele sin højde, og rystede sine klæder på plads, ligesom de vilde dyr undertiden ryster sig i deres lodne skind. Derpå tilføjede han, idet han fo'r med hånden over sin brede pande, lige som for at bortjage disse nedbøjende tanker: "Bærer Jules Duhamel måske endnu faldehat, siden han tænker på sin amme? – Hurra for forvovenheden, foragt for frygtsomheden!

– Endnu er intet tabt. Lev vel, min knøs. Jeg skal spise med Hyberville hos et par vestalinder i Rue Isigny, og hungeren trækker mig af sted ved hjørnefligene af min mave. Med et ord, om ti dage ses vi her igen. Hvis Monterey siger ja, så fremad med sammensværgelsen. Hvis han siger nej, så fremad med blykuglen. Du er fri og jeg giver dig min velsignelse."

Auguste kendte alt for godt sin onkels ubøjelig halsstarrighed til blot et øjeblik at nære den tanke at bestride ham hans forsæt. Han satte derfor hele sit håb til herr de Montereys negative beslutning, og forlod obersten for at vende tilbage til Eudreville, hvor Louise ventede på ham med smertelig længsel.

Sandsynligvis for at bedøve sig, gik Latréaumont til et smudsigt orgie, hvor han glemte den sidste rest af de gode tanker, som hans hjerte endnu nærede. – Dette skete den 3. september.

Man vil i det følgende kapitel se enden på dette drama. Dette komplot, der for fem år siden drømtes i Amsterdam, derpå blev opgivet, og igen fornyet, men som bestandig var ubestemt, vaklende og uden mulighed, rødder eller tilhængere. En tåbelig indbildning, hvortil alle, fra prinsen af Oranien og Monterey ned til Latréaumont og van der Enden overlod sig. Man ville finde denne tildragelse foragtelig, hvis ikke det ædleste blod havde farvet skafottet, hvis motivet i denne tragedie ikke havde været en af de frygteligste og mindst kendte tildragelser i det syttende århundrede, dette "den *store* konges *store* århundrede", som man plejede at sige.

6. del

Bastillen

25. Angivelsen

Kongens kabinet i Versailles, tirsdag den 11. september 1674, klokken elleve om formiddagen. Louis XIV bar en sort fløjlsklædning med simple guldknapper. Over hans skarlagenrøde atlaskesvest, der var rigt broderet med guld, hang det blå bånd. Han gik uroligt op og ned ad gulvet, og stødte heftigt de kærtegn tilbage, som tre spanske tævehunde, hvide med gule pletter, viste ham. I hånden holdt han et åbent brev. Han læste det flere gange igennem, hvorved han afvekslende blev rød og bleg. Hans fordrejede ansigtstræk tilkendegav had, vrede og frygt, og af og til viste sig på hans vredeblussende ansigt glæden over en tilfredsstillet hævngerrighed, ligesom lynet undertiden bryder gennem en sort tordensky.

Det brev, som kongen læste, var fra herr de Nazelles. I den lange angivelse omtalte denne de nærmeste omstændigheder ved sammensværgelsen, dens gang og dens tilhængere gennem de sidste seks måneder. Han opregnede chevalier de Rohan, Latréaumont, van der Enden, des Préaux, fru de Vilars og frøken d'O, som de skyldige. – Vi skal senere meddele, hvad der bevægede Nazelles til denne angivelse.

Straks efter at kongen havde modtaget dette brev, havde han sendt en Garde-du-Corps til Chavielle til herr de Louvois, for at lade denne kalde til sig. Ministeren var straks kommet til Versailles, og havde for nylig forladt kongens kabinet for at give befaling til chevalierens øjeblikkelige fængsling. For denne havde i nogen tid, formodentlig for at fjerne al mistanke, vist sig hyppigt ved hoffet, for at bevidne kongen sin ærefrygt, mens

denne som altid vendte ham ryggen. Netop samme dag havde herr de Rohan begivet sig til Versailles, for som tilskuer at overvære den nye pavelige nuntius' modtagelse, og fyrst Zaluskis, den overordentlige polske gesandts afskedsaudiens. Disse ceremonier fandt sædvanligvis sted for en meget talrig forsamling og chevalieren ventede med massen af hoffolkene i kapellet på kongen.

"Så, så! Herr de Rohan! herr de Rohan!" sagde Louis XIV med en harmfuld, undertrykt glæde. "Da jeg for få år siden hørte de uforskammede hofdamer rose Deres heltegerninger, og De den samme dag gav mig lejlighed til at jage Dem bort fra min tjeneste, ventede jeg sandelig ikke at se Dem falde så dybt. Denne gang er, Gud være lovet, Deres forbrydelse mere bevist, og jeg er ikke henvist til blotte formodninger! – Ha, fru de Montespan, vi vil se Deres ansigt – når De erfarer Deres uforskammede tilbeders skæbne."

I dette øjeblik trådte en prægtigt klædt mand ind i kongens kabinet. Han var lille og tyk, bredskuldret, havde et rundt, pluskæbet ansigt, strenge ansigtstræk, og bar en uhyre sort paryk, der overskyggede hans skarpe pande.

"Nå, Louvois?" råbte Louis XIV.

"Han er arresteret, sire!"

"Hvad sagde han?"

"Intet, sire, undtagen, at han ikke vidste, hvorfor man arresterede ham, men at han underkastede sig Deres Majestæts vilje."

"Ellers intet?"

"Og at han hverken havde spist eller drukket, var ved at dø af sult! Brissac har ladet ham bringe til sit værelse, hvor han lod et

måltid bære frem for han. Garderløjtnant Laserra bevogter ham nu, indtil en af Deres Majestæts vogne kommer for at føre ham til Bastillen."

"Den elendige hykler!" råbte kongen harmfuld, "han tænker på at spise, i stedet for at tænke på sin sjæl! Hvilken forvoven sikkerhed. – Han spørger hvorfor han bliver arresteret? Bringe Normandiet i opstand – marchere mod Versailles – måske tage mig til fange – majestætsforbrydelser! – Men, Louvois, alle forsigtighedsregler er da vel truffet? Der er vel intet at frygte? Mine hustropper skal holde sig klar til at stige til hest! Lad tropperne vende tilbage fra grænserne! – Den elendige! Denne gang i det mindste er hans forbrydelse tilbørligt bevist! – Denne opstand! Denne opstand! "- "En fantasi, sire, lykkeligvis ikke andet end en forrykt indbildning. Jeg kommer for nylig fra herr Colbert, der straks vil indfinde sig hos Deres Majestæt. Hos ham fløj jeg hurtigt herr Pellots breve igennem, de er fra i går af, og melder, at intet har rørt sig i Normandiet, at alt er roligt der. Som jeg har haft den ære at sige Deres Majestæt, har Colbert og jeg, siden jeg i april måned fik efterretning om, at man havde stillet Monterey et forslag, givet de fornødne befalinger for denne provins' ro. Jeg har også læst brevene fra herr de Saint-Aignan, herr de Roquelaure og herr de Bourrox. I Dieppe og Havre har lige så lidt noget rørt sig. Kun i Rouen er der nogle restancer i betalingen af *tiers et dangers*, men ingenlunde noget betydeligt eller foruroligende. De kan tro mig, sire! Dog vil jeg, hvis Deres Majestæt finder det ønskeligt, befale Chamlei at begive sig til Rouen. Han er en bestemt mand, skal overtage kommandoen over de derværende tropper, og vil, hvis det er nødvendigt, være streng. Men endnu en gang,

sire, det er ikke andet end en gal streg, der heldigvis giver Dem lejlighed til at statuere et strengt og frygteligt eksempel."

"Jeg kan stadig ikke finde mig i det," sagde kongen, efter han endnu en gang havde læst Nazelles' brev: "Har man nogen sinde set mage til sådan dristighed? Hvem skulle have troet det om denne Rohan? – Men hvem er da de andre mennesker?" tilføjede Louis XIV, idet han tog brevet i hånden; "Latréaumont?"

"Han, sire, er en uforskammet partigænger, som jeg kun har set en gang, da han var dumdristig nok til at forlange et regiment af mig. Havde herr de Brissac ikke interesseret sig så levende for ham, havde jeg ladet ham rådne op i Bastillen. Denne Latréaumont er en resolut, hårdnakket kæmpe, et menneske for galge og hjul. Desuden besidder han et løvemod, har snart tjent Fronden, snart kardinalen, er egnet til alt og villig til alt! Et meget farligt menneske!"

"Og hvordan kan Brissac gå i forbøn for en sådan usling?"

"Jeg tror, sire, at de tidligere har tjent sammen i Nederlandene."

"Dette menneske må arresteres øjeblikkeligt! Send Brissac hurtigt til Rouen, hvor han nu, efter brevets sigende, opholder sig. Han skal tage fire eller fem mand af min garde med sig. Lad ham vælge blandt de raskeste, og han skal bemægtige sig dette uhyre – levende eller død. Skriv befalingen! Jeg vil underskrive den. Brissac tager derpå straks med kurerheste til Normandiet!" – Louvois skrev en befaling fra kongen til herr de Brissac, mens Louis XIV læste herr de Nazelles' brev endnu en gang igennem. – "Hvad er dette for et barbarisk navn?" spurgte kongen, "van der En –"

"Van der Enden, sire. Jeg har indhentet efterretninger om ham. Louvigny har kendt ham i Holland. Han er en af de farlige republikanske drømmere, der er ethvert monarkis dødelige fjender. For to år siden blev han forjaget fra Amsterdam, fordi man selv i disse demokratiske egne fandt hans populæreste grundsætninger for at være vel overdrevne. Han er flygtet hertil, hvor han ved Picpus underviser i de gamle sprog. Deres Majestæt tillod ham den gang at opholde sig i Frankrig, blot fordi han sagde, at han blev forfulgt af prinsen af Oranien."

"Den elendige! Sådan misbruger han det gæstevenskab, som han fandt i mit land! Hvor er han nu?"

"Man venter ham hver dag tilbage fra Brüssel, hvortil han uden tvivl har begivet sig for at konferere på ny med herr de Monterey. Desprez har ordre til at arrestere ham ved hans ankomst, og selv Desprez' kone er forklædt, for at undgå enhver mistanke, idet hun følger efter doktoren, når han er steget ud af vognen."

"Altså nøjes disse uslinger af hollændere ikke engang med at være republikanere i deres sumpe, men skal også smitte mit folk med deres republikanske grundsætninger. – Men det er min vilje, at der mod denne skal udøves streng retfærdighed. Man skåner ham ikke for et hårdt fængsel eller for torturen. Han skal underkastes den i en *overordentlig* grad, og dernæst giver man ham en god galge, for en sådan race bør hovedet ikke en gang hugges af på, som på adelsmænd."

"Jeg tror virkelig, sire, at denne forskel mellem en strafskyldig af høj rang, og denne ukendte, elendige politiske doktor, vil gøre en fortræffelig virkning."

"Og hvem er de andre? Hvem er denne Vilars, som jeg ser her på listen? Jeg håber dog, at hun ikke har noget med *Orondate* Note 13) at gøre?"

"Nej, sire, denne dame skriver sit navn kun med et l. Hun er en datter af den berømte Claude de Sarrau, der var en halsstarrig huguenot og parlamentariker, for alle vegne, hvor oprøret rejser sig, kan man være vis på at træffe en huguenot."

"De har ret, Louvois. I disse reformerede ligger der stadig en gammel spire til oprør. Man nødes til sidst til at gøre ende på dem. Og af hvilken godhed har fru Vilars blandet sig i det her?"

"Af kærlighed, siger Nazelles, som jeg spurgte endnu en gang. Hun skulle ægte des Préaux, en anden af de sammensvorne, og ville i alle tilfælde dele hans skæbne."

"Og det alt sammen blot for, ligesom denne nar, at få nogle guldstykker af denne Monterey, eller rettere af den afskyelige prins af Oranien, der er sjælen i alle oprør i mit rige?"

"Sire, denne marquise de Vilars er meget rig. Hun skal have 40.000 livres i renter af grundejendomme."

"Og hvorfor har hun da indladt sig i denne sammensværgelse?"

"For ikke at skille sin skæbne fra den mands, som hun elskede. Et sandt hyrdedigt, som Deres Majestæt ser."

"Et hyrdedigt! For Djævlen, også et hyrdedigt! Men ved De vel, Louvois, at man må elske et menneske højt, for således at vove sit liv for ham?" sagde Louis XIV med en slags uvilkårlig skinsyge, idet han uden tvivl sammenlignede den interesserede kærlighed, som han indgød, med en så ophøjet, så inderlig tilbøjelighed. Derpå tilføjede han i en næsten harmfuld tone:

"Og denne afskyelige des Préaux har uden tvivl mere end nogen anden påskyndet opstanden?"

"Ja, sire. Men den mest hårdnakkede, den farligste, den ubøjeligste af alle, er denne Latréaumont. Han er efter Nazelles' sigende den egentlig skyldige i opstanden." – "Man må derfor også bemægtige sig ham straks. En sådan forbryder er en sand, almindelig ulykke!" – "Ja, sire! Og herr Brissac vil bryde op, så snart De har givet ham hans instruktioner." – "Hvad frøken d'O angår," tilføjede Louis XIV, "er der ikke noget om hende, der undrer mig, for man ved, at hun offentligt, skamløs og uden nogen tvang, elskede den anden forbryder, som jeg nu endelig får fingre i!" – "Efter Nazelles angivelse, sire, er frøken d'O kun skyldig derved, at hun ikke angav sammensværgelsen." – "O, hvad hende angår, vil min broders hele hof bede om benådning for hende. Hendes pårørende er Monsieurs fortrolige." – "Deres Majestæt vil i henseende til processen ikke alene blive besværet med disse bønner," sagde Louvois.

"Hvorledes mener De?"

"Sire, herr Colbert."

"Ja?"

"Herr Colbert vil som herr de Rohans slægtning, og støttende sig på sin lange og nyttige tjeneste, uden tvivl mene at kunne have indflydelse på Deres Majestæt til gunst for denne store forbryder," sagde ministeren, hvis had til herr de Rohan stammede fra barndommen af, og som han afskyede endnu mere, fordi han var en slægtning af Colbert. For man kender Louvois' grusomme had til denne sidste, der virkelig døde af elendighed over, at alle hans bestræbelser for på ny at hæve den sunkne kredit i Frankrig, og redde dette fra den afgrund, hvori

det var styrtet, forblev frugtesløse. Alle hans anstrengelser blev nemlig gjorde unyttige ved le Telliers søns fordærvelige almagt.

Idet Louvois gjorde Louis XIV opmærksom på, at Colbert kunne beslutte at ville påvirke hans kongelige vilje, satte han i forvejen denne store konges svaghed i bevægelse, for Louis XIV mente virkelig at regere selv, skønt han i grunden kun blindt fulgte sine ministres og sine maitressers anskuelser og luner. Lyonne, Colbert, le Tellier i hans regerings glimrende begyndelse, Louvois under dens midterste periodes frygtelige nederlag, og fru de Maintenon ved dens endes skrækkelige fordærvelse.

Vi gentager derfor, at Louvois i forvejen tilintetgjorde al Colberts indflydelse ved at advare kongen mod den, for uagtet sin store svaghed ville Louis XIV gerne gælde for at besidde en fast karakter. Til hemmelig og ringeagtende glæde for Louvois, hvis indskydelser han i dette øjeblik blindt adlød, råbte Louis XIV: "Jeg må lade Dem vide, herr de Louvois, at man ikke udøver nogen indflydelse på mig. Jeg regerer og jeg alene, derfor vil jeg heller ikke have nogen premierminister. Jeg bryder mig ikke om at blive ført i sele, herr Louvois, og forlanger, at der i hele riget skal herske *én* vilje, nemlig min."

"Ak, det ved jeg kun alt for vel," svarede Louvois barsk, idet han med sjælden snedighed vovede dette svar.

"Hvad vil De sige med det?" sagde Louis XIV. idet han rynkede panden.

"Jeg vil sige, at jeg tit må se på, hvordan De omarbejder planer, som jeg, efter moden overvejelse, anser for egnede til at skabe statens vel, så aldeles, at de til sidst ikke længere bliver mit værk, men Deres! Og alligevel tror jeg, at De kunne forlade

Dem på min hengivenhed og mine kundskaber, tilmed da det er Dem, der har meddelt mig disse. – Ofte ved jeg derfor i sandhed ikke," tilføjede Louvois i en tilstræbt knarvorn tone, "hvorfor Deres Majestæt har ministre?"

Dette smigreri traf så snedigt monarkens blinde stolthed, at han ikke kunne skjule sin tilfredshed og med i en både overmodig og beklagende tone sagde: "Den stakkels Louvois! Jeg indser, at det må være ærgerligt for Dem, men da Gud skabte mig, skænkede han mig en jernfast vilje og en så godt som naturlig kendskab til alle ting. Jeg handler derfor kun efter Guds bestemmelse."

I dette øjeblik meldte man kongen, at herr de Brissac og herr Colbert ventede på han befalinger.

"Brissac skal træde ind," sagde Louis XIV.

Herr de Brissac kom. Han bar kongens Garde du Corps' uniform, en blå kjole med sølvtresser på alle sømme, røde benklæder og stive støvler. Herr de Brissac var 55 år gammel, men endnu sund og kraftig.

"Brissac, De bryder straks op med fire eller fem af mine gardere. Vælg beslutsomme og virksomme mænd. De tager med kurerheste til Rouen, og arresterer, død eller levende, en vis Latréaumont, som De kender, tror jeg," befalede kongen. "I sandhed, sire," sagde Brissac rødmende, "jeg har tidligere kæmpet med ham mod Fronden. Men jeg har ikke set ham de sidste atten måneder."

"Deres alt for store godhed for denne usling har tidligere afholdt Louvois fra at lade ham sætte i Bastillen. Dette havde nær forårsaget en stor ulykke. Herr de Brissac, gør Deres

forseelse god igen ved at bemægtige Dem dette farlige menneske!"

"Sire, Deres Majestæt vil tillade mig at bemærke, at det vel turde være muligt, at jeg bragte et lig tilbage med mig, for jeg kender partigængeren, og for at fange ham levende –"

"Jeg må have ham levende, hører De, Brissac, vi behøver ham levende," svarede kongen rask. "Sandsynligvis kan vi gennem ham erfare alle trådene i et komplot, han har deltaget i. Ret Dem altså derefter. Gå, og forråd intet ord om sagen. I Rouen stiger De af hos herr Pellot, første præsident i parlamentet i Normandiet. Han vil ledsage Dem og understøtte Dem med sit råd for at fangsten kan lykkes."

Da gardemajoren var gået, sagde kongen til Louvois:

"Men jeg tænker på, Louvois, har vi også beviser mod Rohan? Hidtil har vi blot set en angivelse, kun formodninger om en strafværdig hensigt, men intet blev udført, og det vil være meget bedrøveligt, hvis intet positivt og personligt kom for en dag."

"Deres Majestæt har ret. Denne Nazelles har virkelig sagt mig, at herr de Rohan aldrig ville skrive noget."

"Og sæt nu, han vovede at nægte alt? Det vil ligne ham, den elendige!" råbte kongen med en slags skræk. – "Sire, man må finde midler til at bringe ham til at tilstå alt."

"Love ham sin benådning?"

"Ved at sige til ham, at hvis han tilstår, hvad han ved, vil Deres Majestæt forbarme sig over ham, for De vil ikke lade en mand af hans fødsel lide dødsstraf!"

"Ja, ja, for et er at love og et andet at holde."

"Uden endnu at omtale, sire, at Deres Majestæt udnævner kommissærer til aktører i processen, men forbeholder Dem selv den endelige afgørelse."

"Det er det sikreste og klogeste, Louvois, og jeg vil overveje sagen."

I dette øjeblik meldte en dørvogter ministeren Colbert.

Denne store minister var den gang over 60 år gammel. Hans ansigt var blegt, hårdt, strengt og iskoldt. Hans altid sammentrukne øjenbryn gav ham et mørkt udseende, hans klædning var sort, for han havde af beskedenhed beholdt den sædvane at klæde sig med samme strenge simpelhed, som de første statssekretærer, der i begyndelsen af Louis XIV.s regering ikke tillod sig at klæde sig ligesom de fornemme herrer, og hverken bar skærf eller broderier eller kulørte klæder. Den gamle ministers tarvelige påklædning stak derfor påfaldende af mod den prægtige skarlagenrøde, med guld- og sølvkniplinger besatte dragt, som Louvois stolt bar til skue.

Da Louis XIV så Colbert træde ind, var han, advaret af Louvois, på sin post mod enhver bøn, som denne muligvis måtte fremføre til gunst for herr de Rohan.

Det var et mærkværdigt optrin. Louis XIV sad i sin lænestol, Louvois stod ved vinduet og tragtede Colbert med et had, som han ikke kunne skjule, mens denne lænede sig til det forgyldte bronzehjørne af kongens bord, og syntes at være sunket hen i dyb eftertanke.

"Nå, herr Colbert," sagde Louis XIV, der uden tvivl ville bevise ministeren, at han ikke ville lade sig lede af ham. "Deres slægtning, herr de Rohan, har gjort nette streger!"

"Med megen smerte, sire, har jeg erfaret herr de Rohans fængsling og min sorg vil blive endnu større, hvis han var så strafskyldig, som man har sagt til Dem."

"Hvis han var så strafskyldig? Der er ikke længere nogen tvivl om dette. Han er, Gud være lovet, meget strafskyldig!"

"Deres Majestæt tillader mig at håbe, at det er er tilfældet."

"Håbe! Håb De kun, herr Colbert, men håb intet videre. Min vilje må gå forud for enhver anden. Man må hos mig ikke håbe at kunne misbruge tidligere tjenester til at afpresse beslutninger, der står i modstrid med statens vel," sagde kongen, idet han fæstede et betydningsfuldt blik på herr de Colbert. – "Sire, jeg ved ikke –"

"Nok, nok! Jeg ved! – Herr de Rohan har begået en afskyelig forbrydelse. Man må statuere et frygteligt eksempel for at vise de misfornøjede, hvad min magt formår! Er De ikke af samme mening, herr de Colbert?"

"Sire, – "

"Tal kun, tal frit!"

"Siden Deres Majestæt tillader mig dette, tager jeg mig den frihed at gøre Dem opmærksom på, at selv om herr de Rohan har ladet sig forføre til de dårskaber, for hvilke man beskylder ham, og blev overbevist derom for retten, består Deres Majestæts største hæder i at benåde ham."

"Er vi så vidt?" tænkte kongen, og tilføjede derpå i en ligegyldig tone: "Forklar Dem! Hvilke grunde har De til at tro det?"

"Sire, jeg har på ny gennemlæst alle beviser fra Normandiet i de sidste seks måneder, her er de." Og han viste kongen et grønt foliebind. "Hvis Deres Majestæt vil kaste et blik på dette, vil De

se, at alt er roligt i de egne, undtagen, at man hist og her knurrer over *tiers et dangers*-skatter, der i øvrigt bliver punktligt betalt. Efter som nu ikke det mindste skin af oprør er for hånden, vil fængslingen af sammensværgelsens overhoved, såfremt der ellers findes et sådant, være nok for at standse ethvert foretagende. Jeg har Deres Majestæts nåde at takke for, at min ukendte familie ved min datters formæling med hertugen af Chevreuse blev beslægtet med huset Rohan, og jeg nægter ikke for Deres Majestæt, at det vil gøre mig meget lykkelig, hvis det harmonerer med statens tjeneste, at De benåder herr de Rohan, forudsat, at han var skyldig. Jeg beder Dem at bemærke, sire, at herr de Rohan aldeles ikke besidder tilhængere eller indflydelse. Han er forladt af alle, og hvis han virkelig nærede tåbelige og forvovne tanker, turde derfor denne fantasifulde sammensværgelse ved hans afstraffelse vinde en vigtighed, som den ikke har, hvis De betragter sammes overhoved som en nar, hvis dårskab De ringeagtende tilgiver."

"Og De, Louvois, hvad mener De?"

"Jeg tror, sire, tvært imod herr Colberts anskuelse, at netop fordi herr de Rohan er uden tilhængere og forbindelser og desuden en meget fornem herre, vil det, hvis herr de Rohan blev fundet strafskyldig, gøre en god virkning at bevise for verden, at Deres Majestæt i Deres upartiske retfærdighed, lige så lidt skåner de prinser, der er beslægtet med fyrstehuset, som den ringeste af Deres undersåtter, hvis nogle af disse eller andre fik i sinde at forstyrre statens ro eller Deres folks lykke, og søge om udlandets understøttelse for at opnå deres forbryderiske hensigter. Man kan ikke skjule, sire, at der hersker en stille, almindelig gæring i Frankrig. I følge udlandets anskuelser har

man på flere steder i kongeriget måtte dæmpe oprøreriske forsøg. Der må derfor statueres et stort og frygteligt eksempel. Med et ord, sire, ved sine udsvævelser, sin ugudelighed, sin foregående uanstændige adfærd mod Deres Majestæt, har herr de Rohan fortørnet sin familie, han forekommer mig derfor bedre og mere politisk end nogen anden at kunne ofres for statens vel, for Deres Majestæt må tillade mig at bemærke, at hvis De af mildhed tøver, vil de ildesindede fortolke denne nåde forkert, og udsprede den tro, at De ikke vover at straffe de misfornøjede."

"Hvad vover De der at sige, herr Louvois?" sagde kongen. – "Hvad bryder jeg mig om misfornøjelsen og de misfornøjede! Er jeg ikke konge i mit rige? Og De, herr Colbert, er De ikke bange for, at jeg gør en eller anden misfornøjet, hvis jeg går til værks med strenghed mod denne store forbryder? De misfornøjede, de skal se, hvor meget jeg frygter dem. Sæt Dem ned og skriv, herr Colbert."

Colbert, der var lige så overrasket som Louvois, satte sig, og Louis XIV fortsatte:

"Ha, de misfornøjede! Her byder sig en passende lejlighed til at vise dem, hvor meget jeg frygter dem. Skriv de navne ned, som jeg vil diktere Dem, og send til disse skrighalse et *lettre de cachet* og en af mine betjente, for at ledsage dem til det sted, som jeg vil anvise dem som deres eksil. Vi kommer først til grev d'Olonne. Jeg erindrer at herr de Rohan kom i hans hus. Han rejser inden fire og tyve timer til Issoudun. Note 14)"

"Sire, jeg tillader mig at gøre Deres Majestæt opmærksom på, at herr d'Olonne er meget syg. Han har i to måneder ikke været oppe af sengen."

"Så vil han komme det i dag, herr Colbert. Marquis de Bassé er en ven af familien d'O ... – Han tager ud på sit gods, og hans Pylades, abbed de Bellebat til sit abbedi. – De misfornøjede! – Virkelig, de gør mig ganske forskrækkelig bange. Men jeg glemte en af de ældste og farligste: Abbed d'Effiat forlader også Paris. – Så meget, herr Colbert, frygter jeg de misfornøjede. De lader disse arrestationsbefalinger udfærdige. Sig mig nu, hvad De har at indvende mod herr Louvois' grunde?"

Colbert sad et øjeblik som forstenet over den pludselige beslutning, der ramte folk, som var aldeles uden for sammensværgelsen. Men han fattede sig øjeblikkelig, og svarede med mådeholdenhed og fasthed:

"Sire, de grunde, som herr de Louvois gjorde gældende mod herr de Rohan er tvært imod beviser for min påstand. Fordi der findes nogle spirer til misfornøjelse, skal man vogte sig, efter min mening, for at bringe folk til det yderste. En stor strenghed vækker undertiden fanatisme. Hvad herr de Rohan angår, kan Deres Majestæt, da han er uden tilhængere og forbindelser benåde ham, og foragte en så vanvittig tanke. Jeg gentager det endnu en gang, at tillægge denne sag vigtighed, er det samme som at berede Deres Majestæts fjender en glæde, for de vil tro, at der er store uroligheder i gære i Frankrig og denne mening kan i udlandet let vække hensigter, der indtil nu endnu ikke eksisterer. – Og dernæst er to fruentimmere indviklet i dette komplot. Tænk på det, Deres Majestæt, to fruentimmere! Dersom et stort, frygteligt eksempel forekom Dem at være uundgåeligt nødvendigt, hvis herr de Rohan blev anklaget for og overbevist om majestætsforbrydelse, må denne forbrydelse straffes med døden, og som medskyldige må også disse to

ulykkelige væsner lægge deres hoveder på skafottet. – Sire, to fruentimmere!"

"Forbrydelsen ser ikke forskel på kønnene, min herre! Desuden er den ene af disse fruentimmere en huguenot og datter af et meget farligt menneske."

"Tillad mig, sire, at forsikre Deres majestæt om, at herr de Sarrau, mens han levede, var et mønster for alle retsindige. Dronningen af Sverige førte en levende brevveksling med ham, og hans navn bliver æret og agtet næsten over hele Europa. Fru de Vilars havde hidtil i Normandiet ord for at besidde den strengeste dyd. Hun har givet efter for en fristelse, der uden tvivl er meget strafværdig, men som måske lader sig undskylde ved sine bevæggrunde."

"Herr de Rohan og denne huguenot besidder i Dem en varm talsmand, herr Colbert, men i dag er det ikke første gang, at De viser en stor svaghed for tilhængerne af den religion, der anser sig for reformeret."

"Det er Deres Majestæts hæder, der er statens velfærd, det er menneskehedens sag, som jeg altid ønsker at se triumfere, sire!"

"Lad os bryde af, herr Colbert. Desuden er processen ikke begyndt endnu. Hav omsorg for, at der bliver valgt kommissærer til at lede undersøgelsen mod herr de Rohan. *Den sidste og afgørende dom forbeholder jeg mig selv*."

"Sire, de er reddet!" udbrød Colbert, idet han knælede for kongen. Han havde desuden et taknemmeligt udtryk, der meget ærgrede Louis. Han vedblev: "Nu er jeg beroliget for herr de Rohans og hans medskyldiges skæbne, efter som Deres Majestæt forbeholder sig selv den afgørende dom. Ak, sire, det

kan jo ikke være anderledes, for Deres Majestæt er så stor og højmodig."

"Forstår vi ikke hinanden, herr Colbert? Rejs Dem," sagde kongen, der næppe kunne undertrykke sin vrede. Derpå tilføjede han: "De befaler Deres søn at skrive til generalfiskalen, der udvælges i denne sag, at han dag for dag og hellere to end en gang daglig underretter mig om de ringeste omstændigheder, der passerer under processen."

Derpå tog kongen sin hat, rejste sig fra sin lænestol, og sagde: "Det er tid til messe! Senere derefter vil jeg modtage den pavelige nuntius og kongen af Polens overordentlige gesandt."

Efter disse ord forlod Louis XIV sit kabinet.

26. Les Uniques

Den 12. september, dagen efter herr de Rohans fængsling, klokken 6 om morgenen, kom de fire Garde du Corps, som det var blevet overdraget at bemægtige sig Latréaumonts person, til Rouen. Herr de Brissac, deres major, kommanderede dem, og de havde redet hele natten med største anstrengelse. De stod af hos herr Claude Pellot, første præsident i Normandiets parlament, hvis hus lå i nærheden af pladsen foran det gamle slot.

De kavalerer, der skulle bistå herr de Brissac i hans vigtige foretagende, var herrerne de Rose, d'Etang, de Bois-Brun og du Plessis, alle mænd af mod og åndsnærværelse, og alligevel var en af dem, mærkeligt nok, 74 år gammel, nemlig herr de la Rose.

Det havde regnet hele natten og en tyk mørk tåge hvilede endnu over de lave tage i den sorte, røgfulde stads smalle gader. De få borgere, der tilfældigvis var så tidligt på færde, så med forbavselse, hvori der var blandet en del skræk, de fem ryttere sprænge forbi, så ukendelige af snavs, at man næppe kunne kende de kongelig hustroppers glimrende uniform, og i sådan en fart, at siderne af deres dampende og skumdækkede heste blødte fra sårene, som var opstået ved stød med sporerne.

Herr de Brissac bankede hårdt på porten til førstepræsidentens hus for at vække dennes folk af søvnen. Kort efter blev han ført ind til præsidenten, som han overrakte kongens befaling. Herr de Pellot klædte sig i en hast på og traf anstalter til at ledsage herr de Brissac til Latréaumonts bopæl, hvilket var gæstgivergården i nærheden af rådhuset.

"Jeg beder," sagde herr de Brissac, "om at De lader byvagten kalde for at holde pøbelen i tømme og forhindre den i at storme huset, mens jeg og mine folk handler."

"Jeg vil gøre endnu mere, hvis De synes, herr major, nemlig tage min kammertjener og min lakaj med, kraftige og bestemte folk, der kan være os til nytte i det indre af huset, for jeg forudser en meget levende modstand, herr major. Jeg kender manden."

"Jeg kender ham også," sagde herr de Brissac. Derpå fortsatte han, henvendt til sine rejsekammerater: "Lad Deres geværer, mine herrer!"

De fire Garde du Corps ladede deres våben, mens en af herr de Pellots folk bragte denne embedsmands befalinger til kaptajnen for det kompagni af arkebuserer og bueskytter, der dannede nationalmilitsen i Rouen, og som stod under civiletatens befaling.

Da karabinerne var ladt, begav herr de Brissac og herr de Pellot sig ufortøvet til gæstgivergården Les Uniques, der ikke lå langt fra præsidentskabsbygningen.

De nåede stedet. Det var et værtshus af et temmelig simpelt udseende. Herr de Pellot bankede på *i kongens navn*, og disse ord indjog værten, der selv lukkede op, så stor angst, at han på herr de Brissacs spørgsmål om, hvor en vis Latréaumont logerede, næppe formåede at svare: "Nr. 3 til gården, nådige herre!"

Gardisterne spændte hanen. Herr de Brissac forvissede sig om, at hans kårde lod sig trække let ud af skeden, og herr de Pellot, der tænkte på, at her var en fare, som det ikke passede sig for hans dragt at bestå, trådte tilbage, og lod herr de Brissac gå først ind i huset. Han troede formodentlig, at togaen i dette

tilfælde måtte vige for sværdet, og skønt den lille mand ellers var meget livfuld og vims, viste han sig nu i sit embedes hele værdighed. Man kom ind i en lang, mørk gang, ud til hvilken flere døre førte. Nr. 3 var den anden dør til venstre, men der sad ingen nøgle i nøglehullet. Herr de Brissac gjorde et tegn til sine folk, der var fulgt efter ham på tæerne for ikke at vække Latréaumont ved en usædvanlig larm, og bankede sagte på døren. Ingen svarede. Han bankede stærkere.

"*Mort-dieu*, hvem er det da? Hvilken lumpen karl vækker mig så tidligt?" råbte Latréaumont med barsk stemme. Derpå tilføjede han i en spøgefuld tone: "Jeg lukker ikke op for nogen anden end morgenrøden selv, det vil sige, når den kommer i skikkelse af en smuk pige."

"Gode ven, gode ven," sagde herr Pellot med forstilt røst. – "God ven! For djævlen, det tror jeg nok! Hvem vil vel vove, ved Duhamel de Latréaumonts dør at råbe fjende?" sagde den barske stemme med en lang gaben. Og derpå, formodentlig kaldende på en tjener, der sov i sideværelset, tilføjede den: "Ha! Lanfranc! Djævel af et murmeldyr! Luk op for den gode ven, som Morpheus forbander." Et øjeblik efter blev døren åbnet. Herr de Brissac trådte ind alene, gik lige hen til sengen, hvor Latréaumont gabende strakte sine uhyre lemmer og sagde: "I kongens navn arresterer jeg Dem!"

"Nej, ved den treenige Gud, det er Brissac!" råbte obersten, der ikke havde forstået majoren, eller i det mindste lod som om.

"I kongens navn arresterer jeg Dem!" gentog Brissac endnu en gang og det højere. Latréaumont bed sig så hårdt i underlæben, at den blødte, rynkede et øjeblik øjenbrynene, og

det var det hele. Lige til slutningen af dette tragiske optrin fornægtede hans sædvanlige koldblodighed og hans utæmmede, ironiske karakter sig ikke et øjeblik.

"Hvorledes? De skal arrestere mig, min gamle kammerat? For tusinde bøsser, vil jeg måske smøre haser? Men, mellem os sagt, du har der en slem kommission!" Og obersten syntes at søge noget med øjnene.

"Ej, en soldat må adlyde," svarede majoren. – "Jeg må bringe dig til Paris. Hør, spil nu ikke slagsbror for mig, for jeg har magten i hænderne! Find dig i skæbnen, og for tusind djævle, det er måske en forbigående uvejrssky."

"Ganske rigtigt, et eller to lyn, et eller to tordenskrald og dermed er det hele afgjort. – Altså arresterer du mig for ramme alvor? Derfor er du stået så tidligt op?" – Og mens han talte kastede obersten hele tiden sit blik spejdende omkring.

"For ramme alvor! Klæd dig på, og prøv ikke på at undvige, for vagten har fortalt mig, at dette værelse ikke har nogen anden udgang, og mine folk står der udenfor døren."

"Så, dine folk er her, udenfor døren?" – Og ved disse ord kastede partigængeren et flygtigt blik på et skærmbræt, der syntes at skjule indgangen til et sideværelse.

"Det er mig sandelig lige så lidt behageligt som dig," sagde majoren, "men skynd dig, og klæd dig på."

"Ej, for tusinde vinblade, vær rolig! Jeg er undseelig og kan dog sandelig ikke følge med dig gennem gaderne i fader Adams kostume! Nå, hvis det da endelig skal være sådan!" – Ved disse ord gjorde obersten en bevægelse for at stige ud af sengen.

I dette øjeblik opstod i huset en temmelig stærk larm. Herr de Brissac frygtede, at pøbelen skulle gøre tumult, og gik hen til

døren for at lade sine folk træde ind.

Latréaumont benyttede øjeblikket, sprang op af sengen, forsvandt bag det omtalte skærmbræt, og straks man hørte den knirkende lyd af et par pistolhaner, der blev spændt.

Ved denne skarpe lyd, som en soldats øre er så fortrolige med, drejede herr de Brissac raskt hovedet om. Forundret over ikke mere at se Latréaumont i sengen, ilede han hen til skærmbrættet, fra hvilket obersten råbte til ham: "Her er jeg, herr de Brissac, men De har mig ikke mere."

Herr de Brissac trak blank, og slog kækt tæppet til side, som skjulte døren. Da så han Latréaumont halvt nøgen, med en pistol i hver hånd. Hans ansigt var blegt, men dets træk udtrykte dog stadig dristighed og hån. Gennem et højtsiddende vindue faldt nogle lysstråler på den i mørket stående skikkelse, der i denne belysning lignede et maleri af Rembrandt.

Herr de Brissac kunne ikke lade være at gøre en bevægelse af overraskelse og måske af skræk, da han så kolossen, hvis grå øjne lynede gennem mørket, stå som et fantom foran sig.

"Hvor De er strafværdig!" udbrød herr de Brissac. "De vover at modsætte Dem en kongelig befaling!"

"Ja, *mort-dieu!* Det vover jeg. For dig, Brissac," – og obersten skød.

Men herr de Brissac parerede mundingen af pistolen med sin kårde, og kuglen traf herr de la Rosa, en af de fire gardister. Oldingen styrtede med råbet: "Jesus, jeg dør!" om på gulvet, og døde på stedet.

Latréaumont affyrede den anden pistol uden at træffe nogen. Derpå ville han tiltvinge sig fri passage, og greb et bord for at

benytte det som et skjold. Men i dette øjeblik råbte herr de Brissac: "Fyr!"

Herr de Bois-Brun sigtede på Latréaumont, og jog ham en kugle midt gennem brystet.

Partigængeren lagde hånden på såret, og udbrød, idet han faldt baglæns omkuld sammen med bordet, som han endnu holdt i hånden: "Tak, du gamle Brissac, jeg dør som en soldat!"

Ved Latréaumonts fald sprang gardisterne og herr de Pellots folk til og på mindre end et minut var han bundet og båret hen på sengen. Han var afmægtig. Blodet trængte i store dråber frem af såret, der var tæt ved hjertet.

Samme dag om aftenen klokken 11.30 levede Latréaumont endnu. Man havde transporteret ham til et værelse på det gamle gotiske slot, et vidtløftigt og skummelt gemak, hvor man i hast havde truffet nogle anstalter til hans modtagelse. Obersten lå i en af de gamle, rummelige senge med snirklede søjler og rødt forhæng. En kobberlampe, der stod på et bord, kastede stærke skygger og belyste næppe de forskellige personer i det følgende optrin.

Disse var herr de Brissac, herr Pellot, dennes skriver og den ærværdige pater Patric, en kapuciner, som man havde overdraget den forretning, først og fremmest at forsone Latréaumont med Himlen, og dernæst ved hjælp af skriftemålet udforske alle de nærmere omstændigheder af ham angående opstanden i Normandiet, i tilfælde af at Latréaumont skulle skrifte. Det kunne i sandhed kaldes uværdigt at misbruge religionens indviede hemmeligheder. Man vil imidlertid

længere henne af et brev til herr de la Reynie og pastor Bourdaloue se, at så vel kongens verdslige som religiøse tjenere ikke lagde synderlig vægt på sådanne usselheder. Hvad obersten angik, slog disse forhåbninger fejl, idet han, for at blive pater Patrice kvit, erklærede, at han havde begået alle de forbrydelser, som et menneske kunne begå, efter han hvilket han derefter kunne rette sig.

Dødens nærhed fordrejede Latréaumont ansigtstræk. Hans ansigt blev blegt, hans næse hvid, hans høje pande blev dækket af en kold sved. Hans altid modige øjne, der tindrede af sårfeberens ild, var allerede sunket tilbage i deres huler. Hans hule, hæse stemme syntes næsten kvalt. Ind i mellem flød en blodig fråde over han læber, og trods dette havde denne utæmmelige karakter indtil videre udholdt såvel de legemlige smerter som skrækken over et nært forestående endeligt.

Ved at benytte flere på hinanden følgende besvimelser, havde pater Patrice givet obersten, uden at denne anede det, det sidste sakramente, men efter at Latréaumont igen var kommet til besindelse, stred han med utrolig åndsnærværelse med herr de Brissac, herr Pellot og pateren, der alle ville overtale ham til at nævne sine medskyldige, men disse overtalelser besvarede den forstokkede forbryder med halsstarrige, pralende og forfængelige ord.

Herr de Brissac stod på hans højre, pateren på hans venstre side, herr de Pellot ved enden af sengen, og skriveren sad ved bordet, klar til at nedskrive Latréaumonts udsagn.

"Men så nævn dog dine medskyldige," sagde herr de Brissac, "sig, hvad du ved. Det er en tjeneste, du beviser kongen."

"Jeg vil ikke bevise denne kongelige balletdanser nogen tjeneste," svarede obersten med svag, brudt røst, mens hans blå, kolde læber endnu fortrak sig til et hånligt smil.

"Men, min broder," sagde kapucineren, "vor hellige religion kan absolvere Dem for et så afskyeligt levned, som De har ført, hvis den ser Dem føle oprigtig anger, og De tilstår Deres uhyre forbrydelser."

"Min broder kapuciner, jeg angrer intet, undtagen at det mislykkedes," sagde obersten, idet han forsøgte at spotte.

"Men, hvad mislykkedes? Angiv i det mindste de nærmere omstændigheder," svarede herr Pellot.

"Hvordan, min værdige skafotleverandør?"

"Ja, ja! Hvad er ikke lykkedes Dem?" sagde herr Pellot, der håbede, at obersten omsider vil tilstå noget.

"At omfavne Margoton, for tusinde guder, fordi jeg var alt for undseelig!" – Og ved disse ord tørrede obersten sine læber, der igen var blevet røde af blod.

"Men ved De vel, elendige," skreg herr Pellot, der ved trusler ville søge at få det presset ud, som overtalelser ikke formåede. – "Ved De vel, at jeg vil lade Dem lægge på pinebænken, hvis De fortsætter Deres tavshed og ikke nævner Deres medskyldige?"

Denne trussel syntes at gøre noget indtryk på Latréaumont, for han vendte sig med besvær om på siden, og svarede i en frygtsom tone: "På pinebænken, mig, hvis jeg ikke nævner mine medskyldige? På pinebænken, nu da jeg allerede er halvt død, min værdige herr Pellot?"

"Ja, ja, hvis De ikke siger deres navne, vil man underkaste Dem det pinlige forhør. De spanske støvler og tommelskruerne er her allerede," svarede herr Pellot henrykt over det indtryk, som han mente at have gjort på obersten.

"Og gloende røde tænger til at knibe Dem med og smeltet bly til at hælde i sårene," tilføjede skriveren med skærende røst, idet han formodentlig også ville forstærke det skrækkelige billede, obersten til Brissacs forbavselse syntes at dvæle ved.

"De vil komme til at udstå alle mulige pinsler," fortsatte herr Pellot, "for jeg har befaling til at underkaste Dem det ordinære og ekstraordinære forhør."

"Ak, min Gud, det ordinære og ekstraordinære forhør, mig? – mig – i den tilstand, hvori jeg er, min gode herr Pellot?" sagde obersten, idet han foldede hænderne til største forbavselse for Brissac, der troede, at partigængeren talte i feberfantasier.

"Ja, ja, De kan vente Dem de største pinsler, hvis De ikke taler, og nævner Deres medskyldige."

"Ak, min Gud! Min fader hører De det?" henvendte Latréaumont sig til kapucineren, "det ordinære og ekstraordinære forhør, hvis jeg ikke nævner mine medskyldige."

"Min søn, vor guddommelige frelser har lidt uskyldigt på korset langt mere til held for menneskeheden."

"Det ordinære og ekstraordinære forhør, min gode herr Pellot?" gentog partigængeren med svagere røst, idet han henvendte sig igen til præsidenten.

"Ja, såfremt De ikke taler."

"Nuvel, hvis så er," sagde obersten, idet han syntes at samle sine tanker, "Brissac, hvad du har sagt om at gøre kongen en tjeneste, rører mig."

Brissac gjorde en bevægelse af overraskelse og glæde.

"Ærværdige herre, Deres ord om Frelseren på korset, rører mig også."

Munken gjorde en bevægelse af forundring. "Min gode herr Pellot, Deres jernmaskiner og i særdeleshed det smeltede bly, som den lille karl der henne, af hvem jeg blot kan se parykken, snakkede om, hensætter mig i angst. Jeg vil tale, jeg vil nævne navnene på alle mine medskyldige."

"Endelig!" råbte de tre personer med en stemme, idet de hastigt rykkede nærmere til Latréaumont. "Men," sagde denne, hvis stemme stadig blev svagere, "da tale anstrenger mig, giv mig papir. Jeg vil prøve på, om jeg selv kan nedskrive navnene. Det er sikrere."

Man skyndte sig at bringe ham det fornødne. Herr Pellot rakte ham papiret, herr de Brissac holdt pennen, skriveren blækglasset, og pateren trådte nærmere med lampen, der kastede et dunkelt skær på den ejendommelige gruppe, der omgav den døende, og som bestod af en soldat, en munk, og en dommer.

Latréaumont tog med sine stivnede fingre en pen, og gjorde sig klar til at skrive. "Men," sagde han nølende, "det er jo en nedrig streg, jeg der vil begå! – Sådan at forråde mine medskyldige i Frankrig og udlandet!"

"Himmel!"

"Kongen!"

"Retfærdigheden!"

"Gør det til en pligt for Dem," sagde munken, majoren og dommeren på en gang.

"Nuvel, så falder min skændsel tilbage på Dem!" –

Og Latréaumont nedkradsede møjsommeligt tre linjer, der allerede i og for sig selv var temmelig ulæselige, men som døden, der hvilede tungt på hans hånd, gjorde endnu vanskeligere at dechifrere.

De omkringstående forsøgte at læse, mens han skrev, men det var dem umuligt, og de fandt sig derfor med tålmodighed i det. – Endelig, efter to minutters forløb leverede Latréaumont, der lod, som om han endnu en gang gennemså det skrevne, papiret til Brissac.

"Nu ved De alt," sagde han. "Kongen er reddet, og Frankrig også!"

Skønt Brissac undrede sig over, at så mange navne og opdagelser kunne indeholdes i så få linjer, tog han papiret, og alle fire ilede med lampen hen til et bord for at læse det skrevne.

Herr Pellot påtog sig denne ulejlighed, eftersom han ved lang øvelse var vant til at dechifrere ulæselige håndskrifter. Til sine tilhøreres forbavselse og stigende raseri stavede han:

> "Jeg har intet at sige Dem, og har heller ikke sagt Dem, at jeg var skyldig, men frygten, der aldrig har overrasket mig, vil lige så lidt som Deres trusler, bringe noget ud af mig."

Alle fire så på hinanden, forundret over den uforanderlige forvovenhed hos dette menneske, der endnu kunne spøge med den ene fod i graven.

Da Latréaumont fra sengen så deres forbavsede ansigter, slog han en høj, hæs latter op. Alle ilede tilbage til hans leje.

"Elendige!" sagde herr Pellot.

"Vent og hør slutningen!" sagde obersten, hvis øjne funklede med overnaturlig glans, idet han med en bydende bevægelse

med hånden forlangte tavshed. Virkelig herskede også den dybeste stilhed i værelset.

Uden at en eneste af tilskuerne ved dette frygtelige optrin vovede at afbryde ham, rejste han endnu en gang sin vældige krop over ende og sang med en røst, der kæmpede med døden, et vers af en sang fra Fronden:

Til gravens bred han alle sveg,
ja bødlens sværd han snildt undveg;
i ærlig kamp hans blod henrinder.
Selv helvedsfyrsten han bedrog,
thi da sin klo han i ham slog,
han ingen sjæl i skælmen finder.

Derpå forsøgte han endnu en gang at smile, og sank tungt tilbage på sit leje.

Latréaumont var død.

I samme øjeblik slog tårnuret på det gamle slot tolv.

27. Processen

Begivenhederne vil nu skride frem ad med frygtelig hurtighed.

Dagen efter Latréaumonts død blev van der Enden ved sin tilbagekomst fra Brüssel arresteret i Bourget og ført til Bastillen. Marquise de Vilars blev fængslet i Eudreville og ført til Bastillen. Auguste des Préaux blev fængslet i Préaux og ført til Bastillen. Frøken Renée Maurice d'O blev fængslet i Paris og ført til Bastillen.

Hvem var skyld i disse fængslinger? Nazelles! – Hvorfor denne angivelse? – Fordi han ville hævne sig for Clara-Maries hånlige foragt! – Her parrer det latterlige sig med det græsselige. Fru Catharinas kostgænger blev van der Endens bøddel.

Man fandt hos van der Enden en note uden underskrift. Det var Montereys svar på Latréaumonts sidste forslag.

Denne note indeholdt en bebrejdelse fra staterne Holland til Latréaumont, fordi han bortødede for mange penge. Man forsikrede ham imidlertid, at den hollandske flåde ville vende tilbage fra Middelhavet for at forene sig med eskadren i oceanet, og ved Quilleboeuf eller andetsteds forsøge en landgang.

Ved Augustes fængsling fandt man i dennes værelse i et skrin, der havde tilhørt hans moder, otte breve fra Louise, for ham en sand kærlighedsskat, som han ofte havde kysset med guddommelig tilbedelse. Disse breve, af hvilke man i processens originalakter kun gav et udtog, synes at have været meget sørgelige og fulde af den inderligste ømhed, og tillige også at have vist den fortvivlelse, der havde bemægtiget sig

marquisen, der indså, at denne sammensværgelse umuligt kunne lykkes, og som i tilfælde af at den blev opdaget, forudså de farer, der truede hende og des Préaux.

Disse breve fra marquisen, tilligemed det papir, der blev fundet hos van der Enden, er de eneste materielle beviser mod de anklagede. Efter deres ufuldstændige udsagn, afpresset dem i fængslet ved skræk, falske løfter, misbrug af skriftemålets hemmelighed og ulovlig tortur, blev dommen afsagt.

Således var altså de fem anklagede indespærret i den frygtelige Bastilles mørke fængsel.

Ønsker man nu at gribes af kontraster, der måtte ramme de anklagede så frygteligt, så tilbagekalder man i sin erindring det rolige, alvorlige, på granskninger rige liv, som van der Enden i 1669, i begyndelsen af denne fortælling, førte i Amsterdam, da han var borger i en republik, drømte sin dyrebare utopi, og idet han stolede på frihedens vind, der vedblev at blæse fra de syv provinser, håbede at uafhængighedens spirer til menneskehedens lykke engang ville slå rødder i en monarkisk stat!

I år 1674 er fem år forløbet. Republikken, hvori van der Enden var borger, blev først grusomt hærget af Louis XIV, og bøjede sig nu under Vilhelm af Oraniens rå, despotiske hånd. Van der Enden, alene i et fængsel i Bastillen, tænkte mere på tilintetgørelsen af sine yndlingsplaner, end på den frygtelige skæbne, der ventede ham.

Man tilbagekalder i sin erindring den skønne dag, ligeledes i året 1669, da herr de Rohan, der den gang stod i sin fulde rigdoms-, ungdoms- og skønhedsglans, misundt af mændene og tilbedt af kvinderne, med ringeagt nedlagde et af Frankrigs

storkroneembeder og stolt erklærede Louis XIV, ligesom tidligere den store Rohan Louis XIII, at huset Rohan for bestandigt brød med huset Bourbon.

I året 1674 er fem år forløbet, og alene i sit fængsel, ødelagt i bund og grund, og forladt af alle, tænker herr Rohan med hjertesønderrivende fortvivlelse på, at han, hvis han havde hørt Maurice, i stedet for at følge Latréaumonts fordærvelige råd, nu fri, lykkelig og rolig havde levet med hende på sit gods Penhoët, mens han nu havde alt at frygte fra kongens og hans ministers had.

Man tilbagekalder i sin erindring det beskedne lykkelige gods des Préaux, fra hvilket Auguste og hans fader ligeledes i året 1669, hver dag så lykkelige gik til slottet Eudreville, for der at tilbringe en lang, behagelig aften.

Man tilbagekalder i sin erindring dette slots beboere i herr de Vilars, der var så alvorlig, så ædel, så god! Louise, så smuk, så munter, så lykkelig, så tillidsfuld til sin dyd! Auguste, så smertelig sødt lidende af den kærlighed, som han måtte skjule og så igen senere Augustes og Louises henrykkende forhåbninger, deres endeløse lykkesplaner!

Og nu tænker Louise i et mørkt fængsel skælvende på Augustes skæbne!

Og Auguste tænker i et mørkt fængsel skælvende på Louises skæbne.

Vi vil nu vende tilbage til en flygtig betragtning af processen.

Blandt det store århundredes menneskeædende monstrøsiteter er måske ingen gyseligere, end den, der kold og nøgen som bødlens økse, udtales af artikel VIII, pagina 14 i ordonnansen fra 1670: *De hemmelige omstændigheder ved processen*

er og skal forblive skjulte. De anklagede, hvilken deres stand end måtte være, må forsvare sig selv personligt uden tribunal og advokater, og disse kan selv efter konfrontationen ikke tilstås dem.

Den hellige Louis indførte på ny retten til at have en defensor. Den ridderlige konge, Francois I, ophævede den efter kansleren Poyets råd. Han gjorde endnu mere, for han indførte de hemmelige processer, der hidtil var ukendte i Frankrig, og vanskeliggjorde forsvaret på en uhørt måde. *Den store konge* fortsatte *ridderkongens* vilkårlige værk, og ordonnansen af 1670 stadfæstede ediktet af 1539.

De anklagede, på det strengeste afsondrede, berøvede en sagførers råd, var således nødt til at forsvare sig selv og blandt dem befandt sig to unge kvinder, Louise og Maurice, naturligvis aldeles ukendte med alle formaliteter ved en procedure, og de så sig ubarmhjertigt uden bistand givet til pris for alle spidsfindigheder, listige spørgsmål og enhver djævelsk list, som kongens folk anvendte mod dem.

Unægtelig måtte ved den vanskelige stilling, i hvilken Frankrig befandt sig, herr de Rohan og hans frivillige og ufrivillige medskyldige forekomme retfærdighedens strenge og upartiske blik højst strafværdige. Unægteligt var den hensigt, at tilkalde udlandets våben i hjertet af fædrelandet, selv skønt samme ikke kom til udførelse, et ugudeligt ønske. Men den afskyelige uretfærdighed, som betegner denne proces i næsten hele dens grene, er for stor, den træffer, uagtet den forskellige grad af strafskyldighed, alle så blindt, at man næsten forglemmer det egentlig strafværdige i de anklagedes hensigter, for blot at tænke på den uforsonlige hævngerrighed, som Louis XIV viste ved denne lejlighed. Desuden beviste

undersøgelsens akter, at kun Latréaumont i grunden havde været en virksom deltager i sammensværgelsen.

Den 24. september blev endelig de herrer Bezin, Bezons og de Pommereux, samtlige statsråder, udnævnt til kommissærer for de anklagedes proces og herr de la Reynie til generalprokurør.

Van der Enden blev forhørt først. Han tilstod alt uden omsvøb, med et slags stolthed, sine tre rejser til Holland, de planer, som han med hensyn til en fri republik udkastede 1669 i forening med Latréaumont, og hvilke forbindelser han igen knyttede 1672 ved den franske invasion. Han undveg intet spørgsmål, forklarede betydningen af den Hollandske Tidende, og sagde, at på hans sidste rejse, hvorfra han vendte tilbage og straks blev fængslet, havde herr de Monterey på ny lovet ham Spaniens og Hollands bistand.

Efter ham blev hr. de Rohan forhørt. Han nægtede alt, og fordrede, at man skulle fremlægge beviser mod ham. Hans svar var tørre, korte og stolte. Han behandlede van der Enden som en bedrager, og vægrede sig ved at underskrive noget som helst forhør.

Man forhørte ham nok en gang, idet man skjulte for ham, såvel som for de andre anklagede, Latréaumonts død. På alt, hvad man fremførte for ham angående de med Monterey i hans navn førte underhandlinger, svarede han: Han kunne ikke forhindre, at hans navn blev misbrugt, han var ikke ansvarlig for Latréaumonts tåbelige hensigter, og han fordrede derpå endnu en gang, at man skulle forelægge ham beviser.

Hvis herr de Rohan var blevet ved denne forsvarsmåde, havde han måske været reddet, for man havde virkelig intet slående

bevis mod ham. Hans navn var ikke en eneste gang nævnt skriftligt, hverken i marquise de Vilars breve til des Préaux, eller i tidenden, eller i herr de Montereys note, de eneste overbevisende aktstykker i denne proces.

Men svag, som den ulykkelige Rohan var, magtede han ikke at modstå herr de Louvois' list, ved *i kongens navn* – evig skændsel derfor *den store konge* – at love ham sin benådning, dersom han ville sige, hvad han vidste om sammensværgelsen – *for Hans Majestæt ville ikke lade en mand dø, der endnu kunne vise ham sådanne tjenester, som han*.

Så utroligt det end må synes, så afskyelig en så uværdig list end er, forholder det sig alligevel således med denne bøddelstreg.

I sit tredje forhør tilstod herr de Rohan – vi citerer her processens aktstykker i ordret afskrift – at efter hans første forhør havde herr de Louvois i Bastillen sagt til ham, at han skulle meddele kongen, hvad han vidste om planerne i Normandiet, han havde dertil tre dages betænkningstid, og turde håbe alt af kongen, der upåtvivlelig ikke ville lade en mand gå under, som ham, der endnu kunne være ham til nytte. – Senere havde han ikke set herr de Louvois, og på hans forlangende om at tale med herr de Colbert for at åbenbare sig for ham, havde Hans Majestæt ladet ham sige, at han havde udnævnt kommissærer, og dem skulle han på retsvegne meddele, hvad han ville have sagt herr Colbert.

Derpå tilstod herr de Rohan alt, og anført til sin undskyldning den sørgelige sandhed, at han næsten mod sin vilje havde ladet sig forføre af Latréaumont. At man imidlertid måtte skelne mellem at ville det onde og at begå det, og at

hensigten ikke måtte straffes på samme måde som handlingerne.

Marquise de Vilars tilstod i forhøret alt, vedkendte sig brevene og søgte ikke at nægte noget. På spørgsmålet om, hvad der kunne bevæge hende, den rige og agtede kone til at ophidse Normandiet mod kongen, iagttog hun den ubrydeligste tavshed.

Frøken Maurice d'O sagde overensstemmende med sandheden, at hun ikke havde set herr de Rohan i fem måneder.

Auguste des Préaux tilstod ligeledes alt og med den største frimodighed. Sin rejse i Holland, sin deltagelse i sammensværgelsen, sin overbevisning om at den umuligt kunne lykkes, sin onkels pression og til sidst sine indstændige bønner til fru de Vilars om ikke at tage del i sammensværgelsen.

Forgæves blev Auguste og fru de Vilars udspurgt om, hvilke adelsmænd de havde søgt at bevæge til at tage del i sammensværgelsen. Begge iagttog i denne sag den mest hårdnakkede tavshed, og nævnede kun et navn, herr de Aigremonts, fordi det allerede var blevet nævnt af andre vidner.

Vi har glemt at anføre, at alle de anklagede, overladt til sig selv, uden råd og bistand, endnu før deres første forhør søgte at undskylde sig næsten ved et og det samme middel, nemlig ved at sige, at de havde haft til hensigt at underrette kongen om udlandets planer, og kun indladt sig i disse af den grund, for desto sikrere at bidrage til at de mislykkedes.

Dette forsvarsmiddel var unægtelig barnagtigt og enfoldigt, og af denne årsag holdt heller ikke nogen af de anklagede fast derved, men da de så sig lige over for skafottet, bevægede uden

tvivl den første skræk og selvopholdelsesdriften dem alle til at tage deres tilflugt til et og samme påskud.

Da disse forberedelser var tilendebragt, udnævnte kongen ved patent af 30. oktober præsidenten d'Aligre, de herrer Poncet, Boucherat, Laîné de la Marguerie, Bazin de Bezons, Pussort, Voisin, Hotman, Bernard de Rezé, de Fieubet, de Caumartin, de Pommereux, de Fortia, Courtin, Gorgon de Thussy og Quintin de Richeboura til at forsamle sig i Arsenalet, og efter at have hørt de herrer de Pommereux' og Bezons' beretning, mindst ti i tallet at skride til at begynde processen mod herr de Rohan og dennes medskyldige.

Herr de la Reynie afgav i forvejen for tribunalet sin betænkning: "At herr de Rohan, Latréaumont, chevalier des Préaux og Marquise de Villars måtte kendes skyldige i og overbeviste om majestætsforbrydelse. Og navnlig herr de Rohan formedelst den sammensværgelse og den opstand, i hvilken han havde indladt sig, formedelst den brevveksling, han havde søgt at indlede med udlandet, samt de tilbud, forslag og fordringer, som han havde gjort det angående kongen og staten."

"Latréaumont Note 15), fordi han havde ledet sammensværgelsen og opstandens øjemed, fordi han havde søgt og vedligeholdt forståelse med fædrelandets fjender og fordi han med væbnet hånd havde modsat sig kongens befalinger."

"Chevalier des Préaux, fordi han havde haft kendskab om denne opstand, og havde påtaget sig at medvirke til at dette øjemed blev udført."

"Marquise de Vilars, fordi hun ligeledes besad kendskab til denne sammensværgelse og søgte at bevæge flere personer til at tage del i samme."

Til straf for disse forbrydelser fordrede generalprokurøren, at herr de Rohan, chevalier des Préaux og marquisen måtte blive halshugget på Grevépladsen og at Latréaumonts minde skulle forbandes for evigt.

Van der Enden, der var overbevist om at have haft del i at udkaste planerne til Rohans og Latréaumonts sammensværgelse, og at have stået i spidsen for adskillige underhandlinger og forståelser mod kongen og staten, skulle til straf derfor hænges og kvæles.

Alle godser, som tilhørte herr de Rohan, chevalier des Préaux og marquise de Vilars, og som de havde fået til len af kongen, erklæredes for opløste og faldt tilbage til kronen. Alle andre ejendele, af hvad slags de så måtte være, så vel som van der Endens, blev konfiskeret efter et fradrag af 20.000 livres til fromme stiftelser.

Herr de Rohan, chevalier des Préaux og van der Enden underkastedes i forvejen ordinære og ekstraordinære forhør spørgsmål for at tilbageholde udførlige oplysninger om deres medsammensvorne og navnlig om frøken O.

Disse var de fordringer, som herr de la Reynie den 30. oktober 1674 forelagde tribunalet.

Man ser af disse, så vel som af dommernes kendelse, at de anklagede kun var overbevist om at nære den hensigt at gøre opstand, og Latréaumont alene erkendte at stå i spidsen for sammensværgelsen.

Trods sin benådningsret besluttede Louis XIV at lade disse fire hoveder falde på skafottet. Herr de Rohan, chevalier des Préaux og fru Vilars blev dømt til at halshugges, og van der Enden til at hænges, og desuden konfiskerede man alle de anklagedes ejendele til fordel for kongen.

Det er bevist ved en stor mængde breve fra herr de Seignelay til herr de la Reynie, at Louis XIV følte en sådan utålmodighed efter at se processen tilendebragt, eller egentlig efter at se herr de Rohan miste hovedet, at to kurerer med breve fra herr de la Reynie daglig afgik fra Paris for at bringe kongen efterretning om de mindste omstændigheder ved processen.

Hvad der til slut forekommer mig at være et lige så frygteligt som betydningsfuldt bevis på Louis XIV.s forbitrelse mod disse ulykkelige, er efterfølgende brev, hvilket herr de Seignelay skrev 14 dage før dommen faldt, og som, forudsættende de anklagedes domfældelse, allerede beskæftiger sig med forberedelserne til deres henrettelse.

> Til herr de la Reynie, den 12. november 1674.
>
> Min herre!
>
> Jeg sender dette ekspresbrev til Dem, for at erfare, hvad der i dag er forefaldet i herr de Rohans anliggender. Kongen befaler mig, samtidig at sige Dem, at De, såsom der måtte træffes nogle forberedelser til at fuldbyrde den afsagte dom, vil have den ulejlighed at underrette mig derom en eller to dage forinden, når processen er indladt til dom.
>
> Jeg er, min herre, Deres hengivne og lydige tjener.

Seignelay.

28. Den 24. november 1674

Den frygtelige Bastille knejsede, som man ved, ved den yderste ende af Rue Saint-Antoine, mellem denne port i Paris og det lille Arsenal. Slotspladsen blev på højre side begrænset af hotel du Maine, på venstre side af andre skønne bygninger i kvarteret Place-Royal, som den gang var stærkt på mode.

Natten mellem mandag og tirsdag, den 27. november, havde det øset ned, og næppe et øjeblik skinnede den opgående, blege vintersol med sine rødlige stråler på den grå, tågede horisont, hvorover Bastillens skumle tårne hævede sig i vejret.

Klokken var seks om morgenen, gadelygternes døsige skin, en temmelig nygjort indretning, som skyldtes Colbert, kæmpede med den mørke dags første skær. Staden var endnu øde og stille, og alligevel havde en kvinde, en præst, et barn og en olding i en hel time søgt læ under Hotel du Maines rummelige porthvælving. De vekslede sjældent et ord med hinanden, men holdt deres øjne stift fæstet på det frygtelige fængsels mure.

Kvinden var Clara-Marie, van der Endens datter.

Oldingen var herr de Saint-Marc, Auguste des Préaux' fader.

Præsten var herr Isak de Sarrau, den protestantiske gejstlige og fru de Vilars onkel.

Det tiårige barn var Gabriel, Louises søn.

I to måneder, i hvilken tid de anklagede havde siddet fængslet, forsamlede deres ulykkelige pårørende, forbundet med hinanden ved en frygtelig lighed i smerte, sig således hver morgen. Eftersom de hverken kunne skrive til de personer, der var dem så dyrebare, eller trænge gennem Bastillens frygtelige

port, begav de sig hen til denne plads, idet de fra dag til anden håbede at se dem komme ud, og således at være de første, der fik øje på dem, når de enten gik i landflygtighed, eller skulle bestige skafottet.

I to måneder vendte de hver aften sørgmodige hjem til deres bopæle, uden at kunne erfare noget om processens gang, skønt de flere gange tiltalte forskellige personer, som de så komme ud af fængslet, men de efterretninger, som de på denne måde modtog, var i reglen mere skabt til at bedrøve end til at berolige dem, for Bastillen var lige så stum som døv for skriget af de ulykkelige, der vansmægtede i dens fængsler.

Clara-Marie var ikke som sædvanlig bleg, men hendes kinder var farvet af en livlig rødme. Hendes ellers iskolde blik flammede med fortærende feberild. Halvt indhyllet i en sort kappe sad hun på en stenbænk, og holdt på knæene en kurv med klædningsstykker og fødemidler, som hun bestandig håbede at kunne give sin fader.

Herr de Saint-Marc, der var indsvøbt i en lang kappe, lænede sig stiv og ubevægelig til en af de stensøjler, der smykkede den prægtige portal i Hotel du Maine. Oldingens hvide skæg var langt, håret faldt uordentligt, øjnene var indsunkne og hans ansigts magerhed gyselig.

Herr de Sarrau, den gejstlige, var en mand på halvtredsindstyve år, af et frit, alvorligt væsen og ganske sort klædt. Han beskyttede med sin folderige kappe den lille Gabriel, fru de Vilars søn, et barn med et fortryllende ansigt. Han lignede sin moder meget, og røbede allerede en så hårdnakket vilje, at han ved sine tårer og bønner nærmest

havde aftvunget sin onkel tilladelse til hver morgen at måtte ledsage ham.

Lidt efter lidt brød dagen frem, dog stadig mørk og kold. Paris begyndte, så at sige, at vågne op. Man hørte reveillen blive slået indenfor Bastillens mure og natteposterne blive afløst.

Clara-Marie, herr de Saint-Marc og herr de Sarrau gjorde sig derpå, som sædvanlig, klar til at indhente efterretninger, at udfritte enhver person, der kom ud af slottet, og at vove næsten altid forgæves spørgsmål.

"Skal da denne dag være forgæves, ligesom de øvrige?" sagde herr de Sarrau.

"Min fader! Min fader!" sagde Clara-Marie ved sig selv med hul røst.

"Min søn! Min søn!" gentog herr de Saint-Marc som et hjertesønderrivende ekko.

"Og ikke at kunne lære hvem dommerne er," sagde herr de Sarrau, "hvordan dommen falder ud, og om den allerede er afsagt eller ej."

"De har måske allerede dræbt ham ved torturen," sagde Clara-Marie med skærende røst.

"Hvilke lidelser må de ikke have tilføjet ham, som en udlænding, en hollænder, en republikaner!"

"Hvem? – Min søn?" sagde herr de Saint-Marc, der i sin græsselige angst kun tænkte på sin søn.

"Nej, nej, min fader," svarede den unge kone med utålmodig angst. Derpå tilføjede hun, idet hun talte med sig selv: "Stakkels fader! Så gammel, så lidende, og må nu måske sulte og fryse!"

"Men min søn? Min søn vil de dog ikke gøre noget, vel?" sagde den ulykkelige herr de Saint-Marc. "Det stakkels barn er så god,

så ædel. Ikke sandt, de vil ikke tilføje ham noget ondt?"

"Hvis de myrder og dræber min fader, hvorfor skulle de da ikke gøre Deres søn noget?" sagde Clara-Marie med næsten vildt udtryk.

"Og min moder?" spurgte barnet. "Hvorfor beholder man min moder i fængslet? Hvornår får jeg min moder at se igen?"

"Gud er stor og retfærdig, mit barn!" sagde herr de Sarrau. "Han vil redde den uskyldige!"

"Gud!" råbte herr de Saint-Marc med et så frygteligt udtryk, at dette ene ord var en gudsbespottelse.

"Nætterne er så kolde! I vort hus plejede jeg ham i det mindste!" vedblev Clara-Marie. Derpå gjorde hun en heftig bevægelse og tilføjede: "Men måske sulter og fryser han nu ikke mere! Og jeg har været skyld i hans død! Ak, denne Nazelles, denne Nazelles!" sagde hun med den samme skarpe og skærende stemme, med hvilken hun havde kaldt på sin fader.

Da herr de Saint-Marc hørte navnet Nazelles, gjorde han et rasende spring og skreg: "Ja, ja, Nazelles, ham ombringer vi begge, når min søn først er domfældet. – Mit ord på det!"

Efter at Clara-Marie havde udtalt navnet Nazelles syntes hun endnu stærkere rystet. Hendes øjne funklede livligere, og pludselig, som grebet af raseri, tog hun herr de Sarrau ved armen og sagde med hul røst: "Herrens veje er uransagelige, ikke sandt? De er hans tjener, forklar mig dem så. – Jeg var vidende om denne Nazelles' forræderi. Han sagde til mig: Vær min, eller jeg dræber din fader ved at angive en sammensværgelse, som han har deltaget i. – Jeg ville ikke høre ham, og øjeblikkelig åbenbarede han sammensværgelsen. – På den måde har jeg måske været skyld i min fader død! – Hvad

skulle jeg vælge, *fadermord* eller *ægteskabsbrud*? – Ikke sandt, Herrens veje er uransagelige!" tilføjede den unge kone med græsselig ironi.

"Vær rolig, arme ulykkelige," sagde herr de Sarrau, forskrækket ved Clara-Maries blik.

"Får jeg min moder at se i dag?" spurgte barnet.

"Måske, min Gabriel," sagde den gejstlige sørgmodig.

Pludselig fik en fjern trommelarm de fire mennesker til at skælve.

To kompagnier af den franske garde og et kompagni af de sorte musketerer viste sig på pladsen og marcherede hen mod Bastillens port. Fæstningens vindebro gik ned, trommerne lød hult under hvælvingen, tropperne marcherede ind, vindebroen gik atter op, larmen blev svagere og ophørte endelig helt.

"Hvad betyder denne forstærkning af tropper?" spurgte de tre personer næsten på en gang, idet de blegnede, grebet af en uforklarlig skræk.

"Vi må have det at vide, vi må spørge om det!" sagde herr de Saint-Marc med fasthed. "Lad os så, som sædvanlig, udveksle vore efterretninger med hinanden."

Næppe var disse ord udtalt, før fængslets ur slog syv.

Man hørte på ny trommerne lyde fra Rue Saint-Antoine, og lidt efter rykkede hele det franske garderegiment med sin oberst, hertugen af la Feuillade i spidsen, ind på pladsen.

"Det franske garderegiment!" sagde herr de Saint-Marc skælvende. "Hvilke anstalter!"

"Hvorhen marcherer det da?" spurgte Clara-Marie herr de Sarrau.

Derpå hørte man hestetrampen på stenbroen, kyrasser raslede og man så et kompagni sorte musketerer med herr de Forbin i spidsen.

"Hvorledes! Musketererne!" sagde herr de Saint-Marc.

Da disse ryttere var redet forbi og havde opstillet sig i geledder, kom et kompagni hvide musketerer under herr de Joncelles. De formerede brigader, for mellem en kordon af ryttere at holde den linje, i hvilken garderegimentet stod, som besatte alle adgange til Bastillepladsen og udstillede poster ved indgangene til Rue des Tournelles, Port Saint-Antoine og lige overfor Hotel du Maine, hvor herr de Saint-Marc, Clara-Maria og herr de Sarrau endnu stod.

"Man spænder kæder over alle gader!" sagde Clara-Maria.

"Det er en revue!" svarede herr de Saint-Marc, idet han smilede rædsomt med falsk overbevisning, og viftede nogle store, kolde sveddråber af panden.

"Ja, ja! Det kan ikke være andet. De må jo vide det, gode herre, for De har været kaptajn," sagde Clara-Maria.

"Ja, ja! Den franske garde opstiller sig i to rækker langs med husene. – Musketererne understøtter den – det kalder man – det kalder man, – at formere en karré – " og den ulykkelige fader trak næppe vejret mere.

"Men, hvad er det?" spurgte barnet. "Der kører en vogn midt ud på pladsen."

"Den er læsset med stilladser!" råbte herr de Saint-Marc, idet han slog kors for sig.

"En galge!" udbrød van der Endens ulykkelige datter, og styrtede afmægtig omkuld.

Herr de Saint-Marc så intet mere, hørte intet mere. Herr de Sarrau ilede Clara-Maria til hjælp.

I dette øjeblik nærmede troppekordonen sig, der drev de få tilskuere til denne sørgelige forberedelse foran sig, til porten i Hotel du Maine. Et lille menneske med brede skuldre, et livfuldt og frit blik, ledsaget af tre til fire blåklædte mænd, havde en tid iagttaget denne scene. Han nærmede sig, stadig ledsaget af sine kammerater.

Herr de Sarrau, der var den eneste, som havde bevaret sin koldblodighed, sagde skælvende til denne mand: "Kan De ikke sige os, hvad disse anstalter har at betyde?"

"Disse anstalter? Det er dem, som bliver truffet til herr de Rohans og hans medskyldiges henrettelser," sagde manden. Dernæst, benyttende herr de Sarraus bedøvelse, tilføjede han: "I kongens navn fængsler jeg Dem, herr de Sarrau, herr de Saint-Marc og Dem, madame."

"Store Gud!" udbrød de alle tre.

"Vær blot rolige – *i morgen* er De atter fri," sagde gefreideren Desprez, "men *i dag* må De følge med mig."

Al modstand var forgæves. Politibetjentene bar Clara-Marie til en vogn, løftede herr de Sarrau, herr de Saint-Marc og barnet op i den og vognen forsvandt, mens man fortsatte forberedelserne til henrettelsen.

29. Den 27. november 1674

Mester Affinius van der Enden

Et mørkt, fugtigt fængsel. – Dagen trænger kun svagt ind gennem et lufthul. – Van der Enden ligger dækket af pjalter på et stråleje. – Hans skæg er langt, hans ansigtstræk skarpe, hans ben omviklet med bandager. – Han har for nylig gennemgået det ordinære og ekstraordinære pinlige forhør, og venter på henrettelsestimen. En pater fra klostret Picpus står ved hans side.

Pateren:

Endnu i denne Deres sidste time fremturer De i Deres forstokkelse?

Van der Enden *(med rolig stemme, skønt svækket og afbrudt af suk, som afpresses ham ved de frygtelige smerter, som han føler i sine lemmer, der er knust af pinebænkens hjul):*

Jeg er ikke forstokket. – Jeg ved ikke, hvorhen jeg går. Jeg ved ikke, om jeg besidder, hvad menneskene kalder en sjæl. – Jeg ville menneskehedens vel – min samvittighed gør mig ingen bebrejdelser, og jeg dør rolig!

Pateren:

Men Deres forbrydelse – en hævnende Guds frygtelige tribunal?

Van der Enden:

I mine øjne, i alle vises øjne, var mit øjemed retfærdigt og stort – hvis det ikke forekommer ham, som De kalder Deres hævnende Gud, således, kan jeg ikke tro, at det ukendte ophav til så megen overmenneskelig herlighed, kan bevæges af en så menneskelig lidenskab som hævnen.

Pateren *(med from angst):*

Ulykkelige olding, De benægter altså i dette højtidelige øjeblik Guds tilværelse? – I den guddommelige Frelsers navn, afstå fra denne gudsbespottelse!

Van der Enden:

Ikke kun narre er ateister, min herre. Jeg benægter intet, men ak, min granskningskraft ydmyger sig og bliver stående blændet af så glimrende mysterier! Jeg tænker, jeg ser, jeg lever, men denne organisation er for mig et lige så forunderligt som ubegribeligt værk! Hvem er dets ophavsmand? Ingen menneskelig forstand vil nogen sinde forstå det, men hvem han end så er, dør jeg uden frygt, for jeg har altid prist ham i den hele moralske og fysiske pragt, som han udfoldede for mit blik og min forstand, og altid har jeg bevist ham min inderlige taknemmelighed, idet jeg af hjertet beundrede, hvad der var rent, skønt og ædelt.

Pateren:

Altså angeren –

Van der Enden:

Jeg føler ingen anger. Jeg har løst min opgave. Jeg har af min fulde overbevisning og med min redeligste vilje villet bidrage til menneskenes lykke! Jeg drømte om en ædel og stor genfødsel af menneskesamfundet – men tiden til dette er endnu ikke kommet. – Det er mit eneste ønske, at min død i det mindste ikke må være forgæves, og at mit blod, ligesom dit, i fremtiden må befrugte vor hellige sag – o ædle martyr – o min ven – o store de Witt!

Pateren:

De nærer altså intet ønske, har ingen pligter endnu at opfylde! Ak, da det ikke lykkes mig at gøre Dem delagtig i de himmelske forhåbninger, vil jeg i det mindste gerne række Dem den jordiske trøst.

Van der Enden *(idet han med våde øjne taknemmeligt trykker præstens hånd)***:**

Det er de første venlige ord jeg har modtaget i to måneder. Ak, hvor man har pint mig, min herre. – At nægte en olding på fire og halvfjerdsindstyve år, der er syg og skrøbelig, en smule brød – et tæppe til at dække sig med. Jeg har i dette fængsel udstået meget – sult og kulde – men det vil jo alt sammen ophøre. Men eftersom De nu tilbyder mig Deres tjeneste, beder jeg Dem at se til min kone og mine stakkels børn, i særdeleshed min datter Clara-Marie. Fortæl dem ikke alt, hvad jeg har lidt her, men blot at jeg døde, idet jeg udtalte en velsignelse over dem. – De ulykkelige væsner! – Hvad skal der blive af dem, alene, forskudte af hele verden?

– I dette øjeblik træder en politibetjent, ledsaget af en skriver, ind i arresten.

Politibetjenten *(med hårdhed)***:**

Det er protokollen over dine udsagn, mens man gav dig et par tøfler på, hvilken du her egenhændig skal underskrive.

Van der Enden *(med eksaltation)***:**

Jeg vil underskrive, jeg vil underskrive! – Og give Gud, at disse blade engang for historiens tribunal må vidne mod mine bødler.

Betjenten:

Ja, ja, stol kun på det, gamle skurk.

Skriveren *(læsende med høj stemme)*:

Protokol over forhøret over van der Enden, der blev underkastet det ordinære og ekstraordinære forhør spørgsmål.

"I året 1674, skriver et tusind seks hundrede og fire og halvfjerdsindstyve, tirsdagen, den syv og tyvende dag i november måned, klokken ni om morgenen, har Claude Bazin, chevalier de Becca, og Auguste Robert de Pommereux etc. etc. begivet sig til slottet Bastillen, ledsaget af herr Louis de Mazine, kongens råd og sekretær, samt første skriver ved Requéthoffet, og da vi var ankommet til et værelse, der er beliggende i et af tårnene i omtalte slot, forlangte vi at få fremstillet for os Francois Affinius van der Enden, af retten dømt til døden, og til at underkastes det ordinære og ekstraordinære pinlige forhør. Vi har gjort ham bekendt med dommen, og efter at han med ed havde lovet at ville tale sandhed, foreholdt vi ham, at han ikke havde tilstået alt, hvad han vidste om herr de Rohans og Latréaumonts sammensværgelse og oprørske hensigter.

"Adspurgt, hvad han havde foretaget sig med den note, han ifølge sit udsagn under sit forhør havde modtaget gennem sieur Dimotex fra herr greve de Monterey – giver han til svar, at han på dette punkt intet har at tilføje til, hvad han allerede har sagt i sine forhør. Adspurgt om hans hensigt, da han kom til Frankrig, ikke har været, i forening med Latréaumont at grundlægge en republik her? –"

"Svar: Ja."

"Adspurgt, om han ikke havde underholdt sig med omtalte Latréaumont om midlerne til at iværksætte en opstand i

Normandiet, og antænde krigen, før brevet af 6. april blev afsendt til Flandern, og Monterey gennem den Hollandske Tidende af fem og tyvende samme måned svarede derpå:"

"Svar. Ja, han havde talt med omtalte Latréaumont om det, først i året 1669, og senere i lejren ved Norden, atten måneder før afsendelsen af ovennævnte brev af 6. april, hvori omtalte Latréaumont gentagne gange havde sagt, at Frankrigs svage side var ved Quilleboeuf, og at man let kunne bemægtige sig dette sted, når der viste sig en flåde ved kysten."

"Adspurgt, hvem de medskyldige i sammensværgelsen og underhandlingen i Flandern var?"

"Svar. Han havde intet at føje til, hvad han havde sagt i sine tidligere forhør om dette."

"Herpå har vi ladet omtalte van der Enden, der sad bundet, iføre de spanske støvler."

"Han sagde, at om man så ville ombringe ham, kunne han ikke bekende mere. Aldrig havde nogen anden end han, Latréaumont og herr de Rohan haft kendskab til Montereys breve og chifferskrifter."

"Adspurgt, om han af Monterey havde erfaret, at en opstand skulle finde sted på kysterne af Middelhavet."

"Svarer han, at derom ved han intet, og at omtalte herr de Monterey ikke havde meddelt ham noget."

"Ved den første kile."

"Han siger, at han har sagt sandheden, at han intet videre har at tilføje, og at han lider uskyldigt, at han har sagt sandheden – ak, min Gud."

"Ved den anden kile."

"Siger, at han har sagt, hvad han vidste!"

"Ved den tredje kile."
"Siger, ak, min Gud, jeg har sagt, hvad jeg ved!"
"Adspurgt, hvad han ved om planen på Quilleboeuf, af 6. april."
"Siger han, at Latréaumont aldrig har nævnt ham andre, end chevalier des Préaux, som han så i lejren."
"Ved den fjerde kile."
"Siger, at Latréaumont har sagt ham, at chevalier des Préaux ville være en vigtig person i sammensværgelsen, ved en vis marquise, hvem han skulle giftes med, og som ejede store godser i Normandiet, men at han aldrig havde nævnt for ham nogen som helst indbygger i staden Rouen."
"Ved den femte kile."
"Skriger. Av, av, ak min Gud."
"Adspurgt, om han har hørt herr de Hyberville blive nævnt."
"Svarer han, at han ikke kender ham."
"Ved den sjette kile."
"Skriger, av, min Gud!"
"Ved den syvende kile."
"Skriger, ak, jeg dør."
"Ved den ottende kile."
"Skriger, ak, min Gud! – Jeg kan ikke tale – han har sagt mig, at i Guyenne skulle adelen stige til hest, at den var meget misfornøjet."
"Adspurgt, om han før sin afrejse til Flandern har talt med nogen om samme øjemed."
"Svarer han: Nej."
"Ved den niende kile, der bestod i at inddrive en stor kile."

"Siger: Latréaumont havde sagt, at kongen havde iværksat sine hensigter, adelen var under våben, og blev anført af hans tilhængere uden imidlertid at nævne nogen."
"Ved den tiende og sidste kile, der bestod i at inddrive flere småkiler."
"Siger: Ak, mine herrer, hvad skal jeg da sige? Ak, min Gud, min Gud, jeg dør!"
"Adspurgt, om han ikke har været medlem af nogen hellig orden."
"Svarer: Nej."
"Derpå har vi ladet omtalte van der Enden løses og støvlerne tages af ham."
"Efter dette forhør og svarene derpå er blevet læst for omtalte van der Enden i fængslet, har han sagt, at hans svar er overensstemmende med sandheden, og hver side underskrevet med Francois Affinius van der Enden."

Skriveren *(til van der Enden)*:
Vil De underskrive?

Van der Enden *(der med møje rejser sig for at underskrive hver enkelt side)*:
Jean de Witt kunne ikke gøre det.

Politibetjenten *(med hårdhed)*:
Underskriv uden at ræsonnere.

Van der Enden:
Det gør jeg.

Skriveren *(idet han på sin side underskriver og læser protokollen)*:
Efter at dette er sket, har vi overgivet omtalte van der Enden i hans skriftefaders hænder.

– Underskriver: "Lemapier", hvorpå han sammen med politibetjenten forlader fængslet.

Pateren:

Ak, hvorfor siger De ikke sandheden for at frelse Deres sjæl?

Van der Enden:

Ak, herre, jeg lider meget – hvornår skal det være?

Pateren:

Jeg ved det ikke. Måske i morgen.

Van der Enden:

Hvorfor ikke straks? *Han falder i dyb eftertanke, og siger efter en lang tavshed:* Og som målet for så mange ædle hensigter, en så ophøjet begejstring – en vanærende død. – Hænges! mens mine medskyldige bliver halshugget. – Min hele levetid har jeg drømt om lighed for alle, og nu får jeg ikke en gang lighed i straffen! Besynderlige skæbne! *(Han sidder længe hensunken i dyb eftertanke:)* Og De er vis på, at det først vil ske i morgen?

Pateren:

Jeg formoder det – måske –

Van der Enden:

Tro ikke, det er frygt, som dikterer mit spørgsmål. Jeg lider så frygteligt, at jeg nu frem for alt ønsker et intets rolighed.

Pateren:

Rolighed! – Intets?

Van der Enden:

Ja.

Pateren:

Hvordan, ulykkelige, er i Deres øjne døden? –

Van der Enden *(med en sørgmodig hovedrysten)*:

En søvn, uden drømme, uden opvågning!

– Pateren falder på knæ og beder inderligt for van der Enden.

Chevalier Auguste des Préaux

Et værelse i Bastillens tårn. – Et eneste højt vindue med dobbelte jernstænger. – Auguste des Préaux ligger på sin seng. Ligesom van der Enden er han også blevet underkastet torturen. – Hans ben er omviklet med bandager. – Han er meget bleg og udstøder af og til et skrig af smerte, som en følge af torturen. – Ved siden af hans seng står en jesuiterpræst.

Auguste des Préaux til jesuitten:

De lover mig det altså? De vil se min stakkels fader? – vil sige ham alt?

Jesuitten:

Ja, mit barn.

Auguste:

Vil De overlevere ham dette brev?

Jesuitten:

Ja, mit barn.

Auguste:

Og De vil bede om, at mit legeme må komme til at hvile i samme grav som fru de Vilars! Louise, Louise, som jeg skulle have ægtet. *(Med et hjerterørende udtryk:)* Og som jeg har bragt på skafottet! – Ak, min fader, hvilken græsselig tanke!

Jesuitten:

Min søn, tænk i dette øjeblik blot på Deres sjæls frelse.

Auguste:

Ak, jeg tænker på det, min fader! Mit hele håb hviler på Guds barmhjertighed, på en bedre verden – på en verden, hvor jeg vil gense hende – hende og min moder.

Jesuitten:

De må ikke tænke på andres end Guds nærværelse.

Auguste:

Han vil tilgive mig det, min fader, men hvad der i denne min sidste time gør mig skafottet mindre forfærdeligt, er håbet om, at jeg der oppe vil gense Louise! – At han vil have medlidenhed med os begge! – Han har læst i vore hjerter, han så at vor forbrydelse er til at undskylde, og et så rent, så dadelfrit levned, som Louises har været, vil for Guds domstol frikende den, som jordiske dommere vovede at fordømme.

Jesuitten:

Min søn, Jesus Kristus tilgav på korset, og han var uskyldig.

Auguste:

Ak, min fader, jeg tilgiver dem alt det onde, som de har tilføjet mig, og den tortur, jeg er blevet underkastet. Men tilgive hendes bødler – Louises bødler? – Tænk dog blot, min fader, en stakkels ung kvinde, overladt til sine dommeres barmhjertighed, uden bistand, uden råd, uden forsvar og hvis eneste forbrydelse bestod i, at hun af den reneste kærlighed lod sig forlede til at tage del i en umulig sammensværgelse.

Jesuitten:

Min søn, det sidste øjeblik nærmer sig – det nærmer sig. Tænk på Deres sjæl.

Auguste:

Ak, min fader, det er også hendes sidste øjeblik – og jeg – jeg har styrtet hende i fordærvelse! – Ak, dette er min sande straf, deri består min egentlige tortur. *(Han skjuler sit ansigt i begge sine hænder.)*

– Skriveren og politibetjenten, der kommer fra van der Endens fængsel, træder ind. De kommer for her at opfylde samme formalitet med hensyn til protokollen ved chevalierens tortur.

Skriveren:

Vil De, herr chevalier, høre torturprotokollen blive oplæst, og underskrive den, i overensstemmelse med sandheden?

Auguste:

Jeg hører. *(Med et smerteligt smil:)* Det værste er jo forbi.

Skriveren *(læsende):* **Vi etc. etc.**

"... har ladet fremstille for os Auguste de Saint-Marc, chevalier des Préaux, ved rettens kendelse dømt til døden og til at underkastes det ordentlige og overordentlige spørgsmål, har forelæst ham sin dom, og han har aflagt ed på at ville tale sandhed."

"Adspurgt, hvem han har talt med om opstanden i Normandiet."

"Svarer han: Blot med fru de Vilars, og hvis han vidste noget andet, ville han, i det øjeblik han står i begreb med at udtræde af dette liv, sige sandheden."

"Foreholdt, at fru de Vilars havde meddelt ham, at hun havde opfordret flere personer til deltagelse og på spørgsmålet, om

han havde set hende siden dette brev fra Evreux eller Caux."
"Svarer han: At han har set hende, men at omtalte dame ikke har nævnt ham andre, end herr de Aigremont."
"Adspurgt, hvad han ved om forståelserne med udlandet."
"Svarer han, at han af sin onkel havde erfaret, at van der Enden flere gange var rejst til Flandern. Angående den sidste forhandling havde han imidlertid ikke hørt noget nærmere."
"Derpå har vi ladet omtalte Auguste, chevalier des Préaux, der sad på en stol og blev formanet til at tale sandhed, iføre de spanske støvler."
"*Ved den første kile.*"
"Siger, at han har sagt sandheden og ikke ved mere."
"*Ved den anden kile.*"
"Siger, at hvis han vidste mere, ville han ikke lide så meget. Fru de Vilars havde ikke nævnt ham andre end herr de Aigremont, samt at han alene var skyld i, at omtalte dame havde taget del i sammensværgelsen."
"Adspurgt, hvad han vidste angående sammensværgelsen med hollænderne, svarer han, det var sandt, at han havde sagt til fru de Vilars, at hollænderne ville understøtte sammensværgelsen, men han vidste intet om det, da han blot havde hørt det hele fra herr de Latréaumont."
"*Ved den tredje kile.*"
"Siger: Av! Min Gud! Herre Gud! Hvis jeg vidste noget, ville jeg ikke lide så meget."
"*Ved den fjerde kile.*"
"Siger: O, min Gud."
"*Ved den femte kile.*"
"Siger: Min Gud! min Gud. Jeg har intet mere at sige."

"Ved den sjette kile."

"Siger, at han aldrig havde hørt, at man ville bemægtige sig kongens person."

"Ved den syvende kile."

"Siger: Min Gud, forbarm dig over mig."

"Ved den ottende kile."

"Dersom jeg vidste noget endnu, ville jeg sige det. Vil De da være skyld i min evige fordømmelse? Min Gud, hvis jeg vidste noget stadig, ville jeg sige det!"

"Endnu engang formanet til at sige sandheden."

"Siger han, at han har sagt alt, hvad han ved."

"Da dette var sket, har vi befriet omtalte des Préaux fra torturen og efter han var blevet ført tilbage til sit fængsel, har man forelæst ham protokollen og hans svar: Han vedblev at forsikre, at den indeholdt sandhed og underskrev den."

"Underskrevet: Duchesne, Bazin og de Pommereux."

Politibetjenten:

Vil De underskrive?

Auguste:

Ja. *(Han underskriver, og siger derpå til politibetjenten:)* Min herre, jeg beder Dem at sige mig, hvordan fru de Vilars befinder sig?

Politibetjenten:

Damen er rolig og fattet, min herre.

Auguste:

Jeg takker, min herre, jeg takker.

– Skriveren og politibetjenten fjerner sig.

Auguste:

Hun er rolig og fattet, min fader.

Jesuitten:

Min søn, Deres sjæl. Tænk på Deres sjæl.

Auguste:

Men, min fader, hun er min sjæl – hun er mit liv. – Med hende er jeg begyndt at eksistere – med hende vil jeg også dø. Men Gud være lovet, vi bliver i det mindste ikke skilt fra hinanden i denne frygtelige ulykke! – Og så – De lover mig det, ikke sandt, min fader? – én grav! –

(En bevægelse, Auguste gør, idet han strækker hænderne mod pateren, aftvinger ham et skrig af smerte.)

Jesuitten *(bøjende sig hen mod ham:)*

De lider endnu, stakkels ulykkelige barn.

Auguste:

Ja – smerterne i mine ben, der har været bedøvet et øjeblik, er igen blev heftigere, og jeg lider meget. – Men ikke sandt, min fader, De lover mig det – fælles grav med hende?

Jesuitten:

Ak, det kan jeg ikke love Dem, min søn, for denne sørgelige bestilling afhænger af provstiet. Men endnu en gang, tænk på Deres frelse. Glem alle jordiske bånd. Bed, søn – bed!

Auguste:

Ak, jeg har bedt inderligt den hele nat, og jeg håber at Gud, der er uendelig retfærdig og god, vil være mig nådig. Og til slut, hvad ondt har jeg vel gjort? – Han ved det! – Han, der læser i hjertet. Og, hvad ondt kunne jeg vel også gøre? Blev

jeg ikke daglig ledet af hende? Gud vil derfor også optage os i sit paradis. Ak – der forestår os en evighed af lykke – ikke sandt, min fader? Så vil vore sjæle, forenede for evigt, uadskillelige, som de var det på jorden, sammen lykkelige, under den guddommelige Skabers øjne dele Paradisets salighed og henrykkelse!

Jesuitten:

Ja, min søn, hvis De ved Deres mønsterværdige og religiøse endeligt, ved Deres oprigtige anger, forekommer Herren værdig til tilgivelse. – Men ak, vi er sandelig store syndere og Deres forbrydelse er stor, mit barn!

Auguste:

Ak ja, min forbrydelse er stor og frygtelig, min fader. Det er en gruelig forbrydelse, for jeg har styrtet hende i fordærvelsen. – De har ret, min forbrydelse er stor! Min anger kan aldrig udsone den, og Gud kan måske aldrig tilgive mig, at jeg styrtede Louise i fordærvelse. – Ak, at være skilt fra hende for evig tid. *(Gysende:)* Dog nej, nej, det kan ikke være tilfældet, ikke sandt, min fader? Ak vær barmhjertig og sig, at Gud vil tilgive mig!

Jesuitten:

Mit barn, mit barn, denne erindring om en jordisk tilbøjelighed vender bestandigt tilbage. Den ligger skjult i baggrunden af alle Deres tanker. Den er målet for alle Deres forhåbninger, årsagen til alle Deres bekymringer. Hvis De sætter Deres håb til at nyde Paradisets hellige glæder, sker det mindre, for som de udvalgte at komme til at skue Herren, end for at dele denne guddommelige lykke med en anden

sjæl. Hvis De frygter, at Gud vil være uden forbarmelse, skælver De mindre af frygten for evigt at være berøvet denne højeste løn, end for at blive adskilt fra en anden sjæl.

Auguste:

Ak, ja, min fader, således er det, men er da dette en synd?

Jesuitten:

Ja, min søn, for forhåbningen om for evigt at være kaldet til den nydelse at blive delagtig i beskuelsen af Herren, eller frygten for at forskertse den for evigt, må vække så ophøjede eller så frygtelige tanker i vor sjæl, at enhver anden derved forsvinder.

Auguste:

Ak, min fader, den almægtige Gud forbarme sig over en stakkels skabning – men jeg kan ikke løsrive mine tanker fra Louise. – Uvilkårlig forbinder hun sig med alle min tanker, alle mine forhåbninger. Men Gud er god – han er stor – han ser, at skønt mit hjerte er opfyldt af hende, hæver det sig dog endnu i dette frygtelige øjeblik til Ham med et mere religiøst og inderligt håb til Ham, fra hvem alt kommer og til hvem alt vender tilbage, til Ham, Universets skaber og herre – og Han vil forbarme sig over mig, ikke sandt, min fader? Hvis jeg ikke kan undlade, i dette skæbnesvangre øjeblik at tænke på Louise – når hele mit håb består i, ved foden af den frygtelige domstol at sige: Herre, tilgivelse for hende, jeg har gjort hende strafværdig.

– En politigefreider og en person i en rød klædning træder ind i fængslet.

Auguste *skælver, idet han får øje på dem, skjuler sit ansigt i begge sine hænder og siger gysende)***:**

Allerede, min fader?

Jesuitten:

Nej, mit barn, men –

Gefreideren:

Men Deres hår er for langt, herr chevalier. –

Chevalier Louis de Rohan

Et værelse i Bastillen, stort og anstændigt møbleret. – En dør fører til et tilstødende værelse. – Pater Talon og pater Bourdaloue. –

Pater Talon *(idet han træder ind i værelset)***:**

Jeg kommer fra jesuitterne, hvor jeg har holdt messe; næppe gav jeg mig tid til at spise frokost. Hvilken mørk, tyk tåge. Og trods kulden er der allerede en hel hoben nysgerrige på benene. Vinduerne i Hotel du Maine er fyldt op med folk fra den fornemmere verden. Hele Place Royal synes at have sat sig stævne der. Skulle man vel tro, at jeg i Rue des Tournelles mødte fruerne de Lyonne og Rambure i fuldt puds. –

Pater Bourdaloue:

Hvis det er sandt, hvad man sagde for nogen tid siden, ville det være afskyeligt af fru de Lyonne [Note 16)] at overvære et sådan skuespil.

Pater Talon:

Det er unægteligt afskyeligt. Men nysgerrigheden er så stor, og så *(med et hemmelighedsfuldt væsen:)* ved man også, at man gør kongen til behag ved at overvære den forhadte prins' frygtelige afstraffelse. – A propos, ved De, hvad Hans

Majestæt i går sagde til hertugen af la Feuillade, som jeg ser sørgmodig og indhyllet i sin kappe der nede på pladsen?

Pater Bourdaloue:

Nej.

Pater Talon:

Da kongen havde tildelt denne herre befaling til at kommandere hans garderegiment, for i dag at sikre herr de Rohans henrettelse, havde herr de la Feuillade, der tidligere hørte til chevalierens intimeste venner, det ædle mod at bede kongen om at fritage ham derfor, og at hans major i stedet for ham måtte kommandere regimentet. Men Hans Majestæt svarede: "De er meget øm, la Feuillade," i en så frygtelig tone, at hertugen ikke vovede at gentage sin bøn, og adlød. – Men hvorledes befinder herr de Rohan sig?

Pater Bourdaloue *(pegende på sideværelset)***:**

Udmattet af de tre søvnløse nætter har han slumret et kvarters tid.

Pater Talon:

Og hvorledes er han nu? Da jeg overgav ham til Dem, var hans sind så heftigt bevæget, opfyldt af så få kristelige grundsætninger.

Pater Bourdaloue:

Han bliver efterhånden roligere, men hvor han forskrækkede mig ved sin heftighed. Foregående nat frygtede jeg et øjeblik, at han måtte gå fra forstanden. I særdeleshed fik han mig til at skælve ved den forbitrelse, med hvilken han omtalte sin fru moder og sin fru tante.

Pater Talon:

Mellem os sagt, hverken fru prinsesse de Guémenée, eller fru prinsesse de Soubise har handlet således, som de burde. Man billiger højt deres adfærd for at behage kongen, men hemmeligt dadler man prinsesse Guémenées utrolige hjerteløshed og hendes ubønhørlige strenghed mod sin søn – som hun siden hans fængsling ikke har givet et eneste bevis på ømhed. Hvad prinsesse de Soubise angår, skulle man tro, at herr de Rohan ikke på mindste måde vedkom hende. Hun har endogså i forgårs i galleriet på Saint-Germain højlydt erklæret, at hun ikke længere anerkendte en forræder og rebel mod sin konge for en med hendes hus beslægtet prins. På den anden side stræber fru de Montespan, som efter sigende herr de Rohan tidligere har elsket, efter at syne så ligegyldig som mulig ved denne herres sørgelige skæbne for ikke at vække kongens vrede, for man vil påstå, at Hans Majestæt kun har afsagt denne dom for at tilfredsstille sin skinsyge hævngerrighed.

Pater Bourdaloue:

Ja hoffet, hoffet!

Pater Talon:

Det er sørgeligt, men hvad skal man gøre? Man tilbeder knælende den afgud, der til emblem vælger et hedensk symbol. Rom ligger for hans fødder, man må derfor afvente angerens og skrækkens øjeblik. – Så –

(En pause. Pater Talon og pater Bourdaloue veksler betydningsfulde blikke med hinanden.)

Pater Talon:

Og den ulykkelige chevalier er altså, siger De, i bedre stemning?

Pater Bourdaloue:

Ja, unægtelig, skønt han af og til ikke kan undertrykke sin vrede og sit had mod kongen og herr de Louvois. Herr de Rohan er imidlertid så vægelsindet, hans karakter består af så mange kontraster, at man ikke i en time uafbrudt kan regne med på hans sindsstemning.

(Man hører larm i sideværelset.)

Pater Talon:

Jeg tror, han vågner! *(Han lytter)* Man hører intet mere.

Pater Bourdaloue:

Ak, hvorfor vedbliver han ikke at sove til det sidste øjeblik.

Pater Talon:

Ved hvilket klokkeslæt?

Pater Bourdaloue:

Klokken halv tre.

Pater Talon:

Jeg glemmer at sige Dem, at jeg for lidt siden har besøgt frøken Maurice d'O i hendes fængsel.

Pater Bourdaloue:

Er hun da ikke sat på fri fod, da man slet intet bevis har fundet mod hende?

Pater Talon:

Man vil vente indtil henrettelsen er fuldbyrdet for at lade hende forlade Bastillen. Hun har bønfaldet mig om at udbede hende tilladelse af kongen til at se herr de Rohan. Hans Majestæt afslog det, og hun bad nu om at måtte skrive til chevalieren. Kongen lod her på svare, at han bevilgede dette, forudsat at brevet blot indeholdt ytringer af religiøse, og til omstændighederne passende følelser. Han befalede mig derfor først at læse brevet, og sende ham en afskrift af det. Frøken d'O gav mig brevet, som jeg fandt alt for opfyldt med ømme og jordiske følelser. Jeg opfordrede hende til at skrive et nyt, mere alvorligt og mere højtideligt. Hun græd heftigt og gav mig derpå dette brev, der er langt mindre ømt – meget mindre rørende, men mere passende for herr de Rohans frygtelige stilling, og som efter min mening egner sig langt mere til at bringe ham til at glemme strafværdige og forkastelige bånd. Men ønsker De, at jeg skal forelæse Dem brevet, før jeg overgiver det til herr de Rohan?

Pater Bourdaloue:

Jeg hører.

Pater Talon *(læser)***:**

"Hvis jeg vidste, at De nu besad ringere sjælestyrke eller frygtede døden, ville jeg bestræbe mig for at forberede Dem derpå og sige Dem, hvor ringe forhåbninger De tør gøre Dem om livet. Men eftersom De aldrig frygtede noget, tror jeg heller ikke, at De nu vil frygte for at give slip på en eksistens, som De så ofte har foragtet, og hvis tab De snarere må anse for en gevinst, end for en ulykke, eftersom den befrier Dem fra megen elendighed, og viser Dem en vej til frelse, idet

Deres død kan blive et forsoningsoffer hos Gud for Deres sjæls frelse. – Håb, håb på Hans nåde, for De er et ulykkeligt offer, som Latréaumont bragte sin ærgerrighed og sin vindesyge. En alt for tillidsfuld ven, hvis navn og godhed han har misbrugt. Gør begyndelsen med at henvende Dem til Gud, og at anvende de øjeblikke, De endnu har tilovers til Deres sjæls frelse. Mod, mod! Må Deres endeligt være roligt, fast, religiøst og Deres navn værdigt! Hvad mig angår, ønsker jeg blot at indgyde Dem de følelser af hvilke jeg selv i dette øjeblik føler mig gennemtrængt. For trods mit køns svaghed ønskede jeg af mit ganske hjerte at jeg måtte være forekommet strafværdig i Deres dommeres øjne, for ligeledes at se mig befriet fra et græsseligt liv, der nu er mig forhadt og utåleligt. Ja, jeg sværger Dem, jeg ville hverken bønfalde Gud eller kongen om at leve længere nu. Da jeg imidlertid er så ulykkelig at jeg længere skal henslæbe mit usle liv, vil kun en omstændighed afholde mig fra at knurre imod min skrækkelige skæbne, at jeg resten af mine dage af min inderste sjæl kan bede for Dem til Gud, indtil det øjeblik kommer, da Gud forener os med hinanden."
"For sidste gang, lev vel! Mod og håb, ædle ulykkelige fyrste! Ak lev vel, for sidste gang, lev vel."
"Renée Maurice d'O."

Pater Talon *(efter han har læst)*:
Forekommer det ikke Dem, som om man kan genkende en vis tvang i ethvert ord, og føler man ikke den inderligste, trofasteste hengivenhed, der hvert øjeblik ønskede at gennembryde den kolde klædning, som man pånødte hende og som nedbøjer denne ulykkelige sjæl så smerteligt?

Pater Bourdaloue:

Ganske rigtigt, og det vækker en pinefuld følelse.

Pater Talon:

Hvad kunne jeg gøre? Kongen har befalet, at der skal sendes ham en afskrift af brevet, og det første havde opbragt ham – ikke blot mod herr de Rohan, men også mod frøken d'O, mens dette –

(I dette øjeblik høres en ny larm og herr de Rohan styrter bleg og ude af sig selv ind i værelset.)

Herr de Rohan:

Hvilken en gyselig drøm! Maurices drøm – et skafot – det er forfærdeligt. *(Han synker udmattet ned på en stol.)*

Pater Bourdaloue *(går grædende hen til ham)***:**

Min søn!

Herr de Rohan *(vågner af sin gysen, og ser angst omkring sig)***:**

Hvad er der? Hvorledes? Hvad vil De? Hvor er jeg? Hvor er jeg?

Pater Talon:

Kom til Dem selv!

(Herr de Rohan ser stift på ham, så igen rundt omkring, og besinder sig efterhånden.)

Herr de Rohan:

Men det er ingen drøm, denne drøm om et skafot! Det er virkeligt! – Ja – disse præster, denne sal – ak, min Gud, ja – det er skafottet – jeg er dømt. *(Rasende:)* Ha, forbandelse – forbandelse over mig, jeg er dømt!

Pater Talon:

Prins, sæt Deres håb til Gud! Han tilgiver Dem måske. – En oprigtig anger … –

Herr de Rohan *(rasende)***:**

Hvad bryder jeg mig om hans tilgivelse! Det er kongens, som jeg vil have, og jeg vil opnå den, det vil jeg – for en konge lyver ikke så fejt! Hvorfor skulle han vel have sendt Louvois til mig? Hvorfor skulle vel Louvois i kongens navn have giver mig sit ord som adelsmand på, at jeg skulle blive benådet, hvis jeg sagde, hvad jeg vidste om denne sammensværgelse? Man vil, man kan ikke lade et menneske af min rang ende således – en prins af huset Rohan! Louvois sagde det nok til mig, min moder, min tante, herr Colbert, alle vil interessere sig for mig, og har allerede gjort det – det er jeg overbevist om. – Kongen vil blot gøre mig bange, og derpå benåde mig, ikke sandt? Ja, De har allerede min benådning med Dem, mine fædre! Det er en frygtelig lærdom, han vil give mig, og jeg angrer det jo – jeg angrer, at jeg har tænkt på denne opstand – hvis han havde villet, ville jeg altid have været ham en tro tjener! Jeg elskede ham så højt – jeg ville have været ham så hengiven! Glemte jeg ikke al hans ringeagt for at følge ham til Maastricht, blev jeg ikke der såret i hans tjeneste? Og han ved jo desuden, at den elendige Latréaumont har gjort det hele, at han skændigt har misbrugt mit navn. – Ja, ja, kongen vil blot sætte mig på prøve, ikke sandt, mine fædre? – De har min benådning! Giv mig den, De ser jo, at jeg har lidt tilstrækkeligt!

Pater Bourdaloue:

Ak, denne falske tro berøver Dem en tid, der er kostbar for Deres sjæls frelse. – Prins, vi har ikke Deres benådning, og De må ikke stole på andre end Gud.

Herr de Rohan:

De har den ikke? De må have den, jeg må have den, eller også ombringer jeg kongen og også den skændige Louvois!

Pater Bourdaloue:

Prins, prins, fat Dem! Betænk, hvor De er! – Ak, vi forlod Dem tidligere i en sindsstemning, der var så modtagelig for frelsen.

Herr de Rohan:

Der findes ingen frelse for mig uden i min benådning! Jeg er anklaget blot efter mit eget udsagn, og dette fremførte jeg blot på løfte om benådning! – Men, min Gud – min Gud, der findes jo intet bevis mod mig! – Man dømmer jo ikke et menneske, uden der findes en anden anklage, end den, han selv har fremført mod sig selv. – Ellers er det et mord, et afskyeligt mord!

Pater Bourdaloue:

Berolig Dem, min søn. Måske er Deres dommere ført bag lyset, og blot skinnet er imod Dem, men Gud, der er uendelig retfærdig, vil anerkende Deres uskyldighed! Mod, mod, prins, glem Deres ulykkelige liv, for udelukkende at tænke på den evige lyksalighed, hvilken en evig anger kan vise Dem.

Herr de Rohan:

Men det er livet, jeg vil have, livet, skulle jeg også tilbringe det som fange i et elendigt fængsel. Livet, min Gud – livet! Man tillader mig at kaste mig for kongens fødder! Jeg er vis på at røre ham – at bevæge ham til at benåde mig – for når et menneske ligger for vore fødder, og var det også vor fjende – når han bønfalder om sit liv, og vi kunne give ham det med et eneste ord – hvem vil da besidde det frygtelige mod til ikke at udtale dette ene ord? – Ikke sandt, min fader?

Pater Talon:

Prins, kongen har vægret sig ved at se Dem. – Øjeblikket nærmer sig. – Endnu en gang, De har intet at håbe uden Guds barmhjertighed.

Herr de Rohan *(nedbøjet efter en lang tavshed)***;**

Intet håb mere? – Ak, De har ret! Intet håb – intet håb mere. Kongen er ubønhørlig. – Ha, hvor lykkelig må han være i dette øjeblik, ved endelig at se sit had tilfredsstillet. – Og min moder, min moder, hun er også hævner! Sønnen, som hun afskyr, dør – og min tante – og mine fordums venner – ingen har interesseret sig for mig. Ingen, min Gud! Forladt af alle! Sådan at måtte dø, alle ligegyldig og forhadt! Dø, uden at indgyde et eneste bryst deltagelse! Dø, uden at blot en vennerøst tilråber en mod!

(Chevalieren synker udmattet tilbage på stolen og dækker ansigtet med begge hænder. Ny tavshed.)

Pater Talon:

Men, prins, en vennerøst tilråber Dem mod. Én forener sig med vor – frøken d'O's. Kongen har tilladt hende at skrive til

Dem – hendes brev – det er her.

– Chevalier de Rohan løfter hovedet op, og griber hastigt Maurices brev.

Idet han læser, sætter hans raseri sig lidt efter lidt. Udtrykkene i Maurices brev frembringer ikke udelukkende denne virkning, men chevalieren synes at gætte den skjulte mening af ethvert ord, og dernæst genkalder brevet også tusinde trøstende omstændigheder i hans erindring. Den velgørende indflydelse, som denne unge kvinde øvede på ham, virker på ny på denne ånd, der er ligeså ustadig, som åben for indtryk. Det religiøse instinkt, der bestandigt slumrede hos ham, vågner og synes i dette frygtelige øjeblik at vokse, og ifølge denne egenkærlige og ængstelige karakters natur at gå over til en slags tro, der måske er mere egoistisk end kristelig, idet den hos ham vækker et ubestemt håb om, at han ved en død fuld af anger, ydmyghed og hengivelse måske kan undgå den evige straf. Som det sædvanligt går hos sådanne svage, pirrelige og meget nervøse personer, vågner også pludselig alle følelser af mod, stolthed af navn og slægt, der så længe blev underkuet af det frygtelige i hans stilling, til en lige så kraftfuld som flygtig bestemthed, men som imidlertid alligevel skal holde ham oprejst til det sidste øjeblik. For den uheldsvangre time nærmer sig, hans øjne funkler, hans kinder rødmer, hans skønne åsyn røber en kold, kraftig fasthed. Aldrig har han set smukkere ud. Han rejser sig og kysser fromt Maurices brev. Bourdaloue og pater Talon, der har betragtet ham med opmærksomhed, kan ikke skjule deres forundring over denne pludselige forandring.

Herr de Rohan:

Ak, Maurice, Maurice, du talte sandt! hvis jeg havde fulgt dit råd, din ædle vilje, levede jeg nu lykkelig og rolig på mit slot Penhoët. Din ømhed, din ømhed ville omgive mig. Ak, du er den trofasteste, den inderligste, den mest miskendte veninde! Men vær rolig, mit endeligt skal i det mindste være mig og dig værdigt! *(Med eksaltation:)* Jeg ved ikke, hvoraf det kommer, men det forekommer mig, som om jeg i denne min sidste time gennemskuer alt, hvad djævelsk blændværk hidtil skjulte for mig! – Ja, Maurice, vær lykkelig, for i denne stund – i det mindste tror jeg på dig – som på Gud. Din himmelske troskab og hengivenhed viser sig for mig i deres fuldeste glans. Jeg ved ikke, om dødens nærhed skænker os nye åndskræfter, men jeg omfatter, som med en eneste tanke, alle

beviser på din grænseløse kærlighed – fra det mindste til det største.

(Han synker på knæ og folder hænderne.)

Min Gud, min Gud, jeg takker dig for, at du sendte mig denne ophøjede trøst! Tilgiv mig, min Gud, at jordiske tanker drager mig bort et øjeblik fra betragtningen om Dig. Nu vender jeg igen tilbage til Dig. Jeg anråber Dig om tilgivelse for mit foragtelige liv, og vil med taknemmelighed og ydmyghed bære alt, hvad Du sender mig!

(Pater Bourdaloue og pater Talon nærmer sig, rører prinsen og slutter ham i deres arme.)

Pater Bourdaloue:

Mod, mod, ædle prins! Gud hører Dem.

Pater Talon:

Og vil opfylde Deres ønske.

Herr de Rohan:

Min fader, sig til kongen, at jeg dør som hans lydige undersåt, lykkelig ved, at min forbrydelse kun blev begået i tankerne. Lykkelig, uudsigelig lykkelig ved, at jeg ikke antændte borgerkrigen i mit fædreland, ikke overleverede Frankrig til udlandet.

Pater Bourdaloue:

Ja, min søn, ja, prins, kongen skal få alt at vide.

Herr de Rohan *(til pater Talon)***:**

Og De, ak, sig De til min moder, at jeg i de to måneder, i hvilke jeg har været fængslet – at jeg i dette sidste øjeblik ville være blevet inderlig glædet og rørt ved et eneste tegn på hendes ømhed og tilgivelse – men at jeg dør uden at knurre

og beklage mig, idet jeg erkender, at min uret og mine fejl mod hende har været endnu større, end straffen, som hun pålagde mig. – Bed hende om, i det mindste at opfylde det sidste, jeg beder om, dagligt at nævne mit navn i sine bønner, for Gud vil måske bønhøre en moder, der beder for sin søn.

Pater Talon *(dybt rørt)*:

Prins, jeg skal gå til Deres moder, hun skal høre alt, og – tvivl ikke derom – hun vil bede for sin søn!

Herr de Rohan *(blidt)*:

Endelig, min fader, sig desuden til frøken d'O, at jeg har fulgt hendes ædle råd. At jeg, takket være Dem, mine fædre, kom tilbage fra mine vildfarelser og håbede på Guds uendelige retfærdighed. – Og når De ser mig dø, som jeg vil dø *(med stolthed:)*, så giv frøken d'O den forsikring, at jeg i det mindste døde som en Rohan.

Men tilgiv, min fader, dette hovmod, og blot endnu en bøn: Jeg ønsker, at dette brev fra frøken d'O ikke må forlade mig – at det må hvile her på mit hjerte. Lover De mig dette?

Pater Talon *(tørrer sine tårer)*:

Ja, ja, prins, det skal ske.

Herr de Rohan:

Og endelig, at en lok af mit hår bliver bragt min moder – dersom hun da vil at modtage den – og en anden til frøken d'O – lover De mig også endnu dette, min fader?

Pater Talon:

Ja, min søn.

Herr de Rohan *(med fasthed)***:**

Nu, da jeg har afsluttet min regning med livet, tilhører jeg Dig, min Gud! – Min fader, hør mit sidste skriftemål.

– Han knæler for pater Bourdaloue, og pater Talon begiver sig ind i sideværelset.

Klokken slår to, herr de Besemeaux træder ind med nogle politigefreidere og et rødklædt menneske, som bærer et bundt strikker.

Herr de Rohan blegner og farer sammen, men straks fatter han igen mod.

Herr de Rohan:

Hvem er dette menneske?

Herr de Besemeaux *(tøvende)***:**

Prins?

Herr de Rohan *(til det rødklædte menneske)***:**

Det er dig, som – *(han gør en bevægelse med hånden.)*

Det røde menneske:

Ja, nådige herre.

Herr de Rohan:

Kan du hugge hovedet af med et hug – og uden at jeg trækker kjolen af?

Det røde menneske:

Jeg skal gøre mit bedste, nådige herre!

Herr de Rohan:

Men skal jeg ikke bindes? Er det ikke grunden til, at du kommer her? Med disse strikker der?

Det røde menneske:

Ja, nådige herre. Men jeg kan binde Dem med et af båndene på Deres halskrave.

Herr de Rohan:

Nej, min ven, vor frelser Jesus Kristus blev bundet med strikker, og jeg elendige synder vil bindes ligesom ham! – Kom, bind mig. *(Han strækker hænderne hen for ham:)* Bare således at jeg kan holde et krucifiks.

– Det røde menneske binder herr de Rohan med en strikke, og pater Bourdaloue rækker chevalieren et krucifiks, som denne tager i hånden.

Herr de Rohan *(til det røde menneske)***:**

Min ven, ingen kan bedre end du vide, hvornår det skal ske. Hvor lang tid har jeg endnu at leve i?

Det røde menneske:

En halv time, nådige herre.

Herr de Rohan:

Godt. – Min fader, jeg har endnu tid til at forsone mig med Gud og at underholde mig med Dem.

– Det røde menneske, herr de Besemeaux og politigefreiderne fjerner sig. Herr de Rohan knæler igen ned for pater Bourdaloue.

Marquise de Vilars

Et værelse i Bastillen. – Louise, sortklædt og meget bleg. – Hendes skønne, blonde hår har det røde menneske, der bandt hendes hænder ligesom herr de Rohans, klippet af. – Louise sidder og har hænderne liggende på knæene. Ved hendes side står herr de Sarrau, hendes onkel, den gejstlige, der på herr de Ruvignys forbøn, efter sin fængsling, har fået tilladelse til at se hende en time før hendes død. – Fru de Vilars åsyn er roligt og bestemt, men røber en dyb smerte, for hun er i dette øjeblik grebet af heftig anger.

Louise *(med frygtelig angst)***:**

Det er skrækkeligt! Uden denne frygtelige tanke ville jeg dø lykkelig, for jeg døde med Auguste!

Herr de Sarrau:

Men har Deres børn ikke i mig en sikker støtte?

Louise:

Jo, men jeg har gjort dem arveløse, da jeg udelt hengav mig til min kærlighed til Auguste – jeg har ikke troet på den afskyelige konfiskation, der beriger kongen med deres ejendom, som hans retfærdighed fordømmer, og som berøver mine børn underholdning og husly.

Herr de Sarrau:

Men endnu en gang, Louise, er jeg da ikke til? Fortvivl ikke så aldeles. Herr de Ruvigny er min ven. – Måske lader det sig gennem ham bevirke, at ikke alle Deres godser bliver konfiskerede.

Louise *(med et hjertesønderrivende udtryk af smerte:)*

Men jeg, jeg erfarer det ikke! Jeg dør i en grusom uvished om mine børns skæbne. Hvis nu De – når min tante falder fra Dem! Deres lille ejendom arver Deres søn! – Og min stakkels, lille datter – min Gabriel – ak, således at efterlade dem uden formue, hvilken en tanke! Min Gud, hvilken forfærdelig tanke! Deri består min egentlige forbrydelse. – Min personlige kærlighed til Auguste skulle jeg ikke have bragt så stort et offer. – Det er forfærdeligt, og det er for sent – for sent! *(I en angrende tone:)* Men, min Gud, hvis jeg havde vidst det, havde jeg i stedet for at tilstå, benægtet alt – jeg havde anvendt alle mulige midler for at blive frikendt, hellere end at dø med Auguste – jeg havde anråbt mine dommeres medlidenhed – jeg ville være sunket ned til lavhed – gemen usandhed, blot for at redde min børns formue. Men, ak, hvad

vidste jeg, uden råd, uden advokater, overladt til mig selv alene, hvad vidste jeg den gang om disse konfiskationer? Jeg hørte først om denne frygtelige rettighed efter min dom var fældet, men det undskylder mig ikke. Gud er retfærdig, og vil straffe mig i al evighed.

Herr de Sarrau.

Men Louise, skulle Gud da ikke bringe Deres livs beundringsværdige renhed med i regningen? Bandlys denne hæslige tanke fra Deres sjæl!

Louise *(ved sig selv og med stift blik)***:**

Denne tanke er mig så meget skrækkeligere, som min død forekommer mig at være vanærende og egoistisk! Det har udseende af, som om jeg flygtede til ham, efter at have gjort det onde – vel følende, at jeg ikke kunne gøre det godt igen. Ak, hvad havde jeg at frygte, hvis ikke den frygtelige anger nagede mig? Jeg havde med fatning båret min uundgåelige skæbne, for det havde jo ikke været andet, end at dø med ham. *(En pause. Hun fortsætter mørk at tale for sig selv:)* Hvor sælsomt! Vi skriver i dag den 27. november, dette er omtrent det tidspunkt, til hvilket herr de Vilars bad mig om at opsætte min forbindelse! Uudgrundelige skæbne – frygtelige bryllupsfest! – I to måneder har jeg ikke set Auguste. Jeg vil se ham første gang igen ved foden af skafottet. – Hvilken en ende på sådanne drømme – på så mange forhåbninger om lykke – o skæbne, skæbne! *(Hun falder et øjeblik i tanker og udgyder stille tårer, men pludselig udbryder hun i en hjertesønderrivende tone)* Men er det da tilladt mig, at tænke på min elendighed? – Og mine børn! Mine børn! Hvad skal jeg svare Gud, når han spørger mig:

Kvinde, hvad har du gjort for deres fremtid? *(Hun skjuler ansigtet i sine bundne hænder:)* Ak, at måtte forlade dem således!

Herr de Sarrau:

Og håbet om, en gang at se dem igen, Louise, regner De det for intet? Hvad er dette flygtige liv, som vi må gennemvandre for at nå evigheden? Et sekund i sammenligning med århundreder. – Nå ja, jeg vil indrømme, at denne verdens goder bliver dem frarøvet, men Himlen vil sørge for dem. – Ja, Louise, for kan jeg end ikke, fattig, som jeg er, erstatte dem den formue, man berøver dem, kan De dog stole på mig og deres naturlige gode anlæg, og jeg vil meddele deres sjæl alle åndelige skatte og ved disse vil de engang gense deres moder i de udvalgtes midte.

Louise *(ryster sørgmodigt på hovedet)***:**

Ak, i denne frygtelige time indser jeg, hvad jeg skulle have gjort. Jeg skulle have overdraget dem mine godser og så først sat mit hoved på spil i denne sammensværgelse – men nu er det for sent. Endnu en gang, vil Gud tilgive mig?

Herr de Sarrau:

Om han vil tilgive Dem, ædle væsen? Har Deres hele liv ikke været helligt, stort og dydigt? Bliver ved hans upartiskhed ikke alt talt med! Og når han i denne time ser Dem rolig og resigneret – og det gør han – i stedet for at skælve for døden, der fra minut til minut kommer nærmere, når han ser, hvorledes Deres eneste, Deres martrende tanke drejer sig om Deres børns skæbne – ak, da vil han visselig tilregne Dem en så ædel anger. Ja, modige kvinde, håb med vished, at Deres

så mønsterværdige liv vil udsone en enkelt stor fejl. Håb på evigheden, der forener os alle!

Louise:

Jeg har intet andet håb tilbage. Jeg stoler på Guds uendelige barmhjertighed. – For – hvis den inderligste, den bitreste, den smerteligste anger gælder noget i hans øjne – ak, min anger er i sandhed bitter og græsselig. *(Lang tavshed. Louise tørrede atter sine tårer, greb derpå med sine bundne hænder herr de Sarraus hånd, og sagde med en hjerterørende inderlighed:)* Min ven – jeg betror Dem de stakkels små. Elsk dem, som De har elsket mig! – Sig dem alt – giv dem en skildring af deres moders liv. Gid de deraf må øse nogle gode eksempler og en frygtelig lærdom. Tal også om Auguste – ja, sig dem, hvor ædel, god og dydig han var. Sig alt dette til dem, for at de kan begribe, at jeg i min kærlighed til ham et øjeblik kunne glemme dem. – Beskriv dem deres arme moders frygtelige anger, for at de i intet tilfælde skal forbande Auguste – for det var ikke hans fejl – den ulykkelige blev forført – tvunget af frygtelige omstændigheder – han ville undfly mig – løsrive sig – i stedet for at fængsle mig til sin skæbne – og det var mig alene – min vilje, der styrtede mig i denne sammensværgelse. – Ikke sandt, alt dette vil De sige dem? Ak, bed mine børn fra deres moder om, at de ikke vil forbande Auguste. Husk dem på, hvor højt han elskede dem! Forsikre dem, at han ville have været dem den ømmeste fader – den trofasteste ven. Sig dem det for at de må tilgive mig, der påførte dem al denne ulykke. Sig dem, at denne græsselige tanke gjorde de sidste øjeblikke så frygtelige for deres moder, da hun ellers med tillid og munterhed havde gået til Gud.

Herr de Sarrau:

Tro mig, jeg skal sige dem alt, og de vil velsigne deres moder og ikke forbande Auguste. Såfremt deres had falder på nogen, så rammer det de sande ophavsmænd til alle disse forfærdelige lidelser, Deres bødler! Er De da skyldig, ulykkelige kone? Er Auguste det? Ville grunden, der bevægede Dem til at tage del i dette indbildte komplot, ikke have frikendt Dem et andet sted, end for dette tribunal af tigre? De ulykkelige! Ubarmhjertigt at fordømme uden at tilstå den anklagede ret til at forsvare sig! Skændsel, evig skændsel over den fyrste, der ikke gør brug af sin krones skønneste rettighed, men lader en kvindes hoved falde på skafottet, fordi hun af den helligste kærlighed deltog i de tåbelige planer – i en umulig opstand!

– I dette øjeblik slår uret halv tre, det er henrettelsestimen. Døren går op og en retsskriver viser sig, ledsaget af politibetjente.

Retsskriveren *(dybt rørt)***:**

Fru marquise, det er tiden.

Louise *(kaster sig armene på herr De Sarrau, og siger med dæmpet røst)***:**

Mine børn tilgiver mig og forbander ikke Auguste! *(Henvendende sig til retsskriveren:)* Jeg følger Dem, min herre.

30. Henrettelsen

Et øjenvidne til dette blodige optrin skildrer det i et brev, der blev skrevet i et vindue på Bastillepladsen, på følgende måde:

"Den franske garde havde klokken syv om morgenen besat alle adgange, der blev spærret med jernkæder. De hvide og sorte musketerer understøttede den brigadevis, nemlig ved porten Saint-Antoine, ved indgangen til Rue Tournelles, lige over for hotel du Maine, og ved den gade, der fører til Place Royal. Pladsen udenfor Bastilleporten blev holdt omringet af franske gardere, der stod i to geledder, og bagved disse, af et geled musketerer. Hertugen af la Feuillade og chevalier de Forbin førte kommandoen. Midt på pladsen, hvor ingen stod, for tilskuerne var trængt op mod muren, befandt sig en galge og tre skafotter. Det nærmeste ved de hellige martyrers fædre for herr de Rohan. Et, lige over for Bastillens port for des Préaux, og det tredje lige over for det første, for marquise de Vilars. Alle tre tilsammen dannede en triangel, og næsten i midten stod en galge for skolemesteren van der Enden.

Klokken halv tre forlod herr de Rohan Bastillen til fods, da han lige som des Préaux havde bedt om at blive fritaget for at køre med fru de Vilars og skolemesteren på den kærre, der kom bag efter ham. Herr de Rohan viste sig uden hat, med bundne hænder, bærende et krucifiks, med pater Talon på højre side af sig og Bourdaloue på venstre. Hans udseende havde aldrig været så smukt, skønt han var noget nedslået. Han så sig omkring, og bemærkede tæt ved sig herr de Saintdoux og nogle officerer, som han hilste på. Derpå skred han fremad, indtil kærren kom nærmere, og holdt sig mellem ham og des Préaux.

Bøddelen stod dernæst op for at høre retsskriveren oplæse dommen. Mens dette gik for sig, omfavnede jesuiterfædrene skiftevis herr de Rohan, og opmuntrede ham, så godt de kunne. Efter dommen var oplæst, vendte de tilbage til hans skafot. Rakkerknægten ville hjælpe ham med at bestige det, men han vendte sig om og sagde: "Slip mig, jeg går alene op!" Og han besteg så, på trods af hans hænder var bundet, uden deres hjælp, skafottet, hvor han knælede ned, med fædrene på hver sin side, og bestandigt talende med dem. Derpå kyssede han krucifikset. Bødlen trådte hen til ham og slog hans krave ned. Ved denne handling syntes han at blive noget forundret, for han havde i forvejen tænkt sig alle de enkelte, frygtelige forberedelser. Han bar imidlertid alt med fasthed og resignation, og man kan sige, at han døde uden svaghed, uden praleri og som en sand kristen. Man klippede hans hår af og blottede hans skuldre noget. Derpå bandt man ham for øjnene og sang til slutningsbønnen. Mens alt dette gik for sig, dækkede pater Talon ham med sin kappe for at beskytte ham såvel mod forvirring som mod kulden. Da bindet var bundet for hans øjne, befalede han sig Gud i vold. Pater Bourdaloue steg ned af skafottet, pater Talon trak sig lidt tilbage, skarpretteren trådte frem og huggede hovedet af ham med et eneste hug. Det rullede hen til kanten af skafottet, pater Talon bredte sin kappe ud over liget og steg ned. Lidt efter tilbageleverede man ham hans kappe.

Dernæst kom turen til chevalier des Préaux, der lige så lidt gjorde nogle omstændigheder. Han døde med megen fasthed, idet han betragtede fru de Vilars, da han ikke havde villet lade

sig binde for øjnene. Hans hoved rullede ned på jorden og blev kastet tilbage.

Derefter steg marquisen, som var den næstsidste, der blev henrettet, modigt op på sit skafot, knælede ned, idet hun sang Salve Regina, kyssede tre gange blokken, og uden at tåle at bøddelen rørte ved hende, blottede hun selv sine skuldre. – Derpå led hun med den ædleste fasthed samme skæbne, og hendes hoved rullede ned på jorden.

Dernæst blev skolemesteren båret hen til galgen, for torturen havde gjort ham uskikket til at gå. Han blev hængt af bøddelens håndlangere, idet denne råbte til dem: "I andre, hæng denne her!"

Jeg har glemt at berette, at mens chevalier des Préaux blev henrettet, kom seks soldater ud af Bastillen, tog herr de Rohans legeme og hoved op og bar det ind i fængslet. Fru de Vilars legeme blev indsvøbt i et tæppe og i Rue des Tournelles lagt i en vogn.

Chevalier des Préaux' legeme kastede man op på kærren, efter at man offentligt havde afklædt det. Dernæst kastede man oven på ham alle brædderne fra skafotterne, så igen oven på van der Endens legeme og endelig oven på dette galgen. Således endte dette sørgelige skuespil klokken halv fire.

Slutning

Mindre end en time efter at herr de Rohan og hans medskyldige var blevet henrettet, sprængte en kurér med slap tøjle ind i slotsgården i St. Germain og overleverede kongen en pakke depecher.

Louis XIV, der flere gange utålmodigt havde spurgt om denne kurer, modtog depecherne med tegn på den højeste tilfredshed, læste med opmærksomhed et langt brev fra herr de Reynie og begav sig derpå straks til fru de Montespan, som han fandt sørgmodig og eftertænksom.

"Nådige frue, læs engang dette," sagde kongen, derpå tilføjede han i en tone, der røbede had, glæde og en grusom ironi: "Denne dag i dag var ikke alene en lykkelig dag for mig."

Fru de Montespan kastede et blik på brevet. Det var en depeche fra herr de Reynie, der meldte herr de Rohans død.

Det er unødvendigt at omtale, at kongen ved disse ord hentydede til de samme udtryk, som herr de Rohan engang i elskovsfuld henrykkelse henvendte til fru de Montespan, og som for fem år siden så uforsigtigt blev gentaget i samtalen mellem dronningens æresdamer, netop den samtale, der gjorde kongen så rasende opbragt på herr de Rohan.

Man ved intet om herr de Saint-Marcs skæbne.

Clara-Marie blev, som man vil se af er andet værk, en af de indflydelsesrigeste profetinder i Cevennerne. Gabriel de Eudreville, fru de Vilars søn, deltog ligeledes i de protestantiske bjergboeres opstand.

Når man efter så mange rædsler sammenligner disse tider med dem, som vi lever i, opstår der hos os en sød, trøstende tanke – nemlig: At mennesker og ting har gjort betydelige fremskridt, så at en sådan *stor konge* og et sådant *stort århundrede* nu vil være en ren umulighed.

Om "Latréaumont"

Forfatter: Eugène Sue (1804-1857).
Org.udgave: *Latréaumont.* Librairie de Charles Gosselin & Cie,
Paris 1838.
Denne udgave baseret på: *Latréaumont eller Ludvig den Fjortendes Hof.* En historisk Roman af Eugène Sue. Oversat af J. N. Petersen. Trykt hos og forlagt af J. G. Salomon, Kjøbenhavn 1844.
Oversætter: J. N. Petersen (?–?).
Redigeret af: Vivi Nygaard Jensen.
Forside: Efter illustration af J(ean)–A(dolphe) Beauce (1818-1875): *La mauvais génie*, fra *Oeuvres illustrées d'Eugène Sue: Latréaumont*, Charlieu et Huillery, Paris 1862.

ISBN 978-87-7979-882-3

2. ebogsudgave, tidligere udgave ISBN 978-87-7979-119-0.

www.ebib1800.dk

Note 1: **Sauce au Verjus:** Et af Isola forfattet skamskrift over den svenske gesandt Verjuis.

Note 2: De blev afsat fra deres stillinger ved hoffet.

Note 3: *Falsk dauphin:* Hentyder til, at Colbert havde opsyn over frøken de Lavallières børn.

Note 4: Man beskyldte ham for drukkenskab.

Note 5: Lionne havde fortrængt Brienne som minister.

Note 6: **De små kabinetshundes kobbel:** Dette kobbel blev også af og til brugt til at jage hjorte – men meget sjældent.

Note 7: **Gobelin:** En ondskabsfuld kobold, der ifølge overtroen kvæler husdyrene om natten.

Note 8: Den tapre og store Soyecourt nyder ved hoffet så megen agtelse, at hans navn bestandig benyttes som rim på "amour".

Note 9:
Efter van der Endens første rejse til Holland, havde Lautréaumont sendt til Bruxelles en portugisisk købmand, der var Montereys lejesvend, og som skulle overbringe denne hr. de Rohans forslag. Hvis Monterey fandt dem antagelige, skulle han som tegn på sit samtykke og for at undgå en farlig brevveksling, lade de anførte efterretninger indrykke i den hollandske tidende.

Note 10: **Tiers et danger:** Beskatning med en tredjedel af indtægten ved skovbrug og jordsalg, "forsttiende".

Note 11: **Drécar:** En af den tids bedste ryttere.

Note 12: **Hochepot:** En ret, som består af forskellige slags kød og grønt.

Note 13: **Orondate:** Et øgenavn, man gav marquis de Villars i hans ungdom.

Note 14: Samme aften blev en lakaj sendt til de herrer d'Olonne, Bassé, etc. for indtil videre ordre at ledsage dem til deres forvisningssted. Førstnævnte var mest at beklage, for han led meget af gigt. Abbed d'Effiat var meget bedrøvet, og sagde, at det var meget beklageligt for en mand i hans alder at blive anklaget for ikke at have nok levemåde, og blive forvist. Alle sagde de, at de var uskyldige, og at de ikke vidste, hvorfor man arresterede dem. – *Den kgl. manuskriptsamling i Clerambaut.* – Ingen af disse navne forekommer i processen.

Note 15: Der anlagdes proces mod Latréaumonts minde i skikkelse af hans kurator Jean de la Brussere, som tribunalet havde udnævnt til dette formål.

Note 16: Rohan havde tidligere været fru de Lyonnes elsker.